НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Словарь-справочник основных терминов и понятий по торговле людьми, нелегальной и трудовой миграции

БИШКЕК – 2024

УДК 325 (035)

ББК 65.248я2

Руководитель проекта и ответственный редактор - доктор философских наук, профессор политологии В. Г. Киютин.

Составители: С.Д. Апышев, Ж. Байгуттиева, В.Г.Киютин, А.А. Мусаходжаев, Ж.Ы. Шамырканова.

Научный консультант — заместитель Секретариата Совета по вопросам миграции и противодействия торговле людьми при Торага Жогорку Кенеша Кыргызской Республики, докладчик по торговле людьми, к.ю.н., доцент, полковник милиции М.Дж. Джумабаев.

Рецензенты: доктор юридических наук, профессор, директор Института профилактики деструктивности и экстремизма среди молодёжи при КРСУ Б.Г. Тугельбаева, доктор социологических наук, главный научный сотрудник, руководитель Центра исследования межнациональных отношений, заведующий сектором изучения миграционных и интеграционных процессов Института социологии ФНИСЦ Российской академии наук В.И. Мукомель.

Словарь-справочник основных терминов и понятий по торговле людьми, нелегальной и трудовой миграции./ Ответ. ред. В.Г. Киютин./ - Бишкек, 2024.

ISBN

Настоящее издание адресовано сотрудникам правоохранительных органов, представителям НПО, занимающихся вопросами миграции и торговли людьми, сотрудникам печатных и электронных изданий, преподавателям и студентам экономических, исторических и политических дисциплин высших учебных заведений и т.д. Словом, всем тем, кто интересуется данными проблемами. Учитывая, что с нового учебного года в десяти лицеях нашей республики (в Бишкеке, Джалал-Абаде, Токмаке, Таласе и др.) начнется домиграционная подготовка учащихся, наше издание можно рекомендовать в качестве начального учебного пособия.

пУДК 325 (035)

ББК 65.248я2

© НИСИ, 2023

© УНП ООН, 2023

© Киютин В.Г., 2023

К ЧИТАТЕЛЯМ

Сегодня миграционная тематика крайне актуальна для многих стран мира, включая Кыргызскую Республику. Достаточно сказать, что почти каждый десятый кыргызстанец трудится за пределами нашей республики. Поэтому для нашей страны важны любые шаги и мероприятия (правовые, административные, финансовые, научные и т.д.), которые будут способствовать лучшей управляемости внутренних и внешних миграционных процессов, позволят с максимальной пользой использовать их на свое благо с одной стороны. А с другой – минимизировать отдельные их негативные проявления, например, нелегальную миграцию и одно из наиболее чудовищных преступления современности – широко распространенную торговлю людьми, которая осуждена в важнейших документах ООН, включая Конвенцию о трансграничной организованной преступности (2000 г.) и Палермский Протокол «О предупреждении, подавлении и наказании торговли людьми, особенно женщин и детей».

В этом смысле невозможно переоценить научную разработку отдельных миграционных проблем, в частности, четкость и недвусмысленность используемого научного аппарата (основных терминов и понятий в сфере миграции) специалистами государственных органов, представителями соответствующих НПО и широкой общественностью. Уверен, что предлагаемый НИСИ словарь-справочник основных терминов и понятий по торговле людьми, нелегальной и трудовой миграции, окажется весьма своевременным и полезным. Наша коллективная работа преследует несколько важных задач. Во-первых, способствовать единообразному использованию миграционных терминов и понятий, что устранит имеющиеся неточности и разногласия в этой области. Во-вторых, выполнит научно-просветительскую функцию для тысяч наших сограждан и иностранцев. В-третьих, повысит теоретический уровень тех, кто каждодневно занимается проблемами миграции и торговлей людьми, или просто интересуется ими.

Мы ждем от Вас, уважаемые читатели, объективных отзывов, предложений и рекомендаций по поводу предлагаемого вам словаря-справочника, что поможет нам в дальнейшей научной работе.

В.Г. Киютин

- А -

Аббревиатура (итал. abbreviatura – сокращение, от лат. abbrevio – сокращать) – слово, состоящее из усечённых слов исходного словосочетания или из усечённых частей исходного сложного слова, либо начальных букв слов. Образование аббревиатуры (аббревиация) как особый способ словообразования, направленный на создание более коротких (по сравнению с исходными) названий, получило широкое распространение в XX веке. Аббревиатуры делятся на инициальные и сложносокращённые слова:

- состоящие из названий начальных букв слов («МИД» - «Министерство иностранных дел», «ГПС» - «Государственная пограничная служба») или из начальных звуков частей сложного слова («ГЭС» - «гидроэлектростанция»);

- состоящие из начальных частей слов, так называемые слоговые аббревиатуры («полпред» - «полномочный представитель»);

- состоящие из начальной части и из начальных звуков слов («собес» – «социальное обеспечение»);

- состоящие из начальной части слова (слов) и целого слова («Нацбанк» – «Национальный банк», «оргработа» – «организационная работа»);

- состоящие из начальной части слова и формы косвенного падежа существительного («завкафедрой» – «заведующий кафедрой», «управделами» – «управляющий делами»);

- представляющие собой сочетание начала первого слова с началом и концом второго слова («торгпредство» – «торговое представительство», «военкомат» – «военный комиссариат») или только с концом второго слова («мопед» – «мотоцикл-велосипед»).

Аббревиатуры широко используются в названиях международных организаций (МОТ, МОМ, УВКБ ООН и др.), а также в названиях различных структур Кыргызстана (МИД, МВД, полпред).

Адаптация мигранта (от лат. adaptatio - приспособление) – процесс усвоения иностранным гражданином или лицом без гражданства образцов поведения, социальных норм и ценностей, знаний, навыков, позволяющих ему успешно функционировать в принимающем обществе.

Проблема адаптации мигрантов актуальна для всех стран, принимающих мигрантов, которая является обязательным условием обеспечения нормальной жизни мигрантов, их интеграции.

Адаптация тесно связана с получением мигрантом официального статуса и легализацией его пребывания. Адаптация как процесс приспособления человека к новым для него условиям жизни двойственна по своей природе, как двойственна и природа человека. С одной стороны, это приспособление человека как живого существа, а с другой - как личности, социального феномена. Для успешной адаптации мигранту необходимо получить корректную информацию о законодательстве страны пребывания, механизмах правовой поддержки, культурных особенностях и нормах поведения, о рабочих местах и вакансиях и т.д.

Адаптация мигрантов включает в себя правовую, экономическую, культурную, социальную адаптацию:

- правовая адаптация, т.е. возможность получить легальный правовой статус (оформить документы, дающие право пребывать на территории, патент на работу и т.д.);
- экономическая адаптация - доступ на рынок труда, обеспечение занятости;
- культурная адаптация - доступ к изучению языка, других элементов культуры при возможности сохранения своей культуры, религии, обычаев;
- социальная адаптация - доступ к жилью, здравоохранению, образованию и др.

Главным условием успешной адаптации мигранта в принимающем обществе является знание языка страны пребывания. Именно знание языка дает возможность получения информации о правилах трудоустройства, уменьшает шансы вовлечения в неформальную занятость, расширяет возможности контактов с местным населением, обеспечивает реализацию социально-экономических прав мигранта (на профессиональное обучение, получение медицинской помощи и т.д.). Мигрант должен уметь задавать вопросы о происходящем вокруг и понимать ответы, самостоятельно осуществлять бытовые действия, т.е. платежи, переводы, покупки, умение пользоваться общественным транспортом и многое другое. Без языковой адаптации, то есть коммуникативной, невозможна ни психологическая, ни экономическая адаптация.

Социальная адаптация мигрантов сложнее языковой. Иностранцу нужно не просто выучить язык, он должен уметь исполнять свои социальные роли, принять нормы и правила нового общества, т.к. раз мигрант принял решение о

переезде в другую страну, он должен принять ее обычаи, социальные нормы. Пусть не полностью, но главные и общепринятые правила должны соблюдаться.

Культурная адаптация мигранта зависит от разных факторов: национальность; поведенческие стереотипы; знание местного языка; образованность и уровень общей культуры, готовность принять местную культуру. Важным фактором является отношение к мигрантам самого общества - чем общество проще и дружелюбней, тем быстрее мигрант адаптируется.

Низкий уровень правовой грамотности мигрантов обусловлен недостатком актуальной информации о миграционном законодательстве и его изменениях, привычкой обращаться за содействием, прежде всего, к своим друзьям и знакомым. «Нелегальный» статус мигранты приобретают как раз в процессе легализации, последующего трудоустройства и осуществления трудовых функций. Недокументированному положению иностранных граждан нередко способствует обилие недобросовестных посредников, оформляющих иностранцам фиктивные документы, и недобросовестных работодателей, не оформляющих официально трудовые отношения с мигрантами. В таких условиях мигранты все чаще обращаются за поддержкой в социально ориентированные некоммерческие организации. Среди обращений мигрантов в некоммерческие организации преобладают вопросы защиты трудовых прав, оформления статуса беженца либо вынужденного переселенца, вопросы соблюдения миграционного законодательства, получения социальной поддержки.

Следует отметить факторы, способствующие адаптации:

- тип миграции, т.е. цель приезда мигранта в новую страну. Если человек приехал добровольно, то адаптация пройдет быстрее. Если мигрант беженец, либо у него проблемы с деньгами и работой, адаптация пройдет сложнее, поскольку человек находится в состоянии стресса;

- культурные различия: у каждого мигранта своя культура и ценности, набор стереотипов, привычка действовать определенным образом в какой-либо ситуации. Когда культуры стран близки, различий не так много, адаптация проходит быстрее;

- отношение принимающего общества: чтобы человек привык к новой для себя среде, общество должно с уважением к нему относится, быть лояльным;

- возраст: чем в более раннем возрасте мигрант начнет знакомиться с новой для себя культурой, тем быстрее вольется в нее; сложнее адаптироваться пожилым людям, которым до этого не приходилось длительное время жить в другой стране.

Дети проще адаптируются к переменам. Психика детей более гибкая. Родная культура еще не успела оставить свой отпечаток в сознании ребенка. Постоянно находясь с другими детьми, общаясь с ними на иностранном языке, ребенок перенимает культуру другой страны. Две культуры смешиваются. Что-то дети оставляют от родной культуры, что-то перенимают. Обучение дается легко, так как дети открыты к получению нового опыта. Но трудностей у детей тоже хватает, ведь переезжают они не по своей воле, а вместе с родителями.(**https://migration.academic.ru, https://migranturus.com/adaptatsiya-migrantov/).**

Адвокат по миграционным вопросам – лицо, которое на профессиональной основе оказывает квалифицированную юридическую помощь физическим и юридическим лицам. Адвокаты широко применяются в десятках стран мира. Например, в США работа адвоката по миграционным вопросам очень востребована, учитывая тот факт, что страна принимает огромное количество мигрантов из разных стран мира, например, из Мексики. Поэтому адвокатам приходится решать многие вопросы мигрантов, в частности, помогать менять не иммиграционную визу на иммиграционную.

Профессиональная деятельность адвоката строится на принципах компетентности, честности, добросовестности, ответственности и конфиденциальности. Каждый иностранец с момента пересечения границы сразу же попадает под действие миграционного законодательства, которое строго регламентирует пребывание иностранца в стране въезда этой страны, устанавливая жесткие сроки и правила нахождения в стране. Нарушение этих правил миграционного законодательства влечет за собой наложение различных санкций. Наказанию повергаются также работодатели, которые не соблюдают регламентированную процедуру приема и увольнения иностранцев с работы.

Поэтому многим иностранным гражданам, как и их работодателям, зачастую требуется не столько помощь в оформлении документов мигрантам, сколько профессиональная юридическая помощь по миграционным вопросам, связанная с недостаточным пониманием миграционного законодательства государства, которую может оказать адвокат по миграционным вопросам (миграционный адвокат). Миграционный адвокат разъясняет вопросы миграционного законодательства, имеет право представлять интересы доверителя в административных делах, принимать участие в судебных слушаниях, направлять адвокатские запросы, подавать жалобы. Консультация адвоката по миграционным вопросам бывает необходима в случаях, когда:

- осуществляется подготовка и подача документов в миграционную службу, разъяснения условий получения разрешения на работу иностранным гражданином и порядок приема на работу иностранных граждан;
- получен отказ в выдаче вида на жительство, в регистрации или присвоении гражданства;
- обжалуется протокол об административном нарушении либо решение суда (например, вынесено решение о депортации или запрет на въезд);
- необходимо опротестовать результаты миграционной проверки, восстановление нарушенных сроков постановки на миграционный учет, продление срока пребывания в стране.

Выбирая юриста или адвоката по вопросам миграции, следует обратить внимание на следующие аспекты:

- опыт работы юриста по миграции;
- специализация (миграционное право либо еще 2-3 смежные юридические сферы - трудовое и административное право);
- расчеты и сумма вознаграждения обязательно должна быть отражена в договоре или соглашении; оплата услуг юриста может быть в наличной и безналичной форме, при этом необходимо получить чек или квитанцию);
- отчет о действиях юриста (в договор или соглашение лучше включить пункты об отчетности перед вами, о выполненных действиях);
- отзывы об адвокате по миграции. Верить нужно только тем отзывам, которые оставляют знакомые лично вам люди, которые можно перепроверить или, которые подкреплены реальными судебными документами.

В Кыргызстане деятельность адвокатов регламентирована **Законом КР «Об Адвокатуре КР и адвокатской деятельности» от 14.07.14 г. №135».** Адвокат - гражданин Кыргызской Республики, получивший в установленном законом порядке лицензию на право занятия адвокатской деятельностью и являющийся членом Адвокатуры (статья 15 Закона КР «Об Адвокатуре КР и адвокатской деятельности»).

Адвокатской деятельностью является квалифицированная юридическая помощь, оказываемая на профессиональной основе лицами, получившими лицензию на право занятия адвокатской деятельностью в порядке, установленном законодательством, физическим и юридическим лицам, государственным органам, органам местного самоуправления и подзащитным в целях защиты и обеспечения их прав, свобод и законных интересов, а также доступа к правосудию (статья 16 Закона КР «Об Адвокатуре КР и адвокатской деятельности»).

В Кыргызстане еще недостаточно развита деятельность адвокатов по миграционным вопросам. В целях повышения квалификации адвокатов, судей, прокуроров, сотрудников МВД, пограничной службы и других уполномоченных госорганов в сфере миграции международными организациями (ООН, Евросоюз и др.) и отдельными государствами успешно проводятся обучающие семинары и тренинги.

Административное выдворение – принудительное и контролируемое перемещение иностранных граждан и лиц без гражданства через государственную границу за пределы Кыргызской Республики в случаях, предусмотренных законодательством Кыргызской Республики (**ст. 1 Закона КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000г. №61**).

Для предотвращения негативных последствий миграции и её контроля в целом применяются определенные, установленные законодательством меры государственного принуждения, в том числе административное выдворение иностранных граждан и лиц без гражданства. По данным МВД КР в 2022 г. выдворено за пределы республики 21 иностранный гражданин.

Иностранные граждане подлежат выдворению за пределы КР за совершение правонарушений, связанных с нарушением порядка их пребывания в КР. В соответствии со статьей 19 закона КР «О внешней миграции» административное выдворение иностранных граждан и лиц без гражданства предусмотрено в следующих случаях:

- истек срок действия визы или вида на жительство либо вид на жительство аннулирован;

- если их действия противоречат интересам обеспечения государственной безопасности или охраны общественного порядка;

- если это необходимо для охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и законных интересов граждан КР и других лиц;

- неоднократно нарушили законодательство КР и нет оснований для привлечения их к уголовной ответственности;

Иностранный гражданин или лицо без гражданства подлежат принудительному выдворению за пределы КР без решения суда в случаях:

- осуществления трудовой или индивидуальной предпринимательской деятельности без соответствующих разрешительных документов;

- нахождения на территории КР более одного года без визы, регистрации или вида на жительство;

- отказа от добровольного выезда за пределы территории КР, несмотря на истечение срока, аннулирования или сокращения сроков действия виз или вида на жительство.

Решение о принудительном выдворении иностранного гражданина и лица без гражданства принимается ОВД или органом национальной безопасности. Выдворение иностранных граждан за пределы КР как мера взыскания назначается судом, решением которого иностранный гражданин обязан покинуть КР в указанный срок **(ст. 32 Кодекса КР о правонарушениях).**

Иностранный гражданин или лицо без гражданства подлежат принудительному выдворению за пределы КР по решению ОВД или органов нацбезопасности без решения суда в случаях:

- осуществления трудовой или индивидуальной предпринимательской деятельности без соответствующих разрешительных документов;

- нахождения на территории КР более одного года без визы, регистрации или вида на жительство;

- отказа от добровольного выезда за пределы территории КР, несмотря на истечение срока, аннулирования или сокращения сроков действия виз или вида на жительство.

Вместе с административным выдворением может быть наложен временный или постоянный запрет на въезд в Кыргызскую Республику с обязательным уведомлением органов Пограничной службы и МИД КР. В этом случае МИД, ОВД или органом национальной безопасности в действительный проездной документ иностранного гражданина или лица без гражданства проставляется специальная отметка (штамп) с указанием срока запрета на въезд. Финансирование расходов по административному выдворению осуществляется за счет средств:

- выдворяемых иностранных граждан и лиц без гражданства;
- приглашающих и/или принимающих организаций или частных лиц;
- в исключительных случаях за счет бюджетных средств.

Иностранный гражданин в течение десяти дней может обжаловать административное выдворение в судебном порядке. Лицо, подлежащее выдворению, может заявить об особых обстоятельствах или ходатайствовать о не назначении такой меры наказания. В случае если суд уже принял постановление об административном выдворении иностранного гражданина, возможна подача апелляционной жалобы в вышестоящий суд.

Административное выдворение является одним из инструментов, применяемых для обеспечения государственной безопасности; благодаря применению данной меры защищаются законные интересы граждан КР, так как осуществляется контроль за иностранными гражданами и лицами, не имеющими гражданства на территории страны.

Административное задержание – в законодательствах современных государств содержатся правовые нормы, направленные на профилактику и наказание за различные правонарушения. Одной из таких мер служит административное задержание, которое применяется в таких государствах, как Германия, Австрия, Великобритания, Россия, Казахстан и др.

В Кыргызстане также применяется административное задержание, т.е. кратковременное ограничение свободы физического лица, в исключительных случаях: для обеспечения безопасности граждан, общества, правильного рассмотрения дела, исполнения постановления по делу о правонарушении **(ст. 524 Кодекса КР о правонарушениях).**

Задержание в отношении граждан применяется в целях установления личности нарушителя, составления протокола об административном правонарушении при невозможности его составления на месте выявления

административного правонарушения, обеспечения своевременного и правильного рассмотрения дела об административном правонарушении. Об административном задержании составляется протокол, в котором указываются дата и место его составления, должность, фамилия и инициалы лица, составившего протокол, сведения о задержанном, время, место и т.д.

В соответствии с Конституцией КР от 5 мая 2021г. «Никто не может быть задержан, ... иначе как по решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом. Никто не может быть подвергнут задержанию на срок более 48 часов без судебного решения. Задержанное лицо незамедлительно до истечения 48 часов с момента задержания должно быть доставлено в суд для решения вопроса о законности и обоснованности его задержания. Если отпадает основание, по которому лицо было задержано, оно должно быть немедленно освобождено» **(ст. 59 Конституции КР).**

Законом установлен срок задержания лица за правонарушение, который не должен превышать 3 часов. В исключительных случаях срок задержания продлевается до 48 часов за правонарушения, за которые предусмотрен арест, с письменным уведомлением прокурора в течение суток. Административное задержание применяется за различные правонарушения, в том числе за нарушения режима госграницы, миграционного законодательства, установленных правил пребывания на территории КР и т.д. (см. ст. 95, 96, 431 и т.д. Кодекса КР «О правонарушениях»).

С момента задержания лицу обеспечивается безопасность, возможность защищать себя лично, пользоваться квалифицированной юридической помощью адвоката, а также право на медицинский осмотр и помощь врача. Должностное лицо в кратчайшие сроки обязано уведомить родственников (либо задержанному дается возможность по телефону оповестить), администрацию по месту работы или учебы и защитника о месте нахождения задержанного.

В случае задержания подростка в возрасте 16-18 лет обязательно в течение 3 часов должны уведомить родителей или ли лиц, их заменяющих, а также уполномоченный орган по защите детей, которым ребенок передается после выполнения уполномоченным органом всех необходимых процессуальных действий.

Законом определен круг лиц, которые не могут быть задержаны и подвергнуты иным мерам обеспечения производства по делу о правонарушении (экс-президент, депутаты и кандидаты в депутаты ЖК КР,

судьи, зарегистрированные кандидаты в Президенты КР, прокуроры, Акыйкатчы КР и его заместители, Президент КР) (ст. 524 Кодекса КР о правонарушениях).

Задержанное лицо вправе знакомиться со всеми материалами дела, давать объяснения, представлять доказательства, заявлять ходатайства и отводы, пользоваться юридической помощью защитника, а также иными правами в соответствии с законодательством. Задержанное лицо вправе обжаловать постановление по делу о правонарушении в районный (городской) суд в течение 10 дней со дня вручения копии постановления или получения его по почте (ст. 547 Кодекса КР о правонарушениях).

Администрация - лат. administratio – управление, руководство, имеет 2 значения. Администрация является необходимым элементом управления в любой экономической системе, при этом ее функции существенным образом зависят от общественных отношений, установившихся в данной общественно - экономической формации.

В узком смысле администрация представляет собой руководство предприятия/компании, организации или учреждения, которое уполномочено осуществлять оперативное управление, выступать в качестве юридического лица, официально представлять организацию, от ее имени заключает договоры, выступает в государственных и судебных органах. Другими словами, это руководящий аппарат предприятия или компании. Например, администрация школы, администрация фирмы, ректорат, дирекция.

К администрации предприятия/фирмы относятся руководитель фирмы (президент), его заместители (вице - президенты), исполнительные директора, главный бухгалтер, ведущие менеджеры (топ - менеджеры). Руководителей (президентов) нанимают собственники / учредители фирмы либо назначают их из своего состава, других администраторов уже назначают директора / президенты компании. Следует различать функции, возложенные на администрацию фирмы и владельцев/учредителей. Ответственность за текущие оперативные управленческие решения и их результаты ложится на администрацию, при этом владельцы фирмы вправе увольнять администраторов, допустивших ошибки или плохо ведущих дела компании. В то же время убытки компании, недополучение прибыли возлагаются на собственников, которые также отвечают по долгам фирмы. Правовое

положение администрации определяется законами и уставом организации/компании **(https://determiner.ru/termin/administracija.html).**

В широком смысле под администрацией подразумеваются исполнительные и распорядительные органы государства, в том числе на уровне территорий, то есть государственные органы, осуществляющие исполнительно-распорядительную деятельность, обеспечивающие реализацию решений законодательных органов в общегосударственном масштабе (Кабинет Министров), либо в масштабе отдельной сферы государственного управления (Государственное агентство по управлению государственным имуществом, Социальный фонд).

Деятельность органов государственного управления, исполнительной власти, регламентирована законами и решениями правительства.

Айыл окмоту - орган исполнительной власти аймака **(ст. 50 Закона КР «О местной государственной администрации и органах местного самоуправления» от 20.10.21г. № 123).** Во всех странах существуют органы местного управления, которые занимаются вопросами местного значения, например, отвод земли и т.д.

В Кыргызстане, по данным Нацстаткома, 453 айылных аймака - основных единиц административно-территориального деления республики третьего уровня, включающая одно или более сельских населённых пунктов и прилегающих территорий. Порядок формирования, полномочия и компетенция айыл окмоту определены в законе КР «О местной государственной администрации и органах местного самоуправления». Структура и штатное расписание айыл окмоту утверждается главой айыл окмоту на основании типовой структуры и штатного расписания, утверждаемых Кабинетом Министров.

Айыл окмоту подотчетен айылному кенешу, а по делегированным государственным полномочиям - соответствующим государственным органам. Акты (решения) от имени айыл окмоту издает глава айыл окмоту в форме постановления и распоряжения, которые вступают в силу со дня их подписания.

Айыл окмоту принимает участие в разработке проектов программ социально-экономического развития территории и социальной защиты населения и обеспечивает их выполнение после утверждения айылным

кенешем; разрабатывает проект местного бюджета и исполняет его после утверждения айылным кенешем; осуществляет мероприятия по:

- созданию новых рабочих мест;
- создание условий для адаптации лиц, имеющих статус «кайрылман», в том числе предоставление земельных участков для индивидуального жилищного строительства;
- охране памятников истории, архитектуры и культуры;
- развитию жилого фонда, жилищно-коммунального хозяйства и благоустройству территории.

Айыл окмоту осуществляет приватизацию муниципальных предприятий и передачу на свой баланс объектов социально-культурного, бытового и хозяйственного назначения и оборудования, необходимого для их функционирования; разрабатывает и реализует генеральный план застройки территории, осуществляет контроль за соблюдением норм и правил архитектуры и градостроительства; осуществляет мероприятия по предупреждению и предотвращению стихийных бедствий, чрезвычайных ситуаций, ликвидации их последствий; и др.

Глава айыл окмоту назначается акимом. Главой айыл окмоту может быть гражданин Кыргызской Республики с высшим образованием, владеющий государственным языком, имеющий стаж работы на государственных или муниципальных должностях не менее 5 лет, из них на руководящих должностях 3 года, в иных сферах деятельности - не менее 5 лет; дееспособный, не имеющий судимости. Срок полномочий главы айыл окмоту - 5 лет.

Для оперативного решения вопросов местного значения отдельно расположенных сел в айылном аймаке по решению местного кенеша могут вводиться должности айыл башчысы (староста айыла), который назначается руководителем исполнительного органа местного самоуправления с согласия схода жителей соответствующего села. Айыл башчысы выполняет функции, делегированные ему решением исполнительного органа местного самоуправления, исходя из территориальных особенностей населенного пункта, установившихся обычаев и традиций. Если от населенного пункта не были избраны депутаты в местный кенеш, айыл башчысы вправе участвовать с правом совещательного голоса на заседаниях соответствующего местного кенеша, а на заседаниях городского кенеша - при рассмотрении вопросов, имеющих отношение к соответствующему айылу.

Акыйкатчы (омбудсмен) – гражданское или должностное лицо, на которого возлагаются функции контроля соблюдения справедливости и интересов определенных гражданских групп в деятельности органов исполнительной власти и должностных лиц.

В отличие от других структур, он осуществляет контроль и ведет расследование с точки зрения не только законности, но и эффективности, целесообразности, добросовестности, справедливости. Обнаружив упущение или злоупотребление, омбудсмен указывает на это соответствующему органу или должностному лицу и предлагает их устранить. В случае отказа он может обратиться в органы правосудия или в парламент. Омбудсмен действует не только по жалобам граждан, но и по собственной инициативе. Официальные названия должности в разных странах различаются.

В Кыргызстане Акыйкатчы действует **согласно статье 109 Конституции Кыргызской Республики:** «Парламентский контроль за соблюдением прав и свобод человека и гражданина в Кыргызской Республике осуществляется Акыйкатчы (Омбудсменом)» и **Закону Кыргызской Республики «Об Омбудсмене (Акыйкатчы) Кыргызской Республики»**. Первый акыйкатчы был избран 21 ноября 2002 года.

Омбудсмен (от древнескандинавского umboð «полномочие», «поручение») – это шведский термин, означающий «представитель народа». Впервые должность парламентского омбудсмена учреждена риксдагом Швеции в 1809г. согласно принятой в этом году конституции. Омбудсмен выполнял контрольные функции королевской власти по отношению к судебным чиновникам. С тех пор у функции омбудсмена появилось множество различных форм и целей. Пост омбудсмена по шведскому образцу был введён и в других странах Северной Европы - в 1919 году в Финляндии, в Норвегии (1952г.), а годом позже в Дании. Первым неевропейским государством, введшим должность омбудсмена, стала Новая Зеландия (1962 г.), первым социалистическим - Польша (1987 г.). В настоящее время уже более, чем в 100 странах всего мира существуют омбудсмены **(https://politike.ru/termin/ombudsmen.html).**

Существуют различные виды омбудсменов в зависимости от того, какие виды деятельности или соблюдение каких прав контролирует омбудсмен. Например, могут существовать уполномоченные по правам человека, по защите прав детей, по защите прав бизнеса и предпринимателей, по защите

прав СМИ, финансовые омбудсмены, омбудсмены по контролю цен и т. д. например, в Швейцарии с 1 января 2020г. имеется Уполномоченный по правам человека в сфере финансовых услуг.

Омбудсмен может избираться или назначаться различными способами. В Кыргызской Республики порядок избрания и освобождения от должности Омбудсмена (Акыйкатчы) регулируется законом КР от 31 июля 2002 года № 136 «Об Омбудсмене (Акыйкатчы) Кыргызской Республики». Акыйкатчы избирается сроком на 5 лет. Одно и то же лицо не может занимать должность Омбудсмена более двух сроков подряд.

Омбудсмен (Акыйкатчы) независим от каких-либо государственных органов и должностных лиц. Вмешательство в его деятельность, воздействие на него в любой форме запрещаются и влекут за собой ответственность в соответствии с законодательством КР.

Акыйкатчы обладает неприкосновенностью в течение всего срока своих полномочий, и без согласия Жогорку Кенеша не может быть привлечен к уголовной и административной ответственности, налагаемой в судебном порядке, задержан, арестован, подвергнут обыску, за исключением случаев задержания на месте преступления, а также подвергнут обыску или личному досмотру, за исключением случаев, когда это предусмотрено законодательством Кыргызской Республики для обеспечения безопасности других лиц. Неприкосновенность Омбудсмена распространяется на его жилое и служебное помещения, багаж, личное и служебное транспортные средства, переписку, используемые им средства связи, а также на принадлежащие ему документы. При наличии угрозы для жизни и здоровья Акыйкатчы ему и его семье обеспечиваются защита и безопасность.

Омбудсмен не вправе заниматься другой оплачиваемой деятельностью, кроме педагогической, научной и творческой деятельности. В случае досрочного прекращения полномочий и освобождения от должности в связи с окончанием срока полномочий Омбудсмену предоставляется прежняя работа, а при ее отсутствии - другая равноценная работа (должность) по предыдущему месту работы либо с его согласия на другом предприятии, учреждении, организации, государственном органе или органе местного самоуправления. **(Закон КР от 31 июля 2002 года №136 «Об Омбудсмене (Акыйкатчы) Кыргызской Республики»).**

Алиби (от лат. alibi - где-либо в другом месте) – доказательство невинности, проистекающее из обстоятельства, что обвиняемый, когда совершалось инкриминируемое ему преступление, он не мог находиться на месте совершения преступления, так как находился в ином месте или мог иметь контакт с лицами или предметами, относящимися к преступлению, при других обстоятельствах. Вследствие этого теряют силу имеющиеся налицо улики.

В гражданском судопроизводстве об алиби может быть речь только в таком случае, если истец особенно подчеркивает и делает составною частью своего доказательства непосредственное присутствие ответчика при возникновении спорного притязания или если без этого присутствия обязательство, о котором речь, совсем не могло возникнуть, напр. если ищутся алименты для незаконнорожденного ребенка. Тогда обнаружение факта, что ответчик в данное время находился в другом месте и что он, следовательно, не мог совершить поступка, из которого возникало бы обязательство, служит искусственно прямым опровержением иска.

Согласно положениям презумпции невиновности, если стороной защиты заявлен довод о наличии алиби, то обязанность по сбору доказательств, подтверждающих или опровергающих алиби, лежит на стороне обвинения. Довод защиты, основанный на алиби обвиняемого, может считаться опровергнутым, только если суду были представлены твердые доказательства того, что в момент преступления обвиняемый действительно находился на месте инкриминируемого преступления.

По своей сути алиби – это одно из доказательств невиновности лица, которое должно учитываться в ходе судебного разбирательства: грамотный адвокат обязательно укажет на наличие алиби при рассмотрении дела. В большинстве случаев алиби доказывается еще на стадии предварительного следствия с помощью различных источников: свидетельских показаний, которые доказывают, что лицо находилось в другом месте в момент совершения преступных действий, фото- и видеоматериалов.

Выделяют следующие виды алиби:

- полное - в этом случае удается однозначно исключить возможность участия в совершении противоправного действия;

- частичное - в данном случае сложившаяся ситуация не исключает нахождение лица в месте совершения преступления, поскольку собранные сведения являются недостаточно убедительными;

- квалифицированное - такое алиби является заблаговременно подготовленным и созданным с помощью обстоятельств фиктивного характера (например, с помощью предварительной подготовки лиц-свидетелей или составления ложной документации);

- простое - представляет собой голословную отсылку на факты, не подтвержденную никакими доказательствами.

Квалифицированное и простое алиби считаются ложными, поэтому они не могут рассматриваться в судебном заседании в качестве доказательства **(https://jurkom74.ru/,https://gufo.me/dict/brockhaus/)**.

Амнистия (от греч. amnestia - прощение, забвение) – частичное или полное освобождение от судебного наказания определенной категории лиц, производимое верховной властью. Амнистия может быть общей (для всех лиц, осужденных или привлеченных к уголовной ответственности по определенным статьям уголовного закона). Амнистия - это акт государственного органа, принятый в форме закона в целях реализации принципа гуманизма и милосердия, касающийся индивидуально неопределенного круга лиц и предусматривающий освобождение от уголовного наказания **(ст. 1 Закона КР от 20 января 2017 года №7 «Об основах амнистии и порядке ее применения»).**

Амнистия – это акт высшего законодательного органа государственной власти, освобождающий определенную категорию лиц, совершивших преступления, от уголовной ответственности и наказания, смягчающий назначенное наказание или освобождающий от дополнительного вида наказания **(ст. 93 УК КР).**

Акты об амнистии распространяются на уголовно наказуемые деяния, совершенные до его принятия или вступления в силу. Круг лиц, на которых распространяется действие конкретной амнистии, определяется в самом акте путем максимально подробного их перечисления (например, инвалиды; лица, осужденные за преступления определенной категории или которым назначен определенный вид и размер наказания и т.д.), а также в актах об амнистии перечисляются и лица, на которых ее действие не распространяется.

Акт об амнистии является обязательным и безусловным основанием для смягчения участи лиц, указанных в нем (освобождения от уголовной ответственности, от наказания, сокращения срока наказания и т.д.).

Амнистия миграционная – проведение разовой акции по легализации незаконно проживающих и работающих мигрантов. В данном случае, использование термина «амнистия» из сферы уголовного права является не совсем корректным, т.к. миграционная амнистия применяется в отношении мигрантов, не совершавших уголовные преступления, а лишь нарушивших миграционное законодательство.

Амнистия призвана помочь легализоваться тем мигрантам, которые уже давно живут в стране, успели интегрироваться и никаких правонарушений не совершили. Целью реализации института миграционной амнистии является удовлетворение интересов как общества и государства, так и мигрантов. Интерес государства заключается в легализации положения определенной категории мигрантов, реализации программ их адаптации в обществе, а также наделение определенным правовым статусом как временного, так и постоянного характера. Интерес мигрантов состоит в легализации своего правового статуса, обеспечение занятости, получение патента на работу, доступа к жилью, здравоохранению, образованию и т.д.

Российская Федерация периодически проводит миграционные амнистии для иностранных граждан различных стран (СНГ), приехавших в РФ в безвизовом режиме. Миграционные амнистии направлены на легализацию незначительных нарушений миграционного законодательства РФ, допущенными иностранными гражданами по неосторожности. Амнистия снимает наложенные на мигранта ограничения, такие как депортация, выдворение или запрет на въезд. Миграционная амнистия имеет срок действия легализации, категории трудовых мигрантов, подпадающие под амнистию, условия амнистии, а также категории мигрантов, не подпадающих под амнистию.

Так, в 2020 году в связи с пандемией Указом Президента РФ была объявлена миграционная амнистия – введены послабления в миграционный учет. У иностранных граждан, которые в тот момент находились в России, с даты открытия границ их государств было 90 дней, чтобы выехать из РФ. Затем они могли быть подвергнуты административному наказанию за нарушение сроков пребывания на территории России.

Анклав (из франц. enclave, от позднелат. inclavere – запираю на ключ) – в международном праве часть территории чужого государства, окруженная территорией своего государства. Части государства, полностью окружённые

другой страной, называются полными анклавами. Понятие территории включает в себя как сухопутную территорию, так и территориальные воды.

Если вместо суши регион отделен иностранными территориальными водами, речь идет об островных анклавах, которые делятся на морские и озерные. В случае если территория окружена другим государством на суше, но имеет выход к морю, она считается полуанклавом или прибрежным анклавом.

Также выделяется категория пенеанклавов (лат. paene - "почти") - территории, де-юре находящиеся в связности с материнской страной, но де-факто отделенные от нее в силу природных условий, то есть практически достижимые только через третьи страны. Как правило, пенеанклавы расположены в горной местности. В ряде случаев определить разницу между пенеанклавом и просто труднодоступной местностью сложно.

Примеры анклавов: Кыргызский анклав Барак, окруженный территорией Узбекистана, является частью айыл окмоту Ак-Таш Кара-Суйского района. Таджикский анклав Ворух окружен территорией Кыргызстана (Лейлекский район Баткенской области). Узбекские анклавы Сох и Шахимардан, расположенные внутри территории Баткенской области Кыргызстана.

Эксклав (от лат. ex – вне + clavis – ключ) – часть территории, географически изолированная от основной части своего государства и окруженная чужой территорией.

Одна и та же территория является эксклавом для той страны, которой она принадлежит, и анклавом для того государства, которому она не принадлежит, но окружена его территорией. Существуют чистые эксклавы — отделенные части страны, граничащие более чем с одним государством. Чистые эксклавы подразделяются на сухопутный и морской типы.

В случае если на ограниченной территории расположено сразу несколько связанных друг с другом анклавов, речь идет об анклавных комплексах. Иногда анклавы могут быть организованы по принципу матрешки, один в составе другого. Например, Нахва - анклав ОАЭ внутри территории Омана Мадха, которая, в свою очередь, сама представляет собой анклав ОАЭ. Территориальные фрагменты вроде Нахвы называют анклавами второго порядка. В мире насчитывается 32 таких анклава и один уникальный анклав третьего порядка - джутовое поле в Бангладеш, трижды окруженное

индийскими и бангладешскими анклавами в составе анклавного комплекса Куч-Бихар.

Ключевая характеристика любого анклавного образования - суверенитет над ним материнского государства. Поэтому территории, находящиеся под контролем международных организаций (например, штаб-квартира ООН в Нью-Йорке), не могут считаться анклавами. Аналогичным образом к анклавам нельзя отнести, например, американскую военную базу Гуантанамо на Кубе или космодром Байконур, арендуемый Россией у Казахстана.

Последняя волна появления и исчезновения анклавов началась после холодной войны. Ее завершение ознаменовалось ликвидацией одного из главных символов противостояния - анклава Западный Берлин. Вместе с тем распад СССР и Югославии привел к возникновению множества новых анклавов, ранее бывших субнациональными. При демаркации границ новых государств некоторые из них удалось ликвидировать. Такая судьба постигла, в частности, литовский анклав в Белоруссии Пагиряй, существовавший с 1955 года. В 1996 году стороны обменялись территориями, и Пагиряй стал белорусским Погири.

(https://politike.ru/termin/anklav.html,https://dic.academic.ru, https://www.kommersant.ru).

Аннулирование разрешительных документов иностранных граждан и лиц без гражданства – норма миграционного законодательства современных государств, заключающаяся в отмене действия разрешительных документов. Такая мера применяется в странах Евросоюза, России, Казахстане и др.

В законодательных актах Кыргызстана прописаны аналогичные нормы. Аннулировать документы могут по тем же основаниям, по которым могут отказать в их выдаче, если они выяснились уже после того, как иностранный гражданин или лицо без гражданства получил документы. Аннулирования можно избежать, если знать о причинах аннулирования и соблюдать миграционное законодательство, кроме того, нужно знать, что можно обжаловать решения об аннулировании в установленные сроки. Решение об аннулировании визы либо вида на жительство принимается по основаниям, предусмотренным **статьей 17 Закона Кыргызской Республики «О внешней миграции»,** если иностранный гражданин:

- представил ложные сведения при подаче ходатайства о получении визы и продлении срока ее действия, регистрации по месту фактического проживания или разрешения на работу;

- осуществляемая деятельность представляет угрозу безопасности КР;

- прервал обучение в КР либо были отчислены из образовательных учреждений, в связи с которым был продлен срок действия визы;

- прекратил трудовые отношения по инициативе одной из сторон трудового договора, на основании которых был продлен срок действия визы;

- при расторжении брака с гражданином КР или заключил фиктивный брак с целью получения постоянного вида на жительство в КР;

- прекратил инвестиционную деятельность при подтверждении уполномоченного государственного органа в сфере экономики.

Постоянный вид на жительство в КР выдаётся сроком на 5 лет, временный – на 1 год с возможностью ежегодного продления, но не свыше 5 лет. До получения вида на жительство иностранный гражданин или лицо без гражданства должны прожить на территории Кыргызской Республики не менее 6 месяцев. Для иностранных граждан, достигших 45 лет, постоянный вид на жительство выдается на весь срок действия паспорта иностранного государства или бессрочно - для лиц без гражданства **(см. Положение о порядке оформления и выдачи временного и постоянного видов на жительство иностранным гражданам и лицам без гражданства на территории Кыргызской Республики, утвержденное Постановлением Правительства КР от 13 ноября 2008 года №626).**

Удостоверение лица без гражданства выдается сроком на 2 года. Продление сроков действия удостоверения лица без гражданства производится до 5 раз, после чего производится его обмен.

Материалы на аннулирование постоянного вида на жительства, поступившие от органов безопасности, судебных, налоговых и других заинтересованных органов, обобщаются и направляются на рассмотрение в Уполномоченный государственный орган в сфере труда и миграции. По результатам рассмотрения принимаются соответствующие меры к иностранному гражданину или лицу без гражданства. Принятое решение объявляется иностранному гражданину или лицу без гражданства под личную роспись в трехдневный срок и вручается уведомление о необходимости выезда из Кыргызской Республики в течение 15-дней со дня принятия решения. В случае невыезда иностранного гражданина из Кыргызской Республики в

установленный срок органы внутренних дел принимают меры к депортации иностранного гражданина из Кыргызской Республики в установленном порядке.

Иностранные граждане и лица без гражданства, достигшие 18-летнего возраста, законно въехавшие на территорию Кыргызской Республики, которые планируют работать или вести бизнес в Кыргызской Республики, должны подать заявление для получения Разрешения на работу.

В соответствии с Положением о порядке осуществления трудовой деятельности иностранными гражданами и лицами без гражданства на территории Кыргызской Республики, утвержденного Постановлением Правительства КР от 16 апреля 2019 года № 175, разрешение на работу аннулируется, если иностранный работник:

- представляет опасность для здоровья, прав и законных интересов граждан Кыргызской Республики и других лиц, проживающих в Кыргызской Республики;

- предоставил недостоверные сведения при подаче ходатайства о получении разрешения на работу, регистрации по месту фактического проживания или при получении визы;

- осужден за совершение преступления в Кыргызской Республики, до отбытия или освобождения от наказания;

- страдает таким расстройством здоровья или заболеванием, представляющим угрозу здоровью других лиц или требуют особого надзора учреждений здравоохранения;

- является членом террористических, экстремистских или сепаратистских организаций;

- совершил действия, противоречащие законодательству Кыргызской Республики в сфере внешней трудовой миграции и налоговому законодательству;

- прекратил трудовую или индивидуальную предпринимательскую деятельность на территории Кыргызской Республики.

По истечении срока действия трудового договора (контракта) или гражданско-правового договора на выполнение работ (оказание услуг) трудящиеся-мигранты и члены их семей обязаны покинуть государство трудоустройства **(Закон КР «О внешней трудовой миграции»).**

В связи со вступлением Кыргызстана в ЕАЭС, гражданам государств-членов Союза не требуется получение разрешения на осуществление трудовой

деятельности в Кыргызской Республики, также, как и гражданами КР не требуется разрешение на работу на всей территории ЕАЭС.

Апатрид (от лат. apatris и др.-греч. ἀ + πατρίς - «человек без родины») или лицо́ без гражданства – это физическое лицо, не имеющее какого-либо гражданства или подданства и не обладающее доказательствами, которые могли бы установить принадлежность его к какому-либо гражданству или подданству.

Под термином «апатрид» подразумевается лицо, которое не рассматривается гражданином каким-либо государством в силу его закона **(ст.1 Конвенции о статусе апатридов, принятой 28 сентября 1954г. Конференцией полномочных представителей, созванной в соответствии с резолюцией 526 А (XVII) Экономического и Социального Совета от 26 апреля 1954 г.).** Конвенция определяет минимальные стандарты обращения с апатридами. В соответствии с Конвенцией, апатрид обязан подчиняться законам и постановлениям, а также мерам, принимаемым для поддержания общественного порядка страны, в которой он находится. Конвенция не дает апатридам непосредственных прав, однако устанавливает, какие именно права должны быть им предоставлены законами государств, на территории которых они проживают на законном основании. Государства обязаны признать их особый правовой статус, который не должен быть менее благоприятным, чем предусмотренное в национальном праве правовое положение иностранцев в аналогичных обстоятельствах. Это правило применимо в первую очередь, когда речь идет о признании следующих прав:

- право на семейную жизнь, на уважение личного статуса и свободы совести и вероисповеданий (ст. 4 и 12);
- право на собственность (имущественное право) (ст. 13 и 14);
- право ассоциаций (ст. 15);
- право обращения в суд (ст. 16);
- право на труд и отправление различных профессий (ст. 17 и 19);
- право пользоваться различными видами социального попечения и административной опеки (ст. 20-25);
- право на свободу передвижения любым видом транспорта, а также право на вывоз имущества (ст. 26-30);
- правовые нормы, касающиеся высылки и натурализации (ст. 31 и 32).

В международных правовых документах, как Всеобщая декларация прав человека, Международный пакт о гражданских и политических правах, Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации, Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Конвенция о правах ребенка, Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей и Конвенция о правах инвалидов также содержатся положения, связанные с правом на гражданство, что способствует защите апатридов и предотвращению безгражданства.

Гражданство может зависеть от места рождения, от территории постоянного места жительства, от гражданства обоих родителей или одного из них и т. д. Вместе с тем, официально полученное гражданство может быть утрачено или его можно лишиться на основании законодательства.

Причины, по которым люди потеряли свою привязанность к определённому государству, могут быть разные:

- апатридом с рождения человек становится в том случае, если он появился в семье, где оба родителя не имеют гражданства, в стране, в которой он родился, гражданство не присваивается автоматически по месту рождения;

- человек может добровольно отказаться от гражданства. Чаще всего это временный статус. Такая мера необходима, если он планирует получить гражданство другого государства;

- принудительное лишение гражданства в том случае, если ведётся политическое преследование гражданина, который относится к категории потенциально опасных личностей.

- лицо может стать апатридом, если будет выявлен факт фиктивного получения им гражданства. Например, он вступил в брак с целью стать гражданином страны.

- когда само государство перестает существовать (После распада СССР люди оказались с паспортами государства, которого уже не существовало. До момента получения новых документов, все граждане считались апатридами).

- встречаются случаи, когда человек отказывается полностью от любого гражданства. Это может быть из-за религиозных побуждений.

Безгражданство может быть вызвано целым рядом факторов, таких как дискриминация в законах о гражданстве (например, расовая, религиозная или гендерная), коллизии и пробелы в законодательстве о гражданстве, и правопреемство государств. Отсутствие документов не равнозначно безгражданству. Нерегистрация рождений может подвергать людей риску

безгражданства, т.к. свидетельство о рождении предоставляет доказательство и подтверждение места рождения человека и его родителей, что является ключевой информацией, необходимой для установления гражданства. Риски безгражданства могут также возникать в ситуациях, связанных с перемещением лиц.

Большинство апатридов родились в странах, где они живут всю свою жизнь. К странам с особенно большой численностью апатридов относятся Мьянма, Кувейт, Кот-д'Ивуар, Таиланд, Ирак и Доминиканская Республика. Значительные группы апатридов также проживают в разных странах мира, где женщины не имеют права передавать свое гражданство своим детям наравне с отцами. В результате, дети могут оказаться апатридами в тех случаях, когда отцы неизвестны, пропали без вести или погибли.

Не имея никакого гражданства, апатриды часто не имеют основных прав, которыми пользуются граждане государства. Безгражданство оказывает влияние на такие социально-экономические права, как право на образование, труд, социальное обеспечение, жилье, медицинское обслуживание, а также гражданские и политические права, включая свободу передвижения, свободу от произвольного задержания и право на участие в политической жизни. Конвенция 1954 года также гарантирует апатридам право на документы, удостоверяющие личность, право на проездные документы и административную помощь.

Правовое положение апатридов, установленное международными правовыми актами, в Кыргызстане регулируются **Законами КР «О гражданстве КР» от 21 мая 2007г. № 70, «О внешней миграции» от 17 июля 2000г. № 61, а также вступившими в установленном законом порядке в силу международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика.**
(https://publications.iom.int/system/files/pdf/final-wmr_2020-ru.pdf, https://www.osce.org/files/f/documents/9/9/343321.pdf)

Апелляция (от лат. appellatio – обращение, жалоба) – обжалование какого-либо решения, постановления в высшую инстанцию; обжалование судебного решения в вышестоящий суд, имеющий право пересмотреть дело по существу.

Последней инстанцией для разрешения спорных ситуаций является суд, который встает на сторону одного из участников конфликта, но не всегда

каждое его решение можно назвать справедливым. Во избежание таких ситуаций законом предусмотрена определенная иерархия, наделяя некоторые суды полномочия на пересмотр актов нижестоящих инстанций. Такое обжалование называется апелляцией.

В порядке апелляционного производства вышестоящая судебная инстанция производит проверку решения нижестоящего суда; после проверки утверждает обжалованное решение либо, отменив его, выносит новое. При апелляции пересматривается решение суда не по отдельным процессуальным вопросам, а по существу всего дела в целом. Суд апелляционной инстанции не только вправе отменить решение суда первой инстанции, но и изменить его.

Апелляционная судебная инстанция – это вторая по счету инстанция, то есть та, в которую обжалуются первичные судебные решения. Это происходит посредством подачи апелляционной жалобы. Несогласная с решением суда сторона пишет заявление, в котором указывает, какие, по ее мнению, ошибки допустил суд, какие обстоятельства дела были им проигнорированы. Вышестоящий суд, получив такую жалобу, обязан пересмотреть дело с учетом всех этих замечаний. То есть, если заявитель пишет о том, что судом первой инстанции не была дана оценка тем или иным доказательствам, утверждениям и т.д., суд апелляционной инстанции все эти моменты должен проработать.

В зависимости от того, к какой отрасли процессуального права относится спор, законом установлены требования к соблюдению сроков подачи апелляционной жалобы. Как правило, заявление должно быть зарегистрировано до момента вступления вердикта в законную силу.

При обращении в апелляционную инстанцию требуется приложить саму жалобу, чек об оплате госпошлины и нотариальную доверенность, если интересы обращающегося представляет адвокат. Текст решения приложит тот суд, где оно было вынесено.

Вариантов исхода дела может быть несколько: апелляцию могут отклонить, первоначальное решение могут изменить полностью или частично, также его могут оставить полностью без изменений.

Суд может отказаться рассматривать жалобу, если она неправильно оформлена. В ряде случаев предоставляется определенный срок на устранение недочетов:

-- если в заявлении не указаны основные сведения: в какой суд подается жалоба, в каком было принято первоначальное решение, не указан номер дела и т.д.;

- не уплачена госпошлина;

- не приложена копия доверенности, если в первом заседании интересы одной из сторон представлял юрист;

- копий жалоб меньше, чем заинтересованных в деле сторон.

В Кыргызстане порядок и условия апелляционного обжалования судебных решений регламентированы:

- по уголовным делам - в главах 46-48 Уголовно-процессуального кодекса КР;

- по гражданским делам - в главах 38-39 Гражданско-процессуального кодекса КР;

-по административным делам – в главе 24 Административно-процессуального кодекса КР. (**https://lawmix.ru/slovar/15261; https://determiner.ru/termin/apelljacija.html#).**

Апостиль – это форма легализации документа, которую признают страны-участницы Гаагской конвенции **(Конвенция, отменяющая требование легализации иностранных официальных документов, заключенная в Гааге 5 октября 1961 года государствами - участниками Гаагской конференции по международному частному праву)**. Документ с апостилем имеет юридическую силу в более чем 140 странах, Кыргызстан присоединился к Гаагской конвенции в ноябре 2009 г. Апостиль сокращает срок оформления документов, вывозимых за пределы страны.

Отметку ставят на оригинал или копию, в зависимости от требований. Апостиль представляет собой международную стандартизированную форму заполнения сведений о законности документа для предъявления на территории стран, признающих такую форму легализации. Штамп «Апостиль» ставится на оригиналы и копии документов и упрощает международную легализацию документов. Проще говоря, это легализация документа за пределами страны, в которой он был получен. Например, когда наш абитуриент хочет поступить в зарубежный вуз, он должен предоставить в том числе аттестат об окончании школы. Очевидно, что во многих странах просто предъявить кыргызский документ не получится.

Чтобы легализовать документ, существует процесс апостилирования. В соответствии с Конвенцией, апостиль ставится только на официальных документах, выданных госорганами, административных документах, нотариальных актах. При этом, коммерческие или таможенные бумаги, равно как и дипломатические документы, апостилировать нельзя. Чтобы легализовать эти бумаги, придется воспользоваться другими международными механизмами.

Форма апостиля Конвенцией не регламентирована. В Кыргызстане и России, например, это штамп, а в США выдают сертификат. При этом есть четкий список того, что должно быть прописано в апостиле: страна, фамилия и должность лица, наименование учреждения, название города, дата проставления апостиля, название органа, номер апостиля печать или штамп учреждения, подпись должностного лица, проставившего апостиль. Апостиль на конкретный документ ставят в выдавшем его органе власти или в вышестоящем ведомстве. Например, Министерство юстиции, МВД и т.д.

Апостиль может быть как на одном из двух языков Конвенции (французский и английский), так и на национальном языке. В Кыргызской Республики апостиль оформляется на государственном языке. Как правило, перевод штампа дублируется - с французского или английского на национальный, а заголовок апостиля должен быть строго на французском - Apostille **(Convention de la Haye du 5 octobre 1961).** Некоторые страны требуют «двойной апостиль», тогда необходимо сделать нотариально заверенный перевод на английский язык и уже на него поставить еще один штамп. Поэтому необходимо всегда уточнить у принимающей стороны, нужен ли апостиль на перевод.

За оформление апостиля взимается госпошлина. Сроки апостилирования документов не должны превышать 2 рабочих дней со дня представления документов, а в случае необходимости проверки подлинности подписи, печати или штампа госоргана, истребования образца подписи и подтверждения полномочий на право подписи должностного лица, срок апостилирования продлевается до 30 дней **(п.11 и 12 Инструкции о порядке и условиях проставления апостиля, утвержденной Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 18 ноября 2010 года № 283).**

Случаи отказа в апостилировании документов перечислены в п.41 Инструкции о порядке и условиях проставления апостиля.

Кыргызстан заключил соглашения о правовой помощи с рядом государств (в основном, участники СНГ), согласно которым документы признаются госорганами этих стран без апостиля по принципу взаимности. Однако, если со страной нет договора о правовой помощи и, она не является участницей Гаагской конвенции, потребуется консульская легализация документа. Это сложный, многоступенчатый и длительный процесс.

Арест – вид взыскания за совершение правонарушения, который заключается в содержании правонарушителя в условиях изоляции от общества в местах, определяемых органами внутренних дел, и применяется на срок до 7 суток **(статья 33 Кодекса КР о правонарушениях).**

Место содержания арестованных должно соответствовать санитарным нормам и исключать возможность заражения каким-либо заболеванием.
Арест применяется судом по месту совершения правонарушения, а в условиях чрезвычайного или военного положения – комендантом.

Арест не применяется:

- к детям;
- к женщинам старше 55 лет;
- к мужчинам старше 60 лет;
- к беременным и женщинам, имеющим детей в возрасте до 3 лет;
- к лицам, воспитывающим в одиночку ребенка в возрасте до 16 лет;
- к ЛОВЗ, имеющим инвалидность первой и второй групп.

К военнослужащим арест применяется сроком до пяти суток, при этом они содержатся на гауптвахте. В уголовном праве домашний арест является одним из видов мер пресечения, при которой человека изолируют от общества в помещении, в котором он проживает. Домашний арест заключается в ряде ограничений, связанных со свободой передвижения обвиняемого (статья 113 Уголовно-процессуального кодекса КР):

- покидать жилище круглосуточно или в определенное время суток;
- выезжать за пределы административной территории без разрешения суда;
- использовать информационно-телекоммуникационную связь;
- запрещено общаться с определенными лицами;
- запрещается получать и отправлять корреспонденцию.

Срок домашнего ареста - до 2 месяцев. В постановлении судьи указываются место, в котором будет находиться обвиняемый; срок домашнего

ареста, запреты и (или) ограничения, время их соблюдения; а также указывается орган или должностное лицо, на которое возлагается осуществление контроля за соблюдением ограничений. Если обвиняемый нарушил условия домашнего ареста, он заключается под стражу.

В целях обеспечения исполнения приговора в части возмещения материального ущерба и (или) морального вреда, других имущественных взысканий или возможной конфискации имущества применяется арест на имущество подозреваемого / обвиняемого. Арест имущества применяется для временного лишения прав отчуждать, распоряжаться и пользоваться изъятым имуществом. Основной сутью этого мероприятия является создание условий для предотвращения действий, способствующих сокрытию, повреждению, порче, уничтожению, преобразованию, отчуждению объектов материального мира, имеющих значение для уголовного процесса.

При наложении ареста на имущество, в том числе на движимое и недвижимое имущество, составляется протокол, копия которого вручается лицу, на имущество которого наложен арест.

При наличии достаточных оснований полагать, что в бандеролях, посылках или других почтово-телеграфных отправлениях либо телеграммах или радиограммах имеются сведения, имеющие значение для уголовного дела, производится наложение ареста на почтово-телеграфные отправления в учреждениях связи.

Арест как вид уголовного наказания заключается в содержании лица, совершившего преступление и осуждённого по приговору суда, в условиях строгой изоляции от общества.

Арест как вид наказания в уголовном законодательстве имеет определенные специфические черты, а именно:

1) выступает в качестве меры воздействия государства на виновное лицо и применяется только на основании решения суда;

2) предусматривает обязательное наличие вины и применяется исключительно к виновному лицу в преступлении;

3) ограничивает права и свободы человека на определенный срок, а также вызывает судимость у виновного лица;

4) предусматривает наказание в специально отведенном для этого месте со специальным режимом (лишение права видеться с другими лицами, кроме своего адвоката, невозможность отправки и получения большинства видов посылок и т.д.).

Асоциальное поведение – такое поведение, которое не соответствует существующим в обществе социальным и правовым нормам, идет вразрез с обычаями и традициями той социальной или национальной группы, к которой принадлежит человек. Другими словами, это несоблюдение принятых в обществе норм и законов, проявляющееся в форме безнравственных или противоправных деяний. Асоциальное поведение нередко приводит к противоправному поведению.

Выделяют четыре основных вида асоциального поведения:

- аморальное - несоблюдение нравственных норм общества, не несущее прямой угрозы другим гражданам. Включает в себя лживость, сквернословие, нарушение дисциплины, безответственность, ябедничество, попрошайничество, беспорядочные половые связи, отсутствие стремления к трудовой деятельности, бродяжничество.

- аддиктивное - наличие различного рода зависимостей, при помощи которых человек избегает реальности. К ним относятся: алкоголизм, токсикомания, наркомания, анорексия, булимия, нимфомания, игровая зависимость, религиозный фанатизм.

- противоправное - нарушение правовых норм, включающее драки без нанесения тяжких телесных повреждений, хулиганство, мелкое воровство, нарушение порядка в общественных местах, оскорбление личности, угон транспорта без цели хищения и т.д.

- преступное - поступки, за совершение которых человек несет уголовную ответственность. К преступным действиям относят организацию массовых беспорядков, кражу со взломом, грабеж, мошенничество, коррупцию, вымогательство, разбойное нападение, шантаж, изнасилование, убийство и т.д.

Если гражданин ведет себя неприемлемо и нарушает какие-либо этические нормы, это может привести к осуждению окружающими людьми. Для лиц, нарушивших установленные правила и законы, существуют разные виды ответственности: дисциплинарная, административная, уголовная.

Неисполнение или ненадлежащее исполнение своих трудовых обязанностей влечет за собой дисциплинарную ответственность, предусмотренную трудовым законодательством. Например, прогулы без

уважительной причины, нарушение внутреннего распорядка организации, появление на работе в состоянии опьянения.

Поступки, нарушающие общественный порядок и спокойствие граждан влекут за собой административную ответственность. Например, нарушение правил дорожного движения; употребление спиртных напитков в общественных местах; мелкое хулиганство.

Самой большой угрозой для других людей являются преступления, за которые предусмотрена уголовная ответственность. К таким общественно опасным правонарушениям относятся кражи и мошенничество; угон транспортного средства; распространение наркотиков и т. д. **https://fundamental-research.ru/ru/article; https://spravochnick.ru/sociologiya/**

Ассамблея народа Кыргызстана (АНК) образована на 1-м курултае народа Кыргызстана в январе 1994г. и стала первой подобной организацией на постсоветском пространстве, которую в тот период Верховный комиссар ОБСЕ по национальным меньшинствам Макс ван дер Стул назвал моделью для других стран. АНК, как общественная организация, имеет статус консультативно-совещательного органа при Президенте страны.

В соответствии со своим уставом АНК призвана препятствовать проявлению конфронтации и экстремизма в межнациональных отношениях, основной целью Ассамблеи является укрепление согласия и единства всех проживающих в Кыргызстане национальностей. АНК вносит значительный вклад в культурное и социально-экономическое развитие страны, в укрепление единства народа и межэтнических отношений, обеспечивая социальную сплоченность наших граждан.

Являясь этнокультурной организацией, АНК объединяет культурные центры национальных меньшинств и общественные объединения. В Ассамблее проводятся международные семинары при участии различных международных организаций по сохранению межнационального согласия и его усовершенствование. АНК проводит работу по сохранению и развитию культуры народов, проживающих в Кыргызстане. Культурные центры АНК принимают активное участие в праздничных торжествах, фестивалях и других культурно-массовых мероприятиях не только в Кыргызстане (например, на Играх кочевников), но и выезжают в другие страны, демонстрируя свои обычаи и традиции, национальную музыку, песни, танцы, выставки национальной одежды и еды **(https://library.fes.de/pdf-files/bueros/vifaost/a97-05631.pdf, http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/46048/35?cl=ru-ru).**

Ассимиляция (лат. assimilatio – уподобление, отождествление, слияние) – адаптация одной этнической или социальной группы (как правило, меньшинства) к другой доминирующей группе, замена своих отличительных признаков чертами другой группы, которая включает принятие языка, традиций, культуры и поведения (образа жизни) и изменение национального самосознания (возможно, до полной смены национальной самоидентификации).

Таким образом, ассимиляция означает, что представители одной культуры меняют свое поведение для соответствия обществу, в которое они влились. Ассимиляция предполагает, что культура одной группы в некоторой степени подавляется другой. При ассимиляции народ может утратить свой язык, самоназвание, традиционную структуру деятельности, но сохранить религиозные верования, некоторые бытовые традиции (например, история создания американской нации). Известны случаи, когда образующие новую общность народы сохраняют и свой язык (образование бельгийской нации).

Выделяют естественную и принудительную ассимиляции.

Естественная ассимиляция является следствием объективных процессов экономического и политического сближения регионов и целых государств, давших мощный импульс их культурному сближению (например, глобализация мирового хозяйства). Для мигрантов естественная ассимиляция характеризуется тем, что на своей новой родине они вливаются в состав коренного населения, постепенно растворяясь в нем. Естественная ассимиляция происходит в благоприятных для народов условиях (принцип полного равноправия народов) и носит характер слияния малых народов с более крупными этническими общностями.

Принудительная (насильственная) ассимиляция представляет собой проведение национальной политики, направленной на уничтожение того или иного этноса как самостоятельной единицы, но не физическим способом. Насильственная ассимиляция происходит в условиях национального, религиозного и т. п. гнета и носит характер подавления некоторых народов.

При насильственной ассимиляции применяют ограничение сферы применения национального языка с последующим полным его изъятием из

обращения; искоренение национальных традиций (за-прет на празднование национальных праздников, исполнение обрядов); внедрение несвойственных народу видов деятельности и т.д. Подобная политика

провоцирует ожесточенное сопротивление ассимилируемого народа, его стремление к этнической замкнутости и провоцирует межэтнические конфликты.

Следует различать насильственную ассимиляцию от вынужденной, например, когда быстрая ассимиляция мигрантов в развитые страны Запада является одним из основных условий их успешной социальной и экономической адаптации.

Имеются исторические примеры того, как народ-завоеватель на покоренных территориях принимал культуру побежденных (например, норманны в Южной Италии, болгары на Балканском полуострове и т.д.), и как малочисленный народ ассимилировал более многочисленный. Один и тот же народ может сам активно ассимилировать другие народы, но в отдельных случаях, особенно при проживании небольшими группами на территории традиционного расселения других народов, может стать сам объектом ассимиляции.

На ассимиляцию оказывают влияние межэтнические браки, хотя этническая самоидентификация детей, рожденных в таких браках, во многом зависит от национальности супруга - лидера.

В глобальном смысле история человечества представляет собой процесс ассимиляции народов, объединения бесчисленных племен в ограниченное число этнических групп, наций и народов. Усиление ассимиляции происходит в период стабильной общественной жизни. Межэтнические конфликты снижают динамику развития процесса ассимиляции **(https://dic.academic.ru,https://orthographical.slovaronline.com)**

– Б –

Беженцы – одна из разновидностей международного передвижения людей, наряду с нелегальной, трудовой, интеллектуальной («утечка мозгов») и т.д. миграцией. Странами исхода беженцев, то есть лиц, преследуемых в своей стране по политическим, расовым, идейным и иным причинам являются государства с нестабильным политическим режимом, депрессивной экономикой, внутренними конфликтами. Странами приема беженцев выступают развитые государства. Беженцы XXI в. – это огромные массы людей, нуждающиеся в международной защите. По данным Управления

Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ ООН), конфликт на Украине привел к тому, что в 2022 г, численность беженцев в мире впервые превысила 100 млн. (UNHCR: Global displacement hits another record, capping decade –long rising trend 16 June 2022). Проблема беженцев имеет длительную историю, которая восходит еще к Древнему миру, когда люди, стремясь спасти свою жизнь от преследований, искали какое-либо убежище. В средние века в Европе папы расширили церковное право убежища на кладбища, монастыри, дома епископов и церковные богадельни. В Новое время право убежища также активно использовалось, например, эмигрантами дворянского или духовного происхождения в годы Великой Французской революции. И все же политическое убежище в мире не имело своего четкого определения, способного дать беженцам надежную международную защиту.

Это произошло только после окончания Первой мировой войны, когда Парижская мирная конференция создала первую универсальную межправительственную организацию - Лигу Наций (1920-1946), главной задачей которой были, наряду с разоружением, предотвращением военных конфликтов и т.д., вопросы судеб русских, армянских, ассирийских и немецких беженцев, которые не имели проездных документов, не могли свободно передвигаться по миру. По вопросам беженцев всего было принято 7 документов, благодаря которым впервые в международном праве появилось юридическое понятие «беженец». (Соглашение о выдаче удостоверений личности русским и армянским беженцам, о дополнении и внесении изменений в соглашение от 5 июля 1922 года и 31 мая 1924 года) **(hrlibrary.umn.edu).**

Среди беженцев были участники «белого движения» в России, жертвы турецкой резни в Армении, немецкие антифашисты и прочие. Их проблему в 1922 г. решил комиссар Лиги Наций по вопросам беженцев, выдающийся норвежский ученый Фритьоф Нансен. Детище комиссара - так называемый нансеновский паспорт - получили примерно 450 тысяч человек, В30-е г.г этот паспорт признали более 50-ти стран мира. Известно, что после Второй мировой войны появилось огромное число беженцев. Эта важная задача выпала на долю ООН, сменившей в этом качества Лигу наций. В 1951 г. ООН приняла Конвенцию о статусе беженцев, В преамбуле документа подчеркивалось, что ООН неоднократно проявляла глубокий интерес к судьбе беженцев, В этой связи ООН обязалась пересмотреть и объединить заключенные ранее международные соглашения о статусе беженцев и

расширить область применения этих договоров, Конвенция прежде всего дала определение понятия «беженец», то есть лицо, которое:

1) рассматривалось как беженец в силу соглашений от 12 мая 1926 года и 30 июня 1928 года или же в силу Конвенций от 28 октября 1933 года и 10 февраля 1938 года, Протокола от 14 сентября 1939 года или же в силу Устава Международной организации по делам беженцев; постановления об отказе в праве считаться беженцами, вынесенные Международной организацией по делам беженцев в период ее деятельности, не препятствуют тому, чтобы статус беженца предоставлялся лицам, которые удовлетворяют условиям, установленным в пункте 2 настоящего раздела;

2) в результате событий, происшедших до 1 января 1951 года, и в силу вполне обоснованных опасений;

3) стать жертвой преследований по признаку расы, вероисповедания, гражданства, принадлежности к определенной социальной группе или политических убеждений находится вне страны своей гражданской принадлежности и не может пользоваться защитой этой страны или не желает пользоваться такой защитой вследствие таких опасений; или, не имея определенного гражданства и находясь вне страны своего прежнего обычного местожительства в результате подобных событий, не может или не желает вернуться в нее вследствие таких опасений.

В Конвенции также толкуется ряд других основных положений, касающихся беженцев, **(Конвенция о статусе беженцев. Принята 28 июля 1951 года Конференцией полномочных представителей по вопросу о статусе беженцев и апатридов, созванной в соответствии с резолюцией 429 (V) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1950 года).** Таким образом, Конвенция создала прочную правовую базу для решения проблем

Следует отметить, что государства-члены ООН ооновское определение понятия «беженец» восприняли за основу при разработке соответствующего национального законодательства. В 1967 г., учитывая, что Конвенция 1951 г. распространялась только на тех лиц, которые стали беженцами в результате событий, происшедших до 1 января 1951 г., появилась необходимость обеспечить международную защиту и тем беженцам, которые не подпадали под ее действие. Эту задачу решил Нью-Йоркский Протокол 1967 г. **(Протокол, касающийся статуса беженцев. Принят 31 января 1967 года). Кыргызстан присоединился к Женевской конвенции ООН 1951 г. о «статусе беженцев» и Нью-Йоркскому Протоколу 1967 г. в 1996 г.**, в

соответствие с которыми принимал беженцев. Всего за период своей независимости КР, руководствуясь различными нормативно-правовыми актами, включая международные документы, Конституцию КР, законы КР «О правовом положении иностранных граждан» от 14 декабря 1993 г., «О внешней миграции» от 17 июля 2000 г., «О беженцах» 25 марта 2002 г. и т.д., принял 20 тыс. беженцев. Вместе с тем КР предпринимала меры по долгосрочному решению проблем беженцев, включая содействие добровольной репатриации беженцев на родину; оказание помощи в интеграции беженцев в местное сообщество; предоставление возможности переселения в третьи страны; решение проблем в случае массового притока лиц, ищущих убежище.

В последние годы наблюдается устойчивое сокращение числа беженцев на территории КР. По состоянию на 1 февраля 2023 г. численность беженцев в КР составила 150 человек (афганцы, сирийцы, выходцы из других стран. Численность лиц, ищущих убежище в республике, составляет 680 человек (Текущий архив Управления по вопросам миграции Министерства труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики).

«Беженцы на орбите» – ситуация, при которой беженцы не имеют возможности получить убежище и поэтому вынуждены переезжать из одной страны в другую. Это происходит отчасти из-за слишком сложной и продолжительной процедуры определения статуса беженца во многих странах мира, которая иногда затягивается на недели и даже месяцы **(glosbe.com).** Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ ООН) неоднократно призывало государства-члены предпринять все возможные меры для сокращения феномена «беженцы на орбите».

Европейские структуры (Агентство Евосоюза по правам человека, Совет Евопы и Евопейский суд по правам человека) также выступают в пользу скорейшего решения этой проблемы. Но она по-прежнему остается актуальной, особенно для африканцев, жителей стран Ближнего Востока и т.д. **(Справочник по европейскому законодательству об убежище, границах и иммиграции. Второе издание, 2014 г. Агентство Евросоюза по основным правам; Совет Европы; Европейский суд по правам человека**. **http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders).**

Безвизовый режим пересечения государственной границы КР – многие страны мира предусматривают соответствующий режим пересечения своих государственных границ, въезда/выезда, пребывания и передвижения по своей территории, транзитного проезда для иностранных граждан и лиц без гражданства. Для этого только необходимо предъявить действительный проездной документ, выданный компетентными государственными органами своей страны, Такой режим действует в том случае, если нет риска нарушения миграционного законодательства страны въезда, например, перехода на нелегальный статус пребывания, перемещения, незаконного трудоустройства и т.д., к чему часто прибегают граждане слаборазвитых стран, которые не имеют возможности легально въехать в страну. Безвизовым режимом пересечения пользуются на взаимной основе граждане высокоразвитых государств Европы, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии и прочие. На взаимной основе безвизовым режимом пользуются граждане стран-участниц ЕАЭС (Россия, Беларусь, Казахстан, Кыргызстан и Армения), а также Грузии Азербайджана, Молдовы и т.д. Кроме того, в безвизовом порядке в Кыргызстан могут въезжать в целях инвестиций и туризма граждане ФРГ, Японии и Бельгии, Нидерландов, Ватикана и других высокоразвитых государств. В общей сложности 44 государства.(**Закон Кыргызской Республики «О введении безвизового режима для граждан некоторых государств сроком до 60 дней». Подробнее обо всех случаях безвизового режим въезда в КР см: mfa.kg. https://mfa.kg › citizens-no-visa-needed-2_**

«Безопасная страна» в миграционном контексте – это страна, граждане которой, как правило, не нарушают миграционное законодательство страны въезда. К безопасным странам относятся высоко развитые государства, в том числе США, Канада, Австралия, Япония, Новая Зеландия, страны Евросоюза и т.д., где их гражданам обеспечены высокий уровень материального благополучия, стабильная внутриполитическая обстановка, справедливая судебная система, господство закона, принципы демократии и т.д. Поэтому у граждан нет экономической или политической мотивации искать убежище в развивающихся странах или переходить на нелегальный статус.

Между безопасными странами используется, как правило, на взаимной основе безвизовый режим въезда. Развивающиеся страны, включая Кыргызстан, предоставляют гражданам безопасных стран в одностороннем

порядке безвизовый режим въезда и пребывания, что положительно сказывается на динамике международного туризма и деловых связей. Но подавляющее число государств планеты (африканские, ближневосточные, юго-восточные, центрально - азиатские и т.д.) входят в категорию «стран риска» со всеми вытекающими последствиями. **(Генеральная Ассамблея ООН. Семьдесят пятая сессия. Глобальный документ о безопасности, упорядоченной и легальной иммиграции. Доклад Генерального секретаря. 26 октября 2020/migrationnetwork.un.org**).

Блю-карт Евросоюза (голубая/синяя карта, EU Blue Card) – удостоверение личности, подтверждающее наличие временного вида на жительство и права на трудоустройство граждан третьих стран в большинстве стран ЕС. Голубая карта призвана облегчить высококвалифицированным работникам переезд в Европейский союз и предоставляет им некоторые преимущества по сравнению с другими типами вида на жительство.

Первоначальная идея блю-карт была представлена Председателем Еврокомиссии Мануэлом Баррозу 23 октября 2007 г. исходя из ожидаемого дефицита квалифицированной рабочей силы в странах Евросоюза, сложностью ее передвижения по территории ЕС, а также коллизией нормативно-правовых актов стран ЕС, регулирующих условия въезда/выезда иммигрантов. Окончательно соответствующая Директива была принята в 2009 г. **(Директива 2009/50/ЕС о введении голубой карты от 25 мая 2009 года)**. Но учитывая срок, необходимый для включения в законные и подзаконные акты данной директивы странами-членами ЕС, она вступила в силу 19 июня 2011 г. Блю-карт, которая, кстати говоря, не дает право гражданства, – это своего рода аналог американской грин-карты.

Избранный для блю-карты голубой цвет символизирует цвет флага Евросоюза. Для получения блю-карты соискатель, а это может быть только гражданин третьей стран, должен представить соответствующее заявление. 15 сентября 2021 г. Европарламент поддержал новые изменения, касающиеся правил выхода высококвалифицированных иностранных специалистов на рынок труда Евросоюза.

Ряд стран ЕС, например, Германия, принявшая закон о блю-карт еще в апреле 2012 г. **(German 'Blue Card' to simplify immigration (англ.)**. **dw.de (28 апреля 2012)**, установила следующие требования к потенциальным соискателям: знание немецкого языка и востребованность профессий -

инженерия, математика и информационные технологии. За прошедшие годы Германия выдала тысячи блю-карт, многие из которых получили иностранцы, уже проживающие в Германии.

Для подачи заявления на получение блю-карты заявитель должен предоставить:

- рабочий контракт или предложение о работе с зарплатой минимум в полтора раза превышающей средний уровень зарплаты в данном государстве-члене ЕС (оно вправе снизить зарплатные требования до 1.2 для особо востребованных профессий);

- действующее удостоверение личности и разрешение на пребывание (загранпаспорт и виза);

- договор о страховании;

- документы, подтверждающие соответствие требованиям для регулируемых профессий (например, для врачей), или документы, подтверждающие наличие соответствующего высшего образования для нерегулируемых профессий.

Дополнительно от заявителя могут потребовать документ, подтверждающий знание языка, справку о несудимости, медицинскую и трудовую книжки, а также документы для воссоединения семьи и подтверждающие родство (Голубая карта ЕС для Германии в 2023 году. **www.wepsa.de**).

Следует иметь ввиду, что в различных странах ЕС к оплате труда предъявляются различные требования. Например, в Чехии с 1 мая 2017 г. по 30 апреля 2018 г. была установлена заработная плата 496 602 кроны (41 384 брутто / ежемесячно); в Латвии на начало апреля 2021 г. была установлена заработная плата € 20 580 (€ 1 715 брутто / ежемесячно).

Бордель (публичный дом, бардак, притон для занятия проституцией) – место (отдельная квартира или дом, другое приспособленное помещение) для организованного занятия проституцией - одной из древнейших в мире профессий. Известно также, что бордели использовались, помимо плотских услуг, так же для сбора необходимой информации у клиентов. Знаменитый пример - берлинский салон Китти, под крышей которого добывалась полезная для нацистов информация. Сегодня бордели весьма распространены во многих странах мира, в частности, известный квартал красных фонарей в Амстердаме. Подчеркнем, что бордели в ряде стран официально признаны, а проститутки

выплачивают налоги, коллективно защищают свои права путем манифестаций, судебных обращений и т.д. В других странах (Российская Федерация, Кыргызстан и т.д.) занятие проституцией и содержание борделей (публичных домов) являются уголовно наказуемыми деяниями **(см., например, ст. 160 Уголовного кодекса КР от 28 октября 2021 года)**. В нашей республике, тем не менее, отмечались и отмечаются случаи содержания борделей. Следует отметить, что бордели тесно связаны с торговлей людьми.

Билингвизм – свободное владение двумя языками (родным и неродным) и широкое их использование в повседневной жизни, в том числе в процессе обучения в различных воспитательных и образовательных учреждениях (детсады, школы, колледжи, ВУЗы), в трудовой деятельности, в быту и т.д. Билингвизм широко распространен в бывших советских республиках, включая Кыргызстан. Билингвизм в нашей республике, как правило, это владение кыргызским, как государственным, и русским, как официальным и межнационального общения, языками. Кстати, знание кыргызского языка является обязательным условием занятия какой-либо должности на государственной службе. **(О государственном языке КР (В редакции Законов КР от 8 декабря 2009 года №307, 21 января 2010 года №8, 6 октября 2011 года № 165, 25 февраля 2013 года №33, 23 июня 2015 года №135); Закон КР 29 мая 2000 года №52 «Об официальном языке Кыргызской Республики (В редакции Законов КР от 28 июля 2008 года №170, 25 февраля 2013 года №33).**

Бипатриды – лица с двойным гражданством, которое в международной практике государств не очень-то распространено. Двойное гражданство обычно применяется путем заключения особого договора между двумя странами, связанными историческими узами. Двойное гражданство может возникнуть в случае приобретения гражданства по происхождению (jus sanguinis), по месту рождения (jus solis) и т.д. Двойное гражданство зачастую вызывает правовые коллизии между странами гражданства, ибо каждое из них вправе требовать от гражданина выполнения каких-либо конкретных обязательств. Но если такое лицо постоянно проживает на территории одного государства, то у него складываются постоянные отношения именно с ним, в том числе по вопросам прохождения военной службы, налогообложения и

прочего **(ru.m.wikipedia.org)**. Например, гражданин КР, имеющий также иное гражданство, рассматривается нашей республикой только как ее гражданин.

Кыргызстан допускает у себя двойное гражданство, исключая: 1) граждан приграничных с Кыргызской Республикой государств; 2) лиц, указанных в статье 16 настоящего Закона. **(см.: Закон Кыргызской Республики «О гражданстве Кыргызской Республики». Принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 27 марта 2007 г.).**

– В –

Вид на жительство – документ, удостоверяющий личность иностранного гражданина или лица без гражданства и подтверждающий получение им разрешения на постоянное проживание в государстве пребывания. В некоторых странах и в некоторых случаях он может быть также документом, удостоверяющим личность владельца. В частности, в Российской Федерации вид на жительство, выданный лицу без гражданства, удостоверяет его личность. Вид на жительство в России наделяет его обладателя правом на трудоустройство без оформления разрешительных документов, на пользование социальными правами наравне с гражданами Российской Федерации, на ведение бизнеса, а также на получение гражданства РФ.

В Кыргызстане этот документ дает право иностранным гражданам или лицам без гражданства на постоянное или временное проживание в нашей республике и выступает как удостоверение личности. Постоянный вид на жительство в КР выдаётся сроком на 5 лет, временный – на 1 год с возможностью продления. Для получения вида на жительства эти лица должны прожить на территории Кыргызской Республики не менее 6 месяцев. (Официальный сайт Министерства юстиции Кыргызской Республики, раздел Нормативно-правовые акты, «Положение о порядке оформления и выдачи временного и постоянного видов на жительство иностранным гражданам и лицам без гражданства на территории Кыргызской Республики» (утверждено Постановлением Правительства Кыргызской Республики № 626 от 13 ноября 2008 года). Режим доступа: **http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/59556?cl=ru-ru).**

Виза – отметка в паспорте или другом проездном документе, которая дает право иностранным гражданам и лицам без гражданства посещать страны

с визовым режимом въезда. К этим странам относятся в первую очередь развитые страны, например, США, страны Евросоюза и др. Визовый режим введен для того, чтобы обеспечить внутреннюю безопасность страны, не допустить массового притока граждан третьих стран, т.е. стран риска. Между собой высокоразвитые страны, как правило, используют безвизовый режим.

Кыргызстан также использует визу, которая имеет единый государственный стандарт, форму, описание утверждаемого Правительством Кыргызской Республики. (Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61. Режим доступа: **http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/350).** Перечень стран, в которые граждане Кыргызской Республики могут оформить визу в упрощенном порядке, посещать на основе одностороннего решения иностранных государств, а также в безвизовом режиме для владельцев общегражданских паспортов на основании взаимных соглашений опубликован на официальном сайте МИД КР. (Режим доступа:**https://mfa.gov.kg/ru/osnovnoe-menyu/konsulskie-uslugi/konsulskie-vizovye-voprosy/izovye-i-bezvizovye-rezhimy).**

Визовая политика – политика, с помощью которой государство определяет критерии получения права въезда в страну. Граждане стран, которые не входят в список государств, для которых действуют визовые исключения, должны получать визу для въезда в эту страну. Кыргызская

Республика ведёт собственную визовую политику, как составную часть внешней политики государства и напрямую зависит от качества межгосударственных отношений. Порядок въезда в Кыргызскую Республику и выезда из нее, вопросы транзитного проезда через территорию республики иностранных граждан и иные правовые отношения в области внешней миграции регулируются **Законом КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61**. Кыргызстан поддерживает безвизовый режим со странами ЕАЭС, СНГ, а также имеет ряд договоренностей в этой области с другими государствами, что дает возможность гражданам КР посещать десятки стран без необходимости открытия виз. Граждане всех иностранных государств могут получать въездные-выездные туристические или деловые визы Кыргызской Республики на срок до 90 дней посредством Интернета без необходимости обращения в дипломатические представительства или консульские учреждения КР за рубежом, а также в визовые пункты в международных пунктах пропуска через Государственную границу страны

через систему «Электронная виза» **(Сайт «Электронной визы» Кыргызской Республики: www.evisa.e-gov.kg.).**

Визовый режим пересечения государственной границы – режим, при котором граждане иностранного государства имеют право въезжать, выезжать, следовать транзитом, передвигаться и пребывать на территории любого государства на основании действительной визы. Это условие прописано в одном из важнейших международно-правовых документов, посвященных условиям въезда на территорию иностранного государства. **(Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года).**

Аналогичные правила въезда установлены также законодательством КР (**Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года №61**). Режим в пунктах пропуска через Государственную границу КР включает правила въезда (входа) в эти пункты, пребывания и выезда (выхода) из них лиц, транспортных средств, ввоза, нахождения и вывоза грузов, товаров и животных, устанавливаемые исключительно для осуществления государственного контроля. Территория пункта пропуска является режимной. Несоблюдение установленного порядка въезда в пункты пропуска через Государственную границу КР, пребывания, передвижения и выезда из них лиц, транспортных средств, ввоза, перемещения грузов, товаров и животных признается нарушением режима в пунктах пропуска. **(Закон КР «О государственной границе КР» от 16 мая 2015 года №98).**

Виза иммиграционная - в современном мире частой практикой для многих граждан является переезд в другую страну на ПМЖ, чему способствует либерализация режима пересечения границ, бурное развитие в последние десятилетия транспортных связей между странами и даже континентами. Если иностранный гражданин стремится обосноваться в стране въезда и в перспективе даже натурализоваться, то ему требуется иммиграционная виза. Например, в США, лица определенной квалификации: выдающиеся ученые, спортсмены могут в упрощенном порядке получить иммиграционную визу. Иммиграционная виза выдается также лицам, которые могут инвестировать в страну въезда довольно крупную сумму.

Граждане Кыргызстана тоже являются участниками этого всемирного процесса т.е. выезда в третьи страны на постоянное местожительства. В законодательстве КР в этом случае используются два понятия: эмигрант и эмиграция. В свою очередь Кыргызстан также принимает иностранцев на ПМЖ. **(Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года №61)**.

Визаран (Visa Run) – пересечение границы государства для обновления сроков легального пребывания в стране въезда. Визаран, как правило, широко применяется в международной практике, в том числе в странах ЕАЭС. Например, согласно введенным в 2023 году изменениям в «Правила въезда и пребывания иммигрантов в Казахстан», иностранцы, которым для въезда в Казахстан не требуется виза, смогут находиться в стране 30 дней. Но в течение 180 дней (шесть месяцев) общий срок их пребывания не должен превышать 90 дней. Граждане ЕАЭС (Кыргызстана, Белоруссии и Армении), прибывшие в Казахстан, смогут пребывать аналогично не более 90 дней в течение 180 дней.

Граждане России могут находиться в Кыргызстане без регистрации 30 календарных дней после въезда. Если вы планируете оставаться в республике, следует пройти регистрацию, подав специальное заявление. Мигранты из Кыргызстана, находящиеся, в частности, в РФ, перед окончанием срока окончания визы, выезжают за пределы РФ, а затем вновь возвращаются в страну, тем самым обновляя срок пребывания в РФ.

Виктимизация – процесс или конечный результат превращения в жертву преступного посягательства лица или группы лиц. Процесс виктимизации изучает специальная научная дисциплина – виктимология. **(Додонов В. Н., Ермаков В. Д., Крылова. М. А. и др. Большой юридический словарь. М.:Инфра, 2001).**

Зачастую жертва сама провоцирует преступников из-за своего виктимного поведения, в частности, неуверенности в своих силах, неспособности решить важные для себя какие - то проблемы, что позволяет преступникам понимать слабые стороны потенциальной жертвы и использовать их в своих целях. Оговоримся сразу: нас интересует виктимизация только в контексте трафика людей. Остальные виды преступлений - вне нашего внимания. Потенциальной жертвой трафика людей могут быть лица без надлежащего надзора старших (родителей, опекунов и т.д.), лица без определенного вида жительства, наркоманы, бродяги,

малолетние, а также лица из других уязвимых групп населения. Среди потенциальных жертв трафика людей (виктимизация) правоохранительные органы, органы опеки должны проводить профилактические меры. **(ст. 140-166 УК КР устанавливают меры наказания за трафик людей (торговля людьми).**

Внешняя миграция – кратковременные или долговременные перемещения граждан одной страны в другую. Внешняя миграция сегодня стала глобальным явлением огромного масштаба. Данное явление охватывает практически все государства мира. Миграция приводит к количественному и качественному изменению населения, оказывает большое влияние на образ жизни общества. Миграционные перемещения являются ответной реакцией на потребности мировой экономики, различий в условиях и уровне жизни в развитых и развивающихся странах, неблагоприятные факторы окружающей среды, нестабильную социально-политическую обстановку и т. д. Внешняя миграция совершается под воздействием ряда причин и факторов. Эти факторы могут быть как объективными, так и субъективными. Объективные факторы связаны с разным уровнем жизни населения в странах, с развитием информационных технологий, развитостью транспортного сообщения между странами и т.д. Субъективные факторы связаны с психологическими установками общества, его потребностями и контактами за рубежом. **(Федорако А.И. «Миграция населения: понятия, причины и последствия», журнал международного права и международных отношений 2012 - № 4).**

После развала Советского союза Кыргызская Республика также стала активным участником процессов международной миграции. (**см. Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года №61**). Динамика внешней миграции КР довольна высокая. Например, в 2022 году миграционный прирост по внешней миграции в Кыргызской Республики составил 5917 человек. В 2019 году на ПМЖ за рубеж уехали 7560 наших граждан, из них 86% переехали в Россию, 12% стали гражданами Казахстана, а на остальные страны пришлось всего 2%. (открытые данные - Национальный статистический комитет Кыргызской Республики).

Внутренняя миграция – перемещение людей из одного поселения, города, региона в другой в границах своей страны. (формы внутренней

миграции: внутрипереселенческая, село-село, село-город, город-город, регион-регион и т.д.). Такая ситуация характерна для любой страны мира. Не исключением является и Кыргызстан, в котором внутренняя миграция носит центростремительный характер, т. е. перемещение населения из сельской местности в городскую, особенно в Бишкек и в Ош. Основной причиной миграции сельского населения является отсутствие рабочих мест и перспектив развития в сельских районах. (открытые данные - Национальный статистический комитет КР). Некоторые внутренние мигранты становятся жертвами принудительного труда, внутренние мигрантки – жертвами похищения с целью вступления в брак и т.д.

Внутриперемещенные лица – лица или группы лиц, которые в результате вооруженных конфликтов, внутренних беспорядков, систематических нарушений прав человека либо природных или вызванных деятельностью человека катастроф были вынуждены покинуть свои дома или места обычного проживания, но которые не пересекали международно-признанную государственную границу. Данное понятие вошло в гуманитарную лексику с 1990-х гг. и пока оно не институционализировано в международном праве.

В Кыргызстане, во время вооруженных конфликтов на государственной границе с Таджикистаном в 2022 году, тысячи людей были вынуждены покинуть свои дома до окончания боевых действий и найти временное пристанище у родственников либо организованных властями временных лагерях. Внутриперемещенными лицами в Кыргызстане становятся также граждане, пострадавшие в результате стихийных бедствий (оползней, селей, наводнений и т.д.). **(см. Закон Кыргызской Республики «О Гражданской защите» от 24 мая 2018 года №54).**

Воссоединение семей – право иметь семью является одним из основных прав человека, связанным с уважением к частной жизни, провозглашенным в международных текстах по правам человека и в Конвенции о правах ребенка (ст. 17, 23 Международного пакта о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 года; ст. 9, 10, 22 Конвенции о правах ребенка. Принятой резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года). Право на воссоединение семьи, сохранение ее единства - незыблемое международное положение, которому следуют международные и национальные структуры в

мирное и военное время, когда члены семьи могут быть разъединены. Чаще всего проблема воссоединения семьи возникает в случае, если один из ее членов является беженцем. Он имеет право обратиться к государству своего приема с ходатайством о воссоединении семьи (принцип целостности семьи).

Обращению беженца может помочь Управление Верховного Комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ). Право на воссоединение семьи связанно также с правом получать информацию о розыске лиц, пропавших во время конфликта, что осуществляется через гуманитарную деятельность ЮНИСЕФ, «Save the Children» и Международного Комитета Красного Креста (МККК), делегация которого действует в республиках Центральной Азии (в КР головной офис МККК работает в Бишкеке, субделегация в Оше и представительство в Баткене). Помимо прочих задач, эти структуры оказывали и оказывают помощь властям республики в поиске пропавших людей, в воссоединении семей, разлученных в ходе военных действие в Таджикистане и, в меньшей мере, в Кыргызстане. **(Деятельность МККК в Кыргызстане. Факты и цифры. Январь-декабрь 2017 г.).**

Всемирный день беженцев (ежегодно 20 июня) - беженцы - одна из наиболее острых проблем современного мира. По данным ООН, в 2022 году количество беженцев превысило более 100 млн. и стало самым большим за всю историю ведения учета. В 2001 г. отмечалась 50-я годовщина Конвенции о статусе беженцев, принятой ООН в 1951 г. В связи с этим Генеральная Ассамблея ООН приняла специальную резолюцию, согласно которой провозглашался Международный день беженцев - 20 июня.**(https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/563/97/PDF/N0056397.pdf?OpenElement).**

Всемирный день мигранта (ежегодно 18 декабря) - провозглашен Генеральной Ассамблеей ООН 4 декабря 2000 года (Резолюция № 55/93). В этот день Генеральная Ассамблея ООН приняла Международную конвенцию о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей. С тех пор ежегодно во всем мире отмечается Международный день мигранта - день, отведенный для признания важного вклада мигрантов и привлечения внимания к проблемам, с которыми они сталкиваются.

Кыргызская Республика присоединилась к Конвенции 15 апреля 2003 года, приняв Закон **«О присоединении Кыргызской Республики к**

Международной конвенции о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей от 18 декабря 1990 года».

В соответствии с Указом Президента Кыргызской Республики от 29 января 2021 года №4 **«О принятии мер, направленных на улучшение миграционной ситуации»,** была разработана и утверждена Концепция миграционной политики нашей республики на период 2021-2030 гг.

Этот документ отражает собой долгосрочное видение в вопросах регулирования миграционных процессов в КР.

Одним из уполномоченных государственных органов в сфере миграции является Министерство труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики. (**Официальный сайт профильного министерства: https://mlsp.gov.kg/). Подведомственным учреждением является Центр трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики. (Сайт Центра:https://migrant.kg**).

Всеобщая Декларация прав человека (извлечение по вопросам миграции) – документ ООН, принятый после Второй мировой войны и обязательный для всех стран-участниц. Текст Декларации является первым глобальным определением различных прав, которыми обладают все люди. Принципиальное значение Декларация имеет в контексте передвижения людей. Статья 13 Декларации гласит, что каждый человек имеет право свободно передвигаться и выбирать себе местожительство в пределах каждого государства. Каждый человек имеет право покидать любую страну, включая свою собственную, и возвращаться в свою страну. Декларация провозглашает, что все люди равны и обладают равными правами, независимо от расы, пола, религии, политических убеждений или социального статуса.

Всемирная Декларация не имеет юридической силы. Она носит лишь рекомендательный характер. На ее основе созданы Международные Пакты 1966 г.: «О гражданских и политических правах», а также «О экономических, социальных и культурных правах». Вместе эти документы (плюс факультативные протоколы к Пакту о гражданских и политических правах) составляют Международный билль о правах—основу, ядро стандартов в области прав человека. КР присоединился к этому документу и гарантирует своим гражданам все предусмотренные Декларацией права.

Второй паспорт – инструмент защиты личной свободы. Даже в моменты, когда границы закрыты, лица с несколькими паспортами могут пересекать рубежи, чтобы вернуться домой. Практика выдачи второго паспорта, свидетельствующего о гражданстве этой страны, широко применяется в современном мире различными государствами, преследующими разнообразные цели при выдаче второго паспорта, в том числе для пополнения государственного бюджета.

Закон о гражданстве КР предусматривает случаи, когда его граждане могут получить гражданство другого государства, сохранив при этом гражданство Кыргызской Республики, а именно:

- в случае, если получение гражданства другого государства не противоречит законам Кыргызской Республики и иностранного государства;

- в случае наличия действующих международных договоров по вопросам двойного гражданства, одной из которых является Кыргызская Республика.

Хотя факт приобретения двойного гражданства признается как Конституцией, так и Законом о гражданстве КР, приобретение и признание такого статуса ограничено, поскольку в настоящее время нет действующих международных договоров, которые обеспечили бы правовой режим и основания для признания статуса двойного гражданства в Кыргызской Республики**. (Закон КР «О гражданстве КР»)**

Граждане Кыргызской Республики, постоянно проживающие за ее пределами и не имеющие паспорта гражданина КР, могут совершать на территории нашей республики гражданско-правовые, нотариальные сделки, банковские операции при наличии в их общегражданском паспорте отметки дипломатического представительства или консульского учреждения Кыргызской Республики о постановке на консульский учет, либо наличии справки дипломатического представительства или консульского учреждения Кыргызской Республики о постановке на консульский учет.

Въезд/выезд в/из КР – Всеобщая Декларация прав человека ООН 1948 г. устанавливает право каждого человека покидать любую страну, включая свою собственную, и возвращаться в свою страну. Это положение Декларации имеет принципиальное значение для всех стран-участниц ООН. (Всеобщая декларация прав человека Принята резолюцией 217 A (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года). В соответствии с международным

правом и национальным законодательством, каждый гражданин Кыргызской Республики имеет право на выезд и въезд из страны. Право на выезд из КР может быть временно ограничено в соответствии со ст. 46 Закона «О гражданстве КР». Гражданин КР не может быть лишен права на въезд в КР. Граждане иностранного государства, в отношении которых действует безвизовый режим, могут въезжать, выезжать, следовать транзитом, передвигаться и пребывать на территории Кыргызской Республики без оформления визы по одному из действительных документов.

Иностранные граждане, получившие статус соотечественника с иностранным гражданством, могут многократно въезжать, выезжать, следовать транзитом, передвигаться и пребывать на территории Кыргызской Республики без оформления визы по одному из действительных документов при предъявлении документа соотечественника с иностранным гражданством. **(Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61).**

Выезд на ПМЖ – право каждого человека на свободу перемещения закреплено в международных документах, участником которых является и Кыргызстан, в частности, во Всеобщей Декларации прав человека ООН от 10 декабря 1948 г.

Вместе с тем, граждане КР, выезжающие на ПМЖ, должны иметь соответствующую визу или разрешение, выдаваемые в порядке, установленном законодательством государства въезда. Порядок въезда в иностранное государство регулируется законодательством соответствующего государства, а также вступившими в установленном законом порядке в силу международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика. **(Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61).**

В Россию кыргызстанцы переезжают, как правило, по программам содействия добровольному переселению соотечественников. Реализацией программ занимается представительство МВД РФ в КР. Принять участие в программе переселения имеют право соотечественники, постоянно или временно проживающие за рубежом, а также граждане, которые уже прибыли в Россию в экстренном порядке, т. е. беженцы. Соотечественниками считаются российские граждане (обладатели российского паспорта) и те лица, чьи предки по прямой линии когда-то жили в СССР.

Для привлечения соотечественников в довольно суровые по среднеазиатским меркам края, разрабатываются специальные поощрения. Так,

с 2019 г. участники госпрограммы по содействию переселению соотечественников в Россию из-за рубежа могут получить в безвозмездное пользование участок земли на Дальнем Востоке размером 1 гектар на одного человека**(https://24.kg/obschestvo/221234_zayavka_9tyisyach_664_ili_kak_ue zjayut_izkyirgyizstana_vrossiyu/).**

Вынужденная миграция – общий термин, используемый для характеристики миграционных потоков, в которых присутствует элемент принуждения, в том числе угроза жизни и существованию, как следствие природных или техногенных причин (напр., перемещения беженцев или лиц, перемещенных внутри страны, а также людей, перемещенных из-за природных или экологических катастроф, химических или атомных аварий, голода или программ развития). Эта ситуация типична для десятков стран мира, в частности, США, Пакистана, Индии, Шри-Ланки и др.

Так, из-за угрозы жизни этническим кыргызам, проживающих в Афганистане, учитывая происходившие там военные действия, власти нашей страны переселили из Афганистана на историческую родину более 100 памирских кыргызов в 2017 и 2019 гг. В сентябре 2021 года президент Кыргызстана С. Жапаров официально дал старт строительству нового жилого массива для памирских кыргызов в Чон-Алайском районе Ошской области. Для этих целей выделено 30 гектаров для строительства 400 жилых домов. («Продали всё имущество, скот». Кыргызы Афганистана просят Бишкек забрать их на родину, подальше от талибов.» **https://rus.azattyq.org/a/kyrgyz-escape-taliban-afghanistan/32238588.html).**

Возвратная миграция - передвижение лица, возвращающихся в свою страну происхождения или место постоянного проживания обычно после, по крайней мере, годичного пребывания в другой стране. Это возвращение может быть добровольным или недобровольным. Возвратная миграция также может осуществляться посредством добровольной репатриации. Так, во время пандемии «КОВИД-19» из России и других стран мира на родину были вынуждены вернуться десятки тысяч кыргызстанцев, потерявших работу из-за закрытия там производств по причине введенных властями ограничений.

– Г –

Гастарбайтер – иностранный рабочий, привлекаемый из слаборазвитой страны в промышленно развитую **(Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 2 е изд., испр. М.: ИНФРА М. 479 с. 1999).** Как правило, гастарбайтеры готовы работать за меньшую плату по сравнению с отечественными рабочими. Слово «гастарбайтер» постепенно вытесняется из употребления в русском языке. Ему на смену пришел термин «трудовой мигрант». Так в России называют людей, которые приехали из стран бывшего СССР и работают на низкооплачиваемой работе с невысокими требованиями к квалификации работника. На протяжении последних двух десятилетий в России трудятся более миллиона трудовых мигрантов из Кыргызстана.

Гендерный аспект трафика людей, его организаторы и пособники - обзор феномена трафика людей требует провести хотя бы краткий анализ этой проблемы. Единого профиля лиц, причастных к трафику людей и их эксплуатации, нет. Трафикером может быть мужчина и женщина, член организованной преступной сети, небольшая семья или одиночка, который оказывает, например, помощь в транспортировке, документировании или логистики акций по трафику. Члены семьи, друзья или знакомые потенциальной жертвы трафика могут участвовать или руководить вербовкой лиц в целях их трафика, а также участвовать на других стадиях трафика или процесса эксплуатации **(Киютин В. Г. Глобальный трафик людей в «свете рампы; вызовы - решения. Бишкек, 2014 г., с. 103-130).** Как правило, из общего числа осужденных и подозреваемых организаторов трафика примерно 2/3 приходится на мужчин. Подчеркнем, что участие женщин в трафике чаще, когда речь идет о трафике девочек. Причем такие женщины обычно занимают нижние позиции в сетях трафика и, по сравнению с мужчинами-трафикерами, выполняют обязанности более подверженные риску обнаружения и уголовного преследования.

Несомненно, что существует связь между профилем жертв трафика и преступниками. В частности, налицо позитивная корреляция между долей девочек, идентифицируемых в качестве жертв трафика, и долей женщин, осужденных за его организацию. Страны с относительно высоким процентом девочек – жертв преступности, как правило, имеют более высокую ступень осужденных за организацию трафика женщин. И напротив. Таким образом,

женщины-трафикеры связаны с сексуальной эксплуатацией девочек. Такой вывод подтверждается результатами качественных исследований, которые позволяют отметить появление женщин-преступниц в трафике людей уже в конце 1990-х гг. Можно отметить и такую закономерность: женщины – участницы трафика обычно используются в местах непосредственной сексуальной эксплуатации – будь это улица, бордель или получение денег от клиентов. Сети трафика также широко используют женщин в качестве вербовщиц жертв сексуальной эксплуатации. Чему способствует склонность потенциальных жертв доверять женщинам. Существуют отчетливые региональные и субрегиональные отличия, касающиеся участия женщин в трафике людей.

Некоторые новые тенденции в трафике людей в период пандемии выявила ООН. Проанализировав сотни судебных дел, эксперты пришли к выводу, что большинство жертв торговцев людьми – 41% смогли сами вырваться из плена, убежать и обратиться к стражам порядка, 28% были обнаружены представителями правоохранительных органов, около 11% были спасены усилиями гражданских организаций. Пандемия усугубила незащищенность общества перед торговлей людьми, подорвав возможности по спасению жертв и привлечению преступников к ответственности. В отчете ООН говорится о сокращении числа случаев сексуальной эксплуатации во время пандемии.

Количество обвинительных приговоров по делам о торговле людьми, по данным доклада, снизилось на 27%, в частности в Юго-Восточной Азии – на 56 %, в Центральной Америке – на 54 %, а в Южной Америке – на 46 %. Чаще всего жертвами работорговли становятся люди, проживающие в зонах конфликта в странах Африки и Ближнего Востока. В докладе также говорится, что из-за конфликта в Украине все больше людей, в первую очередь переселенцев, становятся жертвами преступников. Женщины, сообщают эксперты, подвергаются физическому насилию со стороны торговцев людьми в три раза чаще, чем мужчины, а дети – почти в два раза чаще, чем взрослые. В Восточной Европе и Центральной Азии число случаев выявления жертв торговли людьми, в противовес глобальной тенденции, выросло на 9%. При этом сократилось число расследований, а также судебных разбирательств и приговоров по делам о торговле людьми. Число жертв сексуальной эксплуатации сократилось на 30 %, при этом увеличилось число людей, которых принуждают к труду. Большинство жертв в Восточной Европе –

мужчины и мальчики, а в Центральной Азии – женщины и девочки. При этом в целом число детей, ставших жертвами торговцев людьми, меньше, чем в других регионах мира. (Доклад ООН: на фоне пандемии стало труднее выявлять жертв торговли людьми. 24 января 2023 г.).

Гендерное равенство – учет интересов, потребностей и приоритетов как женщин, так и мужчин, признавая разнообразие различных групп женщин и мужчин. Гендерное равенство не является проблемой женщин, но должно затрагивать и беспокоить как мужчин, так и женщин. Сегодня в десятках стран мира проблема гендерного равенства полов является очень актуальной, в том числе при формировании органов государственной власти, включая национальные парламенты. **(Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин Принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1979 года)** КР присоединилась к Пекинской платформе действий (ППД), ратифицировала ряд международных конвенций, включая Конвенцию ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (КЛДЖ), приняв международные обязательства, в том числе по отчетности перед договорными органами ООН. КР также подтвердила выполнение международных обязательств в рамках Повестки ООН по устойчивому развитию до 2030 г. путем национализации Целей устойчивого развития (ЦУР). Национальная стратегия Кыргызской Республики по достижению гендерного равенства до 2030 г. предусматривает основные приоритеты государственной гендерной политики.

В Конституции нашей республики сохранены положения о принципе равенства прав и возможностей полов. Законодательную основу реализации политики по достижению гендерного равенства составляет обновленный в 2008 г. Закон Кыргызской Республики «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей для мужчин и женщин» с уточненным механизмом реализации. В 2017 году был принят новый Закон Кыргызской Республики «Об охране и защите от семейного насилия».

Государственная территория - в международном и конституционном праве часть земного шара, расположенная в пределах границ данного государства и находящаяся под его суверенитетом. Составными частями государственной территории являются сухопутная (вся суша, находящаяся в пределах границ государства), водная (внутренние воды и территориальное

море, а в случае государства-архипелага - и его архипелажные воды) и воздушная (вертикально ограниченное пространство в пределах сухопутных и водных границ государства) территория, а также приравненные к ней объекты.

(Энциклопедия права: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по юрид. специальностям / Ф.В. Тарановский. - 3. изд. - СПб.: МВД России. С.-Петерб. ун-т : Университет, 2001. - 552, [1] с.; 21 см. - (Классики истории и философии права / МВД России и др.).

Государственная территория неприкосновенна. Этот принцип закреплен во многих международных документах, в т. ч. в Уставе ООН и Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН. Принцип неприкосновенности государственной территории закреплен и в национальном праве **(см.: Закон КР «О государственой границе Кыргызской Республики от 16 мая 2015 года №98 (В редакции Законов КР от 1 декабря 2017 года №197 (2), 15 января 2021 года №5, 18 января 2022 года №4)**

Государственная администрация – орган исполнительной власти государства, деятельность которого направлена на осуществление того или иного политического курса. Для обеспечения выполнения президентских обязанностей создается Администрация Президента с широкими полномочиями при президентской форме правления, в парламентских государствах этот аппарат незначителен в силу ограниченности круга деятельности главы государства.

Местные или региональные администрации – органы исполнительной власти общей компетенции административно-территориального образования. Необходимо отметить, что органы местного самоуправления не входят в состав администрации, т. к. они ответственны перед населением, а не вышестоящими органами.

Полномочный представитель Президента КР обеспечивает эффективность государственного управления и реализацию государственной политики, координирует деятельность территориальных подразделений государственных органов и органов местного самоуправления в пределах соответствующей области. Полномочный представитель является главным должностным лицом данной области **(Указ Президента КР от 15.07.2021г. «О полномочном представителе Президента КР в области»).**

На районном уровне исполнительную власть осуществляет местная государственная администрация, организация и деятельность которой определены законом (статья 93 Конституции КР).

Понятие местной государственной администрации, ее задачи и функции установлены законом КР от 20 октября 2021г.: «подчиненный Президенту КР и Кабинету Министров КР государственный орган исполнительной власти, обеспечивающий на соответствующей территории согласованную деятельность территориальных подразделений государственных органов исполнительной власти, их взаимодействие с органами местного самоуправления и осуществляющий государственный контроль за исполнением делегированных полномочий». Решения местной государственной администрации, принятые в пределах ее компетенции, обязательны для исполнения на соответствующей территории. (Закон «О местной государственной администрации и органах местного самоуправления»).

Государственный и официальный языки КР – государственный язык - один из основных признаков государства, поскольку неразрывно связан с ним и является уникальной формой его функционирования. В каждом государстве исторически складывалась своя специфическая обстановка, определявшая установление того или иного языка в качестве государственного или официального. Эксперты ЮНЕСКО в 1953 г. предложили разграничить понятия «государственный язык» и «официальный язык». Государственный язык - язык, выполняющий интеграционную функцию в рамках данного государства в политической, социальной и культурной сферах выступающий в качестве символа данного государства.

Официальный язык - язык государственного управления, законодательства, судопроизводства. Эти два определения воспринимаются как разъяснительно - рекомендательные, не обязательные для всех стран. При этом для многих современных государств характерно то, что они стали отходить от политики языковой ассимиляции и признавать культурное многообразие и языковые права национальных меньшинств. В конституциях этих государств для обозначения государственного языка, как правило, используются термины «национальный» или «официальный» язык. Так, согласно статье 13 Конституции КР, кыргызский язык является государственным языком Кыргызской Республики. Русский язык используется

в качестве официального языка. Порядок применения государственного языка определяется **Конституционным Законом КР «О государственном языке Кыргызской Республики».**

Государственная регистрационная служба при Правительстве Кыргызской Республики – государственный орган исполнительной власти, обеспечивающий функции по реализации государственной политики в области архивного дела, регистрации населения и автотранспортных средств и прицепов к ним, специальных технологических машин, водительского состава, актов гражданского состояния, в пределах предоставленных полномочий. **(В редакции постановлений Правительства КР от 17 августа 2015 года №578, 15 ноября 2016 года №589, 3 апреля 2017 года №199).**

Граждане третьей страны – граждане любой страны, не являющейся участницей международного договора, конвенции, членом интеграционного объединения, например, ШОС, ЕАЭС, Евросоюз, НАТО и др. Эти граждане ограничены во многих отношениях. Например, по свободе передвижения, ведения бизнеса и т.д. по сравнению с гражданами какого-либо Сообщества. Но эти ограничения отпадают в том случае, если государство гражданства или проживания становится членом Сообщества.

Третья страна – страна, не являющаяся участницей какого-либо интеграционного объединения, международного договора и т.д. Например, ЕАЭС, Евросоюза, Шанхайской организации сотрудничества и прочее. Для стран-участниц вводятся привилегированные положения по различным аспектам, включая свободу передвижения лиц, товаров, услуг и капиталов. Таким образом, возникает Сообщество стран, которое живет по своим законам, в известной мере изолируется от прочих стран, действует прежде всего в своих общих интересах. Конечно, во многих случаях статус третьей страны может измениться на статус страны-участницы данного Сообщества, следствием чего становится утрата положения третьей страны. Последний пример подобного рода - вступление в Северо-Атлантический альянс в 2023 г. Финляндии, бывшей до того нейтральной и третьей по отношению к НАТО страной. Отныне она имеет надежный военно-политический зонтик и может по праву в случае необходимости рассчитывать на коллективную соответствующую помощь со стороны НАТО. Имеются и другие примеры, когда третьи страны

входят в какое-либо международное объединение на правах членства и теряют свой прежний статус. Таким путем (другого попросту не существует) расширяли свое членство такие организации, как Евросоюз, Шанхайская организация и прочие.

Гражданский сектор Кыргызстана – это сообщество негосударственного типа. В современном понимании гражданский сектор это общество с развитыми экономическими, политическими, правовыми и культурными отношениями между людьми, независимое от государства, но взаимодействующее с ним. Такое определение гражданскому сектору дает Википедия.

Гражданский сектор реализует ежедневные интересы людей. Оно создает условия для самореализации отдельного человека и групп, для удовлетворения их потребностей. Одновременно гражданский сектор сдерживает стремление государства к концентрации политического господства. Институты гражданского общества не подчиняются государству напрямую, но активно взаимодействуют с ним. Гражданское общество - ключевой посредник между отдельным человеком и властью. Гражданское общество влияет на государство через демократические институты. Это происходит за счет принятия законов о защите прав человека, об открытости и ответственности должностных лиц и т. п. (Источник - Онлайн школа Skysmart:**https://skysmart.ru/articles/obshestvoznanie/grazhdanskoe obshestvo).**

В Кыргызстане, гражданский сектор, в сравнении с соседними центральноазиатскими странами считается развитым и на самом деле решает многие социальные проблемы в самых различных сферах жизнедеятельности страны. Так, во время пандемии благодаря активности гражданского сообщества удалось организовать обеспечение медикаментами заболевших короновирусом и мобилизовать молодежь для оказания помощи самим медикам. В настоящее время гражданский сектор ведет активную работу по борьбе с насилием в отношении женщин. В общей сложности насчитывается около 17 тыс. НКО, где занято примерно 80-100 тыс. человек, а это около 1,5% всего населения республики (**https://center.kg/article/472**).

Графологическая (почерковедческая) экспертиза – процедура идентификации лица, выполнившего рукописный текст, поставившего подпись

и т.д. Назначить эту экспертизу могут не только государственные органы (суд, следователь, налоговая служба и т.д.), но также физические и юридические лица. Объекты графологической экспертизы могут быть самые различные, поэтому и широк круг лиц, которым необходимо проведение такой экспертизы. К идентификационным задачам графологической экспертизы относится также определение факта написания лицом разных почерковых объектов (текстов, кратких записей, подписей).

Графологическая экспертиза решает и не идентификационные задачи. Экспертиза может быть назначена для определения пола и психофизического состояния автора текста, давности его написания, а также обстоятельств и условий выполнения рукописи. Вышеприведенные задачи относятся к диагностическим задачам. Повторная графологическая экспертиза назначается судом в случаях недостаточной ясности и неполноты заключения эксперта. Суд поручает производство повторной экспертизы тому же или другому эксперту. В случае сомнений в правильности или обоснованности первичной экспертизы, суд назначает проведение повторной экспертизы уже другому эксперту или другим экспертам.

Суд в своем определении о назначении повторной экспертизы должен мотивировать необходимость ее проведения. В определении суда также должно быть отражены следующие факты: кем, когда и по каким вопросам проводилась предыдущая экспертиза, какие были сделаны выводы, какие обстоятельства вызывают сомнения, какие задачи необходимо решить в ходе проведения повторной графологической экспертизы и т.д. **(сайт Министерств юстиции КР).**

Грин-карта (с англ. «Зеленая карта») – документ, который дает его обладателю право постоянного проживания в США. Грин-карту можно получить различным способом, один из которых - розыгрыш лотереи, проводимую властями страны. В ее законодательстве этот способ именуется Diversity Immigrant Visa Program (визовая программа иммиграционного разнообразия). Смысл мероприятия – увеличить этническое разнообразие США за счет выходцев из регионов мира, недостаточно представленных в стране. Эта задача для США - страны, как известно, основанной мигрантами из Британии, Дании, Швеции, Ирландии и т.д. **(Outline of U.S. History. Bureau of International Programs U.S. Departament of State. 2005, p. 20-35.),** а позже

привлекающей выходцев из Германии, Италии, Франции, России, Украины, Китая, Филиппин, Индии, Японии, Палестины, Мексики, Вьетнама, Испании, арабских, африканских и иных стран, крайне важна. Потому что США – это страна мигрантов, которая и поныне является главной страной, принимающей мигрантов.

Победители лотереи грин-карты определяются случайно, т.е. независимо от различных анкетных данных, например, рода занятий, профессии, знания английского языка и прочего. Кстати, шанс выиграть лотерею незначителен – всего 1,1%. Лотерея официально проводится Государственным Департаментом США один раз в год. Участником лотереи могут быть уроженцы многих стран мира, включая уроженцев бывших советских республик. Грин-карт, если пользоваться уже известным миграционным понятием, - это вид на жительство, благодаря которому его обладатель может вполне легально пребывать на территории США, а, следовательно, законно трудоустроиться, учиться, приобретать недвижимость, путешествовать на стране и т.д. Разумеется, въезд и выезд для обладателя грин-карты не требует получения американской визы. Единственное, но очень важное требование к обладателю грин-карты – он должен находиться на территории США не менее 6 месяцев в году. Грин-карта выдается на бессрочной основе, т.е. с этим документом можно прожить всю жизнь, если не совершать преступлений и пребывать в США обязательный срок. Важное примечание: через пять лет владелец грин-карты вправе обратиться за американским гражданством и в случае положительного ответа становится полноправным гражданином США.

Среди других способов стать обладателем грин-карты – заключение брака с гражданином США, проживание в стране близких родственников, запрос американских компаний на высококвалифицированного специалиста, а также получение в США политического убежища.

Теперь несколько интересных советов и фактов, касающихся получения грин-карты в результате розыгрыша лотереи. Ежегодно в США разыгрывается 50 тыс. грин-карт. Желающие в этом случае осенью должны подать заявку (обычно в октябре и ноябре). Сам розыгрыш проходит весной, когда компьютер случайным образом определяет счастливчиков. Учтите, что вместе с ними в США за грин-картами могут ехать его супруга/супруг (даже если брак заключен после выигрыша) и их дети в возрасте до 21 года.

Участник лотереи должен соответствовать минимальным требованиям. (**See: Wikipedia**: **United States Permanent Resident Card**). Учтите, что при подаче заявления следует сделать новую цифровую фотографию или отсканировать недавнюю. Само собой разумеется, что к заявлению, заполняемое собственноручно, прикладывается действительный паспорт, дающий право на международные поездки. За более подробной информацией обращайтесь в посольство США.

Отметим, что граждане Кыргызстана неоднократно и с успехом участвовали в розыгрыше лотереи «грин-карт» и воспользовались всеми ее возможностями. Так, например, с 2012 по 2017 гг. грин-карту получили 3 тысячи 581 граждан КР. Такие данные приводят русскоязычные СМИ за рубежом со ссылкой на Департамент внутренней безопасности (DHS) США о легальных и нелегальных иммигрантах, количестве выданных грин-карт и сертификатах. В 2021 г. грин-карту выиграли 2 тыс. кыргызстанцев. Численность наших граждан, выражающих желание участвовать в розыгрыше лотереи «грин-карт», растет из года в год (kaktus.media. Последнее обращение – 10 июня 2023 г.).

Гуманизация уголовного права – важной тенденцией современного уголовного права во многих странах мира является его смягчение, гуманизация. Тому способствует несколько факторов. Во-первых, глобализация, охватившая практически все сферы жизни человечества (экономику, торговлю, культуру, образование, транспорт, финансы и т.д.), а также в большей или меньшей мере все регионы мира; во-вторых, происходящие буквально на наших глазах научно-технические изменения, неумолимые перемены в технике и технологиях, которые, собственно говоря, не знают, не признают каких-либо границ, миллионными путями пробивают себе дорогу даже туда, где еще совсем недавно бытовала рутина и многолетняя косность; в-третьих, необходимость дальнейшего развития и реализации провозглашенных во многих странах демократических и гуманных принципов. (**Дубровина Е. С. Гуманизация уголовного права как тенденция общественного развития. Вестник Московского государственного университета. Серия юриспруденция. 2018. №4. С. 162//ceberltnink.ru**).

Известно также, что в последние десятилетия в условиях глобализации нормы международного права проникают в национальные правовые системы.

Красноречивым примером такой ситуации является гуманизация норм права в такой деликатной общественной сфере, как охрана и защита прав человека. Сегодня эти ценности уже признаются подавляющим числом современных государств. И, напротив, отвержение, игнорирование их, превращают какое-либо государство в политического и морально-этического аутсайдера в международных отношениях, Уголовно-правовая политика современного государства - важнейший действенный инструмент противодействия преступности, защиты базовых ценностей и принципов отдельной личности, различных социальных групп и даже всего общества. Поэтому содержание принципа прав и свобод человека можно рассматриваться с различной точки зрения: философской, юридической и исторической.

Развитие этих общечеловеческих принципов - продукт прогрессивного исторического процесса. Естественно, что, рассматривая проблему гуманизации уголовного права и в целом уголовного судопроизводства, следует исходить из интересов человека, его прав и свобод, индивидуальных особенностей, в том числе при назначении уголовного наказания. Процесс гуманизации уголовного права затрагивает следующие его направления: 1. улучшение правового положения личности в рамках уголовного права; 2. декриминализация отдельных видов преступлений; 3. совершенствование и смягчение системы уголовных наказаний, модернизация уголовно-исполнительных норм. Общее мнение правоведов, специалистов по уголовному праву сводится к следующей позиции: уголовное законодательство должно быть гуманным, но оставаться жестким. В частности, в таком духе проблема трактуется в статье УК КР: «Лицу, совершившему преступление, суд назначает наказание, необходимое и достаточное в целях его исправления, ресоциализации и предупреждения совершения новых преступлений, а также в целях восстановления социальной справедливости. Наказание и другие меры уголовно-правового воздействия не должны причинять физические страдания или унижать человеческое достоинство (ст. 9 - принцип гуманизма)» и ст. 10- принцип неотвратимости уголовной ответственности.

Примером гуманизации уголовного права Кыргызской Республики может быть **Закон КР от 10 марта 2021 года №29 «О внесении изменений в некоторые законодательные акты в сфере уголовного законодательства», ст. 59,** которого гласит: «Лицо освобождается от уголовной ответственности в случае декриминализации деяния в день вступления в силу закона, которым

устраняется уголовная наказуемость деяния, предусмотренного настоящим Кодексом».

– Д –

Дактилоскопия – раздел криминалистики, изучающий строение кожных узоров внутренних (ладонных) поверхностей ногтевых фаланг пальцев рук (папиллярных линий) для идентификации лиц путем снятия отпечатков пальцев, их классификации и сравнения с данными дактилоскопических карточек, хранящихся в специальных картотеках. Во всех странах мира дактилоскопия используется, в частности, для идентификации лиц, совершивших или подозреваемых в совершении уголовного преступления. Этот метод также широко используется в процедуре принятия лиц, ищущих убежище, что позволяет избежать повторных запросов относительно предоставления международной защиты. Например, в Европейском союзе с 15 января 2003 года функционирует Центральное бюро «Евродак», в которой содержится данные на лиц, ищущих убежище, нелегально пересекших внешние границы, незаконно находящихся на территории Евросоюза. **(Commission of the European Communities, Brussels, 5.5.2004 SEC (2004) 557 Commission Staff Working Paper. First Annual Report to the Council and the European Parliament on the Activities of the EURODAC Central Unit.).**

Дактилоскопия бывает принудительная и добровольная. Добровольная дактилоскопия – это возможность добавить биометрическую информацию в базу для получения загранпаспорта, а также для быстрой идентификации личности в опасной ситуации. **(Большой юридический словарь. - Сухарев А. Я., Крутских В. Е. М.: Инфра-М. 2003.).** Дактилоскопия широко используется в отношении различных категорий мигрантов, особенно международных. Например, для долгосрочного пребывания в России трудовые мигранты из Кыргызстана в обязательном порядке проходят дактилоскопию. Граждане КР, проживающие на территории своей страны либо за ее пределами, также обязаны пройти биометрическую регистрацию. Биометрические данные -это данные, которые характеризуют физиологические и биологические особенности субъекта биометрических данных, на основе которых можно

установить его личность. **(Закон «О биометрической регистрации граждан Кыргызской Республики» от 14 июля 2014 года №136).**

Делимитация государственных границ – юридическое оформление договором линии государственной границы между сопредельными государствами, положение которой графически изображено на топографической карте, с соответствующим ее описанием, которые могут быть составной частью договора или приложением к нему.

Делимитация – это обязательный элемент нормальных взаимоотношений между сопредельными государствами. Этому правилу следуют практически все современные государства.

Проблема делимитации приобрела особую актуальность на постсоветском пространстве в связи с претензиями некоторых республик на изменение существующих государственных границ. В республиках Центральной Азии делимитация государственных границ вылилась в длительную историю. Сегодня де-факто и де-юре решены пограничные вопросы Кыргызстана с Казахстаном и Узбекистаном. Однако, по-прежнему актуальной остается проблема делимитации государственных границ между Кыргызстаном и Таджикистаном. **(Закон «О Государственной границе Кыргызской Республики» от 16 мая 2015 года №98).**

Демаркация государственных границ – обозначение на местности прохождения государственной границы между сопредельными государствами пограничными знаками с составлением демаркационных документов. Международный Суд ООН при решении споров о границе использует в международной практике часто применяемый принцип uti possidetis, суть которого заключается в обеспечении уважения территориальных границ на момент достижения государством независимости. Новые государства стараются защитить свою территорию национальным законодательством и международными договорами. Отдельные положения относительно границы или территории обычно фиксируются в декларации о независимости, конституции, законе о границе, договорах о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве с сопредельными государствами и т.д. **(Практическое пособие «Делимитация и демаркация государственных границ» ОБСЕ , 2017 г.).** На этапе зарождения государств их территории обрамляли естественные границы. Различаются следующие виды естественных границ:

– горная (или линия водораздела);

– речная (или линия водотоков);

– озерная;

– морская;

– контурная (линия, идущая по контуру таких естественных объектов, как пустыня, лес, болото и др.

Различаются следующие типы искусственных объектов, пересекаемых государственной границей или идущих вдоль нее:

- автомобильные и железные дороги;
- мосты и другие конструкции;
- трубопроводы;
- объекты мелиорации и ирригации;
- плотины.

Государственная граница Кыргызской Республики устанавливается и изменяется в соответствии с международными договорами, которые подлежат ратификации Кыргызской Республикой. Установление Государственной границы, если иное не предусмотрено вступившими в установленном законом порядке в силу международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, включает в себя делимитацию, демаркацию и редемаркацию Государственной границы. Государственная граница, если иное не предусмотрено международными договорами Кыргызской Республики, устанавливается:

1) на суше - по характерным точкам, линиям рельефа или явно видимым ориентирам (в горных районах строго по водоразделу горных образований, хребтам);

2) на реках - по их середине или посредине главного рукава реки;

3) на водоемах - по прямой линии, соединяющей выходы Государственной границы к берегам водоема;

4) на водохранилищах, гидроузлах и иных искусственных водоемах - в соответствии с проходившей на местности Государственной границей до их заполнения;

5) на железнодорожных и автодорожных мостах, плотинах и других сооружениях, проходящих через пограничные реки, - по середине этих сооружений или по их технологической оси независимо от прохождения Государственной границы на воде. **(Закон «О Государственной границе Кыргызской Республики» от 16 мая 2015 года №98).**

Декриминализация – процесс выявления круга деяний или конкретных деяний, которые в действующем уголовном законе предусмотрены в качестве преступных и наказуемых, но в силу различных причин они утратили свою общественную опасность, либо борьба с такими деяниями с помощью инструментов уголовно-правового воздействия неэффективна, невозможна или нецелесообразна. Декриминализация как результат представляет, в свою очередь деятельность по изменению конкретных норм общей и особенной части уголовного закона в целях сужения круга преступных и уголовно наказуемых деяний или исключения конкретных составов преступлений. **(Аванесов, Г.А. Криминология: учебник / Г.А. Аванесов.- 6-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – С.97.).** В Уголовном Кодексе КР лицо немедленно освобождается от уголовной ответственности в случае декриминализации деяния, то есть вступления в силу закона, которым устраняется уголовная наказуемость деяния. (ст. 55 гл. 10 раздел IV УК КР от 28 октября 2021 года №127).

Диаспора (в переводе с греческого - «рассеяние») – определенная часть какого-либо народа (этноса), проживающая вне страны своего происхождения и образующая сплоченные и устойчивые этнические группы в стране проживания, имеющая устойчивые социальные институты для поддержания и развития своей идентичности и общности **(Социология: Энциклопедия/ сост. А.А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко - Мн.: Книжный Дом, 2003).** Принадлежность к диаспоре означает:

1) удаленность от своего этнического центра;
2) определенное видение родины;
3) отсутствие полной интеграции в принимающем обществе;
4) возможное возвращение в страну исхода;
5) приверженность восстановлению (во всех смыслах) родины;
6) обладание этнонациональным сознанием, связанным с родиной.

Диаспора, как показывает многолетняя мировая практика, является важным инструментом внешней политики многих государств. Зачастую диаспора оказывает важную политическую и экономическую поддержку исторической родине, например, Израиль, Индия, Армения. Важную роль диаспора выполняет по защите, охранении национальной культуры, языка: а

также в формировании национального самосознания. Некоторым диаспорам присуща устойчивая связь со своей исторической родиной.

Исторически диаспоры появились еще в античный период истории путем вынужденной или добровольной эмиграции групп населения. Как правило, пионерами «эмиграции» в то время выступали торговцы, которые образовывали колонии, что было обычной практикой для финикийцев, греков и евреев. В среде эллинизированных евреев термин «диаспора» использовался для обозначения еврейских общин, состоящих из добровольно проживающих вне Земли Израиля, в отличие от насильно изгнанных (галут) из Иудейского царства вавилонянами в 586 г. до н. э. и римлянами - из провинции Иудея в 136 году. С созданием Септуагинты понятие диаспора стало использоваться почти исключительно для обозначения евреев рассеяния, изначально изгнанных из Земли Израиля.

В нынешнем значении термин «диаспора» используется с конца XX в., утратив свое первоначальное узкое значение, которое ассоциировалось исключительно с еврейством. Не секрет, что некоторые государства поддерживают довольно тесные контакты со своими диаспорами. Имеет место также активная позиция диаспор при решении актуальных внешнеполитических задач страны исхода. Например, армянская диаспора во Франции и в США лоббировала идею, обвинявшую Турцию в проведении политики геноцида в годы Первой мировой войны.

Сегодня среди крупнейших диаспор мира числятся: китайская - более 50 млн. человек; индийская -более 25 млн. человек; русская - более 25 млн. человек; польская - 21 млн.; украинская - около 12 млн. человек; армянская - около 8 млн. человек; еврейская - около 8 млн. человек; итальянская - около 8 млн. человек; греческая - около 7 млн. человек;(черкесская (адыгейская) - более 7,5 млн. человек и другие (Википедия. Диаспора//**ru.m.wikipedia.org**).

Теперь о кыргызских диаспорах. Во всем мире насчитывается 204 сообществ. В том числе в РФ - 130 (Москва, Санкт-Петербург, Екатеринбург, Новосибирск, Нижний Новгород, Томск, Омск, Якутск и т.д.); в Казахстане - 11 (Алма-Ата, Астана, Петропавловск и т.д.); в Узбекистане, Таджикистане и Туркмении - по 1 диаспоре; на Украине - 1; в Турции - 2, в ФРГ - 10. В США зарегистрировано официально 4 диаспоры, общей численность граждан КР более 20 тыс. (Чикаго, Нью-Йорк, Филадельфия, Цинциннати); в Канаде проживает более 6 тыс. граждан, среди них есть граждане, принявшие гражданство Канады. Имеется также 5 незарегистрированных диаспор (Торонто, Монреаль,

Эдмонтон, Ванкувер Оттава); в Великобритании проживает примерно 3500-4000 тыс. человек, составляющих 4 незарегистрированных диаспоры. Кроме того, кыргызские диаспоры существуют в Италии, Австрии, Чехии, Словакии, Республики Корея, в Турции и т.д. (Текущий архив отдела по работе с диаспорами и соотечественниками Министерства труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики. Данные на конец 2022 г.).

Отметим, что наша республика поддерживает свои диаспоры и, при необходимости, оказывает им разнообразную помощь. Например, Министерство здравоохранения КР недавно открыло в г. Москве медицинский цент «Дарыгер» для граждан Кыргызстана, которые не имеют доступа к государственным медицинским услугам в России, предоставляемым по системе обязательного медицинского страхования. В свою очередь некоторые кыргызские диаспоры оказывают помощь своей республике. Например, наша диаспора в США поддерживала активную работу по сбору финансовых средств для оказания помощи пострадавшим в Баткенской области **(Embassy of the Kyrgyz Republik in the USA and Canada//mfa.gov.kg).**

Дискриминация – намеренное ограничение или лишение прав, преимуществ каких-либо лиц, организаций или государств по признакам расы, национальности, государственной принадлежности, имущественного положения, политических или религиозных убеждений. Управление Верховного комиссара по правам человека является мировым лидером в борьбе против дискриминации. В качестве стража международного права в области прав человека, Управление выступает за проведение реформ в области прав человека во многих странах и по всему миру в рамках системы ООН. В Дурбанской декларации отмечается, что ксенофобия в отношении неграждан, и, в частности, мигрантов, является одной из современных форм расизма. Мигранты часто становятся жертвами дискриминации в отношении их права на жилище, образование, здоровье, труд и социальное обеспечение. Различные международные инструменты, в частности, **Международная конвенция для защиты прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей, принятая резолюцией 45/158 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1990 года,** обращают внимание на проблему дискриминации и предлагает руководство по соблюдению прав человека.

Денежные переводы мигрантов – деньги, отправленные мигрантами семействам и друзьям на родину. Денежные переводы мигрантов, как явление, осуществляется повсеместно в/из любой страны с помощью банковских структур, через знакомых, родственников и т.д. Для развивающихся стран трансфер денег мигрантов является инструментом пополнения государственного бюджета, бюджетов семей, поддержки экономики страны.

Для нашей республики денежные переводы трудовых мигрантов являются очень важным финансовым подспорьем. В последние годы в Кыргызстане отмечается рост влияния денежных трансфертов трудовых мигрантов на социально-экономическую ситуацию в республике. Денежные переводы мигрантов - это стабильный источник поступления иностранной валюты в страну. Они смягчают действие мировых экономических кризисов. За январь-декабрь 2022 г. соотечественники перевели в страну $2 миллиарда 928,2 миллиона, что на $171,96 миллиона больше, чем в 2021 г.. Более 97% денежных переводов приходится на Россию - $2 миллиарда 780,2 миллиона. Из других государств в Кыргызстан перечислили $55,6 миллиона, из США - $54,9 миллиона. (**Сайт Национального Банка Кыргызской Республики).**

Детская порнография – порнографический материал, визуально изображающий либо представляющий реального ребенка, вовлеченного или привлеченного к возбуждающему половую страсть поведения, включая откровенную демонстрацию гениталий или лонную часть ребенка; реальный человек, представляющий ребенка, вовлеченного или привлеченного к такому поведению, либо реальные изображения несуществующего ребенка, вовлеченного или привлеченного к такому поведению. Международное право признает такие деяния преступными и подлежащими уголовного наказания.

В Кыргызской республике детская порнография преследуется по закону и подлежит уголовному наказанию. **(ст. 162. «Вовлечение ребенка в порнобизнес» Уголовный Кодекс КР от 28 октября 2021 года. В редакции Закона КР от 9 августа 2022, № 89).**

– Е –

Евразия (Большая) – крупнейший из шести материков на Земле, который заселялся еще в доисторические времена. Его площадь составляет 53,6 млн км^2, т.е. 36 % площади суши планеты, а население 94-х стран

континента - 5,349 млрд человек, что составляет более 70% населения планеты (данные на 1 июля 2019 г.). В азиатской части материка проживают преимущественно представители монголоидной расы; в европейской же части - европеоидной.

Сегодня Евразия, бесспорно, в целом является одним из наиболее развитых регионов мира в вопросах экономики, социальной и культурной жизни, развития современных информационно-коммуникационных и биотехнологий, искусственного интеллекта, а также интеграционных процессов, В частности, на ее территории успешно функционируют Европейский Союз (ЕС), Евразийский экономический союз (ЕАЭС) и Шанхайская организация сотрудничества.

Евразийский Экономический Союз (ЕАЭС) – Вопросы миграции: вчера - сегодня. Как известно, проект Евразийского союза, первоначально озвученный еще в 1994 г. тогдашним президентом Казахстана Н. Назарбаевым, оказался жизнеспособным, вылившись в первую очередь в сильную, дееспособную международную организацию региональной экономической интеграции в составе России. Казахстана и Беларуси. Для реализации идеи Евразийского союза понадобились годы напряженной работы государств-членов, которая прошла несколько важных этапов, включая оформление Таможенного союза (1 января 2010 г.) в составе России, Казахстана и Беларуси, когда бразды управления таможенно-тарифной сферой взяла на себя Комиссия Таможенного союза. В 2011 г. свое желание вступить в организацию выразил Кыргызстан, а в 2013 г. - Армения; введение с 1 января 2012 г. ЕЭП (Единого экономического пространства) на территории России, Казахстана и Беларуси, когда, в отличие от ТС, в международном формате стали регулироваться вопросы свободы передвижения товаров, услуг, капиталов и рабочей силы; создание Евразийского экономического союза (ЕАЭС) как более высокой стадии интеграции государств-членов ТС и ЕЭП. 2014-2015 гг. явились для России, Беларуси, Казахстана, Армении и Кыргызстана временем юридического оформления и начала функционирования ЕАЭС, обладающего хорошо развитым институциональным потенциалом.

Предметное поле деятельности ЕАЭС охватывает 20 сфер, включая таможенное и техническое регулирование, санитарные, фитосанитарные и ветеринарные меры, установление торговых режимов к третьим странам,

ведение статистики внешней и взаимной торговли, конкурентную политику, энергетическую политику и др.

Наш интерес сосредоточен на тех преимуществах и выгодах, которые ЕАЭС обеспечивает гражданам государств-членов, в том числе для трудящихся-мигрантов. Это прежде всего - возможность трудоустройства мигрантов в других странах ЕАЭС (Приложение №1 к Договору о Евразийском Экономическом союзе). Трудящиеся стран-участниц на основании трудового или гражданско-правового договора (причем без разрешительных документов) вправе свободно осуществлять трудовую деятельность на территории ЕАЭС. Важно отметить недискриминационный характер трудоустройства, в том числе по оплате, охране и условиям труда, социального обеспечения (кроме пенсионного), оказания медицинской помощи. Трудящиеся освобождены от легализации документов государственного образца об образовании (исключая документы о педагогическом, юридическом, медицинском и фармакологическом образовании), а их доходы подлежат налогообложению по законодательству государства трудоустройства (по ставке, равной ставке подоходного налога с аналогичных доходов резидентов государства трудоустройства).

Государства-члены отменили и не вводят новые ограничения в отношении переводов и платежей в связи с торговлей услугами, учреждением, деятельностью и инвестициями. Мигрантам и членам их семей оказывается медпомощь медицинскими организациями (учреждениями здравоохранения) государственных и муниципальных систем здравоохранения государства трудоустройства бесплатно, независимо от наличия медицинского страхового полиса **(Приложение No 30 к Договору о Евразийском экономическом союзе. Протокол об оказании медицинской помощи трудящимся государств-членов и членам семей).**

В течение нескольких лет мигранты пользовались этими правами с известными оговорками. Но интересы углубления интеграционных процессов в рамках ЕАЭС потребовали улучшения ситуации на общих рынках труда и прочее. Поэтому недавно в Договор о ЕАЭС были внесены поправки, упрощающие режим пребывания мигрантов из стран ЕАЭС в России. Соответствующий Протокол Государственная дума РФ ратифицировала на своем пленарном заседании 13 декабря 2022 г. Всего предусмотрено 137 поправок по различным сферам деятельности Сообщества, в том числе в сфере миграции. Во - первых упрощается режим пребывания и осуществления

профессиональной деятельности для трудовых мигрантов, снижается административная нагрузка на бизнес; во-вторых, работающие мигранты могут изменить цель въезда не покидая территорию государства трудоустройства. Предусматривается также признание документов о квалификации в области педагогической и юридической деятельности, об ученых степенях и званиях. Эти изменения затронут более 1,5 млн мигрантов из стран ЕАЭС, работающих в России **(economist.kg. 15 декабря 2022 г.).**

Евро – В 1992 г. 12 стран Европейских Сообществ подписали Маастрихтский договор (вступил в силу в 1993 г.) об учреждении нового универсальной компетенции международного объединения - Европейского Союза (ЕС), вступившего в новый и более высокий этап европейской интеграции — Экономический и Валютный Союз (ЭВС). Экономический компонент предусматривал достижение трех основных задач:

1) тесная координация экономических политик государств-членов;

2) завершение создания внутреннего рынка, обеспечивающего свободу передвижения лиц, товаров, услуг и капиталов в общем пространстве;

3) определение общих целей.

Валютный компонент Союза предусматривал введение единой валюты, проведение единой общей валютной политики и единой политики обменных курсов. ЭВС должен был обеспечить стабильность цен в общем рынке, не допускать инфляции **(Право Европейского Союза. Ответ. Редактор - доктор юридических наук, профессор С. Ю. Кашкин. Москва, 2018. с. 189-190)**.

Единой валюте Евросоюза - евро предстояло заменить национальные денежные единицы государств-членов, в частности, французский франк, немецкую марку, итальянскую лиру, португальскую эскудо, испанскую песету и т.д. Эта процедура заняла несколько этапов, включая подготовительные меры к введению единой валюты. Наконец с января 1999 г. 11 государств-членов ЕС перешли на единую денежную единицу.

Первоначально евро использовалось в безналичных расчетах, но с 1 января 2002 г., отменив действие национальных валют, банкноты и монеты евро стали применяться в торговых сетях, при выдаче заплат, пенсий и т.д.

Со временем в зону евро стали входить и другие государства-члены Евросоюза. Последним членом еврозоны с 1 января 2023 г. стала Хорватия. Сегодня в зону евро входят 20 государств. Эмиссионные функции по евро - мировой резервной денежной единицы (наряду с долларом, фунтом

стерлингов, юанем и т.д.) выполняет Европейский Центральный банк (ЕЦБ), расположенный во Франкфурте-на-Майне (федеральная земля Гессен). Евро представлено следующими номиналами: 5, 10, 20, 50, 100 и 200. Банкнота в 500 евро не печатается с 2019 г., хотя и имеет хождение **(ru.m.wikipedia.org).**

В Кыргызстане евро, обменный курс которого постоянно меняется (плавающая валюта), весьма популярно среди граждан, предпринимателей, легко конвертируется в обменных пунктах в различные денежные единицы (российские рубли, кыргызские сомы, казахские тенге и т.д.) и наоборот; определенное количество евро хранится в Национальном банке Кыргызстана.

– Ж –

Жертва трафика людей – прежде всего, приведем из различных источников международного права дефиницию понятия «жертва преступления». В этом качестве признается «любое физическое лицо, понесшее ущерб, включая моральный или физический вред, душевное страдание или экономические убытки, непосредственно вызванные действием или бездействием, которые считаются преступлением согласно уголовному законодательству государств-членов». Понятие «жертва трафика» несколько уже, поскольку трафик людей представляет только один из видов преступной деятельности. К сожалению, Палермский Протокол не содержит дефиницию понятия «жертва трафика», что, безусловно, снижает эффективность противодействия трафику. Поэтому мы воспользовались другими международными документами. В частности, формулировкой, содержащейся в ст. 4-й Конвенции Совета Европы по борьбе с трафиком людей: «жертва трафика – это любое лицо, являющееся объектом трафика людей» **(Council of Europe. Convention on Action against Trafficking in Human Beings. 13 December 2008).** Понятием «жертва трафика» оперируют также документы Содружества наций, в частности, Руководство по административным и правовым мерам борьбы с трафиком женщин и детей в целях сексуальной эксплуатации. Аналогичным образом жертву трафика определяет право Евросоюза. Поэтому, экстраполируя содержание понятия «трафик людей» на лиц, ставших его объектом, можно дать более или менее полное определение жертвы трафика.

В законодательстве Кыргызской республики также используется понятие «жертва трафика» **(ст. 166 УК КР от 28 октября 2021 года № 127).** Законодательство Кыргызской Республики в сфере миграции - включает в себя:

- законы;
- подзаконные акты для конкретизации норм законодательства непрямого действия, утверждаемые постановлениями Кабинета министров КР;
- международные двусторонние и многосторонние договоры и соглашения, регламентирующие взаимоотношения государств в отношении внешней миграции.

Внутреннее законодательство для реализации государственной миграционной политики опирается на нормы общепризнанного

международного права в области миграции, к которым государство присоединилось официально и взяло на себя обязательства по их выполнению. Вопросы миграции регулируются следующими нормативными правовыми актами:

- Конституция Кыргызкой Республики;
- Закон Кыргызской Республики «О внешней миграции»;
- Закон Кыргызской Республики «О внешней трудовой миграции»;
- Закон Кыргызской Республики «О предупреждении и борьбе с торговлей людьми»;
- Постановление Правительства Кыргызской Республики «О некоторых вопросах в сфере трудовой миграции в Кыргызской Республики» от 16 апреля 2019 года №175;
- Постановление Правительства Кыргызской Республики «О мерах по покрытию расходов, связанных с репатриацией в Кыргызскую Республику тел граждан Кыргызской Республики, умерших за рубежом» от 21 апреля 2021 года №169;
- Постановление Кабинета Министров Кыргызской Республики «О вопросах Министерства труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики» от 15 ноября 2021 года № 252;
- Постановление Кабинета Министров Кыргызской Республики «О Центре трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики» от 17 декабря 2021 года № 319 Запрет на въезд иностранных граждан и лиц без гражданства

– въезд в Кыргызскую Республику иностранного гражданина или лица без гражданства не разрешается по следующим основаниям:

1) в случае отсутствия визы или действительного документа;

2) в интересах обеспечения государственной безопасности или охраны общественного порядка;

3) если это представляет угрозу здоровью, защите прав и законных интересов граждан Кыргызской Республики и других лиц, проживающих в Кыргызской Республики;

4) если во время предыдущего пребывания были установлены факты нарушения ими законодательства Кыргызской Республики;

5) если при возбуждении ходатайства о въезде в Кыргызскую Республику они сообщили о себе ложные сведения или представили подложные документы;

6) если в отношении их уполномоченными органами Кыргызской Республики принято решение о невозможности пребывания (проживания) в Кыргызской Республики, в порядке, установленном Правительством Кыргызской Республики;

7) по иным основаниям, установленным законодательством Кыргызской Республики. **(ст. 7 Закона КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61).**

Что касается запрета на въезд наших трудовых мигрантов в Россию, особенно тех, которым ранее был запрещен въезд на ее территорию за совершение на территории РФ административных проступков, либо выдворенных за пределы России на основании решений российских судов, то нужно отметить, что им перед тем, как отправиться на заработки в Россию, необходимо проверить свой статус на официальном сайте Главного управления по вопросам миграции МВД России в сервисе «Проверка наличия оснований для не разрешения въезда на территорию Российской Федерации иностранным гражданам и лицам без гражданства по линии МВД России».

Запрещение высылки лиц, ходатайствующих об убежище, в страну исхода **(принцип нон рефульмен) -** принцип Женевской конвенции о статусе беженцев 1951 г., согласно которому «договаривающиеся государства не будут никоим образом высылать или возвращать беженцев на границу страны, где их жизни или свободе угрожает опасность вследствие их расы, религии, гражданства, принадлежности к определенной социальной группе или политических убеждений. Это положение, однако, «не может применяться к

беженцам, рассматриваемым в силу уважительности причин как угроза безопасности страны, в которой они находятся, или осужденным вошедшим в силу приговором в совершении особо тяжкого преступления, представляющим общественную угрозу для страны» (ст. 33 (1) и 33 (2) Женевской конвенции о статусе беженцев, 1951 г.).

– З –

Защита проездных документов (биометрия) - проездные документы, предусмотренные Женевскими конвенциями (ПДК) для беженцев и лиц без гражданства, являющиеся продолжением традиции Нансеновского паспорта, были введены двумя из главных международных документов в этой сфере: Конвенцией 1951 г. о статусе беженцев (далее – Конвенция 1951 г.) и Конвенцией 1954 г. о статусе апатридов (далее – Конвенция 1954 г.) Эти Конвенции создали единую систему проездных документов для беженцев и лиц без гражданства на основе взаимного признания этих документов договаривающимися государствами. В приложении к Конвенциям 1951 г. и 1954 г., рекомендуется, чтобы «он (документ) был отпечатан таким образом, чтобы подтирания или изменения химическими или иными средствами могли быть без труда обнаружены». (Руководство по выдаче машиносчитываемых проездных документов, предусмотренных Женевской Конвенцией 1951 г., беженцам и лицам без гражданства. Источник: **https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=534f8cb34).**

В соответствии с законодательством, каждый гражданин Кыргызской Республики обязан пройти биометрическую регистрацию, порядок которой определяется правительством КР. Так, сбору, обработке, хранению и использованию в обязательном порядке подлежат следующие биометрические данные:

- цифровое графическое изображение лица;
- графическое строение папиллярных узоров пальцев обеих рук;
- собственноручная подпись.

Кроме биометрических данных, сбору, обработке, хранению и использованию также подлежат в обязательном порядке следующие персональные данные:

1) персональный идентификационный номер;
2) фамилия, имя, отчество;

3) национальность;

4) серия и номер паспорта;

5) свидетельство о рождении (для лиц, ранее не получавших паспорт гражданина Кыргызской Республики);

6) пол;

7) число, месяц, год рождения;

8) место жительства.

(Закон Кыргызской Республики «О биометрической регистрации граждан Кыргызской Республики» от 14 июля 2014 года № 136).

«Злачные места» - крылатое выражение, в современном обиходе означающее место разврата, пьянства, сомнительных, запретных развлечений. (Фразеологический словарь русского литературного языка).

– И –

Идентификация жертв трафика людей - юридическое признание того факта, что некое лицо действительно является жертвой трафика. Эта проблема имеет крупное теоретико-практическое значение для всех заинтересованных в борьбе с трафиком людей государственных организаций, НПО, а в первую очередь для самих его жертв. К сожалению, большая часть жертв никогда формально не идентифицируется, оставляя их без крайне необходимой им помощи и защиты.

Важнейший международный документ по идентификации жертв трафика «Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года». В нем справедливо подчеркивается сложность и длительность процесса идентификации. Например, при отсутствии фактических доказательств трафика, власти могут отказаться признать конкретное лицо в качестве жертвы.

Поэтому государства должны усилить методы идентификации, что особенно важно для жертв детского возраста, укреплять меры помощи и поддержки жертв трафика, поощряя их тем самым бороться с эксплуатацией.

Протокол заостряет внимание на том, что с самого начала процесса идентификации исполнение любого ордера на выдворение мигранта следует отложить. Равным образом не следует прибегать к задержанию и аресту жертв трафика.

В инструкциях МОМ по оказанию жертвам трафика непосредственной помощи ставится задача добросовестного проведения процесса идентификации, потому что во многих странах жертвы трафика могут ошибочно приниматься за нелегальных мигрантов. Жертвы трафика – это объекты серьезных преступлений и поэтому необходимы меры безопасности, поскольку персонал организаций, оказывающий услуги жертвам, сам подвергается серьезному риску; есть признаки того, что организованные преступные группировки пытаются проникнуть в НПО, реализующих программы помощи жертвам трафика, для установления местонахождения тех жертв, которые скрылись от преступников, свидетельствуют или будут свидетельствовать против них. Вникая в детали и частности процесса идентификации, сервисные организации должны учитывать различные обстоятельства. Поэтому важно, чтобы сервисные организации адаптировали и приспосабливали общие подходы к местным условиям. Процесс следует рассматривать как общий формат идентификации, который может изменен местными сервисными организациями благодаря своему опыту и знания ситуации с трафиком в конкретной стране, а также своей договоренности с жертвами трафика **(The IOM Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking. 2007. p. 31-32.).** Важные методологические указания по сбору фактов трафика и идентификации его жертв записаны в Руководстве МОМ, адресованном менеджерам проектов, девелоперам, донорам и другим лицам, занимающихся проблемами противодействия трафику **(See: Surtees R., Craggs S. Beneath the Surface. Methodological Issues in Research and Data Collection with assisted Trafficking Victims. A Research Corporation between IOM and NUXUS Institute. 2010. P. 75.).**

Поиск жертв трафика проводится различным способом: в ходе рейдов сотрудников правоохранительных органов, миграционных служб и трудовых инспекций по местам занятости мигрантов, на улицах и т.д. После обнаружения вероятных жертв трафика должна проводиться их идентификация. В противодействии трафику людей невозможно переоценить роль и значение способов идентификации жертв трафика. Во многих странах мира на основе рекомендаций МОТ разработаны соответствующие

индикаторы. Индикаторы – это инструменты анализа и мониторинга характеристики действий, услуг и процессов и их реализации. Следует иметь в виду, что индикаторы должны избегать виктимизации вероятных жертв трафика. При их идентификации в обязательном порядке должны учитываться такие индикаторы, как применение различных форм насилия и злоупотреблений, например, изъятие документов, установление долговой зависимости, невыплата зарплаты. К некоторым формам трафика целесообразно применять специфические индикаторы. Например, при идентификации трафика в целях эксплуатации и домашнего порабощения используются такие индикаторы, как условия труда и жизни, изъятие документов, удостоверяющих личность, размер зарплаты и т.д.

Теперь что касается национальности/этноса жертвы трафика. Поэтому знание локальных, региональных и национальных условий и тенденций трафика весьма ценны в этом контексте. Острым вопросом является наличие документов у жертвы трафика. Очевидно, что при внутреннем трафике обладание документами, удостоверяющими личность жертвы, не имеет такого значения как при трансграничной его разновидности. В региональном контексте использование подлинных или поддельных документов также не очень важно. Однако существуют особенности между странами и регионами в зависимости от уровня пограничного контроля, доступности поддельных документов. Использование документов жертв трафика более предпочтительно в случае международного трафика, так как при этом используются самолеты, поезда или паромы, где осуществляется проверка проездных и удостоверяющих личность документов. Документы могут быть либо подлинными и содержать действительную информацию о жертве, либо поддельными с вымышленными именами, неверной датой рождения в целях повышения возраста ребенка. В таких случаях организаторы трафика могут вручить жертве для прохождения иммиграционного или паспортного контроля паспорт или проездные документы, а затем изъять их. Следует иметь в виду, что в формате трафика в целях сексуальной эксплуатации на региональном и международном уровне изъятие документов является обязательным признаком механизма контроля и принуждения жертвы, используемых трафикерами. Поэтому отсутствие документов у жертвы может быть, надежными индикатором трафика.

Важным индикатором трафика является последнее место эксплуатации, предшествующее обращению жертвы к сервисной организации. Если речь

идет, например, о ресторанной кухне, рыболовецком судне, домашнем труде или местах, известных сексуальной эксплуатацией (бордели, отели и т.д.), то налицо индикаторы трафика, учитывая тесную связь условий эксплуатации с нелегальным статусом жертвы. Поэтому все акторы, задействованные в сфере борьбы с трафиком (правоохранительные органы, иммиграционные власти, сервисные организации и т.д.) должны учитывать возможность интерпретации каждого индикатора в зависимости от обстоятельств и контекста. Особое значение международные организации придают процедуре идентификации детей – жертв трафика, которая обеспечивает им доступ к предусмотренным международным правом особым мерам защиты. Это сложная проблема, поскольку ее решение сопряжено с установлением возраста ребенка, выяснением случаев его скрытой эксплуатации, отсутствием доступа детей к информации и службам поддержки, сильным влиянием работорговцев на детей. Прежде всего, остро стоит вопрос об определении возраста жертвы трафика.

Международное право и внутреннее законодательство многих стран мира исходят из следующей презумпции: если возраст предполагаемой жертвы или лица, идентифицируемых в качестве жертвы трафика неизвестен и есть причины признать данное лицо ребенком, то его следует рассматривать в качестве такового со всеми вытекающими последствиями. Затем принимаются меры по установлению личности и гражданства ребенка, что позволяет государству пребывания установить сотрудничество с властями страны гражданства ребенка. Важность идентификации жертв и значение методологии этого процесса, разработанной в документах универсальных международных организаций, признается многими странами мира и региональными международными организациями.

В Кыргызстане идентификацией жертв трафика людей занимаются государственные структуры и различные НПО. В этих целях был принят специальный документ – **Постановление Правительства Кыргызской Республики от 19 сентября 2019 года № 493 «О национальном механизме перенаправления жертв торговли людьми в Кыргызской Республике».** В Постановлении определены критерии идентификации, типовые инструкции, министерства, комитеты и административные ведомства республики, к деятельности которых отнесены соответствующие вопросы и т.д.

Иждивенец – это нетрудоспособное лицо, не имеющее самостоятельных источников дохода и проживающее на средства налогоплательщика, как состоящее, так и не состоящее с ним в родстве. Иждивенцы и их попечители имеют право на различные льготы и привилегии в решении вопросов наследства, банкротства, трудовых споров. Трудоспособные, но безработные люди не являются иждивенцами. К иждивенцам также относятся женщины, находящиеся в отпуске без содержания в связи с рождением ребенка. Вычеты из совокупного дохода налогоплательщика на иждивенцев предоставляются по месту его основной работы на основании соответствующей справки о составе семьи и количестве иждивенцев, выдаваемой жилищно-эксплуатационной конторой, жилищным кооперативом, квартальным комитетом или другим исполнительным органом государственной власти. При расторжении брака вычеты производятся у одного из супругов, с которым проживают иждивенцы. Бывший супруг (супруга) не имеет права на вычеты, несмотря на уплату им (ею) алиментов на содержание иждивенцев. **(Постановление Правительства КР от 17 марта 2000 года №142).**

Иммигрант – известно, что миграционные процессы в мире охватывают и лиц, которые стремятся выехать из страны своего происхождения или гражданства на ПМЖ в какую-либо третью страну. Эти лица в соответствии с международным правом называются иммигрантами. В мире XX-XXI вв. существуют страны происхождения иммигрантов и страны приема иммигрантов. (Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года). Большая часть иммигрантов приходится на высокоразвитые страны, в частности, США, Канаду, Великобританию, ФРГ и т.д. Кыргызстан также сталкивается с такой категорией мигрантов. В соответствии с нашим законодательством, иммигрантами являются иностранные граждане или лица без гражданства, въезжающие в Кыргызскую Республику на законных основаниях с целью постоянного жительства (Закон КР «О внешней миграции» №61 от 17 июля 2000 года). По данным Министерства цифрового развития Кыргызской Республики, в 2021 г. в республику на постоянное место жительства прибыло 8,2 тыс. человек. Кроме того, в 2021 г. отмечалось увеличение числа выбывших

за пределы Кыргызской Республики на территорию других государств с целью перемены места постоянного жительства (ПМЖ). По-прежнему, доминирующими государствами в плане выбора места постоянного жительства для мигрантов являются Россия (67,4 %) и Казахстан (26,6 %).

Иммиграция – одна из разновидностей международной миграции, наряду с трудовой миграцией; переезд в третью страну в целях обучения, трудоустройства, на ПМЖ с перспективой получения ее гражданства. Законодательство КР также предусматривает въезд иностранных граждан или лиц без гражданства в Кыргызскую Республику на постоянное жительство. **(Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года №61).**

Институт гражданства в праве Евросоюза и в праве КР: приобретение и утрата - институт гражданства Европейского союза – введен Маастрихтским договором 1992 года в целях дальнейшей политической консолидации Европы, усиления прав и свобод личности, повышения притягательности европейской интеграции. Гражданство

Евросоюза дополняет гражданство государств-членов и автоматически признается за всеми их гражданами. С прекращением гражданства государства-члена прекращается и гражданство Евросоюза. Гражданство Евросоюза обеспечивает его субъектам свободу передвижения и выбора места жительства на территории Сообщества, избирательные права, право на дипломатическую и консульскую защиту в третьих странах, право петиций в Европарламент, право обращения с жалобой к омбудсмену Евросоюза, право направлять обращения институтам и органам Союза, право на доступ к документам Европейского парламента, Совета и Комиссии.

Гражданство Кыргызской Республики приобретается: по рождению; в результате приема в гражданство КР; в результате восстановления в гражданстве; по основаниям или в порядке, предусмотренным вступившими в установленном законом порядке в силу международными договорами, участницей которых является КР. Гражданство нашей республики прекращается вследствие: выхода из гражданства КР; утраты гражданства КР; по иным основаниям, предусмотренным настоящим Законом, вступившими в установленном законом порядке в силу международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика. **(Закон КР от 21 мая 2007 года №70 http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202103)**. В 2022 г.

было подписано пять Указов Президента Кыргызской Республики о приеме в гражданство Кыргызской Республики на 2370 человек (из них 1871 - взрослые и 49 - дети), большую часть которых составляют этнические кыргызы, возвратившиеся на историческую родину. Один Указ Президента Кыргызской Республики принят о выходе из гражданства КР на 360 человек (из них 277 - взрослые и 83 - дети).

Квоты на привлечение иностранной рабочей силы в Кыргызской Республики - предельная численность иностранных граждан или лиц без гражданства, прибывающих на территорию Кыргызской Республики с целью осуществления трудовой деятельности, в зависимости от состояния рынка труда республики.

– К –

Киберпреступность – термин, применяемый к трем видам криминальной деятельности. Во-первых, он охватывает традиционные формы преступлений; во-вторых, касается размещения сведений незаконного содержания в электронных ресурсах; в-третьих, включает преступления, уникальные для электронных сетей, например, атаки на информационные системы, отказ в обслуживании и хакерство. К основным преступлениям в этом смысле, например, право Евросоюза и национальное законодательство государств-членов относят следующие деяния: – преступления, затрагивающие частную жизнь: незаконный сбор, хранение, изменение, раскрытие или распространение персональных данных; – преступления, связанные с содержанием информации: распространение порнографии, в частности, детской, расистские высказывания и информация, подстрекающая к насилию; – экономические преступления, несанкционированный доступ и саботаж: незаконное использование систем (т. е. хакерство, компьютерная диверсия, распространение вирусов, компьютерный шпионаж, компьютерная фальсификация данных, компьютерное мошенничество); – преступления в сфере интеллектуальной собственности: нарушение правовой защиты компьютерных программ и баз данных, авторских и смежных прав **(Учебное пособие, Киютин В.Г., Новиков А. П.: «Правовое регулирование борьбы с киберпреступностью, кибертерроризмом и трафиком людей: опыт Европейского Союза». Бишкек- Москва, 2010).**

Конвенция о согласии на вступление в брак, брачном возрасте и регистрации браков – в преамбуле Конвенции подчеркивается, что в соответствии с требованием Устава ООН поощрять всеобщее уважение и соблюдение прав человека и основных свобод для всех, без различия расы, пола, языка и религии, а также положения Всеобщей декларации о праве совершеннолетних мужчин и женщин без всяких ограничений по признаку расы, национальности или религии вступить в брак и основывать семью, причем они пользуются одинаковыми правами в отношении вступления в брак, во время состояния в браке и при его расторжении. Брак, констатируется в Конвенции, может быть заключен только при свободном и полном согласии обеих вступающих в брак сторон.

В преамбуле отмечается также требование к государствам-членам ООН, включая те, которые несут или принимают на себя ответственность за управление не самоуправляющимися и подопечными территориями впредь до достижения ими независимости, должны принять все надлежащие меры к отмене таких обычаев, устаревших законов и практики путем обеспечения, в частности, полной свободы выбора супруга, полного упразднения браков детей и заключаемых до достижения девушками половой зрелости предварительных договоров о выдаче их замуж, установления, когда это необходимо, надлежащих наказаний и введения реестра актов гражданского состояния или иного реестра, в котором регистрировались бы все браки. Государства-члены ООН согласились о нижеследующем:

Статья 1.

1. Не допускается заключение брака без полного и свободного согласия обеих сторон, которое должно быть изъявлено ими лично, в соответствии с законом, после надлежащего оглашения, в присутствии представителя власти, имеющего право на оформление брака, и в присутствии свидетелей.

2. Несмотря на постановления пункта 1 настоящей статьи, присутствия одной из сторон не требуется, если соответствующий компетентный представитель власти удостоверится, что налицо имеются исключительные обстоятельства и что эта сторона перед каким-либо компетентным представителем власти и в порядке, предусмотренном законом, изъявила согласие и не взяла его обрат

Статья 2.

Участвующими в настоящей Конвенции государствами издаются законодательные акты, устанавливающие минимальный брачный возраст. Не допускается заключение брака с лицом, не достигшим установленного возраста, кроме тех случаев, когда компетентный орган власти в интересах сторон, вступающих в брак, разрешает сделать из этого правила исключение по серьезным причинам.

Статья 3.

Все браки регистрируются компетентным органом власти в соответствующем официальном реестре. Следующие статьи Конвенции посвящены вопросам подписания государствами-членами ООН настоящей Конвенции, ее ратификации, регистрации, депонирования и вступления в силу.

Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин 1979 г. – этот документ (30 ст.) посвящен злободневной проблеме человечества – устранении любых форм дискриминации по отношению к женщинам. В преамбуле Конвенции подчеркивается важность ее принятия в свете провозглашенных Уставом ООН веры в основные права человека, в достоинство и ценность человеческой личности, а также содержащихся во Всеобщей декларации прав человека положений о недопущении дискриминации в силу того, что все люди рождаются равными и свободными.

Часть 1 Конвенции (ст. 1) приводит определение важнейшего понятия - «дискриминация женщин», то есть любое различие, ослабление и т.д. по признаку пола во всех сферах жизни. Осуждая дискриминацию в отношении женщин, государства-члены соглашаются проводить политику ликвидации дискриминации и обязуются принять на этот счет любые законодательные и иные меры, включая санкции (ст. 3-5). Запрет на дискриминацию женщин охватывает различные сферы жизни, в том числе на равных условиях с мужчинами участвовать в работе международных организаций, иметь равные права с мужчинами в отношении приобретения, изменения или сохранения гражданства, в области образования, занятости, например, равной оплаты за равный с мужчинами труд, на социальное обеспечение, на охрану здоровья, на оплачиваемые отпуска по беременности и т. д.(ст. 7-13), Особое внимание, говорится в Конвенции (ст. 14), следует уделять женщинам, проживающим в сельской местности, в том числе их участия в программах социального страхования, получения формального и неформального образования, пользования всеми услугами общинного обслуживания и прочее.

Конвенция признает за женщинами равную с мужчинами гражданскую правоспособность, в том числе одинаковые возможности ее реализации, в частности, при заключении договоров и управления имуществом, при разбирательствах в судах и трибуналах (ст. 15). Признается также равенство с мужчинами в области брачно-семейных отношений (ст. 16). В целях контроля за выполнением Конвенции учреждается ооновский Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин, В соответствующих статьях (ст. 17-26) Конвенции рассматриваются различные вопросы, касающиеся, в частности, принципов формированию Комитета, его полномочий, отчетности перед Генеральным Секретарем ООН и т.д. Заключительные статьи Конвенции посвящены вопросам ратификации

Конвенции, депонирования ее и прочее. (Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. **Принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1979 года. Вступила в силу 3 сентября 1981 года).**

Кыргызстан присоединился к Конвенции, вступившей в силу для нашей республики 12 марта 1997 г. **Консульские и дипломатические представительства КР за рубежом** – согласно Венской Конвенции о консульских сношениях 1963 г. «консульское учреждение» означает любое генеральное консульство, консульство, вице-консульство или консульское агентство. Консульские учреждения могут быть открыты на территории государства пребывания только с его согласия. Местонахождение консульского учреждения, его класс и консульский округ определяются представляемым государством и подлежат одобрению государством пребывания. Дальнейшие изменения местонахождения консульского учреждения, его класса или консульского округа могут осуществляться представляемым государством только с согласия государства пребывания. Согласие государства пребывания также требуется, к\если какое-либо генеральное консульство или консульство желает открыть вице-консульство или консульское агентство не в то населенном пункте, где они сами находятся. Предварительно определенно выраженное согласие государства пребывания необходимо также для открытия канцелярии, составляющей часть существующего консульского учреждения, вне местонахождения последнего (Венская конвенция о консульских сношениях № 8638).

Консульские должностные лица и сотрудники консульских учреждения Кыргызстана состоят на государственной службе в Министерстве

иностранных дел Кыргызской Республики (далее – МИД). Консульскими должностными лицами могут быть только граждане Кыргызской Республики. Структура и штатная численность консульского учреждения утверждаются Правительством КР по представлению МИД.

Консульские представительства являются государственными органами Кыргызской Республики, осуществляющими консульские функции. Консульскими учреждениями Кыргызской Республики являются:

- генеральные консульства;
- консульства;
- вице-консульства;
- консульские агентства;
- консульские отделы дипломатических представительств Кыргызской Республики.

Консульские отделы дипломатических представительств КР возглавляются заведующими консульскими отделами, которые именуются консулами. В настоящее время 39 дипппредставительств нашей республики действуют за рубежом (28 – Посольств КР, 3 - Постоянных представительства КР при ООН, 8 – Генеральных консульств КР). (МИД КР). По мере расширения социально-экономических и культурных контактов Кыргызстана с различными странами мира появляется необходимость создания новых консульств, в том числе генеральных. Последние назначения Генеральных консульств состоялись 8 мая 2023 года в г. Санкт-Петербург с консульским округом, включающим территории Республики Карелия, Республики Коми, Архангельской, Вологодской, Калининградской, Ленинградской, Мурманской, Новгородской, Псковской областей и города Санкт-Петербург и в г. Казань с консульским округом, включающим территории Республики Башкортостан, Республики Марий Эл, Республики Мордовия, Республики Татарстан, Удмуртской Республики, Чувашской Республики и Ульяновской области (Указ Президента КР «Об учреждении Генерального консульства Кыргызской Республики в городе Санкт-Петербург Российской Федерации» от 8 мая 2023 г.).

Консульские пункты в аэропортах Кыргызстана – в целях упрощения визового режима для граждан третьих стран в современном мире практикуется учреждение консульских пунктов в аэропортах прибытия, где применяется облегченная процедура выдачи визы. Как правило, в целях развития международного туризма, налаживания культурных контактов и т.д.,

консульские пункты в аэропортах становятся нормой международного общения. Консульские пункты в аэропортах применяются, например, в Турции, куда стремится огромный поток туристов со всего мира.

В Кыргызстане консульский пункт учрежден в международном аэропорту «Манас». Консульский пункт является структурным подразделением Департамента консульской службы Министерства иностранных дел КР. Основной задачей Визового пункта является оформление виз Кыргызской Республики иностранным гражданам, постоянным и временным сотрудникам дипломатических представительств и консульских учреждений иностранных государств, представительств, международных организаций. Ознакомиться с тарифами за консульские действия, оказываемые Визовым центром КР в аэропорту «Манас», можно на сайте МИД КР.

Конфиденциальность персональных данных жертв торговли людьми – как известно, важные методологические указания по сбору фактов трафика и идентификации его жертв записаны в Руководстве МОМ, адресованном менеджерам проектов, девелоперам, донорам и другим лицам, занимающихся проблемами противодействия трафику. В нем, в частности, подчеркивается, что случаи трафика весьма чувствительны ввиду разглашения биографических данных, какой-либо конкретной информации, материальных обстоятельств жертвы трафика и прочее. Поэтому вышеназванным лицам рекомендуется проявлять необходимый такт и конфиденциальность, предупреждать возможность попадания персональных данных жертвы трафика в «плохие руки». Такие данные определяются как любые персональные данные, записи о здоровье или описание, которые могут установить идентичность или местонахождение жертв трафика; любые частные и персональные детали, касающиеся жертв трафика в организациях, оказывающих им помощь. Интерес представляют сформулированные международные требования к конфиденциальности данных: – основной ее принцип, а также общие данные, касающиеся жертвы и трафика заключаются в формуле: «что же необходимо знать?». Сотрудники сервисных организаций во всех случаях обязаны неуклонно следовать этому принципу и предоставлять такую информацию только для тех лиц, которые имеют право на нее, нуждаются в ней. – в любой сервисной организации вышеназванный принцип также должен применяться между ее отделами.

Любые конфиденциальные данные не могут выходить за пределы отдела, ответственного за борьбу с трафиком;

– конфиденциальные данные жертвы трафика не могут передаваться сервисной организацией кому бы то ни было без письменного на то согласия самой жертвы;

– даже при наличии такого письменного согласия жертвы трафика сотрудники сервисной организации все-таки обязаны оценить содержание данных, чтобы полностью устранить риск жертве трафика, членам ее семьи, другой жертве или сотруднику сервисной организации. При наличии такой угрозы сервисная организация должна иметь право отозвать информацию в интересах жертвы трафика или другого лица, в отношении которого может появиться угроза. При соблюдении конфиденциальности персональных данных жертвы трафика существуют также проблемы методологического и этно - культурного характера. **(Handbook on Performance Indicator for Counter-Trafficking Projects. A Handbook for Project Managers, Developers, Implementers, Evaluators and Donors working to Counter-Trafficking in Persons. IOM, 2008. p. 54.).** В Кыргызской Республики также существует законодательство по вопросам защиты персональных данных **(Закон КР «Об информации персонального характера» от 14 апреля 2008 года №58 в ред. от 12 июля 2022 г, № 61).**

Криминализация торговли людьми – важной формой реализации уголовно-правовой политики является криминализация деяний, ранее подлежащих административному, дисциплинарному или иному наказанию. Криминализация означает процесс выявления общественно опасных форм индивидуального поведения, признания допустимости, возможности и целесообразности уголовно-правовой борьбы с ними и фиксации их в законе в качестве преступных и уголовно наказуемых. Примером этого процесса является требование ООН к своим государствам - членам ввести в национальное уголовное законодательство статьи, предусматривающие уголовное преследование за торговлю людьми (трафик людей) (Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года).

Кыргызская Республика в качестве государства- члена ООН ввела в свой УК КР статьи, предусматривающие уголовную ответственность за торговлю людьми **(ст. 140, 141, 151, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172 Уголовного Кодекса КР от 28 октября 2021 года).**

Конвенция ООН по борьбе с трансграничной организованной преступностью 2000 г. - документ, где содержится определение вышеназванного вида преступности, который в последние десятилетия получил широкое распространение в мире. В соответствии с Конвенций (ст. 3), дефиниция понятия «трансграничная организованная преступность» гласит, что это преступления, которые совершаются:

– в более, чем одном государстве;

– в одном государстве, но значительная часть подготовки, планирования, руководства и контроля за преступлением осуществляется в другом государстве;

– в одном государстве, но с участием организованной преступной группы, осуществляющей преступную деятельность в двух и более государствах;

– в одном государстве, но их последствия оказывают существенное влияние на другое государство. Конвенция обязывает страны-участницы принять законодательные и другие меры по криминализации участия в организованной преступной группе, борьбы с отмыванием денег, криминализации коррупции, ответственности юридических лиц, преследования и наказания преступников с учетом тяжести содеянного. В документе решены также вопросы юрисдикции стран-участниц при расследовании трансграничных преступлений, экстрадиции, совместных расследований, защиты свидетелей, оказания помощи и защиты жертв преступлений и т.д. **(United Nation Convention Against Transnational Organised Crime. N.Y. 2000.)**

В нашей республике, как отмечают правоохранительные органы, в том числе МВД, также бытует трансграничная организованная преступность (незаконный трафик наркотиков, торговлю людьми, оружием и т.д.). (см., например, ст. 231 УК КР от 28 октября 2021 года №17).

Конвенция о правах ребенка – права детей являются неотъемлемой частью прав человека. Они зафиксированы в Конвенции о правах ребенка 1989

г. и Факультативных Протоколах к ней, «Декларации Миллениума» и др. универсальных, региональных и страновых документах. Основным универсальным документом является Конвенция о правах ребенка 1989 г. В ней государства-участники обязывались принять все необходимые законодательные, административные и другие меры для реализации прав ребенка, признанных данной Конвенцией. Документ предусматривает, в частности, такие права ребенка, как право на жизнь и здоровое развитие, на имя и приобретение гражданства, право знать своих родителей, на их заботу, на свободное выражение своих взглядов по всем вопросам, затрагивающим ребенка, выражение своего мнения, на свободу мысли, совести и религии, свободу ассоциаций и свободу мирных собраний, невмешательство в личную и семейную жизнь ребенка, неприкосновенность жилища или тайну корреспонденции, защиту от незаконного посягательства на его честь и репутацию, доступ к информации и др. (Конвенция о правах ребенка. Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года). Основные положения Конвенции восприняты региональными и национальными документами по правам человека. Например, в Евросоюзе (Commission Communication of 4 July 2006 – Towards an EU Strategy on the Rights of the Child. COM (2006) 367 – Not published in the Official Journal).

Наша республика также является участником Конвенции о правах ребенка и имеет свое соответствующее законодательство (Кодекс Кыргызской Республики о детях от 10 июля 2012 года № 100. В редакции Закона КР от 27 апреля 2017 года № 64, 30 марта 2018 года № 33 , 24 апреля 2019 года № 56, 1 августа 2020 года № 109).

– Л –

Легализация документов – это процедура придания юридической силы документу, выданному на территории одного государства с целью его использования на территории другого государства. Документы, составленные на территории Кыргызской Республики компетентными органами нашей республики или при их участии, и предназначенные для использования на территории иностранного государства, подлежат легализации в случаях, если в соответствии с требованиями законодательства иностранного государства их использование в данном иностранном государстве предусматривает осуществление легализации. Легализация документа всегда осуществляется

на территории только той страны, в которой он был выдан и/или оформлен. Официальные документы, совершенные на территории государств-участников Гаагской конвенции, отменяющей требование легализации иностранных документов, от 5 октября 1961 года (см. список стран-участниц Гаагской конвенции), освобождены от легализации (кроме документов, совершенных дипломатическими или консульскими агентами, и административных документов, имеющих прямое отношение к коммерческой или таможенной операции). Вместе с тем, Гаагская конвенция, отменяющая требование легализации иностранных документов, от 5 октября 1961 года, не применяется между Кыргызской Республикой и следующими государствами вследствие выражения этими государствами возражений относительно присоединения Кыргызской Республики к данной Конвенции:

1. Австрийская Республика;
2. Королевство Бельгия;
3. Федеративная Республика Германия;
4. Греческая Республика. (**см. сайт Минюст КР)**.

Лишение свободы как мера уголовного наказания за незаконное пересечение границ и торговлю людьми – известно, что незаконное пересечение границ и торговля людьми являются уголовно-наказуемыми деяниями в любом государстве-члене ООН. В соответствии с Конвенцией ООН 2000 г. «О противодействии трансграничной организованной преступности» принята резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года, они обязаны были криминализировать эти деяния. Кыргызстан, как член ООН, исходя из требования вышеназванной

Конвенции, также криминализировала незаконное пересечение границ КР и торговлю людьми. Уголовный Кодекс нашей республики дает дефиницию понятия «торговля людьми» и определяет меру наказания за эти деяния.

Торговля людьми, то есть их вербовка, перевозка, укрывательство, прием или передача, осуществленная с их согласия или без согласия, путем угрозы, применения силы или других форм принуждения, шантажа, похищения, мошенничества, обмана, с целью эксплуатации, – наказывается лишением свободы на срок от трех до шести лет с конфискацией имущества или без таковой. Под эксплуатацией понимается принуждение лиц к проституции или другим формам сексуальной эксплуатации, принудительному труду или услугам, рабству, участию в вооруженных конфликтах, в том числе

посредством использования долговых обязательств, материальной или иной зависимости, а также их подневольного положения. Лицо, ставшее жертвой торговли людьми, освобождается от уголовной ответственности за совершение деяний, являющихся преступлением небольшой тяжести или менее тяжким преступлением, если такое деяние было совершено жертвой в результате вовлечения ее в процесс торговли людьми. Под незаконной миграцией понимаются незаконный ввоз, вывоз мигрантов, иностранных граждан и лиц без гражданства или предоставление транспортных средств либо поддельных документов, жилого или иного помещения, а равно оказание гражданам иных услуг для незаконного въезда, выезда, перемещения по территории Кыргызской Республики, транзита по территории Кыргызской Республики с целью получения выгоды либо без таковой, –наказывается лишением свободы на срок от трех до пяти лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет. **(УК КР от 28. 10. 2021 г. ст. 166-168).**

Лицо, ищущее убежище – лицо, вынужденное в силу ряда обстоятельств (преследование или угроза преследования его самого или членов семьи по признакам расы, национальности, религии, политических убеждений и т.д.) покинуть страну проживания, въехать в третью страну, где подает ходатайство о предоставлении политического убежища (то есть международной защиты). Верификация всех обстоятельств вынужденного выезда из страны компетентной государственной структурой страны въезда (интервьюирование просителя сотрудниками миграционной службы) заканчивается либо отрицательным решением, т.е. отказом в получении статуса беженца и даже возможной депортацией просителя за пределы территории страны, либо положительным – т.е. предоставлением искомого статуса с выдачей необходимых документов, позволяющих ему проживать на территории страны въезда и передвигаться свободно по миру (Руководство по вопросам международной защиты беженцев и создания государственных систем убежища. Пособие для парламентариев. УВКБ ООН, № 27, 2017 г.).

В соответствии с международным правом, лицо, ищущее убежище, может даже нелегально перейти международную границу, не неся при этом никакой правовой ответственности, если после пересечения границы он немедленно обратится к служащим пограничной службы с ходатайством об убежище. Аналогичная норма действует также в Кыргызстане: «Прибытие в

нашу республику иностранных граждан и лиц без гражданства для использования права политического убежища не влечет за собой уголовной ответственности, если только в действиях этих лиц не содержится иного состава преступления» (ст. 378 Уголовного кодекса КР от 28 октября 2021 года).

В Кыргызстане вопросы ходатайства лиц об убежище, предоставления статуса беженца или отказа в нем регулируются внутригосударственным правом **(Закон КР от 25 марта 2002 года № 44 «О беженцах». В редакции от 13 мая 2006 года № 87, 17 марта 2012 года № 15, 6 июля 2016 года № 99, 20 июля 2016 года № 125, 19 июня 2020 года № 61, 19 апреля 2023 года № 91).**

– М –

Мекен-карта – документ, который предоставляет соотечественникам с иностранным гражданством особые права в отношении порядка пребывания в Кыргызстане, пересечения государственной границы, получения образования, лечения и трудоустройства. Разработка мекен-карты преследовала цель оказать поддержку соотечественникам, проживающих в третьих странах, создать условия для их возвращения на историческую родину. Все вопросы, касающиеся деталей статуса соотечественника, изложены в особом документе (Положение о порядке присвоения, обмена, прекращения и лишения статуса соотечественника с иностранным гражданством. **Приложение к Постановлению Кабинета министров Кыргызской республике от 8 октября 2021 года № 203//cbd.minjust.gov.kg).**

Прежде всего в Главе I Положения дается перечень основных используемых понятий (ходатайство о предоставлении статуса соотечественника с иностранным гражданством; мекен - карта; законные представители; уполномоченный орган в сфере регистрации миграции населения и т.д. Всего -12 понятий). В последующих главах (2-5) определяется порядок приема и оформления документов, порядок рассмотрения и согласования материалов, порядок рассмотрения ходатайства о предоставлении статуса соотечественника с иностранным гражданством, порядок выдачи, обмена, прекращения и лишения Мекен - карты.

Следует учитывать, что лицам, получивших статус соотечественника, предоставляются практически те же права, что и гражданам республики. Но

для обладателей Мекен-карты вводятся известные ограничения: запрет на занятие должности на государственной и муниципальной службе, в правоохранительных органах и судебной системе, на активное и пассивное участие в выборах различного уровня. Рассмотрение ходатайства на получение статуса соотечественника длится от 1,5 до 3,5 месяцев. Стоимость Мекен-карты – 11315 сомов. По состоянию на май 2023 г. Мекен-карту получили 14 соотечественника с иностранным гражданством **(Текущий архив Министерства труда, социального обеспечения и миграции КР).**

Международная организация труда (МОТ) – специализированное учреждение ООН, международная организация, которая занимается вопросами регулирования трудовых отношений. Ее история восходит к периоду после окончания Первой мировой войны, когда на Парижской мирной конференции, посвященной выработке мирных договоров Антанты с Германией, Австрией, Венгрией, Болгарией и Турцией, была учреждена первая универсальная миротворческая организация и предшественница ООН - Лига Наций (1920-1946 гг.).

Учитывая роль регулирования трудовых отношений в странах мира, особенно в условиях социалистических революций в России и других странах Европы, приведших к стихийному разрешению возникающих в обществе противоречий насильственным образом, в 1919 г. на основании Версальского мирного договора в качестве структурного подразделения Лиги Наций по инициативе и при активном участии западной социал-демократии и была создана МОТ (Устав Международной организации труда и тексты отдельных актов. Международное бюро труда. Женева 2012//woms_405835.pdf). В преамбуле документа подчеркивалось, что повсеместно тяжелые условия труда, в частности, жестокая эксплуатация трудящихся в различных сферах производства, многочасовой рабочий день и многочасовая рабочая неделя, профессиональные заболевания, отсутствие надлежащей социальной защиты работников, неравенство в оплате за равный труд, детский труд и т.д., требуют решительных перемен.

Основные статьи Устава формулируют организационно-финансовые основы МОТ (ст. 1-13), процедурные (ст. 14-19) и другие вопросы. Следует отметить, что за годы существования Лиги Наций МОТ приняла шесть конвенций, первая из которых установила 8-часовой рабочий день и 48-часовую рабочую неделю (этому правилу, например, последовали Франции,

США, Китай, Япония и прочие страны). В 1925 г. МОТ приняла конвенцию и рекомендации по социальному обеспечению, а в 1930 г. конвенцию о постепенной отмене принудительного и обязательного труда и т.д. На протяжении всего срока своей деятельности МОТ удалось сохранить ее преемственность. В 1944 г. в Филадельфии состоялась Международная конференция труда, Декларация которой стала частью Устава МОТ и определила задачи организации в послевоенное время. В эти годы МОТ приняла множество важных документов, в частности, в 1970 г. конвенцию об оплачиваемых отпусках; в 2006 г. конвенцию о труде в морском судоходстве и т.д.

Сегодня Штаб-квартира МОТ, в которую входят 187 государств-членов, находится в Женеве, а офис Субрегионального бюро для стран Восточной Европы и Центральной Азии - в Москве. Через группу технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро для стран Восточной Европы и Центральной Азии МОТ осуществляет свою деятельность в Кыргызстане, в частности, публикуя различные материалы, например, «SCREAM - Стоп - сигнал детскому труду». Программы в поддержку прав детей посредством образования, искусства и средств массовой информации; в 2023 г. был опубликован итоговый доклад - «Применение дизайн - мышления для разработки новых моделей услуг по интеграции людей с инвалидностью трудоспособного возраста в общество и на рынок труда Кыргызстана», Среди других мероприятий МОТ в Кыргызстане - проведение в январе 2023 г. в режиме онлайн встречи технической рабочей группы по валидации результатов анализа коллективных договоров отраслевых профсоюзов Кыргызстана и Узбекистана, на которой обсуждались меры по предотвращению перехода официальных рабочих мест в неформальный сектор и заключение официальных трудовых отношений; в марте 2023 г. в Бишкеке состоялось общенациональное совещание по бюджетному планированию и контроля в сфере социальной защиты с точки зрения проблем инвалидности **(Вестник Бюро МОТ. № 1, апрель 2023).**

Международный Комитет Красного Креста (МККК) - позапрошлый век – это эпоха бурного развития производительных сил человечества в результате НТР в Великобритании, Франции, США, Германии, России и др. Среди известных достижений того времени - железнодорожное строительство, использование энергии пара и электричества, появление радио, паровых

военных, пассажирских и грузовых судов на трансатлантических маршрутах, новых средств и путей коммуникации и прочее. В этих условиях возникла потребность создания целой сети международных организаций. Одной из них стало создание в 1863 г. Международного Комитета Красного Креста группой энтузиастов-европейцев. Его деятельность базируется на принципах гуманности, беспристрастности, нейтральности, независимости, добровольности, единства и универсальности **(Устав Международного Комитета Красного Креста. Принят 21 декабря 2017 г. Вступил в силу 1 января 2018 г.).**

Движение Красного Креста и Красного Полумесяца включает Международный Комитет Красного Креста (МККК), 192 национальных общества Красного Креста и Красного Полумесяца и Международную Федерацию обществ Красного Креста и Красного Полумесяца. Деятельность МККК сводится исключительно к гуманитарной сфере, том числе защита жизни и достоинства людей, пострадавших в ходе вооруженных конфликтов (гражданские и международные войны, этнические чистки, этно - религиозные и иные преследования), от различного рода актов насилия и т.д. Во времена основания, как известно, повсеместно шли кровопролитные войны и конфликты на почве национально-освободительного движения и национального самоопределения.

Другая важнейшая задача МККК - предоставление различной помощи пострадавшим людям, в том числе уход за ранеными, посещение военнопленных и осужденных, восстановление связей в разлученных семьях, предоставление медицинской помощи в зонах конфликтов, распределение гуманитарной помощи. В этих целях МККК проводит огромную полевую работу, разрабатывает рекомендации для властей и пострадавших, методику оказания различной помощи, осуществляет обширную публикаторскую деятельность в целях просвещения населения, ознакомления его с наиболее актуальными вопросами поведения в экстремальной ситуации и прочее.

Сегодня МККК ведет свою деятельность в более чем 90 странах мира и имеет свои представительства в 5-ти регионах мира: Азиатско-Тихоокеанском, в Африке, на Ближнем Востоке, в Европе и Центральной Азии, Южной и Северной Америке. Региональные представительства МККК действуют в 24-х странах. Сотрудниками МККК являются более 20 тысяч человек в десятках стран мира; более 1600 делегатов и специалистов различного профиля (переводчики, саперы, врачи, судебно-медицинские эксперты, специалисты

СМИ и прочие) работают в представительствах МККК, выполнять эту работу им помогают почти 10 тыс. местных сотрудников и более 900 сотрудников штаб-квартиры МККК в Женеве. Для сотрудников МККК разработан специальный Кодекс поведения, применение стандартов которого критически важно для создания доверия тех, кто зависит от нас, наших сообществ и друг от друга. Бюджет МККК складывается из различных источников: за счет добровольных взносов государств-участников Женевских конвенций, национальных обществ Красного Креста и Красного Полумесяца, наднациональных организаций, а также от общественных и частных организаций и лиц.

Появление самостоятельных обществ Красного Креста и Красного Полумесяца в республиках бывшего СССР стало последствием его распада. Перед обществами встали новые задачи по выполнению своей гуманитарной деятельности. В частности, создавать собственную службу розыска пропавших людей, поскольку советская служба розыска не привлекала республиканские общества к этой работе и т.д.

В государствах Центральной Азии с 1992 г. действует Региональная делегация МККК. В Кыргызстан головной офис МККК находится в Бишкеке, субделегация - в Оше, а его представительство - в Баткене. Со временем отношения Кыргызстана и МККК получили необходимую правовую базу. **(см. например, Закон Кыргызской Республики «О ратификации Соглашения между Правительством Кыргызской республики и Международным комитетом Красного Креста (МККК) о статусе, привилегиях и иммунитетах МККК в Кыргызской республике», подписанного 7 октября 2004 г. в г. Бишкек).**

Сотрудники Региональной делегации МККК в Кыргызстане оказывают помощь жертвам насилия, посещают задержанных, проявляют заботу о пожилых, инвалидах, сиротах, способствуют ремонту медицинских учреждений, поставке медицинского оборудования, оказывают помощь властям республики в поиске пропавших людей, помогают в подготовке кадров для общества МККК в Кыргызстане. Значительную помощь МККК оказал Кыргызстану в 2010 г. во время межэтнических столкновений на юге республики. В первую очередь МККК оказал помощь медицинским учреждениям, в том числе предоставил необходимые лекарства, медицинские материалы, продукты, палатки, предметы первой необходимости. Республики оказывалась и оказывается также помощь в проведении тренингов для

медицинских сотрудников, в лечении туберкулеза и в улучшении содержания лиц, находящихся под содержанием, в проведении просветительских мероприятий для сотрудников правоохранительных органов, например, для ознакомления с деятельностью МККК и нормами международного права и прочее.

В ковидный период МККК подтвердил свою высокую гуманистическую репутацию в современном мире. В 2020 г. МККК выступил с обращением о сборе 3,19 млрд долларов, чтобы остановить распространение инфекции и помочь самым уязвимым категориям населения планеты во время пандемии. Во многих странах мира, включая Кыргызстан, сотрудники МККК вели активную деятельность по борьбе с ковидом. **(Заявление президента Международной Федерации обществ Красного Креста и Красного Полумесяца Ф. Рокки и президента Международного Комитета Красного Креста П. Маурера «Международное движение Красного Креста и Красного Полумесяца: чтобы вакцины от COVID стали доступнее, необходимо принять чрезвычайные меры — прямо сейчас»//www.icrc.org). Кыргызстану в этом отношении была обеспечена необходимая логистическая и тренинговая поддержка в местах заключения.**

Таким образом, взаимодействие Региональной делегации МККК с правительственными учреждениями нашей республики и различными НПО является плодотворным и приносит ощутимую помощь обеим сторонам.

Международный пакт о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 года – важнейший международно-правовой документ в сфере прав человека. В преамбуле пакта подчеркивается, что равные и неотъемлемые права людей являются основой их свободы, справедливости и всеобщего мира, которые вытекают из присущего человеческой личности достоинства, а идеал свободной человеческой личности, пользующейся гражданской и политической свободой и свободой от страха и нужды, может быть осуществлен только, если будут созданы такие условия, при которых каждый может пользоваться своими экономическими, социальными и культурными правами, так же как и своими гражданскими и политическими правами, которые государства-члены ООН обязаны поощрять всеобщее уважение и соблюдение прав и свобод человека. Исходя из этого, государства-члены договорились по поводу содержания 53 статей пакта.

Прежде всего в пакте признается право народов на самоопределение (ст. 1) и на свободу распоряжаться своими естественными богатствами и ресурсами без ущерба для каких-либо обязательств, вытекающих из международного экономического сотрудничества, основанного на принципе взаимной выгоды, и из международного права. Ни один народ ни в коем случае не может быть лишен принадлежащих ему средств существования. Ст. 2 документа обязывает его государства-члены уважать и обеспечивать всем находящимся в пределах его территории и под его юрисдикцией лицам права, признаваемые в настоящем пакте, без какого бы то ни было различия, как-то в отношении расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических и иных убеждений, национального или социального происхождения, имущественного положения, рождения или иного обстоятельства. Среди прочих обязательств государств – обеспечение любым лицам эффективные средства правовой защиты их прав; равное для мужчин и женщин право пользования всеми гражданскими и политическими правами и при определенных условиях даже в чрезвычайных обстоятельствах (ст. 3). Важным положением пакта является запрет (ст. 4-5) толкования пакта таким образом, что какое-либо государство, какая-либо группа или какое-либо лицо имеет право заниматься какой бы то ни было деятельностью или совершать какие бы то ни было действия, направленные на уничтожение любых прав или свобод, признанных в настоящем пакте.

Ст. 6 пакта признает право на жизнь неотъемлемым правом для каждого человека, которое охраняется законом. К тому же никто не может быть произвольно лишен жизни. В пакте изложены правовые и иные условия лишения жизни. В последующих статьях пакта содержится запрет на пытки или жестокое, бесчеловечное обращение; на рабство и работорговлю во всех их видах, а также на принудительный или обязательный труд.

Ст. 7-11 устанавливает право человека на свободу и личную неприкосновенность, запрет произвольного ареста или содержания под стражей и т.д. Пакт признает право каждого человека, законно находящихся на территории какого-либо государства, на свободное передвижение и свободу выбора местожительства. К тому же за каждым человеком признается право покидать любую страну, включая свою собственную и т.д.

В последующих статьях пакта (ст. 13-22) излагается ряд важных прав человека, в том числе права иностранцев; равенство всех перед судами и трибуналами; на публичное, как правило, постановление по уголовному или

гражданскому делу; на презумпцию невиновности; на бесплатную помощь переводчика; на признание правосубъектности; на свободу мысли, совести и религии; на мирные собрания; свободу ассоциации и т.д.

Ст. 23-24 посвящены вопросам семьи, включая ее роли в обществе; права мужчин и женщин, достигшим брачного возраста на вступление в брак и основание семьи; обязанность государства обеспечить равенство прав и обязанностей супругов в отношении вступления в брак, во время состояния в браке и при его расторжении; права ребенка без всякой дискриминации по признаку расы, цвета кожи, пола, языка, религии, национального или социального происхождения, имущественного положения или рождения на такие меры защиты, которые требуются в его положении как малолетнего со стороны его семьи, общества и государства; права каждого ребенка на приобретение гражданства.

Ст. 25-27 констатируют право каждого гражданина принимать участие в ведении государственных дел как непосредственно, так и через посредство свободно выбранных представителей; голосовать и быть избранным на подлинных периодических выборах, производимых на основе всеобщего равного избирательного права при тайном голосовании и обеспечивающих свободное волеизъявление избирателей; допускаться в своей стране на общих условиях равенства к государственной службе и т. д.

Ст. 28-53 посвящены организационным вопросам: образования Комитета по правам человека, его задачам, функциям, членству, роли Генерального секретаря ООН в деятельности Комитета, ратификации пакта, и т.д. (**Источник: United Nations Treaty Series, vol. 999, p. 225–240).**

Таким образом, Международный пакт о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 года является важнейшим международным документом, членство государств в котором является показателем их готовности придерживаться и строго выполнять важнейшие права человека. Кыргызская Республика присоединилась к пакту постановлением Жогорку Кенеша КР от 12 января 1994 года № 1406-XII г. Нью-Йорк от 16 декабря 1966 года.

Международное гуманитарное право - МГП (право войны, право вооруженных конфликтов) - известно, что международное право действует не только в мирное время, регулируя различные вопросы международных отношений (сотрудничество по правам человека, в сфере экономики, экологии,

пользования международными водными пространствами и т.д.), но и в период вооруженных конфликтов, независимо от их целей и характера (агрессивные, справедливые, международные, гражданские и прочие). Учитывая широкую распространенность таких конфликтов, в том числе в XIX- XXI вв., сформировалась особая отрасль международных норм - гуманитарное право, которое регулирует принципы и правила, касающиеся средств и методов ведения военных действий (законы и обычаи войны), гуманитарной защиты гражданского населения, больных и раненых военнослужащих и военнопленных.

Источниками МГП являются договоры, конвенции, обычаи прецеденты, которые действуют в системе права вооруженных конфликтов, а также общепризнанные нормы и принципы международного права. МГП стремится минимизировать страдания и лишения, которые выпадают на долю лиц, вовлеченных в вооруженные конфликты. Защита людей в этом случае означает защиту человеческой жизни, их имущества от повреждения или уничтожения в результате военных действий. Кроме того, МГП, исходя из факта непрерывного совершенствования боевого оружия, средств нападения в результате научно-технических революций и гонки вооружения, начавшейся еще в последней четверти XIX в., стремится ограничить воюющие стороны в выборе ими средств и методов ведения военных действий.

Уместно отметить, что самое активное участие в инициировании и разработки норм международного гуманитарного права принимал и принимает Международный Комитет Красного Креста (МККК), который, по образному выражению, является «хранителем МГП». Например, МККК содействовал составлению и принятию Женевских конвенций 1864, 1906, 1929 и 1949 гг. и трех Дополнительных протоколов к ним 1977 и 2005 гг., хотя эта деятельность не имела правового основания в договорном МГП.

Говоря о международных актах, которые регламентируют ведение войны, в первую очередь назовем инициированные по предложению императора России Николая II знаменитые Гаагские конвенции 1899 и 1907 годов, Гаага была выбрана местом проведения конференций в честь Гуго Гроция - основателя науки международного права, опубликовавшего в этом городе свой первый фундаментальный трактат. Гаагские конвенции (участницами первой было 26 государств; второй - 44 государства) были посвящены таким вопросам, как открытие военных действий, законы и обычаи сухопутной войны, права и обязанности нейтральных государств в случае

сухопутной и морской войны, обращение торговых судов в военные и так далее **(Гаагские конвенции и декларации 1899 и 1907 гг.//ru.wikipedia.org).**

Эти конвенции сыграли важную роль в кодификации «права войны», международного гуманитарного трава, использования арбитража и посредничества. Впервые в мировой практике был принят правовой документ о мирных средствах разрешения межгосударственных конфликтов. События Второй мировой войны потребовали дальнейшего развития положений Гаагских конвенций, что привело к принятию Женевских конвенций 1949 г., в которых регулировались вопросы, касающиеся обращения с военнопленными, улучшения участи раненых и больных и т.д. В частности, была принята Женевская Конвенции от 12 августа 1949 г. о защите гражданского населения по время войны//www.un.org.

Таким образом, впервые были установлены правила ведения национально-освободительных и гражданских войн, а права комбатантов были признаны за партизанами и участниками движения сопротивления и т.д.. В 1977 г. к этим конвенциям были присоединены Дополнительные Протоколы. Первый из них касался защиты жертв международных вооруженных конфликтов; второй - защиты жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера (Практический словарь гуманитарного права. Женевские конвенции 1949 г. Дополнительные Протоколы к ним 1977 г.//**jumanitarnogo.prava.org)**. Кроме того, в правовом активе МГП числятся нормативные акты, запрещающие некоторые средства ведения войны, в частности, Женевский протокол 1925 г. о запрещении применения химического и бактериологического оружия; Конвенция 1972 г. о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) оружия и токсинного оружия и об их уничтожении; Конвенция 1977 г. о запрещении военного или любого другого враждебного использования средств воздействия на природную среду; Конвенция 1992 г. о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и о его уничтожении; Конвенция 1997 г. о запрещении противопехотных мин и т.д.

Отметим, что Кыргызстан в установленном законодательством порядке ратифицировал все четыре Женевские конвенции 1949 г., Дополнительные протоколы 1977 г., а также присоединился к Дополнительному протоколу III 2005 г., касающегося принятия дополнительной отличительной эмблемы. Наша республика является также участницей других договоров в области

МГП. Тем не менее, работа по присоединению республики к другим актам МГП продолжается **(Сравнительно-правовое исследование на предмет соответствия действующего законодательства Кыргызской республики нормам международного гуманитарного права. Бишкек, 2021 г. Центр анализа международных отношений Дипломатической академии МИД КР. Министерство юстиции Кыргызской республики //minjust.gov. kg).**

Международная организация по миграции (МОМ) – созданная в 1951 г. ведущая межправительственная организация в области миграции, которая ассоциирована с ООН и тесно взаимодействует с правительственными, межправительственными и неправительственными организациями. МОМ координирует вопросы миграции, выполняя

Глобальный договор о безопасной, упорядоченной и легальной миграции. Правовой статус МОМ, ее цели и функции, структура и компетенция органов, права и обязанности государств-членов, а также финансовые основы деятельности определены в Уставе организации (Устав международной организации по миграции. Настоящий текст содержит поправки к Уставу Межправительственного комитета по европейской миграции (бывшее название Организации) от 19 октября 1953 года, вступившему в силу 30 ноября 1954 года, которые были приняты 20 мая 1987 года на 55-й сессии Совета (резолюция N 724) и которые вступили в силу 14 ноября 1989 года, и поправки, принятые 24 ноября 1998 года на 76-й сессии Совета (резолюция №997) и вступившие в силу 21 ноября 2013 года). В преамбуле Устава, состоящего из 30 статей, подчеркивается, что предоставление услуг в сфере миграции на международном уровне часто требуется для упорядочения миграционных потоков во всем мире и для содействия, при наиболее благоприятных условиях, адаптации мигрантов и их интеграции в экономическую и социальную структуру принимающей страны. Услуги МОМ в сфере миграции могут также потребоваться применительно к временной, возвратной и внутрирегиональной миграции. В преамбуле также излагаются основные виды миграции: включая миграцию беженцев, перемещенных лиц и других лиц, вынужденных покинуть свою родину и нуждающихся в международных миграционных услугах, а также констатируется необходимость расширения сотрудничества государств и международных организаций с целью содействия эмиграции лиц, которые

желают переехать в страны, где они могут добиться самостоятельности за счет своего труда и жить со своими семьями с достоинством и самоуважением и т.д.

В основных статьях Устава излагаются цели и функции организации, членство государств, органы управления, вопросы финансирования, место нахождения штаб-квартиры, процедурные вопросы (принятие решений и прочее). Деятельность МОМ по регулированию миграции осуществляется по четырем основным направлениям: миграция и развитие, содействие миграции, регулирование миграции и вынужденная миграция. Мероприятия МОМ, охватывающие все эти направления, направлены на содействие развитию международного миграционного законодательства, организацию дискуссий и подготовку рекомендаций по вопросам миграционной политики, защиту прав мигрантов, решение вопросов здравоохранения и защиты прав женщин в связи с процессами миграции.

МОМ имеет свои представительства в десятках стран мира, в том числе в Кыргызской республике. Хронология их взаимодействия: в 1993 г. Кыргызстан вошел в состав государств-наблюдателей МОМ, открывшей в 1999 г. свой офис в Кыргызстане, который в 2000 г. стал полноценным государством-членом МОМ. За годы своей деятельности МОМ реализовала множество проектов, посвященных, например, проблемам миграции, интеграции и социальной сплоченности, связи миграции и здоровья, вопросам небезопасной миграции детей, мигрантам, оказавшихся в условиях кризиса, мобильности людей и адаптации к изменению окружающей среды и т.д. (см.: Доклад о миграции в мире 2020 г., Швейцария).

В нашей республике МОМ оказала техническую помощь в управлении границами, реализовала программы по подготовке к чрезвычайной ситуации, по построению мира и предотвращения конфликтов, региональную программу по вопросам трудовой миграции в Центральной Азии, реализовала проект по содействию системе начального профессионально-технического образования в КР «На пути к улучшенной системе профессионально-технического образования в Кыргызстане». Кроме того, МОМ оказывает активное содействие Правительству КР в осуществлении государственной политики в сфере предупреждения и борьбы с торговлей людьми. В КР при поддержке МОМ функционируют убежища для жертв торговли людьми, включая особый приют для реабилитации детей-жертв торговли людьми и несовершеннолетних из группы риска. МОМ также оказывает практическую помощь жертвам торговли людьми, включая содействие в их возвращении из-

за границы, оказание им профессиональной медицинской, юридической, психологической и реинтеграционной помощи. Всего МОМ реализовала в Кыргызстане более 80 проектов на общую сумму 33 млн. долларов **(mfa.gov.kg).**

Меры наказания за преступления и нарушения в сфере миграции - Международное право, в частности, **Палермский протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, предусматривает различные виды наказаний за правонарушения в сфере миграции**. Поэтому государства мира, исходя из собственных интересов национальной безопасности и международного права ввели в национальные законодательства санкции в этой сфере.

Законодательством Кыргызской Республики установлены различные виды наказаний за нарушения в сфере миграции – от штрафов до лишения свободы с конфискацией имущества. Например, в соответствии со статьей 431 Кодекса КР о правонарушениях предусмотрены штрафы в размере 55 расчетных показателей (РП):

- за нарушение иностранным гражданином порядка пребывания либо проживания в КР;

- за нарушение порядка осуществления трудовой деятельности в КР.

В случае неисполнения предписания уполномоченного органа об устранении правонарушения в сфере внешней миграции в течение 30 дней с момента его вручения, влечет выдворение иностранных граждан за пределы КР. Кроме того, иностранный гражданин или лицо без гражданства после отбытия наказания за преступление выдворяются за пределы КР в порядке, предусмотренном вступившими в силу международными договорами КР **(ст.70 Уголовного кодекса КР).**

Для пригласивших или принимающих иностранных граждан и лиц без гражданства за нарушение установленного порядка пребывания предусмотрен более крупный штраф: для физических лиц от 10 до 30 расчетных показателей, на юридических лиц - от 50 до 130 РП (ст.430 Кодекса КР о правонарушениях).

За нарушение правил привлечения и использования в КР иностранной рабочей силы установлен штраф на физических лиц в размере 200 РП, на юридических лиц – 650 РП (ст.93 Кодекса КР о правонарушениях).

К уголовной ответственности привлекаются лица за организацию незаконной миграции, незаконный ввоз (вывоз) мигрантов (ст.168 Уголовного

кодекса КР) - лишение свободы на срок от трех до восьми лет с конфискацией имущества и лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет.

За торговлю людьми предусмотрено лишение свободы сроком от трех до 11 лет с конфискацией имущества (ст.166 УК КР) в зависимости от квалифицирующих признаков преступления. В данном случае под торговлей людьми подразумевается их вербовка, перевозка, укрывательство путем угрозы, применения силы или других форм принуждения, шантажа, похищения, мошенничества, обмана, с целью эксплуатации.

Миграциология – научная дисциплина, объектом изучения которой является миграционное движение населения, обусловленное социально-экономическими отношениями. Предмет миграциологии - эмиграция и иммиграция населения. Изучение этих процессов осуществляется с помощью методов и данных смежных социальных дисциплин: демографии, социологии, миграционной статистики, психологии, статистики населения, экономики, географии населения. Каждая их них имеет хорошо разработанную теорию и практику изучения различных форм миграции, в том числе социально-экономические и психологические мотивы миграции, миграционные предпочтения, миграционные ожидания и прочее. Но в свое время появилась необходимость создания новой научной дисциплины, которая бы вобрала в себе все лучшие достижения социальных дисциплин, которые по традиции занимались конкретными вопросами миграции, не очень-то беспокоясь о развитии синтетического подхода к ним, то есть выработке междисциплинарного подхода, который уже раньше стал использоваться в естественных и точных науках, например, физическая химия и т.д.

Миграциология в своем развитии прошла несколько этапов (**см.: Савоскул М. С. Становление и развитие миграциологии в России: опыт междисциплинарного исследования//Региональные исследования № 5 (46), 2014**). Основными задачами миграциологии, являются классификация существующих видов миграции:

- выявление современных миграционных потоков и связанных с ними экономических, правовых и социальных проблем;

- выявление основных факторов и причин миграции;

- разработка и совершенствование методов учета и регулирования миграции на глобальном, национальном и региональном уровне **(Словари и энциклопедии на Академике. Миграциология//dic.academic.ru)**.

Одна из важных задач миграциологии как научной дисциплины – целенаправленная подготовка кадров высшей квалификации, так важных сегодня в контексте обострения миграционных проблем и необходимости грамотного и квалифицированного управления миграционными проблемами во многих странах и регионах мира (особая их актуальность для стран Евросоюза и США как стран приема огромного числа беженцев), в том числе для постсоветских государств. Сегодня в России миграциологию преподают в различных высших учебных заведениях, в том числе в МГИМО (кафедра демографической и миграционной политики). В ВАК РФ миграциология входит в направление 22.00.03 - экономическая социология и демография и в 25.00.24 - экономическая, социальная и политическая география. В Кыргызстане, по данным Национальной аттестационной комиссии при Президенте КР, специальность «миграциология» отсутствует (**vak.kg**).

Миграционный кризис – ситуация, при которой наплыв мигрантов, преимущественно нелегальных, превышает финансовые, материальные, жилищные, рынка труда и иные возможности стран вынужденного приема беженцев и других категорий мигрантов из третьих стран, главным образом развивающихся. Миграционный кризис в последние годы – это типичная картина, например, для европейских стран - подавляющей части государств-членов Евросоюза, которые вынуждены принимать огромные толпы нелегальных мигрантов из Северной (Тунис, Алжир, Марокко, Ливия, Египет) и Субсахарской Африки (Сенегал, Нигерия, Ангола, Камерун, Кения и т.д.), Южной и Юго-Восточной Азии (Пакистан, Шри-Ланка), Ближнего Востока (Сирия, Палестина, Ирак и т.д.) и из других регионов мира. Основные маршруты нелегальной миграции пролегают через Средиземное море (наиболее опасный из всех) в Испанию, Италию, Францию, Португалию и прочие европейские страны; другой маршрут ведет из Турции на греческие острова (Лесбос, Родос и т.д.), а затем на материковую Грецию и далее через Словению, Черногорию, Сербию в развитые государства Евросоюза. Существуют и другие маршруты нелегальной миграции, например, северный - через Россию, Беларусь, а затем в Восточную и Западную Европу. В последние годы нелегалы осваивают путь из материковых государств Европы

через Ла-Манш на британские острова. Принимающие страны Европы сетуют на несправедливое размещение нелегалов, которые стремятся попасть в первую очередь в наиболее благополучные страны - Германию, Швецию, Францию Великобританию и прочие. О размахе незаконной миграции, например, говорит тот факт, что итальянский остров Лампедуза буквально кишит спасенными мигрантами в результате поисково-спасательных операций, которые проводятся государственными судами, или арендованными или купленными различными европейскими НПО, в частности, судном «Ocean Viking».

Механизм справедливого приема и обустройства мигрантов, так называемое Дублинское соглашение II в Евросоюзе, не работает. Кстати, некоторые государства Европы (например, Венгрия, страны Балтии) отказываются от приема нелегалов на основании квот Евросоюза. Мало помогает решению проблемы специально созданное Европейское Агентство по контролю на внешних границах Евросоюза. Не случайно, в настоящее время в политической повестке Евросоюза числится проблема реформирования системы убежища. В частности, рассматривается вопрос об ускорении процедуры рассмотрения ходатайств об убежище, об усилении процедуры репатриации нелегалов, получивших отказ в своем ходатайстве, об ужесточении карательной политики в отношении организаторов нелегальной миграции, которая сегодня по доходности не уступает незаконному обороту оружия и наркотиков.

Определенную роль в сдерживании потоков нелегальной миграции в Европу в последние годы сыграла известное соглашение между ЕС и Турцией, которая на деньги Евросоюза (примерно 5 млрд. евро) организовала на своей территории временные пункты для беженцев. В июле 2023 г. после нескольких недель интенсивных переговоров Евросоюз подписал с Тунисом меморандум о взаимопонимании, охватывающий самые различные темы, от миграции до экономического сотрудничества. Председатель Еврокомиссии Урсула фон дер Ляйен, президент Туниса Каис Саид, глава правительства Италии Джорджа Мелони и премьер-министр Нидерландов Марк Рютте согласились совместно решать проблемы нелегальных мигрантов. Известно, что Тунис вместе с Ливией является своего главными воротами для лиц, которые хотят добраться до европейских берегов. Некоторые из этих мигрантов являются гражданами Туниса, спасающимися от репрессивной политики страны, а другие прибывают из далеких мест, таких как Египет, Кот-д!Ивуар, Сирия,

Афганистан, Пакистан и Бангладеш. Таким образом, миграция является ключевым элементом меморандума. Первоначально предусматривается выделение 105 млн евро на борьбу с контрабандой, усилением пограничного контроля и ускорения возвращения лиц, чьи заявления на убежище были отклонены. Тунису будут предоставлены поисково-спасательные катера, джипы, и другие виды патрульной техники. Конечно, эти меры помогу Евросоюзу в какой-то мере решить проблемы миграции. Но, подчеркнем еще раз: Европа ищет пути долговременного решения проблем убежища.

Остро проблема нелегальной миграции стоит в США, которую они пытаются решать различными способами, в том числе возведением защитных стен на границе с Мексикой; проведением иммиграционных амнистий и т.д. Россия, по-нашему мнению, не находится в ситуации миграционного кризиса, хотя после США занимает второе место после США по приему мигрантов, основную массу которых составляют гастарбайтеры из республик Центральной Азии, включая Кыргызстан.

Многофункциональный миграционный центр (ММЦ) в Сахарово – для оформления статусов РВП (разрешение на временное проживание), ВНЖ (вид на жительство) и гражданства Российской Федерации в городе Москве, все документы подаются исключительно в Многофункциональный миграционный центр в Сахарово. Основная задача сотрудников ММЦ - проверка обоснованности обращений иностранных граждан и проверка комплектности документов заявителей, среди которых есть и граждане Кыргызстана. Сотрудники центра осуществляют прием документов, их проверку, выносят обоснованные решения, а также выдают готовые документы. Подать документы в ММЦ Сахарово для получения статуса РВП, ВНЖ или обратиться с заявлением о приеме в гражданство Российской Федерации с наименьшими затратами сил, времени и денег, могут граждане, которые:

- имеют основания для обращения;

- своевременно выполнили все требования действующего миграционного законодательства России;

- привели все необходимые документы в строгое соответствие с законодательством России;

- владеют на достаточном уровне русским языком;

- не имеют оснований для отказа по медицинским показателям (в случае оформления статуса РВП или ВНЖ);

- могут обеспечивать себя материально на территории России, не прибегая к помощи государства;

- не имеют оснований прямого отказа в выдаче или аннулировании действующих разрешительных документов (РВП, ВНЖ) (сайт **ММЦ Сахарово)**.

– Н –

Национальный статистический комитет Кыргызстана – государственный органа, который выполняет функции сбора и обработки различной статистики, касающиеся всех сфер жизнедеятельности нашей республики, в том числе по вопросам промышленного и сельскохозяйственного развития, транспорта, здравоохранения, образования и т.д**.** Нацстатком является государственным органом, осуществляющим государственную статистическую деятельность на принципах профессиональной независимости и самостоятельности и координирующим деятельность в области учета и статистики на всей территории Кыргызской Республики был создан от 26 марта 2007 года № 40 согласно Закона КР «О государственной статистике».

Нацстатком, который подотчетен Президенту Кыргызской Республики, выполняет следующие задачи:

- реализация государственной политики в области статистики;

- сбор, обработка, анализ и распространение статистической информации о массовых экономических, социальных, демографических, экологических явлениях и процессах, происходящих в Кыргызской Республики и ее регионах;

- обеспечение достоверности, целостности, полноты и своевременности официальной статистической информации;

- обеспечение доступности и открытости статистической информации, ее источников и методологии составления;

- разработка, совершенствование и внедрение научно обоснованной методологии;

- обеспечение разработки, совершенствования и внедрения единой системы классификации и кодирования технико-экономической и социальной информации, используемой для проведения статистических наблюдений;

- создание и ведение Единого государственного регистра статистических единиц;

- координация действий органов государственной власти, местного самоуправления и других юридических лиц в вопросах организации сбора и использования административных данных;

- обеспечение взаимодействия государственной статистической информационной системы с информационными системами органов государственной власти и органов местного самоуправления, международных организаций и статистических служб других стран для взаимного обмена информацией;

- внедрение новейших информационных технологий по обработке статистической информации;

- обеспечение надежной защиты и хранения статистической информации.

Нацстатком регулярно публикует текущую статистику, в том числе по вопросам демографии, а также результаты всеобщей переписи населения КР.

Неправительственные организации (НПО) – организации, учрежденные частными лицами и/или другими общественными (некоммерческими, НПО) организациями без участия официальных (правительственных) институтов. НПО действуют на основе собственного Устава за счет собственных средств из взносов ее членов и на привлеченные средства (частные или корпоративные пожертвования, правительственные гранты и т.д.). НПО являются посредниками между государством и населением страны и действуют в самых различных сферах жизни: в политике (например, правозащитная деятельность), экономике, здравоохранении, природоохранной работе (например, экологические проекты по сохранению биологического разнообразия), в образовании и т.д. Зачастую деятельность НПО не только дополняет деятельность государственных структур, но и превосходит ее по своей эффективности. НПО делятся на международные (МНПО) - «Гринпис», «Врачи без границ», «Репортеры без границ», «Эмнисти Интернэшнл», «Ньюмен Райтс Вотч» и т.д., а также на национальные (НПО).

Важное место НПО занимают в противодействии торговле людьми, защите ее жертв, в том числе предоставляя им физическую, психологическую и иную помощь и реабилитацию. Ниже приводится полный список таких НПО, действующих на территории нашей республики.

Список некоммерческих организаций, работающих с пострадавшими от торговли людьми в КР (Национальная база НКО).

Чуйская область и г. Бишкек

1. Общественное объединение «Кризисный центр «Сезим» (сеть МОМ)

- приют (убежище) для ЖТЛ в г. Бишкек (оказывают необходимую помощь ЖТЛ);
- психологическая помощь;
- правовая помощь;
- социальная помощь,
- помощь с приобретением одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Рыскулова Бюбюсара

г. Бишкек, ул. Табышалиева 3, тел: +996 312 316466, сот:+996 555 508 029, E-mail: sezim2008@gmail.com

2. Общественное объединение «Чуйский региональный центр развития и обучения» (сеть МОМ)

- психологическая помощь;
- правовая помощь;
- социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Асанова Бермет

Чуйский район, с. Чуй, ул. Ибраимова, 27, моб.: +996 550 390453, E-mail: chuy-tokmok@mail.ru, kemin2004@gmail.com

3. Общественное объединение «Арыш» (сеть МОМ и «Платформа Центральная Азия в движении»)

- психологическая помощь;
- правовая помощь;
- социальная помощь,
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Айдаралиев Мааматкул

г. Бишкек, Арча – Бешик ул.Чортекова 35-231, сот.: +996 772 232762, E-mail: arysh.kg@mail.ru

4. Ассоциация «Международный конгресс кыргызстанцев и соотечественников «Замандаш»

- психологическая помощь;
- правовая помощь;
- социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Бусурманкулов Кадырбек

г. Бишкек 7 м-н 53/2, сот.: +996555424256, E-mail: lola-2103@mail.ru

5. Общественное объединение «Эл агартуу» (ЦА сеть по противодействию ТЛ)

- председатель Национальной базы
- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Тулегабылова Нуржан

г. Бишкек, ул. Чуйкова 9, сот.: +996 558 878324, +996 555 750209, E-mail: ngoelagartuu@gmail.com, nurjantulegabylova@gmail.com

6. Общественный Фонд «Лига защитников прав ребенка» (КС при Кабинете Министров Кыргызской Республики по социальной защите и правам ребенка).

- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Турдубекова Назгуль

г. Бишкек, бул. Эркиндик 35, кв. 41, сот.:+996 772398474, +996709862861, E-mail: crdl2008@gmail.com

Таласская область и г.Талас

7. Общественное объединение «Центр развития гражданских инициатив Айкол» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;

- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания,

- содействие в обучении и трудоустройстве.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Темирбекова Гульмира

г. Талас, ул. Бердике батыра, 210, тел.: +996 3422 53967, сот.: +996 772 278228, E-mail: cidcaikol@gmail.com

Иссык-Кульская область и г. Каракол

8. Общественный фонд «Акцент», Общественный фонд «Данко»

- психологическая, правовая, социальная помощь;

- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Макарова Анна, Садыков Александр

Тюпский район, с. Тюп, ул. Комарова, 6/11, сот.: +996 772 205784, +996 552 247772, E-mail: makarova.kankon@gmail.ru

г. Балыкчы, ул. Каралаева, 1, E-mail: Danko.bal@mail.ru

Нарынская область и г.Нарын

9. Общественное объединение «Нуржолбер» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;

- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Жумалиева Суйун

г. Нарын, ул. Мамбеталы уулу Таранчы, 16, тел.: +996 3522 50370, сот.: +996 778661165, E-mail: nurjolber@mail.ru

10. Общественное объединение «Тынчтык» (сеть МОМ)

- временное проживание;

- правовая помощь.

Юрист - Ануркуль Окошева

г. Нарын, ул. Шадыманова, 24, тел.: +996 3522 51001, сот.: +996 0707622276, E-mail: telman_76@mail.ru

Ошская область и г.Ош

11. Областной центр женских инициатив «Ош Аялзаты» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;

- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания,

- содействие в обучении и трудоустройстве.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Ештаева Наргиза

г. Ош, ул. Ленина, 205, кабинет №211, тел.: +996 3222 55608, сот.: +996 557 777405, +996 555 840109, E-mail: ayalzat97@mail.ru

12. Общественная организация «Кризисный Центр «Ак-Журок»

- убежище для ЖТЛ в г. Ош (оказывают необходимую помощь ЖТЛ);
- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Асилбекова Дарийкан

г. Ош, ул. Ленина, 205, кабинет №210, тел: +996 3222 45976, сот.: +996 779 231329, E-mail: kjurok01@gmail.com

13. Общественный фонд «Улыбка» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания,
- содействие в обучении и трудоустройстве.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Умарова Эльмира

г. Ош, ул. Ленина, 341, кв. 4, тел.: +996 3222 29826, сот.: +996 773 010015, +996 553 010015, E-mail: ulybkakg@gmail.com, ulybkakg@rmbler.ru

14. Общественный фонд «Благодать» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания,
- содействие в обучении и трудоустройстве.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Шакирова Рахат

г. Ош, ул. Ленина, 205, кабинет №213, тел.: +996 3222 25257, +996 3222 46611, сот.: +996 555 834551, E-mail: blagodatosh@rambler.ru, blagodatosh@gmail.com

Баткенская область, г. Баткен и г. Раззаков

15. Общественный фонд «Инсан – Лейлек» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания,
- содействие в обучении и трудоустройстве.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Дербишева Гульнара

Лейлекский район, г. Раззаков, ул. Стадионная, 1, тел.: +996 3656 50104, сот.: +996 0770 691 184, E-mail: insan.leilek.bk@gmail.com

16. Общественный фонд «Омур Булагы» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания,
- содействие в обучении и трудоустройстве.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Мамбетова Токтокан

г. Баткен, ул. Файзуллаева, 34, сот.: +996 777 393077, +996 559 724043, +996 777 724043, E-mail: kalybek2003@mail.ru

Джалал-Абадская область и г. Джалал-Абад

17. Общественный фонд «Аймира» (сеть МОМ)

- психологическая, правовая, социальная помощь;
- помощь в приобретении одежды и продуктов пропитания,
- содействие в обучении и трудоустройстве.

В штате имеются психолог, юрист-адвокат.

Социальный работник - Жолоева Нургуль

г. Джалал-Абад, ул. Токтогула, д.46, кв. 3, тел.: +996 3722 25955, сот.: +996 772 663122, +996 552 663122, +996 772 199591, +996 551 919519, E-mail: pf-aymira@mail.ru

Нелегальная миграция: дефиниция понятия и формы – это въезд, прибывание, перемещение, трудоустройство, выезд из страны, а также транзит через ее территорию с нарушением миграционного законодательства. Учитывая опасность и риски нелегальной миграции, ООН в 2000 г. приняла специальный документ. (Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности). Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года.

В подавляющем большинстве стран мира нелегальная миграция – это уголовно-наказуемое деяние, предусматривающее в случае наличия отягчающих обстоятельств (совершение различных сопутствующих преступлений) суровые санкции. Причинами нелегальной миграции являются

экономическое неравенство, растущая бедность, ухудшение условий окружающей среды, нарушение прав человека, отсутствие мира и безопасности. На сегодняшний день существуют следующие виды нелегальной миграции:

- организованная и неорганизованная (стихийная);
- индивидуальная и групповая;

Нелегальная миграция может осуществляться с помощью поддельных (частично или полностью) документов через КПП, вне пунктов пограничного контроля, в результате пересечения государственной границы через неохраняемые участки, нарушения сроков законного пребывания на территории страны въезда, нарушение правил транзитного проезда и т.д.;

В Кыргызстане также существует проблема нелегальной миграции в различных ее формах. В МВД КР функционирует специальное подразделение по противодействию экстремизму и нелегальной миграции (СПЭНМ). С 13 по 17 марта с,г. данное подразделение провело очередные оперативно-профилактические мероприятия в целях противодействия незаконной миграции, выявления и пресечения нарушений миграционного законодательства**. (Информационный портал МВД КР).**

Несовершеннолетние - лица, которым не исполнилось 18 лет. Эти лица ограничены в значительной части своих прав. Они не вправе совершать многие юридические действия. Например, совершать куплю-продажу крупных объектов (жилье, автомобиль, мотоцикл и т.д). Но несовершеннолетние имеют право свободно выражать свое мнение, искать, получать и передавать информацию и идеи любого рода, независимо от границ, в устной, письменной или печатной форме и т.д. Несовершеннолетнему предоставляется возможность быть заслушанным в ходе любого судебного или административного разбирательства, затрагивающего ребенка, либо непосредственно, либо через представителя или соответствующий орган, в порядке, предусмотренном процессуальными нормами национального законодательства. В Кыргызстане права несовершеннолетнего прописаны в нескольких документах: в Конвенции ООН, Конституции КР, Кодексе о детях и Семейном кодексе. **(см.; например, Конвенция о правах ребенка) принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года.**

Несовершеннолетний без сопровождения – это понятие применяется в случае необходимости (в туристических целях, при болезни, для воссоединения семьи и т.д.) перемещения пассажира в возрасте от 5 до 18 лет. То есть ребенок совершает авиаперелет в отсутствии родителя/ей или лиц, непосредственно их заменяющими (усыновителей, опекунов, попечителей, приемных родителей). Таким образом, несовершеннолетнему без сопровождения должна обеспечена безопасность полета, необходимый уход и забота во время полета. Несопровождаемые дети допускаются к перелету только после заполнения и подписания родителями или опекунами «Соглашения на перевозку несопровождаемого ребенка», которое можно получить в аэропорту отправления у представителя авиакомпании. Перелет несопровождаемых детей возможен только при подтвержденных авиабилетах на всех участках маршрута. Лица, сопровождающие ребенка в аэропорт, обязаны находиться в аэропорту до окончания прохождения пограничного контроля и специального контроля (по возможности, до вылета рейса). Сотрудник авиакомпании в аэропорту вылета обеспечит постоянное наблюдение за ребенком до посадки в самолет. Сотрудник авиакомпании в аэропорту прибытия, ответственный за обслуживание несопровождаемого ребенка на прибывающем рейсе:

- сопровождает ребенка и организовывает внеочередное прохождение пограничного контроля, в случае необходимости оказывает помощь в заполнении таможенной декларации, получении багажа, прохождении таможенного контроля;

- передает ребенка встречающему лицу, указанному в «Заявлении на перевозку».

Если ребёнку меньше 5 лет, то в целях безопасности ему запрещено лететь без сопровождения. Регистрация ребенка от 6 до 12 лет в качестве несовершеннолетнего без сопровождения обязательна, если его не сопровождает взрослый пассажир от 18 лет. **(Кодек КР « О детях» от 10 июля 2012 года № 100 в редакции Закона КР от 27 апреля 2017 года № 64, 30 марта 2018 года № 33 , 24 апреля 2019 года № 56, 1 августа 2020 года № 109).**

Нострификация образовательных документов – процедура признания образовательных документов иностранных государств, то есть согласие

соответствующих органов государственной власти на наличие законной силы этих документов на территории данного государства.

Многие лица хотели бы работать или продолжить обучение за границей, для повышения квалификации, приобретения нового опыта и специфических навыков. Но при переезде за рубеж возникает проблема соответствия полученных на родине знаний требованиям чужой страны.

Принимающее государство требует от иностранца подходить под специально разработанные стандарты при приеме на работу или обучение, для избежания проблем в планируемой деятельности. Нострификация образовательных документов призвана подтвердить соответствие полученных навыков и знаний стандартам иностранного государства. Нострификация документов об образовании - мероприятия по подтверждению иностранного документа об образовании, приданию ему юридической значимости в пределах другого государства. Нострификация включает подтверждение наличия квалификации и профессиональных знаний, ученой степени и достижений в области науки.

Академические степени доктора философии (PhD), выданные в иностранных государствах, на территории Кыргызской Республики могут быть признаны эквивалентными ученой степени кандидата наук в соответствующей отрасли науки после экспертизы диссертации и нострификации дипломов, в соответствии со вступившими в установленном законном порядке в силу международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика.

Экспертиза диссертаций соискателей, имеющих академические степени доктора философии (PhD), и нострификация дипломов производится Высшей аттестационной комиссией (ВАК) Кыргызской Республики.

(Постановлением Правительства КР от 14 декабря 2016 года № 671 “Об утверждении Положения о нострификации в Кыргызской Республики дипломов высшей академической степени хабилитированного доктора (Dr. Habil), выданных в иностранных государствах). **(Положением «О нострификации дипломов в Кыргызской Республики академических степеней доктора философии (PhD), выданных в иностранных государствах», утвержденным постановлением Правительства КР от 12 января 2012 года).**

Опекунство и попечительство малолетних - отношения, возникающие в связи с установлением, осуществлением и прекращением опеки и попечительства, регулируются Семейным кодексом Кыргызской Республики, Кодексом Кыргызской Республики о детях, Гражданским кодексом Кыргызской Республики и принимаемыми в соответствии с ними нормативно - правовыми актами Кыргызской Республики. Опекунами и попечителями могут назначаться только совершеннолетние дееспособные лица. Опекунами и попечителями лиц, нуждающихся в установлении опеки и попечительства, не могут быть лица:

- страдающие «лудоманией» или зависимые от азартных игр, ограниченные судом в дееспособности;

- отстраненные от выполнения обязанностей опекунов и попечителей;

- ограниченные в родительских правах, лишенные родительских прав, бывшие усыновители, если усыновление отменено по их вине;

- лица, которые по состоянию здоровья не могут осуществлять обязанности по воспитанию несовершеннолетнего, согласно утвержденному Правительством Кыргызской Республики перечню заболеваний;

- имеющие не снятую или не погашенную в установленном законодательством порядке судимость.

Опека и попечительство устанавливаются для защиты прав и интересов недееспособных или ограниченных в дееспособности граждан. Опека и попечительство над несовершеннолетними устанавливаются также в целях их воспитания.

Разница в возрасте между опекуном (попечителем) и несовершеннолетним не может быть менее 16 лет.

При назначении опекуна или попечителя в отношении несовершеннолетнего учитываются нравственные и иные личные качества опекуна и попечителя, способность его к выполнению обязанностей опекуна и попечителя, отношения между опекуном, попечителем и ребенком, отношение к несовершеннолетнему членов семьи опекуна и попечителя, а также, если это возможно, желание самого несовершеннолетнего **(Положение Правительства КР об опеке и попечительстве от 22мая 2014 г. №270).**

– П –

Палермские Протоколы – Приложения к Конвенции ООН 2000 г. «О противодействии трансграничной организованной преступности». Первый из них (преамбула и 25 ст.), посвящен борьбе с нелегальной миграцией. В Протоколе констатируется, что он дополняет Конвенцию и толкуется совместно с ней.

Цели Протокола состоят в предупреждении незаконного ввоза мигрантов и борьбы с ним, а также в поощрении государств-членов в достижении этих целей при обеспечении защиты прав незаконно ввезенных мигрантов, Протокол содержит ряд важных терминов (незаконный ввоз мигрантов, «поддельный» документ на въезд-выезд, «судно»), Протокол обязывает каждое государство-член принять законодательные и иные меры, чтобы криминализировать конкретные деяния, которые совершаются умышленно и с целью получить прямо или косвенно, финансовую или иную материальную выгоду (незаконный ввоз мигрантов, изготовление поддельных документов и т. д.), Протокол предусматривает также меры противодействия незаконному ввозу мигрантов по морю. В частности, при наличии веских оснований в нелегальном перевозке мигрантов уполномоченные государством лица могут высадиться на судно, произвести его досмотр и т.д. В Протоколе излагаются и другие меры по борьбе с нелегальной миграцией, включая повышение надежности проездных документов, усиление пограничных мер и прочее. Несколько статей Протокола посвящены вопросам сотрудничества государств-членов, подготовки кадров миграционных и иных служб, мерам помощи мигрантам, возвращению незаконно ввезенных мигрантов, урегулирования споров между государствами, ратификации и т.д. (Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года).

Второй Протокол (преамбула и 20 ст.) направлен на предупреждение торговли людьми и борьбе с ней, уделяя особое внимание женщинам и детям, на защиту и помощь жертвам такой торговли, поощрение сотрудничества между государствами-членами в достижении этих целей. Протокол дает толкование важнейших терминов, используемых в документе, в частности, «торговля людьми», «ребенок» и т.д. Важнейшая пятая статья Протокола обязывает каждое государство-член принимать такие законодательные и другие меры с тем, чтобы признать в качеств уголовно-наказуемых конкретные

и указанные в Протоколе деяния, если они совершены умышленно. Особое внимание Протокол уделяет мерам помощи жертвам торговли людьми (ст. 6), их статусу в принимающих государствах и репатриации, Кроме того, рассмотрены меры профилактики, обмена информацией, подготовки необходимых кадров, усиления пограничного контроля, урегулирования споров между государствами-членами, ратификации Протокола и т, д. **(Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года).**

Перепись населения – любое государство заинтересовано в том, чтобы понимать и регулировать процессы, происходящие с населением страны (его численность, территориальное перемещение, возрастные группы, уровень образования и социально-экономического развития, статистика рождений, смертей, разводов, браков и прочее). Необходимую текущую статистику предоставляют соответствующие органы государства (в Кыргызстане - ЦОНы, которую после обобщений публикует Национальный статистический комитет КР в своем «Демографическом ежегоднике».

Более обстоятельную информацию предоставляют проводимые в государствах-членах ООН время от времени всеобщие переписи населения, которые представляют собой единый процесс сбора, обобщения, анализа и публикации демографических, экономических и социальных данных населения, относящихся по состоянию на определенное время ко всем лицам в стране или четко ограниченной ее части. Как и в случае других переписей, по завершении переписей населения производится обработка и публикация собранных данных **(ru.m.wikipedia. org.).** По результатам переписи государства планируют меры по социально-экономическому развитию страны (сфера образования, медицины, жилищного строительства, промышленности, сельского хозяйства, транспорта и т.д.), В 2022 г, с 25 марта по 3 апреля в Кыргызстане проводилась очередная общенациональная перепись населения и жилищного фонда, По состоянию на 1 августа 2022 г. численность населения республики составила 6 миллионов 977 тысяч человек, В нынешнем году в республике был зарегистрирован семимиллионный гражданин КР, После завершения обработки всех данных переписи в 2022-2024 гг, ее итоги будут

представлены широкой общественности. **(Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. www.stat.kg).**

Пограничный конфликт – разновидность межгосударственного вооруженного конфликта, вооруженное противостояние на государственной границе или в приграничной зоне пограничных, а иногда и военных формирований сопредельных государств. Пограничный конфликт ограничен по целям, масштабам применения вооруженной силы, пространственному размаху, однако нередко перерастает в крупные военные столкновения (Военный энциклопедический словарь. Министерство обороны РФ **encyclopedia. mil.ru)**. Эти конфликты происходят по поводу формирования или функционирования государственных границ. История знает немало случаев пограничных конфликтов, начиная с античных времен и вплоть до начала XXI в. В частности, непрерывные конфликты между Индией и Пакистаном за Кашмир. В Центральной Азии большинство пограничных споров решились мирным путем, что соответствует нормам международного права. Что же касается кыргызско-таджикского погранконфликта, то он ждет своего скорого разрешения после окончания переговоров о делимитации и демаркации границы между обеими республиками.

Поддельные (частично или полностью) проездные документы - общеизвестно, что пересечение государственных границ (въезд/выезд, транзитный проезд, перемещение и пребывание на территории государства) осуществляется только по действительным проездным документам (дипломатический, служебный, заграничный паспорта, паспорт моряка, свидетельство на возвращение, при необходимости виза), выданных уполномоченными государственными органами на определенный срок.

Добросовестному международному пассажиру нет необходимости прибегать к услугам лиц, занимающихся подделкой проездных документов. Тем не менее, спрос на их услуги в различных странах довольно высокий. Это, например, лица, которым отказано в получении визы, либо временно запрещен выезд за границу, либо запрещен въезд в страну по каким-либо основаниям и т.д., В этих случаях потенциальные нелегальные мигранты стремятся получить незаконным путем частично или полностью поддельные проездные документы, Полностью поддельный документ означает изготовление всего бланка документа и проставление всех необходимых реквизитов, Частичная

подделка означает изменение (переклейка) фотографии владельца документа, подделка его подписи, изменение фамилии и т.д. (ст. 3 Протокола против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года). Ст. 6 Протокола ввела криминализацию нелегальной миграции и изготовление поддельных документов).

Кыргызская Республика, следуя нормам международного права, также предусматривает уголовное наказание за подделку проездных документов **(ст.ст. 345-347 УК КР).**

Полиграф (детектор лжи) – техническое средство, используемое при проведении инструментальных психофизиологических исследований для синхронной регистрации параметров дыхания, сердечно-сосудистой активности, электрического сопротивления кожи, а также при наличии необходимости и возможности других физиологических параметров и последующим представлением результатов регистрации этих параметров в аналоговом или цифровом виде, предназначенных для оценки достоверности сообщенной информации. Считается, что прообраз современного полиграфа был создан в США в 1921 г. сотрудником полиции штата Калифорнии Джоном Ларсеном. Сконструированный им аппарат одновременно регистрировал изменения динамики артериального давления, пульса и дыхания и систематически применялся им при расследовании преступлений. Сегодня полиграф широко используется в бизнесе и уголовном судопроизводстве США, где даже учреждена Американская Ассоциация полиграфологов и Международная лига полиграфологов (www.poligraph.org.ua), Канады, Японии, Австралии и т.д. В целом полиграф используется в более, чем 50 странах мира. Известно, что своевременное выявление опасных личностей, тех, кто несет угрозу миру, спокойствию и стабильности общества, может спасти тысячи и тысячи людей, уберечь их от преступных посягательств и нарушении фундаментальных прав и свобод человека, а также в целях профилактики снизить моральный урон на социум». В Российской Федерации и в Казахстане полиграф применяется с конца XX - начала XXI вв. Они, наряду с Беларуссией, Украиной, Узбекистаном, Кыргызстаном, Польшей. Литвой и др., входят в Евразийскую ассоциацию полиграфологов. В РФ и в Казахстане полиграф широко используется в частной и правоохранительной

деятельности. **(см.: «Об утверждении правил прохождения полиграфического исследования в правоохранительных органах, органах гражданской защиты, государственной фельдъегерской службе Республики Казахстан». Постановление Правительства Республики Казахстан от19 июня 2014 года № 683).**

В нашей республике с начала 2000-х также обсуждалась проблема даже принят соответствующий документ Президента республики **(Указ от 27 августа 2010 года УП № 1467 «О первоочередных мерах по внедрению системы тестирования на полиграфе в сфере государственной службы»).** Планировалась даже закупка полиграфов. К сожалению, дальше слов дело не пошло.

Плебисцит - (лат. plebiscitum, от plebs - простой народ и scitum - решение, постановление). 1. в Древнем Риме постановление, принимаемое собраниями плебеев; 2. опрос граждан, как правило, с целью определения судьбы соответствующей территории. В современной международной практике плебисцит, как демократический институт, применяется при опросе населения о выборе гражданства (оптация) при передаче территории одного государства другому. (Академик. Словари и энциклопедии на Академике. dic.academic.ru). Один из наиболее известных в мире плебисцитов проводился в Германии 13 января 1935 г. по поводу территориальной принадлежности Саарской области, (Хрестоматия по истории международных отношений. Книга 4 - Новейшее время. Составитель Д. В. Кузнецов. Благовещенск, 2013. с. 153.), Плебисцит применялся также в Западном Ириане в 1969 г., в результате чего он воссоединился с Индонезией и в провинции Эритрея в 1993 г., итогом которого стало ее отделение от Эфиопии. Насколько известно, в республиках Центральной Азии, включая Кыргызстан, плебисциты не проводились.

Другой формой всенародного голосования являются референдумы. С формально-юридической точки зрения процедуры плебисцита и референдума совпадают. Но референдумы проводятся, в частности, по вопросам конституционных изменений. Такой референдум, например, прошел в Кыргызстане в апреле 2021 г., согласно которому наша страна перестала быть парламентско-президентской республикой и приняла президентскую форму правления (Конституционный референдум в Киргизии. Апрель 2021 г. **ru.m.wikipedia.org).**

Правительственные программы КР по вопросам миграции – за годы независимости в нашей республике было реализовано несколько соответствующих Программ. В частности, сегодня реализуется «Государственная программа по обеспечению безопасности и социально-экономическому развитию отдельных приграничных территорий Кыргызской Республики, имеющих особый статус, на 2021-2025 годы». Уже реализована Программа Правительства Кыргызской Республики «Кайрылман» по оказанию содействия этническим кыргызам, переселяющимся в Кыргызскую Республику, и кайрылманам на 2017-2022 годы (далее - Программа). Она разработана в соответствии с Законом Кыргызской Республики «О государственных гарантиях этническим кыргызам, переселяющимся в

Кыргызскую Республику» и направлена на упорядочение процесса переселения этнических кыргызов в Кыргызскую Республику.

Программа определяет основные меры реализации государственной миграционной политики по созданию условий приема и легализации этнических кыргызов на территории Кыргызской Республики. Переселившись на историческую родину, этнические кыргызы продолжают испытывать сложности, связанные с определением правового статуса и изменением гражданства, не могут получить доступ к государственным гарантиям: устроиться на работу, получить медицинское обслуживание и т.д. Реализация Программы предполагает упорядочение процесса переселения этнических кыргызов в Кыргызскую Республику, создание условий для упрощенного порядка регистрации, приобретения гражданства и документирования, обеспечение условий их социально-экономической адаптации в местное сообщество.

Добровольное переселение этнических кыргызов в Кыргызскую Республику началось с первых лет обретения независимости нашей республики. С тех пор гражданство Кыргызской Республики получили более 43 тысяч этнических кыргызов.

Права жертв торговли людьми в уголовном процессе – неотъемлемым элементом активного противодействия торговле людьми (трафик людей) является помощь его жертвам. Универсальные и региональные международные документы содержат стандарты и виды разнообразной помощи. Особого внимания заслуживают положения о правах потерпевших в уголовных процессах, связанных с расследованием дел по торговле людьми.

Так, ст. 6 Палермского Протокола «О предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми» обязывает государства-члены обеспечить конфиденциальность судебного процесса, а жертвам торговли людьми - надлежащие права при судебном рассмотрении их дела.

Требования ООН восприняли многие региональные структуры, например, Евросоюз, законодательство которого признает за потерпевшими следующие права:

- быть выслушанным и предоставлять доказательства;

- на доступ к информации, относящейся к защите его интересов;

- на юридическую помощь и консультации;

- на возмещение государством расходов, связанных с участием потерпевшего в рассмотрении судебного дела;

- на возмещение вреда со стороны субъекта преступления;

- на защиту **(Council Framework Decision of 13 March 2001 on the Standing of Victims in Criminal Proceedings. OJL 082, 22/03/2001).**

Аналогичные права за потерпевшими от уголовного преступления содержит законодательство Кыргызстана. **(см.: Уголовно-Процессуальный Кодекс КР от 28 октября 2021 года).**

Презумпция невиновности – базовый и признанный в современном мире принцип уголовного судопроизводства, согласно которому никто не может быть признан виновным в совершении преступлении и подвергнут уголовному наказанию иначе, как только по судебному приговору, вступившему в законную силу. Считается, что этот принцип впервые появился во Франции и был закреплен в важнейшем документе Великой Французской революции - Декларации прав человека и гражданина, принятой Национальным учредительным собранием 26 августа 1789 г. **(ru.m.wikipedia.org).**

Общепризнанно, что бремя доказывания вины какого-либо лица в совершении уголовного преступления возлагается на государственного обвинителя. При этом недоказанная виновность лица юридически равносильна доказанной невиновности, то есть не влечет для него никаких отрицательных правовых последствий. В нашей республике принцип «презумпция невиновности» закреплен законодательно **(см.: ст. 26 Конституции КР, ст. 5 Уголовного Кодекса КР от 28 октября 2021 года).**

Профилактика преступлений, связанных с торговлей людьми - любые меры (воспитательные, образовательные, разъяснительные и т.д.), направленные на сокращение или содействующие сокращению такого рода преступности, а также повышению чувства безопасности граждан, особенно женщин и детей, с помощью непосредственных действий по сдерживанию торговли людьми либо через политику и деятельность по сокращению потенциала этой преступности и ее причин. Профилактика торговли людьми включает деятельность международных организаций, правительств, компетентных органов уголовной юстиции, местных властей, органов образования, соответствующих НПО при активной поддержке СМИ. **(см.: ст. 9 Палермского Протокола о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющего Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности. Принято резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года).**

В Кыргызстане, наряду с местными властями, многочисленными НПО и т.д., основной государственной структурой по противодействию торговли людьми, включая профилактику этого вида преступности, является одно из подразделений ГУУР МВД КР.

Пункт пропуска через государственную границу – это специально оборудованный пункт, через который осуществляется пропуск через государственную границу людей, транспортных средств, грузов и товаров.

«Пункт пропуска через государственную границу - территория в пределах железнодорожного вокзала (станции), аэропорта, аэродрома, открытого для международных сообщений (международных полетов), а также специально оборудованное место в непосредственной близости от государственной границы, где осуществляется государственный контроль и пропуск через госграницу лиц и транспортных средств, перемещение грузов, товаров и животных в соответствии с законодательством КР» **(Закон Кыргызской Республики «О Государственной границе Кыргызской Республики» от 16 мая 2015 года № 98).**

Перечень пунктов пропуска утверждается Правительством Кыргызской Республики в соответствии с вступившими в установленном законом порядке в силу международными договорами, участницей которых является Кыргызстан.

Режим в пунктах пропуска через госграницу включает правила въезда (входа) в эти пункты, пребывания и выезда (выхода) из них лиц, транспортных средств, ввоза, нахождения и вывоза грузов, товаров и животных, устанавливаемые исключительно для осуществления государственного контроля, при этом территория пункта пропуска является режимной.

В соответствии **с Постановлением Правительства Кыргызской Республики №556 от 19 ноября 2007 года «О мерах по упорядочению функционирования пунктов пропуска через государственную границу КР, предназначенных для международного автомобильного, воздушного и железнодорожного сообщения, и внутренних стационарных постов на автомобильных дорогах КР»** в настоящее время функционируют 39 пунктов пропуска, в том числе 29 автомобильных, 5 железнодорожных и 5 воздушных. Воздушные пункты пропуска отличаются от других тем, что они оборудуются не непосредственно на границе, а в аэропортах.

По государственной принадлежности пересекающих границу лиц и грузов, пункты пропуска классифицируются на многосторонние и двусторонние. В соответствии с Постановлением Правительства Кыргызской Республики № 556 установлены 24 многосторонних пункта пропуска и 15 двусторонних.

Двусторонние пункты пропуска предназначены для граждан (жителей), транспортных средств и грузов только сопредельных государств. Двусторонние пункты пропуска были образованы в период распада СССР, чтобы сохранить хозяйственные связи, облегчить пересечение границы людям из семей, оказавшихся по разные стороны и т. п. Как правило, двусторонние пункты пропуска - это автомобильные пункты пропуска.

В соответствии с вступившими в установленном законом порядке в силу двусторонними международными договорами, может быть установлен упрощенный порядок пропуска через госграницу. В настоящее время такой порядок существует на двух пунктах пропуска в Жалал-Абадской области на границе с Узбекистаном – ПП «Сейдикум» и ПП «Сумсар».

Многосторонние пункты пропуска предназначены для пересечения государственной границы лицами независимо от их гражданства (подданства), в том числе лицами без гражданства, и транспортными средствами независимо от государственной принадлежности, а также для перемещения через нее грузов, товаров и животных независимо от их государственной

принадлежности. Как правило, пункты пропуска с интенсивным движением транспорта имеют статус многосторонних.

В пунктах пропуска Кыргызстана проводятся следующие виды контроля:

- пограничный,
- таможенный,
- медицинский, санитарно-карантинный,
- фитосанитарный,
- ветеринарный,
- транспортный,
- антинаркотический контроль.

Пограничный контроль в пунктах пропуска через госграницу включает:

- проверку документов;
- сопровождение от пункта пропуска до госграницы и обратно;
- осмотр и досмотр транспортных средств, грузов, товаров;
- личный досмотр;
- осмотр помещений и территории пунктов пропуска.

Физические и юридические лица, находящиеся в пунктах пропуска, обязаны соблюдать установленные правила режима в пунктах пропуска. Лица, нарушившие режим в пунктах пропуска, привлекаются к ответственности в соответствии с Кодексом Кыргызской Республики о нарушениях.

– Р –

Расчетный показатель – нормативный денежный показатель для определения размера социальных выплат, компенсаций, экономических санкций, административных взысканий и штрафов, других экономических показателей не связанных с оплатой труда. Правовые основы применения расчетного показателя установлены Законом КР «О расчетном показателе» от 27 января 2006 года №13. Размер расчетного показателя утверждает Жогорку Кенеш КР по представлению Правительства (Кабинета Министров) КР. На данный момент размер расчетного показателя равен 100 сомам.

Все штрафы, предусмотренные Уголовным кодексом и Кодексом о правонарушениях, определяются исходя из расчетного показателя. Так, за незаконное пересечение государственной границы Уголовным кодексом КР

предусмотрены штрафы от 500 до 2000 расчетных показателей **(ст. 378 Уголовного кодекса КР от 28 октября 2021 года № 127 «Незаконное пересечение Государственной границы Кыргызской Республики»).**

Реабилитация и реинтеграция жертв торговли людьми – основные их принципы изложены в ст. 6 Протокола о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющего Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности. Принятый резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи ООН 15 ноября 2000 года. В общий комплекс физических, психологических и социальных реабилитационных и реинтеграционных мероприятий входят:

- предоставление крова (временного места проживания либо убежища);
- консультативная помощь и информирование жертв об их юридических прав, на понятном им языке;
- медицинская, психологическая и материальная помощь;
- предоставление возможности трудоустроится, получить образование и профессиональную подготовку.

Международное право акцентирует внимание государств на предоставлении доступа к медицинскому обслуживанию, например, к услугам по предупреждению и лечению ВИЧ/СПИДа, соответствующему уходу и помощи, а также к услугам по предупреждению и лечению других передаваемых через кровь и инфекционных болезней, для жертв торговли людьми, которые подвергались сексуальной эксплуатации. Соответствующие документы ООН подчеркивают, что все реабилитационные и реинтеграционные мероприятия должны осуществляться государством в сотрудничестве с неправительственными организациями.

Реабилитация и реинтеграция жертв торговли людьми в Кыргызской Республики осуществляется в соответствии с Законом «О предупреждении и борьбе с торговлей людьми» от 17 марта 2005 года № 55 и постановлением Правительства от 19 сентября 2019 года № 493 «О национальном механизме перенаправления жертв торговли людьми в Кыргызской Республики».

В пункте 1 ст. 24 Закона Кыргызской Республики «О предупреждении и борьбе с торговлей людьми» указано, что «социальная реабилитация жертв торговли людьми проводится в целях их возвращения к нормальному образу жизни, включает в себя правовую помощь указанным лицам, их психологическую, медицинскую, профессиональную реабилитацию,

трудоустройство, предоставление им жилья». Любая помощь жертвам торговли людьми в Кыргызстане оказывается за счет республиканского бюджета. Статья 20 того же Закона в целях защиты и оказания помощи жертвам торговли людьми предусматривает создание специальных учреждений:

а) убежища для временного проживания жертв торговли людьми;

б) центры поддержки и помощи жертвам торговли людьми.

До настоящего времени таких убежищ и центров в стране не было. Однако, на территории республики функционируют два убежища – Кризисный центр «Сезим» в г. Бишкеке и Кризисный центр «Ак Журок» в г. Оше, которые специализируются на оказании помощи лицам, пострадавшим от торговли людьми. В 2022 году Министерство труда, социального обеспечения и миграции КР совместно с общественным объединением «Эл агартуу» перенаправили в кризисные центры 6 человек - жертв торговли людьми.

Регистрация иностранных граждан и лиц без гражданства, пребывающих на территории Кыргызской Республики – процедура предусмотренная законодательством страны в целях учета иностранных граждан и лиц без гражданства **(ст. 8 – 12 Закона Кыргызской Республики «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61 и постановление Правительства Кыргызской Республики «О вопросах регистрации иностранных граждан и лиц без гражданства на территории Кыргызской Республики» от 19 декабря 2016 года № 689).**

Регистрации подлежат все иностранные граждане и лица без гражданства. Однако для разных категорий лиц предусмотрены различные процедуры. Так, иностранные граждане, пользующиеся специальной международной защитой, особый статус которых признается Кыргызской Республикой, а именно:

1) главы иностранных дипломатических представительств и консульских учреждений, аккредитованных в Кыргызской Республики, члены дипломатического персонала, консульские должностные лица, члены административно-технического персонала и обслуживающего персонала дипломатических представительств и консульских учреждений, а также члены их семей и гости дипломатических представительств и консульских учреждений, если они проживают на территории указанных представительств и учреждений;

2) сотрудники ведомств иностранных государств и члены их семей, прибывающие в Кыргызскую Республику по служебным делам и имеющие дипломатические или служебные паспорта;

3) прибывшие в Кыргызскую Республику по служебным делам должностные лица международных организаций, сотрудники представительств указанных организаций в Кыргызской Республики, а также сотрудники представительств стран при международных организациях, имеющих штаб-квартиру в Кыргызской Республики, которые в соответствии с уставными документами данных организаций или соответствующими вступившими в установленном законом порядке в силу международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика пользуются привилегиями и иммунитетами, а также члены их семей.

Все они проходят регистрацию в министерстве иностранных дел страны, где получают специальные аккредитационные карточки, либо в их паспортах производится запись о регистрации.

Другие иностранные граждане и лица без гражданства должны проходить регистрацию в отделах паспортизации и регистрации населения (ЦОНах) Департамента регистрации населения при Министерстве цифрового развития Кыргызской Республики.

Иностранный гражданин или лицо без гражданства должно пройти регистрацию в течение пяти дней после прибытия на территорию Кыргызстана, если его страна происхождения не включена в «Перечень иностранных государств с указанием сроков освобождения иностранных граждан и лиц без гражданства, прибывающих в Кыргызскую Республику, от регистрации по месту пребывания в уполномоченных государственных органах, а также в гостиницах». Граждане стран, включенных в этот перечень, освобождаются от прохождения регистрации на срок от 10 до 90 календарных дней.

Регистрация граждан Российской Федерации, Республики Казахстан, Республики Таджикистана, Республики Армения, Республики Беларусь, Грузии, Азербайджанской Республики, Республики Молдова, Социалистической Республики Вьетнам, Республики Куба и Корейской Народно-Демократической Республики производится на срок не более шести месяцев с правом дальнейшего продления регистрации в зависимости от цели пребывания.

Регистрация иностранных граждан и лиц без гражданства осуществляется не позднее последнего дня, позволяющего находиться на территории Кыргызской Республики без регистрации.

Чтобы получить регистрацию, приглашающая сторона должна предоставить пакет документов. Если иностранного гражданина или лицо без гражданства приглашает физическое лицо, то требуются:

- заявление иностранного гражданина или лица без гражданства, оформляемое сотрудником ЦОНа;

- ходатайство принимающей стороны. Принимающей стороной могут выступать граждане Кыргызской Республики, иностранные граждане и лица без гражданства, имеющие постоянный вид на жительство и/или в собственности жилое помещение;

- паспорт иностранного гражданина или лица без гражданства либо иной документ, удостоверяющий личность с действующей соответствующей визой;

- паспорт гражданина Кыргызской Республики, постоянный вид на жительство иностранного гражданина или лица без гражданства, являющегося принимающей стороной;

- квитанция об уплате государственной пошлины;

Если иностранного гражданина или лицо без гражданства приглашает юридическое лицо, то предоставляются следующие документы:

- ходатайство принимающей стороны;

- паспорт иностранного гражданина или лица без гражданства либо иной документ, удостоверяющий личность с действующей визой;

- квитанция об уплате государственной пошлины.

Более подробный список документов, необходимых для регистрации различных категорий иностранных граждан и лиц без гражданства, содержится в пунктах 14 - 19 Порядка регистрации иностранных граждан и лиц без гражданства на территории Кыргызской Республики, утвержденного постановлением Правительства Кыргызской Республики от 19 декабря 2016 года № 689.

Отказ от прохождения регистрации является административным правонарушением, в случае которого иностранные граждане подлежат выдворению за пределы нашей республики. Лицам, пригласившим этих граждан, в соответствии со ст. 430 Кодекса КР о правонарушениях от 28 октября 2021 года № 128 грозит наложение штрафа на физических лиц в

размере 10 расчетных показателей, на юридических лиц – 50 расчетных показателей.

От получения регистрации на территории КР освобождены:

1) главы государств и правительств зарубежных стран, члены государственных, парламентских и правительственных делегаций, прибывшие в Кыргызскую Республику по приглашению Президента, Жогорку Кенеша и Кабинета Министров Кыргызской Республики, административно-технический персонал этих делегаций, члены семей перечисленных лиц;

2) члены экипажей иностранных военных самолетов, прибывшие в Кыргызскую Республику в установленном порядке. Передвижение по территории Кыргызской Республики членов экипажей военных самолетов осуществляется согласно плану приема прибывших военных самолетов;

3) лица, входящие в состав экипажей гражданских воздушных судов международных авиалиний, - при нахождении в аэропортах, указанных в действующем расписании движения;

4) лица, получившие визу цифрового кочевника на период до 12 месяцев в соответствии с Постановлением Кабинетам Министров КР О проведении пилотного проекта по присвоению иностранным гражданам статуса «Цифровой кочевник» («Digital nomad») от 18 августа 2022 года № 464.

Регламентация – (от фр. reglament – упорядочение, распоряжение, предписание) установление определенных юридических правил, которые регулируют деятельность государственного органа, учреждения, организации, человека и др. при осуществлении их деятельности и взаимодействия друг с другом.

Резидент – юридическое или физическое лицо, зарегистрированное в стране, на которое в полной мере распространяется национальное законодательство. Термин «резидент» широко применяется в международно-правовой практике.

В Кыргызстане, как правило, резидентство имеет значение при оплате налогов, сборов, ведении экономической деятельности. С этой точки зрение резидентство подтверждается соответствующей справкой, выдаваемой Государственной налоговой службой при Министерстве финансов Кыргызской Республики.

В широком смысле слова, резидентом Кыргызской Республики является любое лицо, зарегистрированное в установленном порядке на территории Кыргызстана. При этом, можно разделить резидентов на две категории:

- постоянные резиденты. К ним относятся физические лица, постоянно проживающие на территории республики; юридические лица, созданные в соответствии с законодательством страны, находящиеся на территории Кыргызстана, а также их представительства и филиалы за рубежом; дипломатические, консульские и торговые представительства Кыргызстана за рубежом, а также их сотрудники;

- временные резиденты. Это иностранные граждане и лица без гражданства, прибывшие в Кыргызстан и временно находящиеся на его территории на законных основаниях и не имеющие вида на жительство. Все они должны пройти регистрацию в соответствии с Законом КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61 и Постановлением Правительства КР «О вопросах регистрации иностранных граждан и лиц без гражданства на территории Кыргызской Республики» от 19 декабря 2016 года № 689 (см. ст. «Регистрация иностранных граждан и лиц без гражданства, пребывающих на территории Кыргызской Республики»).

Релокация – изменение местоположения бизнеса из региона или страны создания в другой регион либо за рубеж. Также под релокацией подразумевается перемещение сотрудников компании или индивидуальных предпринимателей в другой регион или страну с возможностью возвращения на родину. Первоначально релокация была распространена в IT-индустрии, так как программисты могли осуществлять свою работу, находясь далеко от региона или страны своего происхождения. Активное применение релокации началось в период пандемии, так как резко выросло число сотрудников, работающих удаленно. С февраля 2022 г. под релокацией часто подразумевается вынужденный переезд компаний и их сотрудников из Российской Федерации в другие страны, так как в самой России из-за санкций сложились неблагоприятные экономические условия. Одной из стран для релокации российского бизнеса стал Кыргызстан. Республика для создания более комфортных условий для релокантов из IT-сферы ввела
программу по выдаче визы цифровых кочевников, которая действует до 31 декабря 2023 года в соответствии с Постановлением Кабинета Министров КР

О проведении пилотного проекта по присвоению иностранным гражданам статуса «Цифровой кочевник» («Digital nomad») от 18 августа 2022 года № 464.

Реэмигрант – лицо, вернувшееся в страну происхождения из эмиграции. Реэмиграция не подразумевает обязательной смены гражданства. В мировой истории отмечены многочисленные случаи реэмиграции. Поэтому законодательство многих стран предусматривает упрощенный порядок приобретения гражданства для реэмигрантов. В соответствии со ст. 14 Закона КР О гражданстве Кыргызской Республики от 21 мая 2007 года № 70 такой порядок предусмотрен для иностранных граждан или ли без гражданства, которые:

1) имеют хотя бы одного родителя, имеющего гражданство Кыргызской Республики и проживающего на территории Кыргызской Республики;

2) родились в Киргизской ССР и/или имели гражданство бывшего СССР;

3) восстанавливаются в гражданстве Кыргызской Республики.

Реальное число реэмигрантов в Кыргызстане не известно. Однако уполномоченные государственные органы Кыргызстана, начиная с февраля 2022 года, фиксируют существенный прирост бывших граждан Кыргызстана, вернувшихся в республику из Российской Федерации.

Ревиктимизация - то есть вторичная виктимизация жертвы трафика, означает усиление ее страданий или ущерба, причиненного первоначальным преступлением, в результате уголовного расследования, уголовного процесса. Существует четыре формы ревиктимизации:

1) негативное психологическое влияние на самооценку жертвы трафика, его веры в будущее, в справедливость правовой системы и мира в целом. Примерами чего могут быть стигматизация жертвы трафика (навешивание на нее «ярлыков», оскорбления, унижения и т.д.);

2) усиление частоты посттравматической реакции на первоначальную травму, причиненную трафиком;

3) воспрепятствование процессу реабилитации жертвы трафика;

4) новая травма в результате судебного процесса, включая такие факторы, как недостаток информации, предоставляемой жертве трафика, взаимодействие между сотрудниками уголовной юстиции и жертвой, длительность судебного процесса, разочарование его результатом и т.д. **(Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April**

2011 on preventing and combating Trafficking in Human Beings and protecting its Victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA).

В Кыргызстане также отмечаются случаи ревиктимизации жертвы трафика, в том числе со стороны ее знакомых, родственников, некоторых сотрудников правоохранительных органов.

Репатриация – (от лат. repatriate – возвращение на родину) - возвращение больших групп людей на родину, организованное и осуществленное государственной властью страны исхода перемещенных лиц и эмигрантов. Как правило, репатриация происходит после крупных военных конфликтов, приведших к массовому добровольному или насильственному исходу населения с места проживания за пределы государства. Как правило, под репатриацию подпадают военнопленные, перемещенные лица, беженцы и эмигранты. Наиболее массовые процесс репатриации имели место после окончания Второй мировой войны. Так, страны-победительницы договорились о репатриации граждан в страны их исхода. Таким образом, в СССР, например, были возвращены военные, оказавшиеся в немецком плену, перемещенные в Германию на принудительные работы мирные граждане, а также эмигранты из России, оказавшиеся в европейских странах в 1917 – 22 годах. В послевоенный период ряд стран вел целенаправленную политику по репатриации лиц, причисляющих себя к той или иной нации, но никогда не проживавших на территории страны. Например, Израиль с момента получения государственности и по сей день принимает у себя этнических евреев из других стран мира (так называемая алия). Для этого в правительстве Израиля имеется специальное министерство алии и интеграции. А все основные правовые вопросы по репатриации осуществляет некоммерческая международная организация Еврейское агентство для Израиля (Сохнут), созданная еще в 1929 году. Представительства агентства есть в 58 странах мира. Основная задача организации - содействие возвращению еврейского народа на историческую родину, и участие в первоначальном устройстве новых репатриантов в Израиле.

В настоящее время программы по репатриации на историческую родину работают не только в Израиле, но и в Армении («Еркир»), Польше («Карта поляка»), Латвии («Программа репатриации этнических латышей и ливов»), Германии («Поздние переселенцы»), России («Соотечественники»), Казахстане («Нурлы кош») и Кыргызстане («Кайрылман»).

Запуск процесса репатриации этнических кыргызов (кайрылманов) на историческую родину был запущен после принятия Закона КР О государственных гарантиях этническим кыргызам, переселяющимся в Кыргызскую Республику от 26 ноября 2007 г. № 175. Сама программа «Кайрылман» была утверждена Постановлением Правительства КР «Об утверждении Программы Правительства Кыргызской Республики «Кайрылман» по оказанию содействия этническим кыргызам, переселяющимся в Кыргызскую Республику, и кайрылманам на 2017-2022 годы» от 30 сентября 2016 года №518.

Кроме этого, Министерство труда, социального обеспечения и миграции КР занимается репатриацией детей, оставшихся без попечения родителей, в соответствии с постановлением Правительства КР «Об утверждении Положения о возвращении в Кыргызскую Республику детей-граждан Кыргызской Республики, оставшихся без попечения родителей и находящихся за пределами Кыргызской Республики» от 21 октября 2013 года № 571. С 2011 года по 26 апреля 2023 года по этой программе всего репатриировано 275 детей из республик бывшего СССР, Ирака и Сирии.

Министерство иностранных дел КР осуществляет репатриационые мероприятия в рамках:

- Плана мероприятий по вопросам репатриации несовершеннолетних детей, а также граждан Кыргызской Республики, содержащихся в пенитенциарных и специализированных учреждениях Республики Ирак, их реабилитации и реинтеграции, утвержденного распоряжением Правительства КР от 22 февраля 2021 г. №36-р;

- Плана мероприятий по репатриации граждан, пребывающих в тюрьмах и лагерях Сирийской Арабской Республики, утвержденного распоряжением Кабинета Министров КР от 14 июня 2022г. №322-р. МИД осуществляет также репатриацию граждан Кыргызстана с учетом возникших чрезвычайных и иных ситуаций в других государствах. Например, самые масштабные репатриационные мероприятия в истории независимого Кыргызстана имели место в феврале – сентябре 2020 году во время пандемии COVID-19, когда на родину было возвращено 55192 человека из 67 стран мира. Чрезвычайные репатриационные мероприятия осуществлялись также в связи с обострением ситуации в Афганистане (август 2021 г.) Казахстане (январь 2022 г.), Украине (март 2022 г.).

Особый вид репатриации осуществляет Министерство труда, социального обеспечения и миграции КР - это компенсация расходов по транспортировке на родину тел граждан Кыргызстана, умерших за пределами республики. Так, по данным этого Министерства, в 2022 году в республику было доставлено 623 тела граждан Кыргызстана. На эти репатриационные мероприятия было потрачено 70 млн. сомов. Заявления на репатриацию тел принимают в Центре трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве, представительстве Министерства в России, а также в загранучреждениях МИД КР.

– С –

Санкции за нелегальный переход границы – все страны мира предусматривают различные санкции за незаконное пересечение границы в соответствии с международным правом **(Протокола против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющего Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности (принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года).** Аналогичным образом поступают уполномоченные органы Кыргызстана (ст. 378 Уголовного кодекса КР от 28 октября 2021 года № 127 «Незаконное пересечение Государственной границы Кыргызской Республики»). Уголовный кодекс КР предусматривает следующие санкции: Незаконное пересечение границы без применения насилия в отношении сотрудников пограничной службы, наказывается исправительными работами на срок от одного до трех лет или штрафом от 500 до 1000 расчетных показателей, или лишением свободы на срок до двух лет. Если же лицо, незаконно пересекшее границу, применило силу не опасным для жизни и здоровья способом или угрожало применить силу к сотруднику пограничной службы, то такое деяние наказывается штрафом от 1000 до 2000 расчетных показателей или лишением свободы на срок от двух до пяти лет с выдворением из Кыргызской Республики или без таковой. В Уголовном кодексе КР особо подчеркивается, что действие ст. 378 не распространяется на случаи прибытия иностранных граждан и лиц без гражданства в Кыргызстан для использования права убежища.

Свидетельство на возвращение – временный проездной документ, удостоверяющий личность гражданина и обеспечивающий ему право на въезд

в страну, чье гражданство он имеет. Выдается человеку при следующих условиях:

- при обнаружении негодности для использования своего паспорта (химические или механические повреждения);

- при окончании срока действия паспорта (заявитель не может ждать оформления нового паспорта);

- при отсутствии паспорта (первичное получение при достижении установленного возраста).

Как правило, данный документ выдают посольства и консульства страны, чье гражданство имеет человек.

Процедура выдачи свидетельства на возвращение гражданам Кыргызстана регулируется Постановлением Правительства КР «Об утверждении Положения о свидетельстве на возвращение в Кыргызскую Республику и описания бланка свидетельства на возвращение в Кыргызскую Республику» от 26 ноября 2020 г. № 579. Пунктом 7 Положения о свидетельстве на возвращение в Кыргызскую Республику установлен срок выдачи свидетельства - не более 5 рабочих дней со дня принятия документов, а в исключительных случаях, когда требуется дополнительное время для установления личности гражданина, может быть продлен на срок, не превышающий дополнительно 10 рабочих дней. Срок действия свидетельства в Кыргызстан составляет 30 календарных дней, а при депортации, экстрадиции, реадмиссии – 60.Перечень документов, необходимых для получения свидетельства установлен пунктом 14 этого же Положения:

- заявление;

- фотография в электронно-цифровом формате (3,5х4,5 см, на белом фоне).

Кроме этого, в зависимости от случая, дополнительно предоставляются:

а) при утрате паспорта:

- документы, позволяющие идентифицировать личность заявителя и подтвердить принадлежность к гражданству Кыргызской Республики (копия утерянного паспорта, удостоверение личности гражданина Кыргызской Республики в бумажном или цифровом форматах посредством мобильного приложения «Тундук», водительское удостоверение Кыргызской Республики, свидетельство о рождении, военный билет);

- письменное пояснение с указанием всех обстоятельств и причин утери паспорта;

б) при порче паспорта:

- испорченный паспорт (фрагменты паспорта);

- документы, позволяющие идентифицировать личность заявителя и подтвердить принадлежность к гражданству Кыргызской Республики (копия утерянного паспорта, удостоверение личности гражданина Кыргызской Республики в бумажном или цифровом форматах посредством мобильного приложения «Тундук», водительское удостоверение Кыргызской Республики, свидетельство о рождении, военный билет);

в) при истечении срока действия паспорта:

- паспорт с истекшим сроком действия;

г) при оформлении заявителю, не достигшему 18-летнего возраста:

- заявление родителей, усыновителей или опекунов, с указанием уважительной причины оформления свидетельства без личного присутствия;

- свидетельство о рождении заявителя;

- копия паспортов родителей, усыновителей или опекунов - при отсутствии данных в Едином государственном реестре населения Кыргызской Республики;

- копия паспорта заявителя (если имеется);

- в случае обращения усыновителя или опекуна - решение уполномоченных органов об опекунстве или усыновлении данного заявителя;

- медицинская справка о рождении, заверенная уполномоченными органами страны пребывания (детям до одного года);

д) при экстрадиции, депортации или реадмиссии заявителя из страны пребывания:

- письмо уполномоченного органа страны пребывания с просьбой об оформлении свидетельства;

- копия паспорта.

По данным Министерства иностранных дел КР, в период с 6 мая 2021 г. по 24 апреля 2023 г. дипломатическими представительствами и консульскими учреждениями нашей страны было выдано 55008 свидетельств на возвращение в республику.

Секс-туризм – согласно определению Всемирной туристической организации (подразделение ООН) - путешествия, организованные внутри туристского сектора либо вне его, но с использованием его структур и сетей,

основной целью которых является осуществление коммерческих сексуальных отношений между туристом и жителями в месте назначения.

Основными причинами секс-туризма у туристов являются:

- возможность получения сексуального опыта, который невозможно или затруднительно получить в стране происхождения туриста (например, детская проституция, нестандартные практики секса и т.п.);

- дешевизна услуг сотрудников секс-индустрии;

- бедность;

- более либеральный подход к проституции и некоторым практикам секса. Секс-туризм является крупной, в большинстве случаев нелегальной индустрией с многомиллиардными оборотами. Кроме непосредственных участников секс-туризма, в него вовлечены напрямую или опосредованно отели, рестораны, транспортные и авиакомпании. Реальные обороты и вовлеченность в эту индустрию сложно подсчитать. Однако по официальным данным государственных органов Нидерландов, где проституция легализована и поддается учету, только за июнь 2014 г. секс-индустрия (в том числе за оказание услуг туристам) принесла 2,5 млрд. евро. Что составляет 0,4% ВВП страны. Специалисты, изучающие явление секс-туризма, считают, что основная масса секс-туристов – мужчины из Западной Европы, Северной Америки, Австралии и Новой Зеландии, Японии. Однако в последнее время отмечается рост потока секс-туристов из некоторых стран Южной Америки. Также специалисты акцентируют внимание на то, что растет число женщин, потребляющих данные услуги. По оценкам специалистов, их число на конец 2022 года превысило 600 000.

Самыми популярными направлениями секс-туризма остаются в основном развивающиеся и страны третьего мира – Таиланд, Филиппины, Камбоджа, Индонезия, Кения, Мексика, Бразилия, страны Карибского бассейна и Восточной Европы, а также Япония, Германия и Нидерланды.

Секс-туризм, в том числе, провоцирует рост вовлеченности детей в проституцию. По разным оценкам до 10% лиц, оказывающих сексуальные услуги в Таиланде, несовершеннолетние.

Поскольку во многих странах проституция не легализована и не декриминализирована, то на секс-туристов будет распространятся уголовное законодательство принимающих стран. Если же сексуальная активность туриста будет сопряжена с детской проституцией, принуждением к занятию проституцией, или торговлей людьми с целью сексуальной эксплуатации, то к

нему может быть применено законодательство как принимающей страны, так и страны происхождения туриста.

В Кыргызстане отсутствует какая-либо оценочная или фактическая статистика о том, сколько наших граждан являются секс-туристами либо оказывают услуги в его рамках. В соответствии с национальным законодательством, проституция не является уголовным деянием. Однако вовлечение в занятие проституцией (ст. 159 Уголовного кодекса КР) или содействие занятию проституцией - организация или содержание притонов для занятия проституцией либо сводничество для разврата либо сутенерства - (ст. 160 Уголовного кодекса КР) наказываются штрафами либо лишением свободы на срок от 5 до 15 лет.

Свобода передвижения и выбора места жительства граждан Кыргызской Республики на территории республики – гарантирована гражданину Кыргызской Республики Конституцией КР (ст. 31), а также Законом КР О внутренней миграции от 30 июля 2002 г. № 133. Подразумевает под собой право на выбор места жительства, передвижение внутри страны, а также выезд за ее пределы и возвращение. Ограничения данного права возможны только при определенных условиях. Например, ст. 7 Закона КР О внутренней миграции от 30 июля 2002 г. № 133 признает возможность недобровольного перемещения (переселения):

- во время вооруженного конфликта, если необходимость в этом обусловлена требованиями обеспечения безопасности граждан или настоятельными причинами военного характера;

- в случаях осуществления широкомасштабных проектов в области социально-экономического развития, которые оправданы с точки зрения важнейших и приоритетных интересов населения административно-территориальной единицы;

- во время стихийного бедствия, если есть необходимость в эвакуации затрагиваемых граждан по соображениям обеспечения их безопасности и охраны здоровья.

Недобровольное перемещение в этих случаях может длиться только до тех пор, пока требуется время для ликвидации последствий этих обстоятельств.

Ст. 8 Закона КР О внутренней миграции от 30 июля 2002 г. № 133 указывает случаи, когда право на передвижение и выбор места пребывания

может быть ограничено в интересах государственной безопасности и охраны общественного порядка, охраны здоровья населения:

- в пограничной зоне;
- в закрытых военных городках;
- в закрытых административно-территориальных образованиях;
- в зонах экологического бедствия и угроз природных (техногенных) катастроф;
- на отдельных территориях и в населенных пунктах, где введены особые условия и режим проживания населения и хозяйственной деятельности из-за опасности распространения массовых инфекционных заболеваний и отравлений людей;
- на территориях, где введено чрезвычайное или военное положение.

Ст. 9 Закона КР О внутренней миграции от 30 июля 2002 г. № 133 обязывает всех граждан зарегистрироваться по месту жительства и месту пребывания в пределах Кыргызской Республики в целях обеспечения государством необходимых условий для реализации гражданами своих прав и свобод, исполнения ими обязанностей перед другими гражданами, государством и обществом, а также регулирования внутренней миграции.

Свобода передвижения и выбора места жительства на территории республики гарантирована в полной мере иностранным гражданам и лицам без гражданства, если они находятся в Кыргызстане на законных основаниях и соблюдают законодательство о внутренней миграции.

Словесный портрет – криминалистический метод описания наружности человека с целью его идентификации по признакам внешности.
Впервые разработана в первой половине 80-х годах XIX века французским криминалистом Альфонсом Бертильоном. В дальнейшем была усовершенствована и упрощена одним из основоположников криминалистики, немецким и швейцарским судебным экспертом Родольфом Рейссом. Метод используется в следственной и оперативно-розыскной практике, например, при регистрации и идентификации личности, розыске скрывшихся преступников и лиц, пропавших без вести, опознании живых лиц и трупов. Упорядоченное, систематизированное описание признаков внешности человека производится с использованием унифицированной терминологии, основанной на данных анатомии и антропологии. Описание производится по следующим основным правилам:

- описание осуществляется последовательно сверху вниз, от общего к частному;

- описание осуществляется с максимальной полнотой и всесторонностью;

- внешность человека (и отдельные ее элементы) характеризуются по различным критериям, таким как форма, величина, положение, количество, цвет и т.д.;

- голова человека как наиболее заметный и запоминающийся элемент описывается в анфас и профиль;

- признаки внешности человека делят на анатомические (рост, телосложение, черты лица и т.д.) и функциональные (походка, осанка, мимика, жестикуляция и т.п.);

- берутся во внимание особые приметы, патологические формы (аномалии) (хромота, родимые пятна, татуировки, шрамы и т.п.).

Соглашения Кыргызской Республики с третьими странами о реадмиссии – международные правовые документы, заключенные нашей страной, согласно которым КР обязуется принять обратно на свою территорию своих граждан и/или иностранцев, которые подлежат депортации из иностранного государства. По данным Министерства иностранных дел КР, на апрель 2023 года было заключено 4 соглашения о реадмиссии:

- со Швейцарской Конфедерацией (2002 г.);
- с Турецкой Республикой (2003 г.);
- с Российской Федерацией (2012 г.);
- с Республикой Казахстан (2016 г.).

Стигма - первоначально в Древней Греции – клеймо на теле раба или преступника, позволяющее выделить такого человека, выявить его из массы обычных людей. «Эти вырезанные или выжженные на теле знаки, - писал известный американский социолог канадского происхождения Ирвинг Гоффман, - говорили о том, что их носитель - раб, преступник или изменник, т.е. человек, запятнавший себя позором, ритуально нечистый, тот, кого следует сторониться, особенно в публичных местах» (Goffman I. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. N.Y. Prentice-Hall. 1963/. Chapters 1 and 2 (3-6). Позже, в начале христианской эры, стигматы - это религиозное понятие,

которое ассоциируется с болезненными ранами, открывающимися у святых и верующих наподобие ран Иисуса Христа, нанесенных ему при распятии римскими воинами. Согласно евангелическому тексту, тело Иисуса Христа было пронизано копьем; орудие это получило статус реликвии, а нанесенная им рана превратилась в символ крестных мук, крестных страданий (**theoryandpractice.ru**). Считается, что впервые стигматы появились у святого Франциска Ассизского в 1224 г. в день Воздвижения Святого Креста по время молитвы на горе Верне. С той поры, по утверждению Католической церкви, насчитывается более 300 случаев появления стигматов, признанных Церковью подлинными **(ru.m.wikipedia.org).**

Стигматизация социальная (от греческого - «ярлык, клеймо) - в наши дни использование понятия «стигматизация» означает не столько нанесение каких-либо видимых знаков, отметин на теле человека, сколько постыдный статус индивида. навешивание социальных ярлыков, как правило, с отрицательной, уничижительной коннотацией. Сегодня существует признанная классификация социальной стигматизации:

1. культурная - социальные ярлыки, укоренившиеся в культуре государства либо мировой культуре («чукчи недогадливы»);
2. институциональная - законодательно закрепленная стигматизация («человек, имеющий судимость», «полная дееспособность наступает по достижении восемнадцатилетнего возраста»);
3. личная (или внутренняя стигматизация) - предубеждение против самого себя, основанное на причастности к чему-либо («я толстушка»).

Объектом стигматизации становятся те люди, которые не соответствуют ожиданиям и приемлемым нормам общества. Социальная стигматизация может проявляться в различной форме и по различному поводу, включая презрительные клички (проститутка, преступница, воровка), навешивание презрительных ярлыков (неудачница, подстилка, уродка и т.д.). Стигматизация может проявляться, например, в связи с мнимым или действительным бесплодием женщины. Во многих случаях появляется иллюзия, что причиной бесплодия чаще является женский фактор. Стигматизация проявляется также в публичной политике в отношении женщин, в основе которого лежит социальное неравенство **(Кранзеева Е. А. Стигматизация участия женщин в политике современной России. Sibirian Socium. 2018. Том 2. С. 66-77.//sibirian.-socium.utmn.ru).** Явные признаки стигматизации

проявляются также в сфере миграции, в случаях, например, торговли людьми, особенно при сексуальной эксплуатации женщин и детей, эксплуатации криминальной деятельности жертв преступников, при принудительном попрошайничестве, заключении браков в целях сексуальной эксплуатации и т.д. Социальная стигматизация представляет собой серьезную общественную проблему, для избавления от которой требуются серьезные усилия социальных психологов, медиков, работников правоохранительные структур, юристов, представителей НПО, сервисных организаций т.д.

Судебная практика по делам, связанным с торговлей людьми – в Кыргызстане судебная практика осуществлялась на основании ст. 124 (Уголовный кодекс КР от 1 октября 1997 года № 68), ст. 171 (Уголовный кодекс КР от 2 февраля 2017 г. № 19), ст. 166 (Уголовный кодекс КР от 28 октября 2021 года № 127). Согласно данным Верховного суда КР за 2018 – 2022 г., судами было рассмотрено всего 9 дел по этим статьям (в 2018 – 2 дела, в 2019 – 3, в 2020 – 2, 2021 – 2). К различным срокам ограничения свободы были осуждены 22 человека (в 2018 – 5 человек, в 2019 – 6, в 2020 – 7, 2021 – 4), один подсудимый был оправдан.

Сутенёр – (от фр. Souteneur – охраняющий) – человек, занимающийся организацией проституции, контролирующий работу проституток, обеспечивающий их защиту от конкурентов, правоохранительных органов, членов ОПГ, опасных клиентов. Получает основной доход от организации и вовлечения в проституцию.

В Кыргызстане, как и во многих странах мира, сутенерство является уголовным деянием и наказывается в соответствии со ст. 159 Уголовного кодекса КР (вовлечение в занятие проституцией) и ст. 160 Уголовного кодекса КР (содействие проституции и разврату через организацию или содержание притонов либо сводничество для разврата) штрафами в размере до 2000 расчетных показателей либо лишением свободы на срок от 5 до 15 лет. Согласно данным Верховного суда КР по этим статьям в 2018 году был осужден 1 человек, в 2020 - 24, в 2021 – 41, в 2022 – 21 человек.

Современный каталог и основные принципы прав и свобод человека - сложился в основном после окончания Второй мировой войны. Среди наиболее выдающихся политико-правовых документов, посвященных

проблеме – Всеобщая Декларация ООН о правах и свободах человека 1948 г., Международный Пакт об экономических, социальных и культурных правах 1966 г., Международный Пакт о гражданских и политических правах 1966 г., Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин 1979 г., Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих человеческое достоинство и др. Современный каталог фундаментальных прав и свобод человека, который постоянно обогащается и расширяется, исходит из того, что их субъектом является каждый индивид, независимо от пола, расы, цвета кожи, религиозных и политических убеждений, национальности, социального статуса и материального положения. Права и свободы человека базируются на следующих принципах:

– их всеобщность, то есть принадлежность каждому и любому индивиду, независимо от страны проживания, гражданства или проживания, а также от признания или соблюдения этих прав;

– универсальность, то есть их опора на общепризнанные мировым сообществом ценности;

– естественность, то есть их возникновение в силу самого факта рождения индивида. Все индивиды рождаются свободными и наделяются общепризнанными правами;

– неотчуждаемость, то есть невозможность отказа от своих прав и лишения индивида основных прав и свобод;

– интегральность, то есть неделимость прав, их взаимосвязь и взаимозависимость;

– равенство и отсутствие дискриминации, то есть недопустимость каких-либо различий, кроме признанных в демократическом обществе.

Кыргызстан поддерживает современную концепцию прав и свобод человека, полностью одобряет и закрепляет в своем законодательстве их базовые принципы, каталог прав, свобод и обязанностей человека и гражданина **(см.: ст. 23-50 Конституции Кыргызской Республики. Введена в действие Законом Кыргызской Республики от 5 мая 2021 года).**

СНИЛС (страховой номер индивидуального лицевого счета) – это номер вашего лицевого счета в системе обязательного пенсионного страхования. Когда работодатель подает сведения о выплате пенсионных взносов с заработной платы, СНИЛС необходим всем сторонам, чтобы понять, в чью пользу засчитать и трудовой стаж, и взносы. По СНИЛС Пенсионный фонд

знает Ф. И. О. застрахованного, его гражданство, дату и место рождения, реквизиты паспорта, ИНН. Иностранцам тоже нужно оформлять СНИЛС, чтобы получать отчисления от работодателя на пенсионный счет, пользоваться бесплатной медициной и другими льготами. Для получения СНИЛС иностранцу требуется: разрешение на временное пребывание или вид на жительство в России; официальное трудоустройство по трудовому договору или по договору ГПХ (гражданско-правового характера). Если обо требования выполнены, то иностранец может подойти в ПФР или оформить СНИЛС через работодателя. Для этого понадобятся: паспорт, заполненная анкета АДВ-1, вид на жительство или разрешение на временное проживание и перевод паспорта, заверенный нотариусом. (документ официальный требующий СНИЛС).

– Т –

Транзитный проезд через территорию государства – любая страна мира разрешает транзитный проезд через собственную территорию для граждан, следующих каким-либо видом транспорта из одной третьей страны в другую. Например, из Белоруссии некое лицо следует транзитом через Польшу, Германию, Румынию в Сербию или Черногорию.

Законодательство КР также предусматривает возможность транзита граждан третьих стран через свою территорию в страну назначения **(Закон КР «О внешней миграции» от 12 июля 2000 года №61)**. Въезд в Кыргызскую Республику и выезд из Кыргызской Республики иностранных граждан, проезжающих через территорию Кыргызской Республики транзитом, разрешается по действительным заграничным паспортам или заменяющим их документам при наличии транзитных виз, выданных дипломатическими представительствами или консульскими учреждениями Министерства иностранных дел Кыргызской Республики, если иное не предусмотрено законодательством Кыргызской Республики или международными договорами Кыргызской Республики.

Действие настоящих Правил распространяется на лиц без гражданства. Транзитный проезд иностранных граждан через территорию Кыргызской Республики в страну назначения воздушным, железнодорожным транспортом разрешается при наличии документов, действительных для въезда в третье государство, и соответствующих проездных документов. Проезд через территорию Кыргызской Республики иностранных граждан, производящих

международные транзитные автоперевозки, и транзитный проезд их на легковых автомобилях осуществляются, как правило, на основе межгосударственных соглашений при наличии документов, действительных для въезда в третье государство. Транзитные визы без права остановки на территории Кыргызской Республики выдаются с учетом маршрута следования и необходимого для этого времени, но не более чем на 5 суток. **(Закон Кыргызской Республики «О порядке пребывания иностранных граждан в Кыргызской Республики» от 14 декабря 1993 года №1299).**

Трафик людей – международно-признанной дефиницией этого понятия является его формулировка в Палермском Протоколе. Приложении к Конвенции ООН 2000 г. «О противодействии трансграничной организованной преступности»: вербовка, перевозка, перемещение, укрытие или удержание людей путем угроз, применения силы и других форм принуждения, похищения, мошенничества, обмана, злоупотребления властью или уязвимостью, либо предоставлением и получением денег и выгод для достижения согласия человека, имеющего контроль над другим человеком в целях его эксплуатации **(Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года).**

В Кыргызстане формулировка понятия «трафик людей» текстуально и в смысловом значении близка к ООНовскому определению **(см.: ст. 166 УК КР от 28 октября 2021 года №17).**

Третье государство – государство, не являющееся участником какого-либо интеграционного объединения, международной организации, международного договора, соглашения или конвенции. Например, любое государство мира, которое не входит в Европейский Союз, является третьим государством в отношении самого Евросоюза. Если сегодня, например, Сербия, Черногория и другие кандидаты на членство в Евросоюз являются третьими государствами по отношению к Сообществу, то, сменив свой политико-юридический статус на государство-члена ЕС, они перестают быть третьими государствами. В ЕАЭС (Евразийский Союз) входят, как известно,

Россия, Беларусь, Кыргызстан, Казахстан и Армения. Поэтому все остальные государства мира являются третьими по отношению к ЕАЭС. Нейтральные (третьи страны) к НАТО Финляндия и Швеция в результате известных российско-украинских событий 2022-2023 гг., получив статус членов Североатлантического Альянса (НАТО), перестали быть третьими государствами по отношению к нему.

Трехгрошовый роман – знаменитое литературное произведение немецкого антифашиста, прозаика, поэта, драматурга, теоретика искусства, сценариста, основателя театра «Берлинер ансамбль» Бертольта Брехта (1898-1956 гг.), которое в 1934 г., пожалуй, впервые в мировой литературе раскрыло феномен одной из разновидности торговли людьми - попрошайничества, организованного в виде мощной и разветвленной индустрии по эксплуатации людей одним из главных персонажей книги - владельцем фирмы «Друг нищего» Пичемом, индустрия которого включала производство всего необходимого реквизита для попрошаек: костылей, протезов для рук и ног, ветхой обуви, одежды, головных уборов а также выбора места для попрошайничества, отъема полученных от сострадательных горожан денег и прочее. Время и место действия романа - лондонский район «Сохо» в викторианской Англии. Основные сюжетные линии романа были представлены также в его экранизациях и в одноименном спектакле, музыку к которому написал немецкий композитор Курт Вайль. Одна из наиболее его известных зонгов, посвященная другому персонажу Б. Брехта - бандиту и налетчику Мэкки-мессер, стала многолетним хитом в исполнении звезд мировой эстрады: Эрнста Буша, Лайзы Минелли, Фрэнка Синатры, Луи Армстронга, Эллы Фицджеральд, Андрея Миронова и т.д.

«Трехгрошовый роман», его экранизация и постановки на театральных подмостках выразили протест Б. Брехта против эксплуатации человека в его наиболее отвратительных формах. К сожалению, торговля людьми с той поры расцвела, что вынудило ООН принять Конвенцию **«О противодействии организованной трансграничной преступности» и известного Палермского Протокола (2000 г.)** по проблеме борьбы с торговлей людьми, которая в XXI в. приобрела значительные масштабы. По данным ГУУР МВД КР явление организованного принудительного попрошайничества отмечено также в нашей республике.

– У –

Управление Верховного комиссара ООН по вопросам беженцев (УВКБ ООН) - учитывая тот факт, что Вторая мировая война и последующие события в различных странах мира привели к перемещению огромного количества людей (прежде всего беженцев), нуждающихся в международной защите, ООН в 1950 г, учредила специальную структуру, в задачу которой входил целый комплекс вопросов по решению их проблем - УВКБ ООН (Устав Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по делам беженцев. Принят резолюцией 428 (V) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1950 года). В Уставе подчеркивается, что деятельность Верховного комиссара совершенно аполитична по своему характеру: она носит гуманитарный и социальный характер и касается, как общее правило, лишь отдельных групп и категорий беженцев. Это должностное лицо ООН следует руководящим директивам, которые даются ему Генеральной Ассамблеей или Экономическим и Социальным Советом. Компетенция Верховного комиссара распространялась:

1) на всех тех лиц, которые рассматриваются как беженцы в силу Соглашений от 12 мая 1926 года и 30 июня 1928 года или в силу Конвенций от 28 октября 1933 года и 10 февраля 1938 года, Протокола от 14 сентября 1939 года или же в силу устава Международной организации по делам беженцев;

2) на всех тех лиц, которые, в результате событий, происшедших до 1 января 1951 года и в силу вполне обоснованных опасений стать жертвой преследований по признаку расы, вероисповедания, гражданства или политических убеждений, находятся вне страны своей гражданской принадлежности и не могут пользоваться защитой правительства этой страны или не желают пользоваться такой защитой либо вследствие таких опасений, либо по причинам, не связанным с соображениями личного удобства; или, не имея определенного гражданства и находясь вне страны своего прежнего обычного местожительства, не могут или не желают вернуться в нее вследствие таких опасений либо по причинам, не связанным с соображениями личного удобства.

Кроме того, Устав определяет перечень лиц, которые не подпадают под обязанности Верховного комиссара. Верховный комиссар обеспечивает

защиту беженцев, забота о которых входит в компетенцию его Управления, путем:

а) содействия заключению и ратификации международных конвенций о защите беженцев, наблюдения за выполнением постановлений этих конвенций и предложения необходимых поправок к ним;

b) содействия, при помощи специальных соглашений с правительствами, выполнению любых мероприятий, имеющих своей целью облегчение положения беженцев и сокращение числа беженцев, нуждающихся в защите;

c) содействия правительственным и частным усилиям, направленным на поощрение добровольной репатриации беженцев или их ассимиляции в новых странах;

d) облегчения допуска беженцев, не исключая тех, которые принадлежат к категориям наиболее нуждающихся, на территорию различных государств;

e) стараний получить разрешение для перевода имущества беженцев, особенно того имущества, которое необходимо для их расселения;

f) получения от правительств информации относительно числа беженцев на их территории и положения их, а также законов и постановлений, их касающихся;

g) поддержания тесного контакта с заинтересованными правительствами и межправительственными организациями;

h) установления наиболее целесообразного, по его мнению, контакта с частными организациями, занимающимися вопросом о беженцах;

i) облегчения координации усилий частных организаций, занимающихся попечением о беженцах.

В пределах, предоставленных в его распоряжение средств Верховный комиссар занимается такими другими видами деятельности, в том числе репатриацией и расселением, которые могут быть определены Генеральной Ассамблеей. Кроме того, Верховному комиссару поручается заведывание всеми общественными или частными средствами, получаемыми им для оказания помощи беженцам, и распределение их между частными и, если потребуется, государственными учреждениями, которые он считает наиболее квалифицированными для оказания такой помощи.

Верховный комиссар включает в свой годовой доклад отчет о своей работе в этой области и имеет право излагать свою точку зрения в Генеральной Ассамблее, в Экономическом и Социальном Совете и в их вспомогательных органах.

Устав УВКБ ООН регулирует также организационные и финансовые вопросы, в частности, порядок избрания Верховного комиссара, срок его полномочий, место расположения офиса, источники финансирования и т.д.

За годы своей деятельности УВКБ ООН превратилось во влиятельный орган, занимающийся проблемами беженцев и внутренне перемещенных лиц. В своих ежегодных докладах УВКБ констатирует рост числа беженцев в мире: в частности, в Сирии, Мьянме, некоторых районов Пакистана, а также из других стран и регионов мира, Новым явлением на европейской почве стало появление беженцев из Украины в ходе украинско-российского военного конфликта.

УВКБ ООН, которое ныне возглавляет Филиппо Гранди, имеет свои офисы в 134 странах мира, включая бывшие республики СССР. Бюджет организации, который складывается в основном за счет добровольных взносов государств-членов ООН, на проведенные в 2022 г. операции в 136 странах составил 8,994 млрд. долларов. Почти половина этой суммы пошла на меры по реагированию на отчаянное положение миллионов людей в странах Ближнего Востока и Африки, а также покинувших свои дома жителей Афганистана, Эфиопии и т,д.

Управление ООН по наркотикам и преступности (УНП ООН) – созданное в 1997 г. подразделение ООН, функции и задачи которого заключаются в борьбе с незаконным оборотом наркотиков, оружия, организованной преступностью, торговлей людьми и международным терроризмом. Место прибывание штаб-квартиры УНП ООН - Венский Международный центр. Во всем мире сегодня функционирует 21 региональное отделение, в которые входят около 150 стран (Википедиа. Управление ООН по наркотикам и преступности//**ru.m.wikipedia.org).**

Стратегия УНП ООН по борьбе с преступлениями, наркотиками и терроризмом охватывает тематический и региональный подходы, которые гарантируют проактивный, целенаправленный и эффективный характер деятельности. УНП ООН сосредоточивает свою деятельность на пяти взаимосвязанных проблемах:

- организованная преступность;
- трафик наркотиков и людей, противодействие наркотикам и здоровье;
- коррупция;
- профилактика преступлений и реформа уголовной юстиции;

- предупреждение терроризма.

УНП ООН осуществляет свою полевую деятельность через интегрированные программы, предназначенные служить в качестве региональных и национальных форм работы и экспертизы в случае угрозы от преступлений, наркотиков и терроризма. Что же касается форм помощи государствам, то она охватывает 5 направлений:

- проведение исследований и анализ угроз;
- помощь в усилении институционального потенциала;
- разработка стандартов и норм;
- трансграничное сотрудничество и распространение знаний;
- коммуникация и правовая помощь.

Ежегодно УНП ООН и его региональные представительства предоставляет отчет о своей деятельности (см. например, Управление ООН по наркотикам и преступности. Региональное представительство в Центральной Азии. Годовой отчет за 2020 год). Во введении к отчету региональный представитель Ашита Миталл отметила, что вызванный пандемией кризис впервые за 20 лет повернул вспять идущий вперед процесс развития общества. Мир в этих условиях стал более уязвимым перед лицом незаконного использования наркотиков и попыток организованной преступности воспользоваться сложившейся ситуацией. Тем не менее, УНП ООН, через страновые группы ООН поддерживало национальные меры реагирования на COVID-19, содействовало усилению антикоррупционных и иных мер. При этом особое внимание уделялось профилактике экстремизма в тюрьмах, укреплению национального потенциала в профилактике употребления наркотиков, предупреждению преступности и правонарушений среди детей и молодежи. За отчетный период в республиках Центральной Азии было проведено множество различных мероприятий. Например, в 2020 г. при поддержке Регионального представительства УНП ООН были проведены меры по усилению контрольно-пропускных пунктов государств региона, были реализованы программа контроля за контейнерными перевозками, проект по борьбе с наркотиками НАТО-УНП ООН и другие мероприятия.

В Кыргызстане в контексте этих мероприятий укрепили институциональный и операционный потенциал Службы МВД по борьбе с незаконным оборотом наркотиков, разработали новую Антинаркотическую программу правительства КР, для Академии МВД ввели специальный курс «Организационные и тактические основы борьбы с незаконным оборотом

наркотиков». Среди других реализованных мероприятий - организованная в январе 2020 г. УНП ООН учебно-ознакомительная поездка в Токио специалистов республики для изучения законного оборота медицинских препаратов; проект «Создание мобильных оперативных групп в Кыргызской республике»; проведение первого в своем роде тренинга по использованию специального программного обеспечения для анализа оперативных данных в городе Каракол; проведение заседания Координационного совета по развитию института апробации и т.д. (Управление ООН по наркотикам и преступности. Региональное представительство в Центральной Азии. Годовой отчет за 2020 год. с. 43-47).

Управление Верховного комиссара ООН по правам человека (УВКПЧ) - агентство ООН, которое следит за соблюдением и защитой прав человека, гарантированных Всеобщей декларацией прав человека. Принятой на третьей сессии Генеральной Ассамблеи ООН резолюцией 217 A (iii) от 10декабя 19438 года). Необходимость принятия этого документа была продиктована Второй мировой войны 1939-1945 гг., сопровождавшейся огромными преступлениями нацистов на полях сражений и в отношении мирного населения. В послевоенное время требовалось принять всеобщий договор о правах человека. Еще в 1941 г. президент США Франклин Делано Рузвельт в своем обращении «О положении страны» призвал поддержать четыре свободы: свободу слова, свободу совести, свободу от нужды и свободу от страха. Но после войны выявилось, что в Уставе ООН есть изъяны, касающиеся прав человека. Для разработки документа по правам человека была создана комиссия под руководством супруги американского Президента Элеоноры Рузвельт. После кропотливой работы был составлен проект текста декларации. Не затрагивая частности, организационные и правовые сложности работы над документом, отметим только, что она была завершена 18 июня 1948 г. Окончательная редакция Всеобщей декларации прав человека была поддержана 48 странами 10 декабря того же года и стала важнейшим международным документом.

Комиссариат по правам человека был создан Генеральной Ассамблеей ООН в 1993 г. С той поры Управление Верховного комиссара ООН по правам человека стало главным структурным подразделением ООН в этой сфере. Верховный комиссар назначается Генеральной Ассамблеей ООН на четырехлетний срок. В его задачи входят содействие и защита эффективной

реализации всех прав человека; содействие международному сотрудничеству в целях соблюдению прав человека; стимулирование и координация действий в области прав человека в рамках системы ООН. Правовую основу деятельности Управления составляют резолюции Генассамблеи и других директивных органов. Направления деятельности Управления охватывают различные вопросы: демократия, глобализация, бизнес, дети, гражданские и политические права, ВИЧ, СПИД, жилье, казни, эмиграция, расизм, и т.д. Верховный комиссар взаимодействует и сотрудничает с органами ООН, в частности, с Детским фондом (ЮНИСЕФ), ЮНЕСКО, ПРООН, УВКБ и т.д.

В 2008 г. в Бишкеке было создано Управление Верховного комиссара ООН по правам человека (УВКПЧ) для Центральной Азии. Управление является важным источников экспертных знаний в области прав человека и тесно сотрудничает со многими субъектами в регионе, в том числе с гражданским обществом, национальными правозащитными механизмами по подготовке докладов и последующей деятельности и с международным сообществом.

Различные структуры Кыргызстана (государственные органы, НПО и т.д.) активно участвуют в правозащитной работе на национальном уровне, периодически (2010, 2015, 2020 гг.) предоставляя соответствующую отчетность в виде Национального доклада Совету ООН по правам человека. Республика уже в третий раз избрана членом данного Совета. Последнее состоялось 11 октября 2022 г. на 17-м заседании 77-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН на период 2023-2025 гг. //**kyrgyzstan.un.org.**

Уполномоченные государственные органы в сфере миграции – во всех странах мира функционируют государственные органы по контролю и реализации внутренней и внешней миграции: пограничная, иммиграционная и таможенная службы, органы внутренних дел и органы безопасности, органы по реализации внешней политики, по регистрации населения и т.д. (Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года). Из содержания данного Протокола следует, что международное право именно на государственные органы возлагает обязанность осуществлять контроль и защиту государственных границ и в целом контролировать миграционные процессы (внутренние и внешние). В

нашей республике уполномоченными государственными органами в области миграции являются:

- Министерство труда, социального обеспечения и миграции которое, помимо прочих функций:

- разрабатывает и реализует меры единой государственной миграционной политики Кыргызской Республики;

- регулирует процессы привлечения иностранной рабочей силы с учетом интересов внутреннего рынка труда Кыргызской Республики;

- принимает меры по обеспечению защиты прав и законных интересов иммигрантов – этнических кыргызов и кайрылманов;

- разрабатывает и реализует меры по предупреждению и борьбе с торговлей людьми, а также по защите жертв торговли людьми;

- обеспечивает реализацию государственных программ по оказанию содействия иммигрантам – этническим кыргызам и кайрылманам;

- проводит регистрацию ходатайств о признании беженцем в КР и принимает решения о предоставлении статуса беженца в порядке, установленном законодательством КР в сфере беженцев, международными договорами, вступившими в силу в соответствии с законодательством КР;

- ведет учет лиц, ищущих убежище, и беженцев, кайрылманов и иностранных граждан, имеющих разрешение на работу в КР;

- вырабатывает основы государственной политики в области предупреждения и борьбы с торговлей людьми в Кыргызской Республики;

- в установленном законодательством Кыргызской Республики порядке в сфере миграции компенсирует расходы по транспортировке на родину тел умерших за пределами республики граждан Кыргызской Республики и т.д. **(см. подробнее - Постановление Кабинета Министров КР от 15 ноября 2021 года № 252. Положение о Министерстве труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики. В редакции постановлений Кабинета Министров Кыргызской Республики от 22 июля 2022 года № 392, 21 января 2023 года № 27, 13 июня 2023 года № 296).**

- **Пограничная служба** - единый государственный орган в системе исполнительной власти, предназначенный для охраны и защиты государственной границы, осуществления пограничного контроля, предупреждения и пресечения нарушений режима государственной границы, посягательств на суверенитет и территориальную целостность Кыргызской Республики **(см. подробнее: Закон КР «О пограничной службе Кыргызской**

Республики» от 19 марта 1999 года №28, в редакции Закона КР от 22 декабря 2011 года №249);

- Государственный Комитет по национальной безопасности – основные задачи ГКНБ, помимо защиты конституционного строя, суверенитета и территориальной целостности Кыргызской Республики, организации и осуществления разведывательной и контрразведывательной деятельности, заключаются в предупреждении, выявлении и пресечении организованной преступности и коррупции, незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ, их прекурсоров и аналогов, других преступлений, в том числе в сфере миграции, проведение досудебного производства по которым законодательством Кыргызской Республики отнесено к ведению органов национальной безопасности **(см. подробнее: Закон Кыргызской Республики от 5 июля 2022 года №57 «Об органах национальной безопасности Кыргызской Республики»);**

- Министерство внутренних дел (в структуре ГУУР МВД КР существует подразделение по борьбе с торговлей людьми; Служба по противодействию экстремизму и нелегальной миграции (СПЭНМ) - ОВД Кыргызской Республики – государственный вооруженный правоохранительный орган, осуществляющий исполнительно-распорядительные функции по обеспечению общественного порядка, безопасности личности и общества и борьбе с преступностью. Основными задачами ОВД являются:

- обеспечение общественного порядка, безопасности личности и общества;

- борьба с преступностью;

- осуществление производства по делам о правонарушениях и исполнение наказаний в пределах компетенции;

Органы внутренних дел (сотрудники) в пределах своей компетенции обязаны:

1) обеспечивать защиту и безопасность личности и общества, а также общественный порядок;

2) выявлять, предупреждать, пресекать и раскрывать преступления и правонарушения, регистрировать поступающую информацию о них в порядке, установленном уголовно-процессуальным законодательством Кыргызской Республики и законодательством Кыргызской Республики в сфере правонарушений;

3) осуществлять в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством Кыргызской Республики досудебное производство по уголовным делам;

4) разыскивать лиц, совершивших преступления, скрывшихся от органов досудебного производства и суда, уклоняющихся от исполнения уголовного наказания, пропавших без вести, а также других лиц, розыск которых возложен на органы внутренних дел;

5) контролировать соблюдение иностранными гражданами, лицами без гражданства, включая беженцев, законодательства в сфере внешней миграции;

6) исполнять законодательство Кыргызской Республики о гражданстве, внешней миграции, въезде и выезде, по вопросам правового положения иностранных граждан и лиц без гражданства и т,д. (см. подробнее: Закон Кыргызской Республики от 11 января 1994 года № 1360-XII. «Об органах внутренних дел Кыргызской Республики» (В последней редакции 15 февраля 2023 года № 27);

- Министерство иностранных дел – орган исполнительной власти, осуществляющий деятельность по реализации государственной политики и управления в сфере иностранных дел и во внешнеполитической сфере, координации и взаимодействию органов государственной власти Кыргызской Республики при разработке, принятии и реализации внешнеполитических решений в целях проведения единой внешней политики Кыргызской Республики, возглавляющим единую систему органов дипломатической службы. Министерство, его дипломатические представительства и консульские учреждения за рубежом, постоянные представительства КР при международных организациях и визовые пункты КР, органы при Министерстве, представительства Министерства в административно-территориальных единицах КР и организации, подведомственные Министерству выполняют задачи по защите прав и интересов граждан республики - мигрантов, осуществляющих свою трудовую деятельность за границей.

В этих целях Министерство выполняет следующие функции:

- содействует развитию и сохранению связей и контактов Кыргызской Республики с кыргызскими диаспорами и соотечественниками, проживающими за рубежом;

- участвует в рамках своей компетенции в разработке и реализации политики и мероприятий Кабинета Министров в таких сферах, как

миграционные, культурные и иные связи с иностранными государствами и международными организациями;

- оказывает содействие в реализации государственной миграционной политики Кыргызской Республики, в том числе путем участия в рамках своей компетенции в разработке и реализации соответствующими государственными органами мер по предупреждению и пресечению незаконной миграции и организации миграционного контроля;

- проводит правовую экспертизу проектов нормативных правовых актов Кыргызской Республики на соответствие нормам международного права;

- вносит предложения в соответствующие государственные органы по принятию законодательных и других мер по оказанию содействия правоохранительным органам с целью более эффективного преследования деяний, связанных с незаконным вывозом и торговлей людьми в Кыргызской Республики, с широким освещением в средствах массовой информации;

- участвует в принятии решений по ходатайствам иностранных граждан и лиц без гражданства, а также членов их семей о предоставлении им статуса иммигранта в соответствии с законодательством Кыргызской Республики и т.д. (см. подробнее: Положение о Министерстве иностранных дел Кыргызской Республики. Утверждено постановлением Правительства Кыргызской Республики от 20 февраля 2012 года N 113. В редакции постановления Правительства КР от 1 февраля 2023 года № 44).

Упрощенный порядок выдачи транзитных документов между Россией и Евросоюзом - принят в целях пересечения шенгенского пространства гражданами России после вступления в ЕС Литвы и Польши, что способствовало установлению транспортной коммуникации России со своей Калининградской областью. В 2003 г. было принято решение «О создании упрощенного транзитного документа (УПД) и упрощенного проездного документа по железной дороге (УПД-ЖД) и об изменении Общей консульской инструкции и Общего руководства. УПД может выдаваться на трехмесячный срок, он действителен для транзитного проезда всеми видами транспорта. За его получением необходимо обращаться в консульские органы. УПД-ЖД действителен только для проезда железнодорожным транспортом и имеет однократное действие (туда - обратно). Его выдача осуществляется бесплатно через билетные кассы.

Упрощенный транзитный документ и упрощенный проездной документ по железное дороге разрешают находиться лишь в пределах того государства-члена, через территорию которого совершается транзит (Польши или Литвы). (Право Европейского Союза. Учебное пособие. Ответственный редактор - доктор юридических наук, профессор С. Ю. Кашкин. Москва 2010. С. 278-279.). Граждане Кыргызстана могут попасть в Калининград/Калининградскую область различным путем: 1). прямым авиарейсом (из аэропорта «Манас», из Москвы, Санкт-Петербурга, Екатеринбурга, Самары и т.д.); 2). по железной дороге, используя (УПД-ЖД) из Москвы, Санкт-Петербурга и Адлера (европейская часть Российской Федерации); 3). транзитом на машине, используя УПД, например, через Литву. Срок транзита составляет всего 24 часа; 4). на пароме из Усть-Луги (Ленинградская область) (см. подробнее: **travel.yandex.ru)**.

– Ф –

Физическое лицо – каждый правоспособный и дееспособный гражданин любой страны. Человек в силу своего рождения приобретает определенные обязанности и права во всех сферах жизни государства и общества. Это означает, что «человек» тождественно понятию «физическое лицо». Следует признать, что физическое лицо – это не только гражданин какой – либо страны, но и гражданин третьего государства либо лицо без гражданства, наделённое правами и обязанностями в силу факта своего существования.

Понятие «гражданин» широко используются в Кыргызстане в различных нормативно-правовых актах (например, в Конституции КР), в официальном и бытовом общении и т.д. (понятие «гражданин» неоднократно используется в Конституции КР. Введена в действие Законом Кыргызской Республики от 5 мая 2021 года).

Филиалы «Паспортно-визового сервиса России» в Кыргызстане - важной задачей регулирования миграционных процессов, включая внешнюю трудовую миграцию, является всемерное улучшение обслуживания этой категории иностранных граждан в Российской Федерации, повышение их правового статуса, облегчение их условий пребывания и трудоустройства в стране приема. Большая ответственность в этом плане возлагается на государственные структуры РФ. В этих целях Россия намерена открыть на

территории Кыргызстана так называемый «Паспортно-визовый сервис». По данным Минтруда Кыргызской Республики, такое соглашение с российскими властями было достигнуто в ходе рабочей поездки министра труда. Открытие сервиса позволит кыргызстанцам проходить медицинское освидетельствование и другие процедуры в Кыргызстане до выезда в трудовую миграцию (сайт Министерства труда, социального обеспечения и миграции КР).

– Ц –

Центр трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве труда, социального обеспечения и миграции КР (ЦТГР при МТСОМ КР) – государственная структура, которая оказывает содействие гражданам Кыргызской Республики в трудоустройстве на внешних рынках труда, в частности, в Российской Федерации, Казахстане, Великобритании, Южной Корее, Турции, странах Евросоюза и т.д. Задачами ЦТГР в сфере трудоустройства являются:

- развитие системы организованного трудоустройства граждан Кыргызской Республики за рубежом;

- предоставление информационно-консультационных услуг по вопросам организованного трудоустройства за рубежом.

Основные функции ЦТГР заключается в следующем:

- устанавливает партнерские отношения с работодателями, частными агентствами занятости и другими заинтересованными сторонами, ведет переговоры и заключает договоры о сотрудничестве по трудоустройству граждан Кыргызской Республики за рубежом;

- осуществляет сбор и обновление информации о вакансиях и работодателях в рамках заключенных соглашений, а также о гражданах Кыргызской Республики, ищущих работу за рубежом;

- оказывает содействие гражданам Кыргызской Республики в оформлении необходимых разрешительных документов для трудоустройства за рубежом;

- информирует и консультирует граждан по вопросам внешней трудовой миграции и организованного трудоустройства в зарубежных странах, содействует их трудоустройству;

- информирует граждан о социальных, культурных и иных условиях пребывания в странах трудоустройства, правовых аспектах заключения трудовых договоров с работодателями и другими заинтересованными сторонами;

- оказывает услуги по подбору работников из числа граждан Кыргызской Республики желающих выехать за рубеж с целью трудоустройства;

- регистрирует граждан Кыргызской Республики, ищущих работу за рубежом, в базе данных соискателей ИКЦ;

- организовывает и проводит необходимые мероприятия по установлению квалификационного соответствия граждан требованиям работодателя;

- осуществляет мониторинг выполнения иностранными работодателями условий найма и приема на работу граждан Кыргызской Республики;

- проводит ярмарки вакансий;

- взаимодействует с организациями здравоохранения по вопросам медицинского освидетельствования состояния здоровья граждан, направляемых для трудоустройства за рубеж, с учетом требований работодателей;

- оказывает содействие организациям, а также самостоятельно проводит обучение граждан Кыргызской Республики, выезжающих за границу с целью трудоустройства **(Постановление Кабинета Министров КР от 17 декабря 2021 года №319 «О Центре трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве труда, социального обеспечения и миграции КР», Положение о Центре трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики в редакции постановления Кабинета Министров КР от 22 июля 2022 года № 392).**

Центры обслуживания населения (ЦОН) – основной их задачей является предоставление самых разнообразных услуг государственного характера всем гражданам страны по системе «единого окна». ЦОНы предоставляют следующие услуги:

- выдача паспортов, удостоверений личности;

- выдача временного удостоверения личности;

- регистрация граждан по месту жительства, а также снятие с прописки;

- оформление документов на выезд за пределы КР на постоянное место жительства.

При посещении ЦОН необходимо иметь при себе оригинал действующего удостоверения личности (документ, удостоверяющий личность с фотографией, выданный в КР) или паспорт гражданина КР.

Государственные услуги ЦОН можно получить таким способом:

- электронным (с помощью портала госуслуг);

- через многофункциональные центры (сокращенно МФЦ);

- традиционно, то есть обратившись лично в государственное учреждение.(Постановление Правительства Кыргызской Республики «Об утверждении стандартов государственных услуг, оказываемых физическим и юридическим лицам государственными органами, их структурными подразделениями и подведомственными учреждениями» от 3 июня 2014 года № 303) полное информация о предоставление услуг в ЦОНах можно посмотреть по системе - E mail: **info@digital.gov.kg**

Центры временного содержания иностранных граждан (ЦВСИГ) либо специальное учреждение временного содержания иностранных граждан (СУВСИГ), иногда депортационный центр, депортационная тюрьма - места содержания под стражей и в изоляции иностранцев, ожидающих выдворения либо депортации из России по решению суда – учреждение временного содержания иностранных граждан является местом, куда попадают иностранные граждане, подлежащие административному выдворению за пределы страны, депортации или реадмиссии за нарушение законодательства. Деятельность всех центров временного содержания иностранцев на территории РФ осуществляется под контролем МВД РФ в соответствие с Конституцией РФ, КОАП, ФЗ № 115 и другими законодательными актами РФ. Чаще всего в центры содержания иностранных граждан мигранты попадают из-за нарушения режима пребывания в РФ и из-за проблем с миграционными документами, поскольку далеко не все понимают, насколько важно постоянно иметь на руках полный комплект действующих документов. В центрах временного содержания, иностранцы находятся до тех пор, пока не появится возможность отправить их на родину.

В настоящее время Центры временного содержания практически во всех субъектах федерации России. (Федеральный Закон РФ «О правовом положении иностранных граждан в РФ» от 21 июня 2002 года).

Цессия – это уступка одним государством своей территории другому по соглашению между ними. Цессия является одним из правомерных способов приобретения территории и, поскольку она основана на взаимном согласии, в настоящее время имеет наиболее широкое практическое значение. уступка одним государством своей территории другому по

соглашению между ними. Цессия является одним из правомерных способов приобретения территории и, поскольку она основана на взаимном согласии, в настоящее время имеет наиболее широкое практическое значение. Цессия может быть действительна только в том случае, если как государство, которому эта территория принадлежала до настоящего времени, так и государство, которому она должна принадлежать в будущем, заявили о своем согласии, например, путем заключения соответствующего договора. Согласие, полученное путем угрозы силой или ее применения, является недействительным в соответствии со ст. 52 Венской конвенции о праве международных договоров (1969 г.). Территориальное море само по себе не может быть объектом цессии; оно может передаваться только совместно с сухопутной территорией, к которой оно примыкает. Непосредственным результатом цессии является передача международно-правовой ответственности за соответствующую территорию. После передачи права собственности цессионарию все происходящее на данной территории юридически рассматривается как относящиеся к этому государству, причем последнее несет ответственность перед другими государствами за любой ущерб, причиненный в результате деятельности (или бездеятельности) на данной территории. Это включает, например, обязательство по предотвращать загрязнение окружающей среды на территории другого государства. **(Международное право: учебно-методический комплекс / В. Е. Живарёв. - М.: Юридический институт МИИТа, 2010. - 52 с.).**

– Ч –

Чартерный рейс – рейс, который заказывает туроператор или другое юрлицо на основе арендного (чартерного) договора. Иными словами- это рейс, который не подчиняется обычному расписанию и организуется авиакомпанией по требованию клиента. Отличие чартерного рейса от регулярного ещё и в том,

что на регулярный рейс пассажир заранее оплачивает билет и получает его на руки задолго до полёта. И регулярный рейс действует строго по расписанию, в заданное время. Чартерный же рейс организуется по мере набора клиентов, и билет выдаётся в день вылета или прямо перед посадкой в самолёт. Организатор чартера берёт на себя всю ответственность за подготовку полёта, включая работу над составлением всех необходимых документов. **(https://www.svyaznoy.travel/guide/cto-takoe-cartery-i-kak-oni-rabotaut)** Во время пандемии, чартерными рейсами привозили наших соотечественников из дальнего зарубежья, так как многие регулярные рейсы были отменены.

Челночная миграция – краткосрочная миграция, имеющая целью куплю-продажу товаров в различных странах и получение соответствующей прибыли на разнице между покупной и продажной ценой. Наиболее развита в приграничных районах. Получила широкое распространение в государствах бывшего СССР в 1990-х гг. как результат скудности рынка потребительских товаров. **(http://law.niv.ru/doc/dictionary/migration/fc/slovar-215.htm#zag-117**).

«Черный список» - официальный государственный (обычно, но необязательно, автоматизированный) список лиц, которых не следует допускать в страну или которые должны арестовать по прибытии. «Черный список» («список разыскиваемых лиц») обычно является межведомственным проектом, в котором задействованы все правоохранительные, разведывательные и миграционные службы. В электронном или рукописном варианте «черный список» регулярно проверяется сотрудниками консульской и пограничной служб при принятии решений о выдаче визы или разрешении на въезд кого-либо в страну. Центр трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики (ЦТГР) на постоянной основе проводит информационно-справочную работу по проверке граждан Кыргызской

Республики на наличие временного запрета на въезд в Российскую Федерацию в «черном списке».

Самостоятельно проверить себя в «черном списке» можно онлайновом режиме:

- на сайте ЦТГР (**www.migrant.kg)**;

- обратившись в ЦТГР по адресу г. Бишкек, ул. Токтогула, 237 (пересекает бульвар Молодая Гвардия);

- обратившись в ЦТГР по адресу г. Ош, ул. Ленина, 221.

– Ш –

Шенгенская виза – это документ, выданный компетентными органами заинтересованному лицу для посещения стран шенгенской зоны. Шенгенская зона состоит из 26 стран, которые разрешили свободное передвижение своим гражданам внутри этой зоны, как в одной стране. Шенгенская пространство включает основные европейские страны, кроме Великобритании. Однако есть страны, которые не являются частью Евросоюза, например, Норвегия, Исландия, Швейцария и Лихтенштейн, но входят в шенгенскую зону и соблюдают политику свободного передвижения. Право свободного передвижения в шенгенском пространстве принадлежит также иностранным гражданам и лицам без гражданства, если они въехали в шенгенскую зону и пребывают там на законных основаниях. Владельцам шенгенских виз следует иметь ввиду, что внутренние границы Евросоюза, например, германо-польская, франко-бельгийская, франко-испанская и т.д. пересекаются в соответствии с шенгенским правом в любом месте без прохождения какого-либо контроля (паспортного, автомобильного, таможенного, фитосанитарного и т.д.). Но в определенных случаях, например, объявление миграционной амнистии, временно между государствами ЕС могут вводиться контрольные мероприятия. Следует также учитывать, что в определенных случаях шенгенскую визу могут аннулировать или отменить.

19 июня 2019 г. Совет Евросоюза утвердил изменения в Визовый кодекс, которые поощряют благоприятные условия для добросовестные путешественников: совершающих краткосрочные поездки в Европу (визовые требования распространяются на граждан 105 стран мира). Теперь путешественники могут подавать заявление на визу за 6 месяцев до запланированной поездки (за 9 месяцев - для моряков). В большинстве случаев они смогут обращаться за визой напрямую в стране постоянного проживания. Они также могут заполнять и подписывать заявление в электронном виде, если такая возможность будет доступна. Несовершеннолетние в возрасте от 6 до 18 лет могут быть освобождены от уплаты визового сбора. Путешественники, совершающие частые поездки в Европу и имеющие положительную визовую

историю, смогут получить многократные визы, срок действия которых будет постепенно увеличиваться с одного года до максимального срока в 5 лет.

В зависимости от цели/характера Вашей поездки, есть три основных типа шенгенской визы, которые выдаются определенным посольством/консульством. **1)** виза для краткосрочного пребывания (однократная, двукратная или многократная), но в любом случае, максимум - не более 90 дней на протяжении любого периода в 180 дней. Она применяется ко всем категориям «А» и «С». Первая категория виз «А» является транзитной аэропортовой визой (действует в течение 5 дней), которая позволяет ее владельцу перемещаться по международной зоне аэропорта страны шенгенского соглашения без въезда в страну шенгенского зоны. Категория «С» является краткосрочной визой, которая позволяет ее владельцу проживать в шенгенской стране определенный период времени, в зависимости от срока действия визы. **2)** Транзитная аэропортовая виза (действует в течение 5 дней). **3)** Национальная виза (не шенгенская виза) с ограниченным территориальным действием, которая не дает права на свободное передвижение по территории шенгенских государств (см. подробнее: www. astons. com).

Лицо, ходатайствующее о выдаче шенгенской визы, должно удовлетворять следующим условиям:

- обладать действительным проездным документов на поездку, срок окончания которого бы превышал на 90 дней срок действия визы;

- подтвердить цель и условия своей поездки, наличие достаточных материальных средств, а также свое намерение возвратиться домой;

- на него должен отсутствовать «информационный запрос о недопуске». Например, если есть серьезные подозрения, что этот человек планирует на территории ЕС совершить преступление. (Визовый кодекс Евросоюза).

Граждане Кыргызстана, намеревающиеся получить шенгенскую визу, могут обращаться в аккредитованные в нашей республике визовые центры Германии (VISAmetric) в г. Бишкек или в г. Оше. Интернет - адрес; **kg-appointment. visametric. com/kg**

Шенгенское право – составная часть права Европейского союза (ЕС), регулирующая условия въезда, пребывания и трудоустройства лиц в Шенгенском пространстве (всего 27 стран, в том числе несколько стран, не являющихся членами Союза), включая условия предоставления единой (шенгенской) визы, а также сотрудничество полиций и судов стран-участниц

в уголовно-правовой области. Таким образом, шенгенское право реализуется по вопросам пограничного, иммиграционного, таможенного и иных видов контроля на внешних границах Евросоюза, свободы передвижения лиц (в том числе граждан ЕС и третьих стран, как правило, без всяких проверок на внутренних границах государств-членов ЕС), товаров, услуг и капиталов внутри ЕС, путем сотрудничества государств-членов по выдаче шенгенских виз, а также противодействия экстремизму, терроризму, нелегальной миграции и другим угрозам Сообщества.

Своим названием это право обязано приграничному с Францией и Германией люксембургскому городку Шенген, где 14 июня 1985 г. Бельгия, Нидерланды, Люксембург, Германия и Франция подписали Соглашение (33 статьи) о поэтапной отмене контроля на общих границах, но который предстояло перенести на внешние границы государств-членов и обеспечить тем самым свободу передвижения лиц, товаров и услуг в общем пространстве. В июне 1990 г. в целях дальнейшего развития шенгенского права был принят объемный (142 статьи) Договор об имплементации Соглашения 1985 г. Этот документ привел ключевые понятия шенгенского права, определил важнейшие меры по реализации свободы передвижения людей и обеспечения внутренней безопасности. В последующие годы шенгенское право совершенствовалось путем принятия новых документов, например, Шенгенского кодекса о границах 2016 г, (Регламент (ЕС) 2016/399 Европейского парламента и Совета от 9 марта 2016 г.), Визового кодекса 2009 г. и т.д.

Следует отметить, что ЕС, который имеет свои представительства в бывших странах СССР, включая Кыргызстан, начиная с 2003 г., тесно сотрудничает с нашей республикой, оказывает нам разнообразную помощь, например, в рамках проекта по управлению границами - «БОМКА». Кроме того, Евросоюз оказывает помощь Кыргызстану по вопросам модернизации гражданского, процессуального и административного законодательства, обучению судей, прокуроров,, внедрению ИТ- инструментов для регистрации уголовных дел и правонарушений, улучшения доступа к правосудию и т.д. (Представительство Европейского Союза в Кыргызской Республики. www. eeas. europa. eu).

Штрафные санкции за преступления и правонарушения в сфере миграции установлены в Кодексе Кыргызской Республики о правонарушениях и в Уголовном кодексе КР.

Штраф – это денежное взыскание в доход государства, налагаемое судом или уполномоченным органом на лицо, виновное в совершении правонарушения. Размер штрафа определяется исходя из расчетного показателя (РП), установленного на момент совершения правонарушения (ст. 31 Кодекса КР о правонарушениях). Размер штрафа за административное правонарушение на физических лиц составляет от 10 до 200 РП, на юридических лиц – от 50 до 650 РП.

За нарушения в сфере миграции предусмотрены штрафные санкции от 55 до 650 РП. Например, в соответствии со ст. 431 Кодекса КР о правонарушениях предусмотрены штрафы в размере 55 расчетных показателей (РП):

- за нарушение иностранным гражданином порядка пребывания либо проживания в КР,

- за нарушение порядка осуществления трудовой деятельности в КР.

Для пригласивших или принимающих иностранных граждан и лиц без гражданства за нарушение установленного порядка пребывания предусмотрен более крупный штраф: для физических лиц от 10 до 30 расчетных показателей, на юридических лиц - от 50 до 130 РП (ст. 430 Кодекса КР «О правонарушениях»).

За нарушение правил привлечения и использования в КР иностранной рабочей силы установлен штраф на физических лиц в размере 200 РП, на юридических лиц – 650 РП (ст. 93 Кодекса КР «О правонарушениях»).

В уголовном законе штраф как вид основного наказания устанавливается в зависимости от характера и тяжести совершенного преступления с учетом имущественного положения обвиняемого, осужденного (ст. 65 УК КР) и представляет собой наказание, назначаемое судом в денежной форме. Размер штрафа за преступление составляет от 200 до 25000 РП. Однако, наказание за преступления в сфере миграции не предусматривает штрафные санкции, за эти преступления в качестве наказания установлено лишение свободы на различные сроки.

– Э –

Экспатриация (от лат. ex «из» + patria «родина, отечество») – временное или постоянное выдворение, изгнание человека за пределы страны, как правило, его географической или культурной родины, сопровождающееся

обычно с лишением гражданства, а также прекращение гражданства, в том числе по желанию самого гражданина. Известно, что в XIX - в первой половине XX вв. экспатриация весьма широко применялась в тоталитарных государствах, в том числе в фашистской Германии, Советском Союзе, других странах. Напомним, что экспатриации в СССР подвергались хорошо известные его граждане (позже с середины 50-х гг. XX в. их стали называть диссидентами) за несогласие с внутренней и внешней политикой КПСС, в том числе в области прав и свобод человека, за антисоветские высказывания, размещение книг, статей, самиздатских изданий («Хроника текущих событий») за пределами Советского Союза, преимущественно в странах Запада.

Многим памятна история с так называемым «философским пароходом» (собирательное название не менее пяти рейсов пассажирских судов, которые с 1922 г. вывезли из страны известных историков, писателей, философов, другие представители русской культуру, которые находились в идейно-политической оппозиции Советской России. В их числе был и философ Н. Бердяев. После Второй мировой войны, например, выдворению за пределы страны подвергся автор известного произведения «Гулаг» (Главное управление лагерей СССР) А. Солженицын с семьей. Среди известных экспатриантов позднего советского периода - оперная дива Г. Вишневская и ее муж, дирижер и знаменитый виолончелист М. Ростропович, правозащитник, писатель, публицист и общественный деятель В. Буковский, писатель, драматург, журналист А. Амальрик, генерал-майор вооруженных сил СССР, участник диссидентского движения П. Григоренко, писатели В. Войнович и В. Аксенов; режиссер Ю. Любимов и другие. Позже гражданство некоторым бывшим гражданам СССР, утратившим его в период 1966-1988 гг. было возвращено. **(Об отмене Указов Президиума Верховного Совета СССР от 15 августа 1990 г. №568 о лишении гражданства некоторых лиц, проживающих вне пределов СССР).**

Законодательство Кыргызстана устанавливает основания лишения своего гражданства, что является исключительной мерой по защите национальной безопасности и государственных интересов Кыргызской Республики. В том числе действия, представляющие угрозу национальной безопасности КР; прохождение за пределами КР подготовки для совершения террористического или экстремистского преступления; участие в деятельности террористических организациях и т.д. Каких-либо идейно-

политических оснований для лишения гражданства КР нет. (см. подробнее: Закон Кыргызской Республики «О гражданстве Кыргызской Республики» //**minjust.gov.kg**).

Экспаты (на англ. «находиться вне родины») -- иностранные специалисты, которые работают и живут в другой стране, не являющей страной их гражданства или рождения**.** Экспатом может быть малоквалифицированный человек, но значительно чаще экспаты - это классные специалисты и руководители в какой-либо области. Любая страна заинтересована в притоке таких специалистов, Такая ситуация порождает конкуренция за экспатов. Мотивацией для переезда экспатов в другую страну могут быть различные обстоятельства, включая более комфортные условия работы, благоприятные условия жизни, легкая общественная интеграция в местное сообщество и т.д. Экспаты работают либо на международные корпорации, либо на себя, стремясь выбрать новый дом для себя и своей семьи. Как правило, экспаты приезжают в другую страну по контакту и не на большой срок. В этом состоит их важное отличие от иммигрантов, которые выезжают в другую страну навсегда. Престижным местом работы и жизни в мире считается Дубай, где в 2022 г. экспаты составляли 80 % всего населения. Другой страной приема экспатов является Турция, особенно ее крупные города: Стамбул, Анкара, Измир, которые представляют хороший рынок труда для лиц, строительных специальностей. Судя по официальным данным, в российских компаниях экспаты как-то не прижились: на их долю приходится всего 13% топовых мест, да и те, как правило, в иностранных компаниях (Экспаты//**ru.m.wiktionary.org**).

Экстерриториальность – статус физических или юридических лиц, учреждений либо объектов, изъятых из-под действия местного законодательства и подпадающих (частично или в полном объеме) под

действие законодательства другого государства (Сухарев А.Я., Крутских В.Е. Большой юридический словарь. – М.: Инфра-М., 2003. – 703 с.) К экстерриториальности можно отнести, например, посольства, консульства, находящиеся в какой-либо стране. Экстерриториальностью пользуются также морские и воздушные суда в пределах иностранной территории, если они оказались там законным путем (ст. 32 Конвенции ООН по морскому праву 1982 г.). Экстерриториальностью, например, пользуются военные базы в

зарубежных государствах, а также здания, которые занимают учреждения ООН. Кыргызстан за рубежом военных баз и морских судов не имеет. В то же время, принцип экстерриториальности распространяется на все дипломатические представительства КР за рубежом, главу нашего государства при визите в другие страны. В Кыргызстане сегодня размещены диппредставительства 33 стран. В то же время Кыргызстан имеет 36 дипломатических представительств за рубежом. С их перечнем можно ознакомиться на сайте МИД КР. **https://old.mfa.gov.kg/contents/view/id/100**

Экстрадиция – общемировая практика выдача преступников – передача преступника государством, на территории которого он находится, другому государству по требованию последнего для привлечения к уголовной ответственности или исполнения вступившего в законную силу приговора. Вопросы выдачи (экстрадиции) лиц для привлечения к уголовной ответственности или исполнения приговора регламентированы, в частности, Европейской конвенцией о выдаче от 13 декабря 1957 года, дополнительным протоколом к Европейской конвенции о выдаче от 15 октября 1975 года, вторым дополнительным протоколом к Европейской конвенции о выдаче от 17 марта 1978 года, Конвенцией о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 22 января 1993 года, иными нормами международного и отечественного права, регулирующих вопросы выдачи лиц для уголовного преследования.

Экстрадиции подлежат лица, находящиеся в межгосударственном или международном розыске за совершение деяний, которые по законам запрашивающей и запрашиваемой - договаривающихся сторон являются наказуемыми.

Что же касается нашей республики, то иностранные граждане и лица без гражданства, совершившие преступление вне пределов Кыргызской Республики и находящиеся на территории Кыргызстана, могут быть выданы иностранному государству для привлечения к уголовной ответственности или отбывания наказания в соответствии с международным договором КР или на основе принципа взаимности может выдать иностранному государству иностранного гражданина или лицо без гражданства, находящихся на территории КР, для уголовного преследования или исполнения приговора за деяния, которые являются уголовно наказуемыми по уголовному закону КР и законам иностранного государства, направившего запрос о выдаче лица.

Выдача лица на основе принципа взаимности означает, что в соответствии с заверениями иностранного государства, направившего запрос о выдаче, можно ожидать, что в аналогичной ситуации по запросу КР будет произведена выдача. Так, по сообщениям СМИ, со ссылкой на Генпрокуратуру КР, из Испании в Кыргызстан был экстрадирован кыргызстанец, обвиняемый в совершении тяжкого преступления. В 2021 году мужчина был объявлен в международный розыск за причинение тяжкого вреда здоровью — нанес ножевые ранения человеку. Разыскиваемого задержали в Мадриде. Запрос Генпрокуратуры КР об экстрадиции удовлетворен Министерством юстиции Испании. 22 февраля обвиняемого доставили в Бишкек. **/https://ru.sputnik.kg/20230222/kyrgyzstan-bishkek-madrid-ekstraditsiya-1073075075.html/**. Таким образом, экстрадиция является эффективным правовым инструментом, используемым в международной практике сотрудничества государств в сфере уголовного процесса, посредством которого в каждом конкретном случае обеспечивается неотвратимость ответственности и наказания лиц, совершивших уголовно наказуемые деяния.

Экстремизм – это какое-либо деяние, направленное на насильственный захват власти или насильственное удержание власти, а также на насильственное изменение конституционного строя государства, а равно насильственное посягательство на общественную безопасность, в том числе организация в вышеуказанных целях незаконных вооруженных формирований или участие в них, и преследуемые в уголовном порядке в соответствии с национальным законодательством» (ч. 1. ст. 1 Шанхайской конвенции).

Экстремизм могут осуществлять люди, которые имеют самое разное социальное или имущественное положение, национальную и религиозную принадлежность, профессиональный и образовательный уровень, возрастную и половую группы и так далее. История показывает, что экстремизм, как выражение крайних взглядов и установок, обладает способностью проникать во все сферы общественной жизни.

В политическом аспекте экстремисты выступают против сложившихся общественных структур и институтов, против общественных устоев, пытаясь подорвать их стабильность, в массе своей силовыми методами. При этом для них крайне важен резонанс, вызываемый их действиями в государстве.

В межнациональных отношениях экстремизм выражается в разжигании вражды и ненависти между нациями и народностями, вооруженных

конфликтах, геноциде, посягательствах на территории соседних государств.

Основные принципы, правовые и организационные основы противодействия экстремистской деятельности в целях защиты прав и свобод человека и гражданина, основ конституционного строя и обеспечения национальной безопасности в нашей стране регулируются Законом Кыргызской Республики **«О противодействии экстремистской деятельности» от 24 февраля 2023 года № 40.**

Электронная база данных на лиц, которым запрещен въезд на территорию Российской Федерации («черные списки» на граждан Кыргызстана) – одним из важных направлений реализации миграционной политики многих стран, в том числе и России, является пресечение незаконной и недокументированной миграции. Иностранные граждане, допустившие во время своего пребывания в России различные правонарушения, в том числе таможенные, нарушение санитарных норм, задолженность по налогам, кредитам и штрафам или подавших недостоверные сведения и ряд других нарушений, вносятся в электронную базу данных на лиц, которым запрещен въезд на территорию Российской Федерации, в так называемый «черный список». Ограничение на въезд в Россию может быть на 3, 5, 10 лет или пожизненно.

В случае, если гражданин КР попал в реестр миграционной службы за мелкое административное нарушение, то можно обойтись заявлением в уполномоченный орган МВД РФ. Заявление должно быть написано в стенах Бишкекского информационно-консультационного центра при наличии копии паспорта. Обращение поступит в миграционную службу того района (области), где человек был внесен в список. В случае одобрения заявление рассмотрит МВД РФ. После обработки заявления информация поступит в пограничные органы, и у заявителя появится возможность въехать на территорию РФ.

В более сложных случаях необходим пакет документов: заявление (ходатайство), написанное с изложением ситуации на бумаге формата А4; копии документов, удостоверяющих личность (заграничный паспорт и внутренний ID-card); копия свидетельства о браке (если супруг/супруга является гражданином/гражданкой РФ); копия разрешения на работу или копия патента (если осуществлялась трудовая деятельность); студенческий билет, справка с места учебы и т. д. (студентам). Если выдворение из страны

произошло посредством судебных органов, то придется оспаривать это решение с помощью юристов. Процесс может длиться несколько лет. Это можно сделать самостоятельно, заполнив специальную онлайн-форму на сайте либо с помощью сотрудников паспортных столов, центров обслуживания населения ГРС, территориальных подразделений Министерства труда, социального обеспечения и миграции КР.

Проверить себя в черном списке можно также на сайте Центра трудоустройства граждан за рубежом при Министерстве труда, социального обеспечения и миграции Кыргызской Республики. Нужно ввести Ф.И.О. и дату рождения и нажать на поиск. **https://migrant.kg/ru/services/black-list/.** В Бишкеке можно провериться офлайн, обратившись в ЦТГР по адресу: улица Токтогула, 237 (пересекает проспект Молодой Гвардии); в Оше с таким же вопросом нужно обратиться по адресу: улица Ленина, 221.

Электронный документооборот – это обмен электронными документами по телекоммуникационным каналам связи. Электронный документ – это файл, заверенный электронной подписью. Электронный документ является юридически значимым.

Электронные документы создаются, обрабатываются и хранятся в СЭД. Единицей учета является электронный документ, зарегистрированный в СЭД. Электронные документы, поступающие в учреждение посредством СЭД, проходят первичную обработку, которая осуществляется в автоматизированном режиме и включает проверку реквизитов поступившего электронного документа: дату регистрации, наименование учреждения, отправившего электронный документ, краткое содержание электронного документа, фамилия, инициалы лица, подписавшего электронный документ, электронная подпись, с использованием которой подписан электронный документ.

Электронные документы после их исполнения подлежат ведомственному хранению в СЭД в течение периода, не превышающего предельные сроки ведомственного хранения, предусмотренные законодательством Кыргызской Республики в сфере архивного дела для аналогичных документов на бумажных носителях. Электронные документы временного срока хранения (до 10 лет) хранятся в том формате, в котором они были сформированы, отправлены или получены, с обеспечением одновременного хранения сформированных электронных подписей под

соответствующими электронными документами. Электронные документы постоянного срока хранения обязательно дублируются па бумажном носителе. (Постановление Кабинета Министров КР «О внесении изменений в некоторые решения Правительства Кыргызской Республики по вопросам документооборота в электронном формате в государственных органах местного самоуправления» от 8 апреля 2022 года №207).

Эмиграция – выезд на постоянное проживание в другое государство (ПМЖ). При этом, каждое лицо, кто меняет одну страну на другую, становится одновременно иммигрантом и эмигрантом. Если человек уехал из Кыргызстана в Россию, то для РФ - он иммигрант, для КР - эмигрант. Причины эмиграции, как правило - это неудовлетворенность качеством жизни, возможность получить желаемое образование или работу с достойной оплатой только за границей, преследование по политическим или иным мотивам, несогласие с политическим режимом на родине, война.

В законодательстве нашей страны эмиграция трактуется как «выезд граждан Кыргызской Республики за пределы Кыргызской Республики на территорию другого государства с целью постоянного жительства»**. (Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61).**

Эмигра́нт – лицо, выезжающее из страны с целью постоянного (или на длительный срок) проживания в другом государстве. Критерии определения этого термина в разных странах различны. Так, в Великобритании эмигрант определяется как «лицо, предполагающее устроиться в другой стране на срок не менее 1 года после проживания в стране в течение года и более»; в Германии - как лицо, покидающее страну после прекращения в ней жительства, во Франции - алжирский выходец, возвращающийся в Алжир. Есть страны (США, Чехия и др.), которые вообще не определяют статус эмигранта и соответственно не ведут учета этой категории. Причины эмиграции могут быть экономическими, социальными, военно-политическими, этническими, демографическими, эколого-географическими, религиозными и др.

В нашем законодательстве дается следующее определение эмигранта - гражданин Кыргызской Республики, выезжающий за пределы Кыргызской Республики на территорию другого государства с целью постоянного жительства. (Закон КР «О внешней миграции» от 17 июля 2000 года № 61).

– Ю –

Ювенальная юстиция – это система мероприятий в отношении детей, находящихся в конфликте с законом, включающая в себя вопросы профилактики правонарушений. Ювенальная юстиция появилась в конце XIX в. в качестве специальных судов для детей, совершивших какие-либо преступления. Цель у таких судов иная, чем у обычного правосудия. Ювенальный суд исходит из того, что преступление, совершенное ребенком, не его вина, а его беда. В России чаще всего говорят о противоречиях ювенальной юстиции, определяя её как систему контроля за семьями, в которой у родителей за малейшую провинность забирают детей (и никогда не отдают назад). По их мнению, именно это постоянно случается в США и странах Западной Европы, где ювенальная юстиция принята на государственном уровне.

В Кыргызстане вопросы ювенальной юстиции регулируются на законодательном уровне, под который подпадает обеспечение прав и интересов детей, находящихся на территории КР, а также детей - граждан КР, находящихся за её пределами, включая обеспечение защиты детей, находящихся в трудной жизненной ситуации. (**Кодекс Кыргызской Республики «О детях» от 10 июля 2012 года №100)**.

Юридическое лицо – организация, которая имеет в собственности, хозяйственном ведении или оперативном управлении обособленное имущество, отвечает по своим обязательствам этим имуществом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права, несет ответственность по своим обязанностям, может выступать истцом и ответчиком в суде. **(Закон КР «О государственной регистрации юридических лиц» от 20 февраля 2009 года №57, Гражданский кодекс Кыргызской Республики от 8 мая 1996 года №15).**

Юриспруденция (лат. Jūris prūdentia «правоведение») – наука, изучающая свойства государства и права; совокупность правовых знаний; практическая деятельность юристов и система их подготовки.

Юриспруденция как наука возникла в античности, особенно в древнем

Риме. Таким образом, под юриспруденцией понимают несколько взаимосвязанных понятий: науку о государстве и праве, изучающую результаты правового регулирования и выдвигающую правовые идеи о возможности внесения прогрессивных изменений в механизм, и способы регулирования общества; совокупность знаний о государстве, управлении, праве, наличие которых даёт основание для профессионального занятия юридической деятельностью; практическое применение юридических знаний, деятельность юристов.

Юридические науки – это общественные науки, изучающие право, правовую систему как систему социальных норм, правотворческую и правоприменительную деятельность **(https://knowledge.allbest.ru/law/3c0b65635b2bc79b4d53a88421306d37_0.html)**

Словарь-справочник основных терминов и понятий по торговле людьми, нелегальной и трудовой миграции

Под общей редакцией
доктора философских наук, профессора политологии
Киютина В.Г.

Составители

Апышев С.Д., Байгуттиева Ж., Киютин В.Г.,
Мусаходжаев А.А., Шамырканова Ж.Ы.

Научный консультант
Кандидат юридических наук, доцент, полковник милиции
Джумабаев М.Дж.

Компьютерная вёрстка

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНЕ КАРАШТУУ
СТРАТЕГИЯЛЫК ДЕМИЛГЕЛЕР УЛУТТУК ИНСТИТУТУ

Адамдарды сатуу, мыйзамсыз жана эмгек миграция боюнча негизги терминдердин жана түшүнүктөрдүн түшүндүрмө сөздүгү

БИШКЕК – 2024

УДК 325 (035)

ББК 65.248я2

Долбоордун жетекчиси жана жооптуу редактор – философия илимдеринин доктору, саясат таануу илиминин профессору В. Г. Киютин.

Түзүүчүлөр: С.Д. Апышев, Ж. Байгуттиева, В.Г. Киютин, А.В., Мусаходжаев, Ж.Ы. Шамырканова.

Орус тилинен кыргыз тилине которгон-А. Э. Орозакунов

Басылманын илимий консультанты — Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Төрагасына караштуу Адамдарды сатууга каршы аракеттенүү жана миграция маселелери боюнча Кеңештин Катчылыгынын орун басары, адамдарды сатуу боюнча баяндамачы, ю.и.к., доцент, милициянын полковниги М.Дж. Джумабаев.

Рецензенттер: юридика илимдеринин доктору, профессор, КРСУнун жаштар арасындагы деструктивдүүлүктүн жана экстремизмдин алдын алуу институтунун директору Б.Г. Тугельбаева, социология илимдеринин доктору, Россия Илимдер академиясынын ФНИСЦ Социология институтунун миграциялык жана интеграциялык процесстерди изилдөө секторунун башчысы, башкы илимий кызматкер, Улуттар аралык мамилелерди изилдөө борборунун жетекчиси В.И. Мукомель.

Миграция боюнча негизги терминдер жана түшүнүктөр: сөздүк-маалымдама./ В.Г. Киютиндин жалпы редакциясы алдында./ - Бишкек, 2024. - __ б.

ISBN

Бул басылма укук коргоо органдарынын кызматкерлерине, миграция жана адамдарды сатуу маселелери менен алектенген бейөкмөт уюмдардын өкүлдөрүнө, басма сөз жана электрондук басылмалардын кызматкерлерине, жогорку жана атайын орто окуу жайлардын экономика, тарых жана саясат таануу факультеттеринин окутуучуларына жана студенттерине арналат. Жаңы окуу жылынан тартып республикабыздын он лицейинде (Бишкекте, Жалал-Абадда, Токмокто, Таласта ж.б.) окуучуларды миграцияга чейинки даярдоо башталарын эске алып, биздин басылманы баштапкы окуу куралы катары сунуштоого болот.

УДК 325 (035)

ББК 65.248я2

© УСИИ, 2024

© БУУ БКБ, 2024

© Киютин В.Г., 2024

© Орозакунов А.Э, 2024

ОКУРМАНДАРГА

Бүгүнкү күндө миграция темасы дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрү, анын ичинде Кыргыз Республикасы үчүн өтө актуалдуу. Айта кетсек, ар бир онунчу кыргызстандык биздин республикадан сырткары башка өлкөлөрдө эмгектенет. Ошондуктан, биздин өлкө үчүн ички жана тышкы миграциялык процесстерди жакшыраак башкарууга өбөлгө түзүүчү жана аларды бир жагынан өзүбүздүн пайдабыз үчүн максималдуу пайда алып колдонууга мүмкүндүк берүүчү бардык кадамдар жана иш-чаралар (укуктук, административдик, финансылык, илимий ж.б.) маанилүү. Ал эми экинчи жагынан, алардын айрым терс көрүнүштөрүн минималдаштыруу керек, мисалы, мыйзамсыз миграция жана азыркы замандын эң коркунучтуу кылмыштарынын бири – өз кулачын кеңири жайган адамдарды сатуу, бул кылмыштар БУУнун маанилүү документтеринде, анын ичинде Чек ара аралык уюшкан кылмыштуулук жөнүндө Конвенцияда (2000) жана «Адамдарды, айрыкча аялдар менен балдарды сатууну алдын алуу, ага бөгөт коюу жана жазалоо жөнүндө» Палермо Протоколунда кеңири талкууланган.

Бул жагынан алганда, айрым миграциялык маселелердин илимий иштеп чыгуусун, атап айтканда, мамлекеттик органдардын адистери, тиешелүү БӨУнун өкүлдөрү жана кеңири коомчулук тарабынан колдонулуп жаткан илимий аппараттын (миграция чөйрөсүндөгү негизги терминдердин жана түшүнүктөрдүн) так жана түшүнүксүздүгүн айтпай коюуга болбойт. УСИИ тарабынан сунушталган адамдарды сатуу, мыйзамсыз жана эмгек миграция боюнча негизги терминдердин жана түшүнүктөрдүн сөздүк-маалымдамасы бүгүнкү күндүн талабына ылайык жана пайдалуу болот деп ишенем. Биздин жамааттык бул эмгегибиз бир нече маанилүү милдеттерди аткарат. Биринчиден, миграциялык терминдерди жана түшүнүктөрдү бирдей колдонууга шарт түзөт, бул миграция жаатындагы так эместиктерди жана пикир келишпестиктерди четтетет. Экинчиден, миндеген мекендештерибиз жана чет өлкөлүктөр үчүн илимий-агартуу функциясын аткарат. Үчүнчүдөн, миграция жана адам сатуу маселелери менен күн сайын алектенгендердин же аларга кызыккандардын теориялык жактан билим деңгээлин жогорулатат.

Урматтуу окурмандар, сунушталган сөздүк-маалымдама боюнча биз Сиздерден объективдүү сын-пикирлерди жана сунуштарды күтөбүз, алар биздин илимий ишибизге мындан ары дагы өз жардамын берет деген ишеничтебиз.

В.Г. Киютин

- А -

Аббревиатура (итал. abbreviatura – кыскартуу, латын тилинен abbrevio – кыскартуу) – баштапкы сөз айкашынын кыскартылган сөздөрүнөн же баштапкы татаал сөздүн кыскарган бөлүктөрүнөн же сөздөрдүн баш тамгаларынан турган сөз. Аббревиатуранын түзүлүшү (аббревиация) кыскараак (түпнускага салыштырмалуу) аталыштарды түзүүгө багытталган сөз жасоонун өзгөчө ыкмасы катары XX кылымда кеңири таралган. Аббревиатура инициалдуу жана татаал кыскартылган сөздөргө бөлүнөт:

- сөздүн баш тамгаларынан турган кыскартуулар («ТИМ» - «Тышкы иштер министрлиги», «МЧК» - «Мамлекеттик чек ара кызматы», («ГЭС» - «гидроэлектрстанциясы»);

- сөздөрдүн баштапкы бөлүктөрүнөн турган, муундук кыскартуулар («Боршайком» - «Борбордук шайлоо комиссиясы», «Статком» - «Статистикалык комитет»);

- сөздөрдүн башталгыч бөлүгүнөн жана башталгыч тыбыштарынан турган кыскартуулар («атком» – «аткаруу комитети»);

- сөздүн (сөздөрдүн) баштапкы бөлүгүнөн жана бүтүндөй сөздөн турган кыскартуулар («Улутстатком» – «Улуттук статистикалык комитет»);

Аббревиатуралар эл аралык уюмдардын аталыштарында (БУУ, ЕККУ, ЕАЭБ ж.б.), ошондой эле Кыргызстандын ар кандай мамлекеттик органдарынын аталыштарында (ИИМ, ТИМ, БИМ ж.б.) кеңири колдонулат.

Адам трафигинин курмандыгы - биринчиден, эл аралык укуктун ар кандай булактарынан алынган «кылмыштын курмандыгы» түшүнүгүнүн аныктамасын келтирели. Бул сапатта «мүчө мамлекеттердин кылмыш-жаза мыйзамдарына ылайык кылмыш деп эсептелген аракеттерден же аракетсиздиктен түздөн-түз келип чыккан моралдык же физикалык зыянды, жан дүйнө тарткан азапты же экономикалык чыгымдарды кошо алганда, зыян тарткан ар кандай жеке жак» деп таанылат. «Трафиктин курмандыгы» деген түшүнүк бир аз тар, анткени адамдардын трафиги кылмыш ишинин бир гана түрүн билдирет. Тилекке каршы, Палермо Протоколунда «трафик курмандыгы» деген түшүнүктүн аныктамасы жок, бул, албетте, трафикке каршы аракеттенүүнүн натыйжалуулугун төмөндөтөт. Ошондуктан биз башка эл аралык документтерди пайдаландык. Атап айтканда, Европа Кеңешинин

адамдардын трафигине каршы күрөшүү боюнча 4-Конвенциясынын беренелеринде төмөнкүдөй түшүнүк берилет: «трафиктин курмандыгы - бул адамдардын трафигинин объектиси болуп саналган ар кандай адам» **(Council of Europe. Convention on Action against Trafficking in Human Beings. 13 December 2008).** «Трафиктин курмандыгы» деген түшүнүк менен Улуттар Шериктештигинин документтери, атап айтканда, аялдардын жана балдардын сексуалдык эксплуатациялоо максатында трафигине каршы административдик жана укуктук чаралар боюнча колдонмо иштейт. Ошол сыяктуу эле, трафиктин курмандыгы Евробиримдиктин укугун аныктайт. Демек, «адамдын трафиги» түшүнүгүнүн мазмунун анын объектисине айланган адамдарга экстраполяциялоо менен биз трафиктин курмандыгына аздыр-көптүр толук аныктама берсе болот.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында дагы «трафиктин курмандыгы» түшүнүгү колдонулат **(КРнын КЖКнын 166-бер. 28-октябрь 2021-жыл, № 127).** Миграция чөйрөсүндөгү Кыргыз Республикасынын мыйзамдары өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- мыйзамдар;

- КР Министрлер Кабинетинин токтомдору менен бекитилүүчү кыйыр колдонуудагы мыйзамдардын ченемдерин конкреттештирүү үчүн мыйзам алдындагы актылар;

- тышкы миграция мамилелеринде мамлекеттердин өз ара мамилелерин жөнгө салуучу эл аралык эки тараптуу жана көп тараптуу макулдашуулар.

Мамлекеттик миграциялык саясатты ишке ашыруу үчүн ички мыйзамдар миграция жаатындагы жалпы таанылган эл аралык укуктардын ченемдерине таянат, аларга мамлекет расмий түрдө кошулган жана аларды аткаруу боюнча милдеттенмелерди өзүнө алган.

Миграция маселелери төмөнкү ченемдик укуктук актылар менен жөнгө салынат:

- Кыргыз Республикасынын Конституциясы;

- «Тышкы миграция жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы;

- «Тышкы эмгек миграциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы;

- «Адамдарды сатуунун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы;

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 16-апрелиндеги №175 «Кыргыз Республикасында эмгек миграциясы чөйрөсүндөгү айрым маселелер жөнүндө» токтому;

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2021-жылдын 21-апрелиндеги №169 «Кыргыз Республикасынын чет өлкөдө кайтыш болгон жарандарынын сөөгүн Кыргыз Республикасына репатриациялоо менен байланышкан чыгымдарды жабуу боюнча чаралар жөнүндө» токтому;

- Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 15-ноябрындагы №252 «Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин маселелери жөнүндө» токтому;

- Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 17-декабрындагы №319 «Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу борбору жөнүндө» токтому.

Чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын кирүүсүнө - чет өлкөлүк жарандардын же жарандыгы жок адамдардын Кыргыз Республикасына киришине төмөнкү себептер боюнча уруксат берилбейт жана тыюу салынат:

1) виза же жарактуу документи болбосо;

2) улуттук коопсуздукту же коомдук тартипти камсыз кылуунун кызыкчылыгында;

3) эгерде бул Кыргыз Республикасынын жарандарынын же Кыргыз Республикасында жашаган башка адамдардын саламаттыгын сактоодо, укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын коргоодо олуттуу залал келтирген болсо;

4) эгерде мурда болгон учурунда ал адам Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузгандыгы аныкталса;

5) эгерде Кыргыз Республикасына кирүүгө өтүнүч берген учурда ал өзү тууралуу жалган маалымат же жалган документтерди берген болсо;

6) эгерде ошол жаранга карата Кыргыз Республикасынын ыйгарым укуктуу органдары тарабынан Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети белгилеген тартипте Кыргыз Республикасында болушунун (жашоосунун) мүмкүн эместиги жөнүндө чечим кабыл алынса;

7) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген башка негиздерде. **(КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамынын 7-бер.).**

Ал эми биздин эмгек мигранттарыбыздын Россияга кирүүсүнө, айрыкча мурда РФнын аймагында административдик Жосунсуз жоруктарды

жасагандыгы үчүн анын аймагына кирүүсүнө тыюу салынгандарга же россиялык соттордун чечимдеринин негизинде Россиянын чегинен чыгарылып кеткендерге карата тыюу салынганына токтолсок, алар Россияга иштегени кетээрден мурда, өзүнүн статусун Россиянын ИИМдин Миграция маселелери боюнча башкы башкармалыгынын расмий сайтында «Россиянын ИИМдин линиясы боюнча чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын Россия Федерациясынын аймагына кирүүсүнө уруксат бербөө үчүн негиздердин болушун текшерүү» сервисинде текшерүү зарыл.

Башпаанек сураган адамдарды чыккан өлкөсүнө жиберүүгө тыюу салуу **(рефульмен нон принциби)** - 1951-жылдагы качкындардын статусу жөнүндө Женева конвенциясынын принциби, ага ылайык «келишим түзүүчү мамлекеттер качкындарды алардын расасына, динине, жарандыгына, белгилүү бир социалдык топко же саясий ишенимдерине таандыктыгынан улам алардын өмүрүнө же эркиндигине коркунуч туудурган өлкөнүн чек арасына эч кандай жол менен жиберишпейт же кайтарышпайт». Бирок бул жобо «жүйөөлүү себептерден улам алар турган өлкөнүн коопсуздугуна коркунуч катары каралып жаткан качкындарга же өлкө үчүн коомдук коркунуч туудурган өзгөчө оор кылмыш жасагандыгы үчүн күчүнө кирген соттолгондорго карата колдонулушу мүмкүн эмес» (1951-жылдагы качкындардын статусу жөнүндө Женева конвенциясынын 33(1) бер. жана 33(2) бер.).

Адам укуктарынын Жалпы Декларациясы (миграция маселелери боюнча алуу) – Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин кабыл алынган жана бардык катышуучу-өлкөлөр үчүн милдеттүү болгон БУУнун документи. Декларациянын тексти бардык адамдар ээ болгон ар кандай укуктардын биринчи глобалдык аныктамасы болуп саналат. Декларация адамдардын кыймылынын контекстинде принципиалдуу мааниге ээ. Декларациянын 13-беренесинде ар бир адам ар бир мамлекеттин чегинде эркин жүрүүгө жана өзүнө жашаган жерин тандап алууга укуктуу деп айтылат. Ар бир адам каалаган өлкөдөн, анын ичинде өз өлкөсүнөн чыгып, өз өлкөсүнө кайтып келүүгө укуктуу. Декларацияда расасына, жынысына, динине, саясий ишенимине жана социалдык абалына карабастан бардык адамдар бирдей жана бирдей укуктарга ээ деп айтылат.

Бүткүл дүйнөлүк Декларация юридикалык күчкө ээ эмес. Ал жөн гана сунуштама берүүчү мүнөзгө ээ. Анын негизинде 1966-жылы төмөнкүдөй Эл аралык Пактылар түзүлгөн: «Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө»,

ошондой эле «Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө». Бул документтер (Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө пакттын факультативдик протоколдору менен кошо) биргелешип, адам укуктары жаатындагы стандарттардын негизин, өзөгүн – Укуктар жөнүндө эл аралык биллди түзөт. КР бул документке кошулган жана өз жарандарына Декларацияда каралган бардык укуктарга кепилдик берет.

Адам укуктарынын жана эркиндиктеринин заманбап каталогу жана негизги принциптери - негизинен экинчи дүйнөлүк согуш аяктагандан кийин иштелип чыккан. Көйгөйгө арналган эң көрүнүктүү саясий-укуктук документтердин арасында - БУУнун Адам укуктары жана эркиндиктери жөнүндө Жалпы Декларациясы1948-жыл, Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө Эл аралык Пакт 1966-жыл, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык Пакт 1966-жыл, Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө Конвенция 1979-жыл, Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын басмырлоого каршы Конвенция ж. б. Адамдын фундаменталдык укуктарынын жана эркиндиктеринин ар дайым байып, кеңейип турган заманбап каталогу жынысына, расасына, түсүнө, диний жана саясий ишенимдерине, улутуна, социалдык абалына жана материалдык абалына карабастан ар бир индивид алардын субъектиси экендигинен келип чыгат. Адам укуктары жана эркиндиктери төмөнкү принциптерге негизделет:

– алардын жалпыга таандуулугу, башкача айтканда жашаган өлкөсүнө, жарандыгына же жашаган жерине, ошондой эле бул укуктарды таанууга же сактоого карабастан баарына жана ар бир индивидге таандык болуусу;

- универсалдуулук, башкача айтканда алардын дүйнөлүк коомчулук тарабынан таанылган баалуулуктарга таянуусу;

– табигыйлык, башкача айтканда алардын индивид төрөлүүсү менен эле пайда болуусу. Бардык индивиддер эркин төрөлүшөт жана жалпыга таанылган укуктарга ээ болушат;

- ажыратылбагандык, башкача айтканда өз укуктарынан баш тартуунун жана индивидди негизги укуктардан жана эркиндиктерден ажыратуунун мүмкүн эместиги;

- интегралдуулук, башкача айтканда укуктардын бөлүнбөстүгү, алардын өз ара байланышы жана өз ара көз карандылыгы;

– теңдик жана басмырлоонун жоктугу, башкача айтканда демократиялык коомдо таанылгандан башка ар кандай айырмачылыктарга жол берилбестик.

Кыргызстан адам укуктарынын жана эркиндиктеринин заманбап концепциясын колдойт, алардын базалык принциптерин, адамдын жана жарандын укуктарынын, эркиндиктеринин жана милдеттеринин каталогун толук жактырат жана өз мыйзамдарында бекемдейт **(караңыз: Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-50-бер. Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майындагы Мыйзамы менен колдонууга киргизилген).**

Адам сатуу менен байланышкан кылмыштарды алдын алуу - кылмыштуулуктун мындай түрүн кыскартууга багытталган же кыскартууга, ошондой эле адамдарды сатууну токтотуу боюнча түздөн-түз аракеттердин жардамы менен же бул кылмыштуулуктун дараметин жана анын себептерин кыскартуу боюнча саясат жана ишмердик аркылуу жарандардын, айрыкча аялдардын жана балдардын коопсуздук сезимин жогорулатууга көмөк көрсөтүүчү ар кандай чаралар (тарбиялык, билим берүүчү, түшүндүрүү ж.б.). Адам сатууну алдын алуу эл аралык уюмдардын, өкмөттөрдүн, кылмыш-жаза юстициясынын компетенттүү органдарынын, жергиликтүү бийликтин, билим берүү органдарынын, тиешелүү БӨУлардын ЖМКнын активдүү колдоосундагы ишмердүүлүгүн камтыйт. **(караңыз: БУУнун Трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган Адамдарды, өзгөчө аялдарды жана балдарды сатууну алдын алуу жана ага бөгөт коюу жана жазалоо жөнүндө Палермо протоколунун 9-беренеси. Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы №55/25 резолюциясы менен кабыл алынган).**

Кыргызстанда жергиликтүү бийликтер, көп сандаган бейөкмөт уюмдар ж.б. менен катар адам сатууга каршы күрөшүү, анын ичинде кылмыштуулуктун бул түрүн алдын алууну боюнча негизги мамлекеттик түзүм болуп КР ИИМдин КИББдин бөлүктөрүнүн бири саналат.

Адамдарды сатууга байланышкан иштер боюнча соттук практика – Кыргызстанда соттук практика 124-бер. (Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси - 1-октябрь, 1997-ж. № 68), 171-бер. (Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси, 2-февраль, 2017-ж. № 19), 166-бер. (Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси, 28-октябрь, 2021-ж. № 127)

негизинде жүзөгө ашырылган. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 2018-2022-жылдардагы маалыматтарына ылайык бул беренелер боюнча соттор тарабынан жалпысынан 9 иш каралган (2018-жылы – 2, 2019-жылы – 3, 2020-жылы – 2, 2021-жылы – 2 иш). 22 адам эркиндигин чектөөнүн ар кандай мөөнөттөрүнө соттолгон (2018-жылы – 5 адам, 2019-жылы – 6, 2020-жылы – 7, 2021-жылы – 4 , бир соттолуучу акталган.

Адамдарды сатуунун курмандыктарынын жеке маалыматтарынын купуялуулугу - белгилүү болгондой, трафик фактыларын чогултуу жана анын курмандыктарын аныктоо боюнча маанилүү методологиялык көрсөтмөлөр долбоордун менеджерлерине, иштеп чыгуучуларга, донорлорго жана трафикке каршы маселелер менен алектенген башка адамдарга багытталган МОМдун Колдонмосунда жазылган. Мында, трафиктин учурлары биографиялык маалыматтардын, кандайдыр бир конкреттүү маалыматтын, трафиктин курмандыгынын материалдык жагдайларынын жана башкалардын ачыкка чыгышына байланыштуу өтө сезимтал экенин баса белгилейт. Ошондуктан, жогоруда аталган адамдарга зарыл болгон сылыктыкты жана купуялуулукту көрсөтүү, жабыр тарткан трафиктин жеке маалыматтарынын «жаман колдорго» түшүп калуу мүмкүндүгүн эскертүү сунушталат. Трафик курмандыктарынын өздүгүн же жайгашкан жерин аныктай турган ар кандай жеке маалыматтар, алардын ден соолугунун абалы жөнүндө жазуулары же сыпаттамасы сыяктуу маалымат катары аныкталат. Маалыматтардын купуялуулугуна карата түзүлгөн эл аралык талаптар кызыгууну туудурат: – анын негизги принциби, ошондой эле жабырлануучуга жана трафикке тиешелүү жалпы маалыматтар "эмнени билүү керек?» деген формулада камтылат. Сервистик уюмдардын кызматкерлери бардык учурларда бул принципти кыйшаюусуз кармануууга жана мындай маалыматты ага укугу бар, ага муктаж болгон адамдар үчүн гана берүүгө милдеттүү: - ар кандай сервистик уюмда жогоруда аталган принцип анын бөлүмдөрүнүн ортосунда да колдонулууга тийиш.

Бардык купуя маалыматтар трафик менен күрөшүү үчүн жооптуу болгон бөлүмдүн чегинен чыга албайт;

- трафиктин курмандыгынын купуя маалыматтары сервистик уюм тарабынан жабырлануучунун өзүнүн жазуу жүзүндөгү макулдугусуз кимге болбосун берилиши мүмкүн эмес;

– трафиктин курмандыгынын мындай жазуу жүзүндөгү макулдугу болгон учурда да сервистик уюмдун кызматкерлери трафиктин курмандыгына, анын үй-бүлө мүчөлөрүнө, башка жабырлануучуга же сервистик уюмдун кызматкерине тобокелдикти толугу менен жоюу үчүн маалыматтардын мазмунуна баа берүүгө милдеттүү. Мындай коркунуч болгондо, сервистик уюм трафиктин курмандыгынын же коркунуч пайда болушу мүмкүн болгон башка адамдын кызыкчылыгы үчүн маалыматты кайтарып алууга укуктуу болушу керек. Трафиктин курмандыктарынын жеке маалыматтарынын купуялуулугун сактоодо методологиялык жана этно-маданий мүнөздөгү көйгөйлөр да бар. **(Handbook on Performance Indicator for Counter-Trafficking Projects. A Handbook for Project Managers, Developers, Implementers, Evaluators and Donors working to Counter-Trafficking in Persons. IOM, 2008. p. 54.).** Кыргыз Республикасында жеке маалыматтарды коргоо маселелери боюнча да мыйзамдар бар **(КРнын 2008-жылдын 14-апрелиндеги №58 «Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө» Мыйзамы, 2022-жылдын 12-июлундагы №61 мыйзамдын редакциясында).**

Адамдарды сатууну криминалдаштыруу – кылмыш-жаза-укуктук саясатты ишке ашыруунун маанилүү формасы болуп мурда административдик, тартиптик же башка жазага тартыла турган жосундарды криминалдаштыруу саналат. Криминалдаштыруу жеке жүрүм-турумдун коомдук коркунучтуу формаларын табуу, алар менен кылмыш-жаза-укуктук күрөшүүнүн жол берилүүчүлүгүн, мүмкүнчүлүгүн жана максатка ылайыктуулугун таануу жана аларды кылмыш жана жаза катары мыйзамда белгилөө процессин билдирет. Бул процесстин мисалы катары БУУнун мүчө мамлекеттерине карата адам сатуу (адам трафиги) үчүн кылмыш жоопкерчилигине тартуу үчүн улуттук кылмыш-жаза мыйзамына беренелерди киргизүүнү талап кылуусу саналат **(Бириккен Улуттар Уюмунун Трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган адамдарды, өзгөчө аялдарды жана балдарды сатууну алдын алуу жана ага бөгөт коюу жана жазалоо жөнүндө Протокол. Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган.).**

Кыргыз Республикасы дагы БУУнун мүчө мамлекети катары өзүнүн Кылмыш-жаза кодексине адамдарды сатуу үчүн кылмыш жоопкерчилигин карай турган беренелерди киргизген **(КРнын 2021-жылдын 28-**

октябрындагы Кылмыш-жаза кодексинин 140, 141, 151, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172-беренелери).

Адамдарды сатуунун курмандыктарын реабилитациялоо жана реинтеграциялоо – алардын негизги принциптери Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы №55/25 резолюциясы менен кабыл алынган БУУнун Трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган Адамдарды, өзгөчө аялдарды жана балдарды сатууну алдын алуу жана ага бөгөт коюу жана жазалоо жөнүндө Палермо протоколунун 6-беренесинде баяндалган. Физикалык, психологиялык жана социалдык реабилитациялык жана реинтеграциялык иш-чаралардын жалпы комплексине төмөнкүлөр кирет:

- турак жай (убактылуу жашаган жер же болбосо башпаанек) берүү;
- курмандыктарга консультациялык жардам көрсөтүү жана алардын юридикалык укуктары жөнүндө түшүнүктүү тилде маалымдоо;
- медициналык, психологиялык жана материалдык жардам;
- - жумушка орношууга, билим алууга жана кесиптик даярдыктан өтүүгө мүмкүнчүлүк берүү.

Эл аралык укук мамлекеттердин көңүлүн медициналык тейлөөгө жетүү мүмкүнчүлүгүн берүүгө, мисалы, ВИЧ/СПИДди алдын алуу жана дарылоо боюнча кызмат көрсөтүүлөргө, тийиштүү кам көрүүгө жана жардам берүүгө, ошондой эле сексуалдык эксплуатацияга дуушар болгон адам сатуунун курмандыктары үчүн башка кан аркылуу жугуучу жана жугуштуу оорулардыналды алдын алуу жана дарылоо кызмат көрсөтүүлөрүнө көңүлүн бурат. БУУнун тиешелүү документтеринде бардык реабилитациялык жана реинтеграциялык иш-чаралар мамлекет тарабынан бейөкмөт уюмдар менен кызматташтыкта ишке ашырылышы керектиги баса белгиленген.

Кыргыз Республикасында адамдарды сатуунун курмандыктарын реабилитациялоо жана реинтеграциялоо **«Адамдарды сатуунун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жөнүндө» 2005-жылдын 17-мартындагы Мыйзамга жана «Кыргыз Республикасында адамдарды сатуунун курмандыктарын кайра жиберүүнүн улуттук механизми жөнүндө» Өкмөттүн 2019-жылдын 19-сентябрындагы №4 токтомуна ылайык жүзөгө ашырылат.**

«Адамдарды сатуунун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жөнүндө» Мыйзамдын 24-беренесинин 1-пунктунда «адамдарды сатуунун

курмандыктарын социалдык жактан реабилитациялоо алардын кадимкидей жашоосун калыбына келтирүү максатында жүргүзүлүп, аталган адамдарга укуктук жардам көрсөтүүнү, психологиялык, медициналык, кесиптик жактан реабилитациялоону, ишке орноштурууну, турак жай берүүнү өзүнө камтыйт» деп көрсөтүлгөн. Адамдарды сатуунун курмандыктарына кандай гана жардам болбосун республикалык бюджеттин эсебинен жүргүзүлөт. Ушул эле Мыйзамдын 20-беренеси адамдарды сатуунун курмандыктарын коргоо жана аларга жардам көрсөтүү максатында атайын мекемелерди түзүүнү карайт:

а) адам сатуунун курмандыктары убактылуу жашап туруучу башпаанек;

б) адам сатуунун курмандыктарын колдоо жана жардам көрсөтүү борборлору.

Буга чейин өлкөдө мындай баш калкалоочу жайлар жана борборлор болгон эмес. Бирок, республиканын аймагында эки баш калкалоочу жай бар – Бишкек шаарындагы «Сезим» Кризистик борбору жана Ош шаарындагы «Ак жүрөк» Кризистик борбору, алар адам сатуудан жабырланган адамдарга жардам көрсөтүүгө адистешкен. 2022-жылы КР Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги «Эл агартуу» коомдук бирикмеси менен биргеликте 6 адамды – адам сатуунун курмандыктарын каатчылык борборлоруна жөнөткөн.

Адамдарды сатуунун курмандыктарынын кылмыш-жаза процессиндеги укуктары – адам сатууга активдүү каршы аракеттенүүнүн ажырагыс элементи (адамдардын трафиги) анын курмандыктарына жардам берүү болуп саналат. Универсалдуу жана регионалдуу эл аралык документтерде ар кандай жардамдын стандарттары жана түрлөрү камтылган. Адам сатуу боюнча иштерди иликтөө менен байланышкан кылмыш процесстериндеги жабырлануучулардын укуктары жөнүндө жоболор өзгөчө көңүл бурууга татыктуу. «Адамдарды, айрыкча аялдарды жана балдарды сатууну алдын алуу жана бөгөт коюу жөнүндө» Палермо протоколунун 6-беренеси мүчө мамлекеттерди сот процессинин купуялуулугун, ал эми адам сатуунун курмандыктарына алардын ишин сотто кароодо тийиштүү укуктарды камсыз кылууга милдеттендирет.

БУУнун талаптарын көптөгөн регионалдык түзүмдөр кабыл алды, мисалы, Евробиримдиги, анын мыйзамдары жабырлануучулар үчүн төмөнкү укуктарды таанып:

- угулуп, далилдерди келтирүү;

- анын кызыкчылыктарын коргоого тиешелүү маалыматтарды алуу;

- юридикалык жардам жана консультация;

- сот ишин кароого жабырлануучунун катышуусу менен байланышкан чыгымдардын орду мамлекет тарабынан толтурулушу;

- кылмыш субъекти тарабынан келтирилген зыяндын ордун толтуруу;

- коргоо (**Council Framework Decision of 13 March 2001 on the Standing of Victims in Criminal Proceedings. OJL 082, 22/03/2001**).

Кылмыштан жабырлануучуларга ушуга окшош эле укуктар Кыргызстандын мыйзамдарында дагы камтылган. **(караңыз: КР Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси, 28-октябрь, 2021-жыл).**

Адамдардын трафиги - бул түшүнүктүн эл аралык таанылган дефинициясы болуп анын Палермо протоколундагы туюндурмасы эсептелет. БУУнун 2000-жылдагы "Трансчек аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы аракеттенүү жөнүндө" Конвенциясынын тиркемесинде: адамдарды коркутуу, күч колдонуу жана мажбурлоонун башка түрлөрү, уурдоо, алдамчылык, алдоо, бийликти же алсыздыкты кыянаттык менен пайдалануу же болбосо эксплуатациялоо максатында башка адамды контролдой алган адамдын макулдугуна жетишүү үчүн акча жана пайда берүү жана алуу жолу менен адамдарды жалдоо, ташуу, жер которуу, жашыруу же кармап туруу **(БУУнун Трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган Адамдарды, өзгөчө аялдарды жана балдарды сатууну алдын алуу жана ага бөгөт коюу жана жазалоо жөнүндө Палермо протоколунун 9-беренеси. Генералдык Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы №55/25 резолюциясы менен кабыл алынган).**

Кыргызстанда "адамдардын трафиги" түшүнүгүнүн туюнтмасы тексттик жана маанилик жагынан БУУлук аныктамага жакын **(караңыз: КРдин 2021-жылдын 28-октябрындагы №17 КЖКнын 166-бер.).**

Адамдардын трафигинин гендердик аспектиси, анын уюштуруучулары жана көмөкчүлөрү - адамдардын трафик феноменине сереп салуу бул көйгөйдү жок дегенде кыскача талдоону талап кылат. Адамдардын трафигине жана аларды эксплуатациялоого тиешеси бар адамдардын бирдиктүү профили жок. Трафиктер эркек жана аял, уюшкан кылмыштуу тармактын, чакан үй-бүлөнүн мүчөсү же жалгыз адам болушу мүмкүн, мисалы, ал адамдарды ташууда, документтештирүүдө же трафик

боюнча акциялардын логистикасына жардам көрсөтөт. Трафиктин потенциалдуу курмандыгынын үй-бүлө мүчөлөрү, достору же тааныштары адамдарды трафик максатында көндүрүүгө катыша алышат же жетектей алышат, ошондой эле трафиктин же эксплуатациянын башка процесстерине да катыша алышат. **(Киютин В. Г. Глобальный трафик людей в «свете рампы; вызовы - решения. Бишкек, 2014-ж., 103-130 бет).** Негизинен, трафикти уюштурууга соттолгондордун жана шектүүлөрдүн жалпы санынын болжол менен 2/3 бөлүгү эркектерге туура келет. Аялдардын трафикке катышуусу көбүнчө кыздардын трафигине байланыштуу экендигин баса белгилейбиз. Бул жерде, мындай аялдар, адатта, трафик тармагында төмөнкү орунду ээлейт жана эркек-трафиктерге салыштырганда, аныктоо жана кылмыш жоопкерчилигинин тобокелдигине көбүрөөк дуушар болгон милдеттерди аткарат.

Трафиктин курмандыктарынын профили менен кылмышкерлердин ортосунда байланыш бар экени талашсыз. Анын ичинен, трафиктин курмандыгы катары аныкталган кыздардын үлүшү менен аны уюштурганы үчүн соттолгон аялдардын үлүшүнүн ортосунда оң байланыш бар. Кылмыштуулуктун курмандыгы болгон кыздардын пайызы салыштырмалуу жогору болгон өлкөлөрдө аялдардын трафигин уюштургандыгы үчүн соттолгон адамдардын деңгээли жогору. Же болбосо, тескерисинче. Мында, аял-трафиктер кыздарды сексуалдык эксплуатациялоо менен байланышкан. Мындай тыянак 1990-жылдардын аягында адамдардын трафигинде кылмышкер аялдардын пайда болушун белгилөөгө мүмкүндүк берген сапаттуу изилдөөлөрдүн натыйжалары менен тастыкталат. Төмөнкү мыйзам ченемдүүлүктү да белгилеп кетүүгө болот: трафиктин катышуучусу болгон аялдар адатта түздөн-түз сексуалдык эксплуатациялоочу жайларда - көчөдө, сойкуканада же кардарлардан акча алууда колдонулат. Трафик тармактары аялдарды сексуалдык эксплуатациядан жапа чеккендерге жалдоочу катары да кеңири колдонушат. Буга потенциалдуу курмандыктардын аялдарга ишенүү тенденциясы өбөлгө түзөт. Аялдардын трафикке катышуусуна байланыштуу регионалдык жана субрегионалдык айырмачылыктар бар.

БУУ пандемия учурунда адам трафигинин айрым жаңы тенденцияларын аныктады. Жүздөгөн соттук иштерди талдаган эксперттер адам саткандардын курмандыктарынын көбү – 41% өздөрү туткундан кутулуп, качып, тартип сакчыларына кайрыла алышкан, 28% укук коргоо органдарынын өкүлдөрү тарабынан табылган, 11%га жакыны жарандык уюмдардын күчү менен

куткарылган деген жыйынтыкка келишкен. Пандемия коомдун адам сатууга болгон кооптонуусун күчөтүп, курмандыктарды куткаруу жана кылмышкерлерди жоопко тартуу мүмкүнчүлүктөрүн бузду. БУУнун отчетунда пандемия учурунда сексуалдык эксплуатация учурларынын азайышы айтылган.

Баяндаманын маалыматтарына ылайык, адам сатуу жөнүндөгү иштер боюнча өкүм менен айыпталгандардын саны 27% га, атап айтканда Түштүк-Чыгыш Азияда 56% га, Борбордук Америкада 54% га жана Түштүк Америкада 46% га төмөндөгөн. Кул сатуунун курмандыктары көбүнчө Африка жана Жакынкы Чыгыш өлкөлөрүндөгү чыр-чатак зоналарында жашаган адамдар болот. Ошондой эле, баяндамада Украинадагы чыр-чатактан улам көбүрөөк адамдар, биринчи кезекте, жер которгондор кылмышкерлердин курмандыгы болуп жатат деп айтылат. Эксперттердин айтымында, аялдар эркектерге караганда үч эсе, ал эми балдар чоңдорго караганда эки эсе көп адам сатуучулар тарабынан физикалык зомбулукка кабылышат. Чыгыш Европада жана Борбордук Азияда адам сатуунун курмандыктарын аныктоо учурларынын саны глобалдык тенденцияга каршы 9% га өстү. Ошол эле учурда адам сатуу жөнүндөгү иштер боюнча иликтөөлөрдүн, соттук териштирүүлөрдүн жана өкүмдөрдүн саны кыскарды. Сексуалдык эксплуатациянын курмандыгы болгондордун саны 30% га кыскарып, ошол эле учурда эмгекке мажбурланган адамдардын саны көбөйгөн. Чыгыш Европада курмандыктардын көпчүлүгү эркектер жана балдар, ал эми Борбордук Азияда аялдар жана кыздар. Бирок, жалпысынан адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын саны дүйнөнүн башка региондоруна караганда азыраак. (БУУнун баяндамасы: пандемиянын фонунда адам сатуунун курмандыктарын аныктоо кыйын болуп калды. 24-январь, 2023-жыл).

Адамдардын трафигинин курмандыктарын аныктоо (идентификациялоо) - белгилүү бир адам чындыгында эле трафиктин курмандыгы болуп санала тургандыгын юридикалык жактан таануу. Бул көйгөй мамлекеттик уюмдардын, бейөкмөт уюмдардын адамдарынын трафигине каршы күрөшүүгө кызыкдар болгон бардык адамдар үчүн, биринчи кезекте анын курмандыктары үчүн чоң теориялык-практикалык мааниге ээ. Тилекке каршы, курмандыктардын көпчүлүк бөлүгү эч качан расмий түрдө аныкталбайт, аларды өтө зарыл болгон жардамсыз жана коргоосуз абалга калтырышат.

Трафиктин курмандыктарын идентификациялоо боюнча эң маанилүү эл аралык документ **"Адамдарды, өзгөчө аялдар менен балдарды сатууну алдын алуу жана ага бөгөт коюу жана аны жазалоо жөнүндө протоколу. Бул протокол трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Бириккен Улуттар Уюмунун Конвенциясын толуктайт. Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25-резолюциясы менен кабыл алынган"**. Анда идентификация процессинин татаалдыгы жана узактыгы туура баса белгиленет. Мисалы, трафиктин чыныгы далилдери жок болсо, бийлик белгилүү бир адамды жабырлануучу катары таануудан баш тартышы мүмкүн.

Ошондуктан, мамлекеттер идентификациялоо ыкмаларын күчөтүшү керек, бул бала кезинен бери трафиктин курмандыгы болуп жүргөндөр үчүн өзгөчө маанилүү, трафиктин курмандыктарына жардам берүү жана колдоо чараларын күчөтүп, аларды эксплуатацияга каршы күрөшүүгө үндөшү керек. Протокол идентификация процесси башталгандан баштап, мигрантты чыгарып салуу буйругун аткарууну кийинкиге калтыруу керектигине көңүл бурат. Ошол сыяктуу эле, трафиктин курмандыктарын кармоого жана камакка алууга болбойт.

Трафиктин курмандыктарына түздөн-түз жардам көрсөтүү боюнча МОМдун нускамаларында идентификациялоо процессин ак ниеттүүлүк менен жүргүзүү милдети коюлган, анткени көптөгөн өлкөлөрдө трафиктин курмандыктарын мыйзамсыз мигранттар катары жаңылыш кабыл алышат. Трафиктин курмандыктары – бул олуттуу кылмыштардын объектиси болуп саналат, ошондуктан коопсуздук чараларын күчөтүү зарыл, анткени жабырлануучуларга кызмат көрсөткөн уюмдардын кызматкерлери өздөрү чоң тобокелге туш болушат; уюшкан кылмыштуу топтор кылмышкерлерден качып кеткен ошол курмандыктардын жайгашкан жерлерин табуу үчүн трафиктен жабыр тарткандарга жардам берүү программаларын ишке ашырган бейөкмөт уюмдарга кирүүгө аракет кылып жаткан белгилер бар. Айрыкча идентификациялоо процессинин чоо-жайын билүү менен, тейлөө уюмдары ар кандай жагдайларды эске алышы керек. Ошондуктан, тейлөө уюмдары жергиликтүү шарттарга жалпы мамилелерди ыңгайлаштырып, ылайыкташтырышы маанилүү. Процесс идентификациянын жалпы форматы катары каралышы керек, аны жергиликтүү тейлөө уюмдары өздөрүнүн тажрыйбасы жана белгилүү бир өлкөдөгү трафиктин абалын билүүсү, ошондой эле трафиктин курмандыктары менен макулдашуусу аркылуу өзгөртө алышат. **(The IOM Handbook on Direct Assistance for Victims of**

Trafficking. 2007. p. 31-32.). Трафик фактыларын чогултуу жана анын курмандыктарын идентификациялоо боюнча маанилүү методологиялык көрсөтмөлөр долбоордун менеджерлерине, иштеп чыгуучуларга, донорлорго жана трафикке каршы аракеттенүүчү көйгөйлөр менен алектенген башка адамдарга багытталган МОМдун колдонмосунда жазылган **(See: Surtees R., Craggs S. Beneath the Surface. Methodological Issues in Research and Data Collection with assisted Trafficking Victims. A Research Corporation between IOM and NUXUS Institute. 2010. P. 75.).**

Трафиктин курмандыктарын издөө ар кандай ыкмалар менен жүргүзүлөт: укук коргоо органдарынын, миграциялык кызматтардын жана эмгек инспекцияларынын кызматкерлеринин мигранттарды иш менен камсыз кылган жерлери боюнча, көчөлөрдө ж. б. рейддердин жүрүшүндө. Трафиктин болжолдуу курмандыктары табылгандан кийин, аларды идентификациялоо керек. Адамдардын трафигине каршы аракеттендүүдө трафиктин курмандыктарын аныктоонун жолдорунун ээлеген ордун жана маанисин кайрадан баалоого мүмкүн эмес. Дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө МОТтун сунуштарынын негизинде тиешелүү индикаторлор иштелип чыккан. Индикаторлор - бул иш-аракеттердин, кызмат көрсөтүүлөрдүн жана процесстердин мүнөздөмөсүн талдоонун жана мониторинг жүргүзүүнүн, ошондой эле аларды ишке ашыруунун куралы. Эске алчу нерсе, индикаторлор трафиктин курмандыктарын курмандыкка чалуудан алыс болушу керек. Аларды идентификациялоодо зомбулуктун жана кыянаттыктын ар кандай формаларын колдонуу сыяктуу индикаторлор милдеттүү түрдө эске алынууга тийиш, мисалы, документтерди алып коюу, карызга көз карандылык кылып коюу, эмгек акыны төлөбөө. Трафиктин айрым формаларына спецификалык индикаторлорду колдонуу максатка ылайыктуу. Мисалга алсак, эксплуатациялоо жана үй кулчулугу максатында трафикти идентификациялоодо эмгек жана жашоо шарттары, өздүгүн тастыктаган документтерди алып коюу, эмгек акынын өлчөмү ж. б. сыяктуу индикаторлор колдонулат.

Эми трафиктин курмандыгы болгон улутка/этноско тиешелүү маселеге келсек. Анткени, жергиликтүү, регионалдык жана улуттук трафик шарттарын жана тенденцияларын билүү бул контекстте абдан баалуу. Трафиктин курмандыгы болгон адамда өзүнө таандык документтеринин болуусу курч маселе болуп саналат. Албетте, ички трафикте жабырлануучунун өздүгүн ырастоочу документтерге ээ болуусу анын чек ара аралык түрүндөгүдөй

мааниге ээ эмес. Аймактык контексттен алганда, чыныгы же жасалма документтерди колдонуу да өтө маанилүү эмес. Бирок, чек ара көзөмөлүнүн деңгээлине, жасалма документтерге ээ болушуна жараша өлкөлөр менен аймактардын ортосунда өзгөчөлүктөр бар. Эл аралык трафикте трафиктин курмандыктарынын документтерин колдонуу бир кыйла артыкчылыктуу, анткени анда учактарды, поезддерди же паромдорду колдонот, мында жол жүрүү жана өздүгүн ырастоочу документтер текшерилет. Документтер түп нускада болушу жана жабырлануучу жөнүндө чыныгы маалыматты камтышы мүмкүн, же баланын жашын жогорулатуу максатында жасалма ысымдар, туура эмес туулган датасы менен жасалма болушу мүмкүн. Мындай учурларда трафиктин уюштуруучулары жабырлануучуга иммиграция же паспорттук көзөмөл үчүн паспортун же жол жүрүү документтерин тапшырып, андан кийин алып коюшу мүмкүн. Региондук жана эл аралык деңгээлде сексуалдык эксплуатациялоо максатында трафик форматында документтерди алып коюу - бул трафикчилер колдонгон жабырлануучуну көзөмөлдөө жана мажбурлоо механизминин милдеттүү белгиси экендигин эске алуу керек. Ошондуктан, курмандыктардын документтеринин жоктугу трафиктин ишенимдүү индикатору болушу мүмкүн.

Трафиктин маанилүү индикатору болуп курмандыктын тейлөө уюмуна кайрылуусуна чейинки акыркы эксплуатациялык жер эсептелет. Мисалы, ресторандын ашканасы, балык уулоочу кеме, үй эмгеги же сексуалдык эксплуатация менен белгилүү жерлер (сойкуканалар, мейманканалар ж.б.) жөнүндө сөз болгондо, эксплуатация шарттарынын курмандыктын мыйзамсыз статусу менен тыгыз байланышын эске алганда, трафиктин көрсөткүчтөрү көрүнүп турат. Ошондуктан, трафикке каршы күрөшүү чөйрөсүндө катышкан бардык жактар (укук коргоо органдары, иммиграция бийлиги, тейлөө уюмдары ж.б.) жагдайга жана контекстке жараша ар бир индикаторду чечмелөө мүмкүнчүлүгүн эске алышы керек. Эл аралык уюмдар трафиктин курмандыгы болгон балдарды идентификациялоо процедурасына өзгөчө маани беришет, бул аларга эл аралык укукта каралган өзгөчө коргоо чараларына жетүүнү камсыз кылат. Бул татаал маселе, анткени аны чечүү баланын жашын аныктоо, аны жашыруун эксплуатациялоо учурларын тактоо, балдардын маалыматка жана колдоо кызматтарына жеткиликтүүлүгүнүн жоктугу, кул соодагерлеринин балдарга күчтүү таасири менен байланыштуу. Баарынан мурда, трафиктин курмандыгынын жашын аныктоо маселеси курч бойдон турат.

Дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүнүн эл аралык укуктары жана ички мыйзамдары төмөнкү презумпциядан келип чыгат: эгерде болжолдонгон курмандыктын же трафиктин курмандыгы катары аныкталган адамдын жаш курагы белгисиз болсо жана бул адамды бала катары таанууга себептер бар болсо, анда аны бардык кесепеттери менен ушундай деп эсептөө керек. Андан кийин баланын өздүгүн жана жарандыгын аныктоо боюнча чаралар көрүлөт, бул келген мамлекетке баланын жарандыгы болгон өлкөнүн бийликтери менен кызматташууну түзүүгө мүмкүндүк берет. Курмандыктарды идентификациялоонун маанилүүлүгү жана универсалдуу эл аралык уюмдардын документтеринде иштелип чыккан бул процесстин методологиясынын мааниси дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрү жана аймактык эл аралык уюмдар тарабынан таанылат.

Кыргызстанда адам трафигинин курмандыктарын идентификациялоо менен мамлекеттик түзүмдөр жана ар кандай бейөкмөт уюмдар алектенет. Бул максатта атайын документ – **Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 19-сентябрындагы №493 «Кыргыз Республикасындагы Адамдарды сатуунун курмандыктарын кайра жиберүүнүн улуттук механизмин бекитүү жөнүндө»** токтому кабыл алынган. Токтомдо идентификациялоонун критерийлери, типтүү нускамалар, республиканын министрликтери, комитеттери жана административдик ведомстволору аныкталган, алардын ишмердигине тиешелүү маселелер ж.б. киргизилген.

Адвокат - ушул Мыйзамда белгиленген тартипте адвокаттык иш жүргүзүү укугуна лицензия алган жана Адвокатуранын мүчөсү болуп саналган Кыргыз Республикасынын жараны. (Кыргыз Республикасынын 14.04.2014-жылдагы №135 «Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» мыйзамынын 15-беренеси). Кыргызстанда адвокаттардын ишмердиги Кыргыз Республикасынын **14.04.2014-жылдагы №135 «Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө»** мыйзамы менен жөнгө салынат.

Жеке жана юридикалык жактарга, мамлекеттик органдарга, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жана корголуучуга алардын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын, ошондой эле сот адилеттүүлүгүнө жетүүсүн коргоо жана камсыз кылуу максатында ушул Мыйзамда белгиленген тартипте адвокаттык иш жүргүзүү укугуна лицензия

алган адамдар тарабынан кесиптик негизде көрсөтүлө турган квалификациялуу юридикалык жардам Кыргыз Республикасында адвокаттык иш болуп саналат (Кыргыз Республикасынын 14.04.2014-жылдагы №135 «Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» мыйзамынын 16-беренеси).

Кыргызстанда миграция маселелери боюнча адвокаттардын ишмердиги али жетиштүү өнүкпөй жатат. Адвокаттардын, судьялардын, прокурорлордун, ИИМдин, чек ара кызматынын жана миграция чөйрөсүндөгү башка ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу максатында эл аралык уюмдар (БУУ, Евробирлик ж.б.) жана айрым мамлекеттер тарабынан окутуучу семинарлар жана тренингдер ийгиликтүү өткөрүлүп жатат.

Административдик чыгарып салуу – чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган учурларда мамлекеттик чек ара аркылуу Кыргыз Республикасынынын чегинен мажбурлап жана көзөмөлдөп чыгарып салуу **(Кыргыз Республикасынын «Тышкы миграция жөнүндө» мыйзамынын 1-бер.).**

Миграциянын терс кесепеттерин болтурбоо жана жалпысынан аны контролдоо үчүн мыйзамдарда белгиленген мамлекеттик мажбурлоо чаралары, анын ичинде чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды администрациялык жол менен чыгарып жиберүү колдонулат. КР ИИМдин маалыматы боюнча 2022-жылы 21 чет өлкөлүк жаран республиканын чегинен чыгарылган.

Чет өлкөлүк жарандар Кыргыз Республикасында болуу тартибин бузуу менен байланышкан укук бузууларды жасагандыгы үчүн КР чегинен чыгарылууга тийиш. Кыргыз Республикасынын «Тышкы миграция жөнүндө» мыйзамынын 19-беренесине ылайык, төмөнкү учурларда чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды административдик чыгарып салуу каралган:

- визасынын, жашап турууга уруксатынын мөөнөтү аяктаган же болбосо жашап турууга уруксатынын колдонуу мөөнөтү жокко чыгарылганда;
- эгерде алардын иш-аракеттери улуттук коопсуздукту камсыз кылуу же коомдук тартипти сактоо кызыкчылыктарына каршы келсе;

- эгерде бул калктын ден соолугун жана адеп-ахлагын сактоо, Кыргыз Республикасынын жарандарынын жана башка адамдардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо үчүн зарыл болсо;

- КР мыйзамдарын бир нече жолу бузган жана аларды кылмыш жоопкерчилигине тартууга негиз жок болгон учурда.

Чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам соттун чечимисиз Кыргыз Республикасынын чегинен төмөнкүдөй учурларда мажбурлап чыгарылууга тийиш:

- тиешелүү уруксат берүүчү документтери жок эмгектик же жеке ишкердик иштерин жүргүзүүдө;

- КР аймагында визасыз, каттоосуз же жашап туруу мүмкүнчүлүгүнө уруксаты жок бир жылдан ашык жүргөндө;

- мөөнөтү бүткөнүнө, визанын же жашап туруу мүмкүнчүлүгүнө уруксаттын мөөнөтү жокко чыгарылганына же кыскартылганына карабастан Кыргыз Республикасынын аймагынан тышкары ыктыярдуу чыгуудан баш тартканда.

Чет өлкөлүк жаранды жана жарандыгы жок адамды мажбурлап чыгарып жиберүү жөнүндө чечим ИИО же улуттук коопсуздук органы тарабынан кабыл алынат. Чет өлкөлүк жаранды Кыргыз Республикасынын чегинен чыгаруу сот тарабынан жаза чарасы катары дайындалат, анын чечимине ылайык чет өлкөлүк жаран Кыргыз Республикасынан көрсөтүлгөн мөөнөттө чыгып кетүүгө милдеттүү **(Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 32-бер.).**

Чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам соттун чечимисиз ИИОнун же улуттук коопсуздук органдарынын чечими боюнча КРдин чегинен төмөнкү учурларда мажбурлап чыгарылууга тийиш:

- тиешелүү уруксат берүүчү документтери жок эмгектик же жеке ишкердик иштерин жүргүзүүдө;

- КР аймагында визасыз, каттоосуз же жашап туруу мүмкүнчүлүгүнө уруксаты жок бир жылдан ашык жүргөндө;

- мөөнөтү бүткөнүнө, визанын же жашап туруу мүмкүнчүлүгүнө уруксаттын мөөнөтү жокко чыгарылганына же кыскартылганына карабастан Кыргыз Республикасынын аймагынан тышкары ыктыярдуу чыгуудан баш тартканда.

Административдик чыгарып салуу менен бирге КР Чек ара кызматынын жана ТИМдин органдарына милдеттүү түрдө билдирүү менен Кыргыз Республикасына кирүүгө убактылуу же туруктуу тыюу салынышы мүмкүн. Мындай учурда ТИМ, ИИО же улуттук коопсуздук органы тарабынан чет өлкөлүк жарандын же жарандыгы жок адамдын анык жол жүрүү документине кирүүгө тыюу салуунун мөөнөтүн көрсөтүү менен атайын белги (штамп) коюлат.

Административдик чыгарып салуу боюнча чыгымдарды каржылоо төмөнкү каражаттардын эсебинен жүзөгө ашырылат:

- чыгарылып жаткан чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдардын;
- чакыруучу жана / же кабыл алуучу уюмдардын же жеке жактардын;
- өзгөчө учурларда бюджеттик каражаттардын эсебинен.

Чет өлкөлүк жаран он күндүн ичинде административдик чыгарып салууга сот тартибинде даттана алат. Чыгарылууга тийиш болгон адам өзгөчө жагдайларды билдире алат же мындай жаза чарасын колдонбоону өтүнө алат. Эгерде сот чет өлкөлүк жаранды административдик чыгарып салуу жөнүндө токтом кабыл алган учурда, жогору турган сотко апелляциялык даттануу берилиши мүмкүн. Административдик чыгарып салуу мамлекеттик коопсуздукту камсыз кылуу үчүн колдонулуучу инструменттердин бири болуп саналат; бул чараны колдонуунун аркасында КР жарандарынын мыйзамдуу кызыкчылыктары корголот, анткени өлкөнүн аймагында чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга көзөмөл жүргүзүлөт.

Административдик кармоо – заманбап мамлекеттердин мыйзамдарында ар кандай укук бузууларды алдын алууга жана жазалоого багытталган укуктук ченемдер камтылат. Мындай чаралардын бири административдик кармоо болуп саналат, ал Германия, Австрия, Улуу Британия, Россия, Казакстан жана башка мамлекеттерде колдонулат.

Кыргызстанда дагы административдик кармоо, башкача айтканда жеке адамдын эркиндигин кыска мөөнөткө чектөө, өзгөчө учурларда: жарандардын, коомдун коопсуздугун камсыз кылуу, иштин туура кароо, укук бузуу иши боюнча токтомду аткаруу үчүн колдонулат **(Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 524-бер.).**

Жарандарды кармоо укук бузуучунун ким экендигин аныктоо, администрациялык укук бузуу аныкталган жерде администрациялык укук

бузуу жөнүндө протоколду түзүү мүмкүн болбогондо, аны түзүү, административдик укук бузуу жөнүндө ишти өз убагында жана туура кароону камсыз кылуу максатында колдонулат. Административдик кармоо жөнүндө протокол түзүлөт, анда ал түзүлгөн күн жана орду, протокол түзгөн адамдын кызмат орду, аты-жөнү, кармалган адам жөнүндө маалыматтар, убактысы, орду ж. б. көрсөтүлөт.

Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майындагы Конституциясына ылайык, «Эч ким соттун чечимисиз жана мыйзамда белгиленген негиздер жана тартиптер боюнча гана кармалышы, ... мүмкүн эмес. Эч ким соттун чечимисиз 48 сааттан ашык мөөнөткө кармалышы мүмкүн эмес.

Кармалган адам кармалышынын мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү жөнүндө маселени чечүү үчүн дароо, кармалган учурунан 48 саат өткөнгө чейин сотко жеткирилүүгө тийиш. Эгерде адамды кармоого негиз жок болсо, ал адам дароо бошотулууга тийиш.» **(КР Конституциясынын 59-бер.).**

Мыйзамда укук бузгандыгы үчүн адамды кармоо мөөнөтү белгиленген, ал 3 сааттан ашпоого тийиш. Өзгөчө учурларда камакка алуу каралган укук бузуулар үчүн кармоо мөөнөтү бир сутканын ичинде прокурорго жазуу жүзүндө кабарлоо менен 48 саатка чейин узартылат. Административдик кармоо ар кандай укук бузуулар үчүн, анын ичинде мамлекеттик чек ара режимин, миграциялык мыйзамдарды, КР аймагында жүрүүнүн белгиленген эрежелерин бузгандыгы ж.б. үчүн колдонулат. **(Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 95, 96, 431-бер. ж.б карагыла).**

Кармалган учурдан тартып адамдын коопсуздугу, өзүн-өзү коргоо, адвокаттын квалификациялуу юридикалык жардамынан пайдалануу мүмкүнчүлүгү, ошондой эле медициналык кароодон өтүү жана врачтын жардамынан пайдалануу укугу камсыз кылынат. Кызмат адамы кыска мөөнөттүн ичинде туугандарына (же кармалган адамга телефон аркылуу кабарлоого мүмкүнчүлүк берилет), иштеген же окуган жери боюнча администрацияга жана жактоочуга кармалган адамдын турган жери жөнүндө билдирүүгө милдеттүү.

16-18 жаштагы өспүрүм кармалган учурда милдеттүү түрдө 3 сааттын ичинде ата-энесине же аларды алмаштыруучу адамдарга, ошондой эле балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу органга билдирүүгө тийиш, аларга бала ыйгарым укуктуу орган тарабынан бардык зарыл процесстик иш-аракеттер аткарылгандан кийин берилет.

Мыйзам менен укук бузуу жөнүндө иш боюнча өндүрүштү кармоого жана камсыз кылуунун башка чараларына дуушар болууга мүмкүн болбогон адамдардын чөйрөсү аныкталган (экс-президент, КР ЖК депутаттары жана депутаттыгына талапкерлер, судьялар, КР Президенттигине катталган талапкерлер, прокурорлор, КР Акыйкатчысы жана анын орун басарлары, КР Президенти) (Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 524-бер.).

Кармалган адам иштин бардык материалдары менен таанышууга, түшүндүрмөлөрдү берүүгө, далилдерди келтирүүгө, өтүнүч жана четке кагууларды билдирүүгө, жактоочунун юридикалык жардамынан, ошондой эле мыйзамдарга ылайык башка укуктардан пайдаланууга укуктуу. Кармалган адам укук бузуу жөнүндө иш боюнча токтомго токтомдун көчүрмөсү тапшырылган же почта аркылуу алынган күндөн тартып 10 күндүн ичинде райондук (шаардык) сотко даттанууга укуктуу **(Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 547-бер.).**

Администрация - лат. administratio – башкаруу, жетекчилик, 2 мааниси бар. Башкаруу ар кандай экономикалык системада башкаруунун зарыл элементи болуп саналат, мында анын функциялары белгилүү бир коомдук-экономикалык формацияда түзүлгөн коомдук мамилелерге олуттуу көз каранды.

Тар мааниде алганда, администрация - бул ишкананын/компаниянын, уюмдун же мекеменин жетекчилиги, ал ыкчам башкарууну жүзөгө ашырууга, юридикалык жак катары чыгууга, уюмдун расмий өкүлү болууга, анын атынан келишимдерди түзүүгө, мамлекеттик жана сот органдарында иш алып барууга ыйгарым укуктуу. Башкача айтканда, бул ишкананын же компаниянын жетектөөчү аппараты. Мисалы, мектептин администрациясы, фирманын администрациясы, ректорат, дирекция.

Ишкананын/фирманын администрациясына фирманын жетекчиси (президент), анын орун басарлары (вице - президенттер), аткаруучу директорлор, башкы бухгалтер, жетектөөчү менеджерлер (топ - менеджерлер) кирет. Жетекчилерди (президенттерди) фирманын ээлери/уюштуруучулары жалдашат же аларды өздөрүнүн курамынан дайындайт, башка администраторлорду компаниянын директорлору/президенттери дайындайт. Фирманын администрациясына жана ээлерине/уюштуруучуларына жүктөлгөн функцияларды айырмалоо керек. Учурдагы ыкчам башкаруу чечимдери жана

алардын натыйжалары үчүн жоопкерчилик администрацияга жүктөлөт, мында фирманын ээлериката кетирген же компаниянын ишин начар жүргүзгөн администраторлорду кызматтан кетирүүгө укуктуу. Ошол эле учурда, компаниянын жоготуулары, пайданын жетишсиздиги менчик ээлерине жүктөлөт, алар дагы фирманын карыздары боюнча жооп беришет. Администрациянын укуктук жобосу мыйзамдар жана уюмдун/компаниянын уставы менен аныкталат **(https://determiner.ru/termin/administracija.html).**

Кеңири мааниде алганда администрация деп мамлекеттин аткаруучу жана тескөөчү органдары, анын ичинде аймактардын деңгээлинде, башкача айтканда жалпы мамлекеттик масштабда (Министрлер Кабинети) же мамлекеттик башкаруунун айрым чөйрөсүнүн масштабында (Мамлекеттик мүлктү башкаруу боюнча мамлекеттик агенттик, Социалдык фонд) мыйзам чыгаруу органдарынын чечимдерин ишке ашырууну камсыз кылуучу аткаруучу-тескөөчү ишти жүзөгө ашыруучу мамлекеттик органдар түшүнүлөт.

Мамлекеттик башкаруу органдарынын, аткаруу бийлигинин ишмердиги мыйзамдар жана Өкмөттүн чечимдери менен жөнгө салынат.

Айыл өкмөтү – аймактын аткаруу бийлик органы **(Кыргыз Республикасынын 20.10.2021-ж., №123 «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө» Мыйзамынын 50-бер.).** Бардык өлкөлөрдө жергиликтүү маанидеги маселелер менен алектенген жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары бар, мисалы, жер бөлүп берүү ж. б.

Кыргызстанда, Улутстаткомдун маалыматы боюнча, 453 айылдык аймак - бир же андан көп айылдык калктуу конуштарды жана чектеш аймактарды камтыган, республиканын үчүнчү деңгээлдеги администрациялык-аймактык бөлүнүшүнүн негизги бирдиги. Айыл өкмөтүн түзүүнүн тартиби, ыйгарым укуктары жана компетенциясы Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө» Мыйзамында аныкталган. Айыл өкмөтүнүн түзүмү жана штаттык ырааттамасы Министрлер Кабинети тарабынан бекитилген типтүү түзүмдүн жана штаттык ырааттаманын негизинде айыл өкмөтүнүн башчысы тарабынан бекитилет.

Айыл өкмөтү айылдык кеңешке, ал эми берилген мамлекеттик ыйгарым укуктар боюнча - тиешелүү мамлекеттик органдарга отчет берет. Актыларды

(чечимдерди) айыл өкмөтүнүн атынан токтом жана тескеме формасында айыл өкмөтүнүн башчысы чыгарат, алар кол коюлган күндөн тартып күчүнө кирет.

Айыл өкмөтү аймакты социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүү жана калкты социалдык жактан коргоо программаларынын долбоорлорун иштеп чыгууга катышат жана айылдык кеңеш бекиткенден кийин алардын аткарылышын камсыз кылат; жергиликтүү бюджеттин долбоорун иштеп чыгат жана айылдык кеңеш бекиткенден кийин аны аткарат; төмөнкүлөр боюнча иш-чараларды жүзөгө ашырат:

- жаңы жумуш орундарын түзүү;

- «кайрылман» статусу бар адамдарды адаптациялоо үчүн шарттарды түзүү, анын ичинде жеке турак жай куруу үчүн жер участокторун берүү;

- тарых, архитектура жана маданият эстеликтерин коргоо;

-турак жай фондун, турак жай-коммуналдык чарбаны өнүктүрүү жана аймакты жашылдандыруу.

Айыл өкмөтү муниципалдык ишканаларды менчиктештирүүнү жана социалдык-маданий, турмуш-тиричилик жана чарбалык багыттагы объектилерди жана алардын иштеши үчүн зарыл болгон жабдууларды өз балансына өткөрүп берүүнү жүзөгө ашырат; аймакка курулуш куруунун башкы планын иштеп чыгат жана ишке ашырат, архитектуранын жана шаар куруунун ченемдери менен эрежелеринин сакталышын контролдойт; табигый кырсыктарды, өзгөчө кырдаалдарды алдын алуу жана болтурбоо, алардын кесепеттерин жоюу боюнча иш-чараларды жүзөгө ашырат; ж. б.

Айыл өкмөтүнүн башчысы аким тарабынан дайындалат. Жогорку билимдүү, мамлекеттик тилди билген, мамлекеттик же муниципалдык кызматтарда 5 жылдан кем эмес, анын ичинен жетекчи кызматтарда 3 жылдан кем эмес, иштин башка чөйрөлөрүндө - 5 жылдан кем эмес иш стажысы бар, аракетке жөндөмдүү, соттуулугу жок Кыргыз Республикасынын жараны айыл өкмөтүнүн башчысы боло алат. Айыл өкмөт башчысынын ыйгарым укуктарынын мөөнөтү-5 жыл.

Айыл аймагында өзүнчө жайгашкан айылдардын жергиликтүү маанидеги маселелерин ыкчам чечүү үчүн жергиликтүү кеңештин чечими боюнча айыл башчысынын кызмат орду киргизилиши мүмкүн, ал тиешелүү айылдын тургундарынын жыйындарынын макулдугу менен жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органынын жетекчиси тарабынан дайындалат. Айыл башчысы калктуу конуштун аймактык өзгөчөлүктөрүнө, белгиленген үрп-адаттарга жана каада-салттарга негизденүү менен

жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын чечими менен ага берилген функцияларды аткарат. Эгерде калктуу конуштан жергиликтүү кеңешке депутаттар шайланбаса, айыл башчылары кеңеш берүүчү добуш укугу менен тиешелүү жергиликтүү кеңештин жыйналыштарына, ал эми шаардык кеңештин жыйналыштарына айылга тиешелүү маселелерди кароодо катышууга укуктуу.

Айып пул – бул укук бузууну жасоого күнөөлүү жакка сот, ыйгарым укуктуу орган тарабынан салынуучу мамлекеттин кирешесине өндүрүлүүчү акчалай жаза чарасы болуп саналат. Айып пулдун өлчөмү укук бузуу жасалган учурда белгиленген эсептик көрсөткүчкө (ЭК) карата аныкталат (КРдин Укук бузуулар жөнүндө кодекси 31-бер.). Административдик укук бузуу үчүн айып пулдун өлчөмү жеке жактарга 10дон 200гө чейин ЭКны, юридикалык жактарга – 50дөн 650гө чейин ЭКны түзөт.

Миграция чөйрөсүндөгү мыйзам бузуулар үчүн 55тен 650гө чейин ЭК айып пул санкциялары каралган. Мисалы, КР Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 431-беренесине ылайык 55 эсептик көрсөткүч өлчөмүндө айып пул салуу каралган:

- чет өлкөлүк жаран тарабынан КРда жүрүү же жашоо тартибин бузгандыгы үчүн,

- КРда эмгек ишмердигин жүргүзүү тартибин бузгандыгы үчүн.

Чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды чакыргандар же кабыл алгандар үчүн жүрүүнүн белгиленген тартибин бузгандыгы үчүн чоңураак айып пул каралган: жеке жактарга 10дон 30га чейин ЭК, юридикалык жактарга – 50дөн 130га чейин ЭК (КРдин Укук бузуулар жөнүндө кодекси 430-бер.)

КРда чет өлкөлүк жумушчу күчүн тартуу жана пайдалануу эрежелерин бузгандыгы үчүн жеке жактарга – 200 ЭК, юридикалык жактарга-650 ЭК өлчөмүндө айып пул белгиленген (КР Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 93-беренеси).

Кылмыш-жаза мыйзамында айып пул жасалган кылмыштын мүнөзүнө жана ордугуна жараша айыпкердин, соттолгондун мүлктүк абалын эске алуу менен негизги жазанын түрү катары белгиленет (КР Кылмыш-жаза кодексинин 65-беренеси) жана сот тарабынан акчалай түрдө дайындалуучу жаза болуп саналат. Кылмыш үчүн айып пул 200дөн 25000ге чейин ЭКны түзөт. Бирок миграция чөйрөсүндөгү кылмыштар үчүн жазада айып санкциялары каралган

эмес, бул кылмыштар үчүн жаза катары ар кандай мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу белгиленген.

Акыйкатчы (омбудсмен) – аткаруу бийлик органдарынын жана кызмат адамдарынын ишмердигинде айрым жарандык топтордун адилеттүүлүгүн жана кызыкчылыктарын сактоону контролдоо функциялары жүктөлгөн жарандык же кызмат адамы.

Башка түзүмдөрдөн айырмаланып, ал мыйзамдуулукту гана эмес, натыйжалуулукту, максатка ылайыктуулукту, ак ниеттикти, калыстыкты да көзөмөлгө алып, иликтөөлөрдү жүргүзөт. Акыйкатчы кемчиликти же кыянаттыкты таап, бул тууралуу тиешелүү органга же кызмат адамына көрсөтүп, аны жоюуну сунуштайт. Баш тарткан учурда ал сот органдарына же парламентке кайрыла алат. Акыйкатчы жарандардын арыздары боюнча гана эмес, өз демилгеси менен да иш алып барат. Кызмат орундун расмий аталыштары ар кайсы өлкөлөрдө ар башка.

Кыргызстанда Акыйкатчы **Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 109-беренесине ылайык**: «Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин сакталышына парламенттик контролду Акыйкатчы (Омбудсмен) жүргүзөт» жана «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы иштейт. Биринчи Акыйкатчы 2002-жылдын 21-ноябрында шайланган.

Акыйкатчы (омбудсмен) (байыркы скандинавиялык тилден umboð «ыйгарым укук», «тапшырма») – бул шведдин термини, «эл өкүлү» дегенди түшүндүрөт. Алгачкы Парламенттик омбудсмен кызматы Швециянын риксдагы тарабынан 1809-жылы, ошол жылы кабыл алынган Конституцияга ылайык негизделген. Акыйкатчы сот чиновниктерине карата Падышалык бийликтин контролдук функцияларын аткарган. Ошондон бери Акыйкатчынын функциясында ар кандай формалар жана максаттар пайда болду. Швед үлгүсү боюнча Акыйкатчы кызматы Түндүк Европанын башка өлкөлөрүндө - 1919-жылы Финляндияда, Норвегияда (1952-ж.) жана бир жылдан кийин Данияда киргизилген. Акыйкатчы кызматын киргизген биринчи европалык эмес мамлекет Жаңы Зеландия (1962-ж.), биринчи социалисттик мамлекет - Польша (1987-ж.) болгон. Учурда дүйнө жүзү боюнча 100дөн ашуун өлкөдө Акыйкатчы (омбудсмен) кызматы бар **(https://politike.ru/termin/ombudsmen.html).**

Акыйкатчы кандай ишмердикти же кайсы укуктардын сакталышын көзөмөлдөп турганына жараша Акыйкатчылардын ар кандай түрлөрү бар. Мисалы, адам укуктары, балдардын укуктарын коргоо, бизнестин жана ишкерлердин укуктарын коргоо, ЖМКнын укуктарын коргоо боюнча ыйгарым укуктуу адам, финансылык акыйкатчылар, бааларды көзөмөлдөө боюнча акыйкатчылар ж. б. болушу мүмкүн, Швейцарияда 2020-жылдын 1-январынан тартып финансылык тейлөө чөйрөсүндө адам укуктарын коргоо боюнча ыйгарым укуктуу адам иштейт.

Акыйкатчы ар кандай жолдор менен шайланышы же дайындалышы мүмкүн.

Кыргыз Республикасында Акыйкатчыны (Омбудсменди) шайлоонун жана кызматтан бошотуунун тартиби Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 31-июлундагы №136 «Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» Мыйзамы менен жөнгө салынат. Акыйкатчы 5 жылдык мөөнөткө шайланат. Бир эле адам Акыйкатчы кызматын катары менен эки мөөнөттөн ашык ээлей албайт.

Акыйкатчы (Омбудсмен) кайсы бир мамлекеттик органдарга жана кызмат адамдарына көз каранды эмес. Анын ишмердигине кийлигишүүгө, ага кандай формада болбосун таасир этүүгө тыюу салынат жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жоопкерчиликке алып келет.

Акыйкатчы өзүнүн ыйгарым укуктарынын бүткүл мөөнөтүнүн ичинде кол тийбестикке ээ жана Жогорку Кеңешинин макулдугусуз сот тартибинде берилүүчү кылмыш-жаза жана административдик жоопкерчиликке тартылышы, кылмыш жасаган жеринде кармалган учурларды кошпогондо, кармалышы, камакка алынышы, тинтүүгө алынышы, ошондой эле башка адамдардын коопсуздугун камсыз кылуу үчүн Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган учурларды кошпогондо, тинтүүгө же анын жеке өзү да текшерүүгө алынышы мүмкүн эмес. Омбудсмендин (Акыйкатчынын) кол тийбестиги анын турак-жайына жана кызматтык жайына, кол жүгүнө, жеке жана кызматтык унаа каражаттарына, кат-кабар алышуусуна, ал пайдаланган байланыш каражаттарына, ошондой эле ага таандык болгон документтерге да жайылтылат. Акыйкатчынын өмүрүнө жана ден соолугуна коркунуч болгон учурда ага жана анын үй-бүлөсүнө коргоо жана коопсуздук камсыз кылынат.

Акыйкатчы педагогикалык, илимий жана чыгармачылык ишмердиктен башка акы төлөнүүчү ишмердик менен алектенүүгө укугу жок. Акыйкатчынын ыйгарым укуктары мөөнөтүнөн мурда токтотулганда ыйгарым

укуктары аяктаганына байланыштуу кызмат ордунан бошотулган учурда мурунку жумушу берилет, ал эми ал болбогон учурда мурдагы иштеген жумуш орду боюнча, же болбосо анын макулдугу менен башка ишканадан, мекемеден, уюмдан, мамлекеттик органдан же жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынан башка ошого тете жумуш (кызмат орду) берилет. **(Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 31-июлундагы №136 «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» Мыйзамы).**

Алиби (латын тилинен alibi – башка жерде) – айыпкер ага айыпталып жаткан кылмыш жасалганда, ал кылмыш жасалган жерде боло албагандыгы, анткени ал башка жерде болгон же башка жагдайларда кылмышка тиешелүү адамдар же буюмдар менен байланышта болушу мүмкүн деген жагдайдан келип чыккан күнөөсүздүктүн далили. Мунун натыйжасында, колдо болгон далилдер күчүн жоготот.

Жарандык сот өндүрүшүндө, эгерде доогер талаштуу доомат пайда болгондо жоопкердин түздөн-түз катышуусун өзгөчө баса белгилесе жана анын далилдеринин курамдык бөлүгүнө айландырса же бул катышуусуз сөз болуп жаткан милдеттенме такыр пайда боло албаса, мисалы, никесиз балага алимент изделсе гана, алиби жөнүндө сөз болушу мүмкүн. Андан кийин соттолуучунун белгилүү бир убакта башка жерде болгонун жана ал, милдеттенме келип чыга турган жосун жасай албаганын табуу, доону жасалма түрдө түздөн-түз жокко чыгаруу болуп саналат.

Күнөөсүздүк презумпциясынын жоболоруна ылайык, эгерде жактоочу тарап алибинин бар экендиги жөнүндө жүйө келтирсе, анда алибини тастыктаган же четке каккан далилдерди чогултуу милдети айыптоо тарабында болот. Айыпталуучунун алибисине негизделген коргонуу жүйөсү, эгерде кылмыш болгон учурда, соттолуучу чындыгында айыпталып жаткан кылмыш болгон жерде болгонун тастыктаган далилдер келтирилген болсо гана, четке кагылды деп эсептелет.

Негизи, алиби - бул адамдын күнөөсүз экендигинин бир далили, ал соттук териштирүүнүн жүрүшүндө эске алынышы керек: компетенттүү адвокат ишти кароодо алиби бар экенин сөзсүз көрсөтөт. Көпчүлүк учурларда алиби алдын ала тергөө стадиясында эле ар кандай булактардын жардамы менен далилденет: адам кылмыш жасаган учурда башка жерде болгонун далилдеген күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү, фото жана видеоматериалдар.

Алибинин төмөнкү түрлөрү бар:

- толук - бул учурда мыйзамсыз иш-аракеттерди жасоого катышуу мүмкүнчүлүгүн бир беткей жокко чыгарууга болот;

- жарым-жартылай - бул учурда түзүлгөн кырдаал адамдын кылмыш жасалган жерде болушун жокко чыгарбайт, анткени чогултулган маалыматтар жетишерлик ынанымдуу эмес;

- квалификациялуу - мындай алиби алдын ала даярдалган жана жасалма мүнөздөгү жагдайлардын жардамы аркылуу түзүлгөн (мисалы, күбөлөрдү алдын ала даярдоо же татаал документтерди түзүү аркылуу);

- жөнөкөй - бул эч кандай далил менен тастыкталбаган фактыларга негизсиз шилтемелерди өзүнө камтыйт.

Квалификациялуу жана жөнөкөй алиби жалган деп эсептелет, ошондуктан аларды сот отурумунда далил катары кароого болбойт **(https://jurkom74.ru/,https://gufo.me/dict/brockhaus/)**.

Анклав (француз тилинен enclave, кийинки латын тилинен inclavere – ачкыч менен бекитем) – эл аралык укукта өз мамлекетинин аймагы менен курчалган чет мамлекеттин аймагынын бир бөлүгү. Толугу менен башка өлкө менен курчалган мамлекеттин бөлүктөрү толук анклавдар деп аталат. Аймак түшүнүгү кургактык аймагын да, аймактык сууларды да камтыйт.

Эгерде аймакты кургактыктын ордуна чет өлкөлүк аймактык суулар бөлүп турса, анда деңиз жана көл болуп бөлүнгөн арал анклавдары жөнүндө сөз болот. Эгерде аймак кургактыктагы башка мамлекет менен курчалган, бирок деңизге чыга турган болсо, анда ал жарым анклав же жээктеги анклав деп эсептелет.

Ошондой эле пенеанклав (латын тилинен paene - "дээрлик") категориясы бөлүнүп турат - башкы өлкө менен де-юре байланышта болгон, бирок табигый шарттардан улам андан де-факто бөлүнгөн, башкача айтканда, үчүнчү өлкөлөр аркылуу гана жетүүгө мүмкүн болгон аймактар. Негизинен, пенеанклавдар тоолуу аймактарда жайгашкан. Кээ бир учурларда пенеанклавдын айырмачылыгын аныктоо учурунда жетүүгө кыйын болгон жердин айырмасын аныктоо кыйын.

Анклавдардын мисалдары: Өзбекстандын аймагы менен курчалган Кыргыз Барак анклавы Кара-Суу районунун Ак-Таш айыл өкмөтүнүн бир бөлүгү болуп саналат. Тажикстандын Ворух анклавы Кыргызстандын аймагы менен курчалган (Баткен облусунун Лейлек району). Кыргызстандын Баткен

облусунун ички аймагында жайгашкан Өзбекстагдын Сох жана Шахимардан анклавдары.

Апатрид (латын тилинен apatris жана грек тилинен. ἀ + πατρίς - «мекени жок адам») же жарандыгы жок адам – бул эч кандай жарандыгы же букаралыгы жок адам жана анын кандайдыр бир жарандыкка же букаралыкка таандыктыгын аныктай турган далилдери жок жеке адам.

«Апатрид» деген термин эч бир мамлекет өзүнүн мыйзамдары боюнча жаран деп эсептелбеген адамды билдирет **(Экономикалык жана Социалдык Кеңештин 1954-жылдын 26-апрелиндеги 526 А (XVII) резолюциясына ылайык чакыртылган Ыйгарым укуктуу өкүлдөдүн конференциясында 1954-жылы 28-сентябрда кабыл алынган Апатриддердин макамы жөнүндө Конвенциянын 1-бер.).** Конвенция апатриддер менен иш алып баруунун минималдуу стандарттарын аныктайт. Конвенцияга ылайык, апатрид мыйзамдарга жана эрежелерге, ошондой эле ал жайгашкан өлкөнүн коомдук тартибин сактоо үчүн көрүлгөн чараларга баш ийүүгө милдеттүү. Конвенция апатриддерге түздөн-түз укуктарды бербейт, бирок алар мыйзамдуу негизде жашаган мамлекеттердин мыйзамдары тарабынан аларга кандай укуктар берилиши керектигин белгилейт. Мамлекеттер өздөрүнүн өзгөчө укуктук статусун таанууга милдеттүү, бул ушуга окшош жагдайларда улуттук мыйзамда каралган чет өлкөлүктөрдүн укуктук жобосунан кем болбошу керек. Бул эреже биринчи кезекте төмөнкү укуктарды таануу тууралуу сөз болгондо колдонулат:

- үй-бүлөлүк жашоого, жеке статусун жана абийир жана дин тутуу эркиндигин урматтоо укугу (4 жана 12-бер.);
- менчикке болгон укук (мүлктүк укук) (13 жана 14-бер.);
- ассоциация укугу (15-бер.);
- сотко кайрылуу укугу (16-бер.);
- эмгекке жана ар түрдүү кесиптерге ээ болуу укугу (17 жана 19-бер.);
- социалдык камкордуктун жана административдик асыроонун ар кандай түрлөрүнөн пайдалануу укугу (20-25-бер.);
- транспорттун бардык түрү менен эркин жүрүү укугу, ошондой эле мүлктү алып чыгуу укугу (26-30-бер.);
- чыгаруу жана натуралдаштыруу менен байланышкан укуктук ченемдер (31 жана 32-бер.).

Адам укуктарынын жалпы декларациясы, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт, Расалык басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө эл аралык конвенция, Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө конвенция, Баланын укуктары жөнүндө конвенция, Бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө эл аралык конвенция жана Майыптардын укуктары жөнүндө конвенция сыяктуу эл аралык укуктук документтер жарандыкка болгон укукка байланыштуу жоболорду камтыйт, бул апатриддерди коргоого жана жарансыздыкты болтурбоого өбөлгө түзөт.

Жарандык туулган жерине, туруктуу жашаган аймагына, ата-энесинин экөөнүн тең же алардын биринин жарандыгына ж.б. көз каранды болушу мүмкүн. Ошол эле учурда расмий түрдө алган жарандыгы мыйзамдын негизинде жоюлуп же андан ажыратылышы мүмкүн.

Адамдардын белгилүү бир мамлекетке болгон тартылуусун жоготуунун себептери ар кандай болушу мүмкүн:

- эгерде адам ата-энесинин экөө тең жарандыгы жок үй-бүлөдө төрөлсө, ал туулган учурдан тартып жарандыгы жок болуп калат, ал төрөлгөн өлкөдө жарандык автоматтык түрдө туулган жери боюнча берилбейт;

- адам өз ыктыяры менен жарандыктан баш тарта алат. Көбүнчө, бул убактылуу статус. Эгерде ал башка мамлекеттин жарандыгын алууну пландап жатса, мындай чара зарыл болот;

- эгерде жаран потенциалдуу кооптуу инсан категориясына кирип, ал жаранга саясий куугунтук жүргүзүлүп жаткан учурда жарандыктан мажбурлап ажыратуу болот;

- эгерде жалган жарандык алуу фактысы аныкталса, адам апатрид болуп калышы мүмкүн. Мисалы, ал өлкөнүн жараны болуу максатында никеге турган болсо;

- мамлекеттин өзү жок болгондо (СССР кулагандан кийин, адамдар мамлекет болбой калган өлкөнүн паспорттору менен жүрүшкөн. Жаңы документтерди алганга чейин, бардык жарандар апатриддер деп эсептелген).

- адам ар кандай жарандыктан толугу менен баш тарткан учурлар кездешет. Бул диний себептерден улам болушу мүмкүн.

Жарансыздык бир катар факторлордон улам келип чыгышы мүмкүн, мисалы, жарандык жөнүндө мыйзамдардагы дискриминация (мисалы, расалык, диндик же гендердик), жарандык жөнүндө мыйзамдардагы карама-каршылыктар жана кемчиликтер жана мамлекеттик мураскорлук.

Документтердин жоктугу жарансыздыкка барабар эмес. Төрөлгөндүгүн каттабай коюу адамдарды жарандыгы жок болуу тобокелдигине алып келет, анткени туулгандыгы тууралуу күбөлүк адамдын жана анын ата-энесинин туулган жерин далилдейт жана тастыктайт, бул жарандыкты аныктоо үчүн зарыл болгон негизги маалымат. Жарансыздык тобокелдиги адамдардын жер которууга байланыштуу кырдаалдарда да пайда болушу мүмкүн.

Апатриддердин көпчүлүгү өмүр бою өздөрү жашаган өлкөлөрдө төрөлгөн. Апатриддердин саны өзгөчө көп болгон өлкөлөргө Мьянма, Кувейт, Кот-д'Ивуар, Таиланд, Ирак жана Доминикан Республикасы кирет. Апатриддердин олуттуу топтору дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүндө жашашат, анда аялдар аталары менен бирдей өз жарандыгын балдарына өткөрүп берүүгө укугу жок. Натыйжада, аталары белгисиз, дайынсыз жоголгон же каза болгон учурларда балдар апатрид болуп калышы мүмкүн.

Эч кандай жарандыгы жок болгондуктан, апатриддер көбүнчө мамлекеттин жарандары пайдаланган негизги укуктарга ээ эмес. Жарансыздык билим алуу, иштөө, социалдык камсыздоо, турак-жай, медициналык жактан жардам алуу укугу, ошондой эле жарандык жана саясий укуктар, анын ичинде эркин жүрүү, негизсиз камакка алынбоо жана саясий турмушка катышуу укугу сыяктуу социалдык-экономикалык укуктарга таасирин тийгизет. 1954-жылкы Конвенция ошондой эле апатриддерге өздүгүн тастыктоочу документтерге, жол жүрүү документтерине жана административдик жардамга болгон укуктарды кепилдейт.

Эл аралык укуктук актылар менен белгиленген апатриддердин укуктук абалы Кыргызстанда **Кыргыз Республикасынын 2007-жылдын 21-майындагы №70 «КР жарандыгы жөнүндө», 2000-жылдын 17-июлундагы №61 «Тышкы миграция жөнүндө» мыйзамдары, ошондой эле Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдер менен жөнгө салынат.**
(https://publications.iom.int/system/files/pdf/final-wmr_2020-ru.pdf, https://www.osce.org/files/f/documents/9/9/343321.pdf)

Апелляция (латын тилинен appellatio - кайрылуу, даттануу) – кандайдыр бир чечимге, токтомго карата жогору турган инстанцияга даттануу; соттун чечимине ишти маңызы боюнча кайра кароого укугу бар жогору турган сотко даттануу.

Талаш-тартыш жагдайларды чечүү үчүн акыркы инстанция болуп чыр-чатактын катышуучуларынын биринин тарабын алган сот эсептелет, бирок анын ар бир чечимин ар дайым эле адилеттүү деп айтууга болбойт. Мындай кырдаалдарды болтурбоо үчүн мыйзамда айрым сотторго төмөнкү инстанциялардын актыларын кайра кароого ыйгарым укук берүү менен белгилүү бир иерархия каралган. Мындай даттануу апелляция деп аталат.

Апелляциялык өндүрүш тартибинде жогору турган сот инстанциясы төмөн турган соттун чечимине текшерүү жүргүзөт; текшерүүдөн кийин даттанылган чечимди бекитет же аны жокко чыгарып, жаңысын чыгарат. Апелляцияда соттун айрым процесстик маселелер боюнча эмес, бүтүндөй иштин маңызы боюнча чечими кайра каралат. Апелляциялык инстанциядагы сот биринчи инстанциядагы соттун чечимин жокко чыгарууга гана эмес, аны өзгөртүүгө да укуктуу.

Апелляциялык соттук инстанция - бул экинчи инстанция, башкача айтканда, биринчи соттун чечимдери даттанылат. Бул апелляциялык даттануу берүү аркылуу ишке ашат. Соттун чечимине макул болбогон тарап арыз жазып, анда сот кандай ката кетиргенин, иштин кандай жагдайларын алар көз жаздымда калтырганын көрсөтөт. Жогору турган сот мындай даттанууну алгандан кийин ишти ушул сын-пикирлердин баарын эске алуу менен кайра кароого милдеттүү. Башкача айтканда, эгерде арыз ээси биринчи инстанциядагы сот тарабынан тигил же бул далилдерге, дооматтарга ж.б. баа берилбегендиги жөнүндө жазса, апелляциялык инстанциядагы сот бул пункттардын баарын иштеп чыгууга тийиш.

Талаш-тартыш процесстик укуктун кайсы тармагына тиешелүү экендигине жараша, мыйзам тарабынан апелляциялык даттанууну берүү мөөнөттөрүн сактоо талаптары белгиленген. Эреже катары, арыз вердикт мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин катталууга тийиш.

Апелляциялык инстанцияга кайрылууда даттануунун өзүн, мамлекеттик алымды төлөгөндүгү жөнүндө чекти жана эгерде кайрылуучунун кызыкчылыгын адвокат көрсөтсө, нотариалдык ишеним катты тиркөө талап кылынат. Чечимдин тексти аны чыгаран соттун иш кагаздарына тиркелет.

Иштин жыйынтыгынын бир нече варианттары болушу мүмкүн: апелляция четке кагылышы мүмкүн, баштапкы чечим толугу менен же жарым-жартылай өзгөртүлүшү мүмкүн, ошондой эле ал толугу менен өзгөрүүсүз калышы мүмкүн.

Эгерде даттануу туура эмес таризделсе, сот аны кароодон баш тарта алат. Айрым учурларда төмөнкүдөй кемчиликтерди жоюуга белгилүү бир мөөнөт берилет:

- эгерде арызда негизги маалыматтар көрсөтүлбөсө: даттануу кайсы сотко берилип жатат, баштапкы чечим кандай кабыл алынды, иштин номери көрсөтүлбөсө ж. б.;

- мамлекеттик алым төлөнбөсө;

- эгерде биринчи отурумда тараптардын биринин кызыкчылыгын юрист билдирсе, ишеним каттын көчүрмөсү тиркелбесе;

- ишке кызыкдар тараптарга караганда арыздардын көчүрмөлөрү азыраак болсо.

Кыргызстанда соттук чечимдерге апелляциялык даттануу тартиби жана шарттары төмөнкүлө менен жөнгө салынат:

- жазык иштери боюнча - КР Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 46-48-главаларында;

- жарандык иштер боюнча - КР Жарандык-процесстик кодексинин 38-39-главаларында;

- административдик иштер боюнча - КР Административдик - процесстик кодексинин 24-главасында.

(**https://lawmix.ru/slovar/15261; https://determiner.ru/termin/apelljacija.html#**).

Апостиль - бул документтерди легалдаштыруунун бир формасы, ал Гаага конвенциясынын катышуучу-өлкөлөрү тарабынан таанылган (1961-жылдын 5-октябрында Гаагада эл аралык жеке укук боюнча Гаага Конференциясынын катышуучу-мамлекеттери тарабынан түзүлгөн чет өлкөлүк расмий документтерди легалдаштыруу талабын жокко чыгаруучу Конвенция). Апостиль коюлган документ 140тан ашуун өлкөдө юридикалык күчкө ээ, Кыргызстан Гаага Конвенциясына 2009-жылдын ноябрында кошулган. Апостиль өлкөнүн чегинен сыртка чыгарылуучу документтерди тариздөө мөөнөтүн кыскартат.

Апостиль белгиси талаптарга жараша документтин түп нускасына же көчүрмөсүнө коюлат. Апостиль легалдаштыруунун мындай формасын тааныган өлкөлөрдүн аймагында көрсөтүү үчүн документтин мыйзамдуулугу жөнүндө маалыматтарды толтуруунун эл аралык стандартташтырылган формасын өзүнө камтыйт. "Апостиль" штампы документтердин түп

нускаларына жана көчүрмөлөрүнө коюлат жана документтерди эл аралык легалдаштырууну жөнөкөйлөтөт. Жөнөкөй сөз менен айтканда, бул документти ал алган өлкөнүн чегинен тышкары легалдаштыруу. Мисалы, биздин абитуриент чет өлкөлүк ЖОЖго тапшырууну каалаганда, анын ичинде мектепти аяктагандыгы жөнүндө аттестат тапшырышы керек. Албетте, көптөгөн өлкөлөрдө кыргыз документин көрсөтүү менен майнап чыкпайт. Документти мыйзамдаштыруу үчүн апостилдөө процесси болот. Конвенцияга ылайык апостиль мамлекеттик органдар тарабынан берилген расмий документтерге, административдик документтерге, нотариалдык актыларга гана коюлат. Ошол эле учурда, коммерциялык же бажы документтери, ошондой эле дипломатиялык документтер апостилдештирилбейт. Бул документтерди мыйзамдаштыруу үчүн башка эл аралык механизмдерди колдонууга туура келет.

Апостилдин формасы Конвенция тарабынан регламенттелген эмес. Мисалы, Кыргызстанда жана Россияда бул штамп, ал эми АКШда алар сертификат катары берилет. Мында апостилде эмне жазылууга тийиш экендигинин так тизмеси бар: өлкөсү, адамдын аты-жөнү жана кызматы, мекеменин аталышы, шаардын аталышы, апостиль коюлган дата, органдын аталышы, апостилдин номери, мекеменин мөөрү же штампы, апостиль койгон кызмат адамынын колу. Конкреттүү документке апостиль аны берген бийлик органында же жогору турган ведомстводо коюлат. Мисалы, Юстиция министрлиги, ИИМ ж.б. Апостиль Конвенциянын эки тилинин (француз жана англис) биринде же улуттук тилде болушу мүмкүн. Кыргыз Республикасында апостиль мамлекеттик тилде таризделет. Адатта, штамптын котормосу француз же англис тилдеринен улуттук тилге которулган, ал эми апостилдин аталышы француз тилинде так болушу керек - Apostille **(Convention de la Haye du 5 octobre 1961).** Айрым өлкөлөр "кош апостиль" талап кылышат, анда Апостилге англис тилине нотариалдык жактан күбөлөндүрүлгөн котормо жасалып, ага дагы бир штамп коюлушу керек. Ошондуктан, ар дайым кабыл алуучу тарап менен апостилге котормо керекпи же жокпу, тактап алуу зарыл.

Апостилди тариздөө үчүн мамлекеттик алым төлөнөт. Документтерди апостилдештирүү мөөнөтү документтер берилген күндөн тартып 2 иш күндөн ашпоого тийиш, ал эми Документтерди апостилдөө мөөнөтү документтер берилген күндөн тартып 2 жумушчу күндөн ашпоого тийиш, ал эми мамлекеттик органдын койгон колунун, мөөрүнүн же штампынын аныктыгын текшерүү, коюлган колдун үлгүсүн талап кылуу жана кызмат адамынын кол

коюу укугуна ыйгарым укуктарын тастыктоо зарыл болгон учурда апостилдештирүү мөөнөтү 30 күнгө чейин узартылат (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2010-жылдын 18-ноябрындагы №283 токтому менен бекитилген Апостиль коюунун тартиби жана шарттары жөнүндө Нускаманын 11 жана 12-пункттары).

Документтерди апостилдештирүүдөн баш тартуу учурлары Апостиль коюунун тартиби жана шарттары жөнүндө Нускаманын 41-пунктунда белгиленген.

Кыргызстан бир катар мамлекеттер (негизинен КМШга катышуучулар) менен укуктук жардам жөнүндө макулдашууларды түзгөн, ага ылайык документтер бул өлкөлөрдүн маморгандары тарабынан өз ара мамиле принциби боюнча апостилсиз таанылат. Бирок, эгерде өлкө менен укуктук жардам жөнүндө келишим жок болсо жана ал Гаага конвенциясынын катышуучусу болбосо, документти консулдук мыйзамдаштыруу талап кылынат. Бул татаал, көп баскычтуу жана узак процесс.

Аргасыз миграция – миграциялык агымга мүнөздүү колдонулган жалпы термин. Анда мажбурлоо элементтери, анын ичинен табигый же техногендик себептердин натыйжасы катары жашоого коркунучу бар учурлар да кездешет (мисалы, өлкөнүн ичинде жер которгон качкындардын же адамдардын жер которуусу, ошондой эле табигый же экологиялык кырсыктардан, химиялык же ядролук авариялардан, ачарчылыктан же өнүгүү программаларынан улам жер которгон адамдар). Мындай кырдаал дүйнөнүн ондогон өлкөлөрүнө мүнөздүү, анын ичинде, АКШ, Пакистан, Индия, Шри-Ланка жана башкалар.

Алсак, Афганистанда жашаган этникалык кыргыздардын өмүрүнө коркунуч туудургандыктан, ал жердеги согуш аракеттерин эске алып, биздин өлкөнүн бийлиги Афганистандан тарыхый мекенине 100дөн ашык памирлик кыргыздарды 2017-2019-жылдары көчүрүп алып келген. 2021-жылдын сентябрь айында Кыргызстандын Президенти С.Жапаров расмий түрдө Ош облусунун Чоң-Алай районунда памирлик кыргыздар үчүн жаңы турак жайлардын курулушуна старт берген. Бул максатта 400 турак үй курууга 30 гектар жер аянты бөлүнгөн. («Бардык мүлкүн, малын сатышты». Афганистандагы кыргыздар талибдерден алыс болуу үчүн мекенине Бишкекке алып кетүүнү суранышат.» **https://rus.azattyq.org/a/kyrgyz-escape-taliban-afghanistan/32238588.html).**

Асоциалдык жүрүм-турум - коомдо болгон социалдык жана укуктук ченемдерге ылайык келбеген, адам таандык болгон социалдык же улуттук топтун үрп-адаттарына жана каада-салттарына каршы келген жүрүм-турум. Башкача сөз менен айтканда, бул коомдо кабыл алынган ченемдерди жана мыйзамдарды сактабоо, ал адеп-ахлаксыз же мыйзамсыз жосундар түрүндө көрүнөт. Асоциалдык жүрүм-турум мыйзамсыз жүрүм-турумга алып келиши көп эле кездешет.

Ассоциалдык жүрүм-турумдун төрт негизги түрү бар:

- адеп-ахлаксыздык - башка жарандарга түздөн-түз коркунуч келтирбеген коомдун адеп-ахлак нормаларын сактабоо. Өзүнө жалганчылыкты, арам сөздөрдү, тартипти бузууну, жоопкерсиздикти, чагымчылдыкты, кайырчылыкты, тартипсиздикти, эмгектенүүгө умтулуунун жоктугун, селсаяктыкты камтыйт.

- көз карандылык - ар кандай көз карандылыктын болушу, анын жардамы менен адам чындыктан качат. Аларга: аракечтик, таксикомания, баңгилик, анорексия, булимия, нимфомания, оюнга көз карандылык, диний фанатизм кирет.

- укукка каршы - денеге оор залал келтирбей мушташуу, бейбаштык, майда уурулук, коомдук жайларда тартипти бузуу, инсанды мазактоо, уурдоо максаты жок транспортту уурдоо ж. б. камтыган укуктук ченемдерди бузуу.

- кылмыштуу - адам кылмыш жоопкерчилигине тартыла турган жосундар. Кылмыштуу аракеттерге массалык баш аламандыктарды уюштуруу, талкалап кирүү менен жасалган уурулук, тоноочулук, алдамчылык, коррупция, опузалоо, карактап кол салуу, шантаж, зордуктоо, киши өлтүрүү ж. б. кирет.

Эгерде жаран өзүн туура эмес алып жүрсө жана кандайдыр бир этикалык ченемдерди бузса, бул чөйрөдөгү адамдардын соттолушуна алып келиши мүмкүн. Белгиленген эрежелерди жана мыйзамдарды бузган адамдар үчүн жоопкерчиликтин ар кандай түрлөрү бар: тартиптик, административдик, кылмыш-жаза.

Өзүнүн эмгектик милдеттерин аткарбоо же талаптагыдай эмес аткаруу эмгек мыйзамдарында каралган тартиптик жоопкерчиликке алып келет. Мисалы, себепсиз келбей калуу, уюмдун ички тартибин бузуу, жумушка мас абалында келүү.

Коомдук тартипти жана жарандардын тынчтыгын бузган жосундар административдик жоопкерчиликке тартылууга алып келет. Мисалы, жол

кыймылынын эрежесин бузуу; коомдук жайларда спирт ичимдиктерин ичүү; майда бейбаштык.

Башка адамдар үчүн эң чоң коркунуч - бул кылмыш жоопкерчилигине тартылуу каралган кылмыштар. Мындай коомдук коркунучтуу укук бузууларга уурулук жана алдамчылык; унаа каражаттарын уурдоо; баңгизаттарды таратуу ж. б. кирет. **https://fundamental-research.ru/ru/article; https://spravochnick.ru/sociologiya/**

Ассимиляция (латын тилинен assimilatio - окшоштуруу, аныктоо, биригүү) **-** бир этностук же социалдык топтун (эреже катары, азчылыктын) башка үстөмдүк кылган топко ыңгайлашуусу, өзүнүн айырмалоочу белгилерин тилди, салтты, маданиятты жана жүрүм – турумду (жашоо образын) кабыл алууну жана улуттук аң-сезимди өзгөртүүнү камтыган башка топтун белгилери менен алмаштыруу (балким улуттук өзүн-өзү идентификациялоону толук алмаштырганга чейин).

Мында, ассимиляция бир маданияттын өкүлдөрү өздөрү кошулган коомго ылайыкташуу үчүн жүрүм-турумун өзгөртөт дегенди билдирет. Ассимиляция бир топтун маданиятынын экинчиси тарабынан кандайдыр бир деңгээлде басылышын камтыйт. Ассимиляцияда эл өз тилин, өзүнүн аталышын, салттуу ишмердик түзүмүн жоготушу мүмкүн, бирок диний ишенимдерин, кээ бир күнүмдүк каада-салттарын сактап калышы мүмкүн (мисалы, Америка улутунун жаралуу тарыхы). Жаңы жамаатты түзгөн элдер өз тилин (Бельгия улутунун жаралуусу) сактап калган учурлар белгилүү.

Табигый жана мажбурлоо ассимилияция деп бөлүнөт.

Табигый ассимиляция региондордун жана бүтүндөй мамлекеттердин экономикалык жана саясий жакындашынын объективдүү процесстеринин натыйжасы болуп саналат, бул алардын маданий жакындашуусуна кубаттуу түрткү берген (мисалы, дүйнөлүк чарбанын ааламдашуусу). Мигранттар үчүн табигый ассимиляция өздөрүнүн жаңы мекенинде жергиликтүү калктын курамына акырындык менен аралашып кетиши менен мүнөздөлөт. Табигый ассимиляция элдер үчүн ыңгайлуу шарттарда (элдердин толук тең укуктуулук принциби) жүрөт жана чакан элдердин ири этникалык жамааттар менен биригишинин мүнөзүнө ээ.

Мажбурлоо (күчтөп) ассимиляциясы тигил же бул этносту өз алдынча бирдик катары жок кылууга багытталган, бирок физикалык жол менен эмес, улуттук саясатты жүргүзүүнү өзүнө камтыйт. Мажбурлоо ассимиляциясы

улуттук, диний ж. б. Кысымчылык шарттарда жүрөт жана айрым элдердин басмырлоо мүнөзүнө ээ

Күч менен ассимиляциялоодо улуттук тилди колдонуу чөйрөсүн чектөө, андан кийин анын пайдаланылышы толук алып салуу; улуттук каада-салттарды түп-тамырынан жоюу (улуттук майрамдарды белгилөөгө, ырым-жырымдарды жасоого тыюу салуу); элге тиешеси жок ишмердиктин түрлөрүн киргизүү ж.б. колдонулат, мындай саясат ассимиляцияланган элдин катуу каршылыгын, этникалык чегинүүгө умтулуусун жаратат жана этностор аралык чыр-чатактарды пайда кылат.

Мисалы, Батыштын өнүккөн өлкөлөрүнө мигранттардын тез ассимиляциясы алардын ийгиликтүү социалдык жана экономикалык адаптациясынын негизги шарттарынын бири болгондо, мажбурлап ассимиляцияны аргасыздан айырмалоо керек.

Багындырып алган аймактардагы басып алуучу эл басып алгандардын маданиятын (мисалы, Түштүк Италиядагы нормандар, Балкан жарым аралындагы болгарлар ж.б.) кантип кабыл алганы, азыраак эл көп сандаган элди кантип ассимиляциялаганы тууралуу тарыхый мисалдар бар. Ошол эле эл өздөрү башка элдерди активдүү ассимиляциялай алышат, бирок айрым учурларда, өзгөчө башка элдердин салттуу отурукташкан аймагында чакан топтордо жашаганда, алар өздөрү ассимиляциянын объектиси болуп калышы мүмкүн.

Ассимиляцияга этностор аралык нике таасир этет, бирок мындай никеде төрөлгөн балдардын этникалык өзүн-өзү идентификациялоосу көбүнчө лидер болгон жубайынын улутуна көз каранды.

Глобалдык мааниде алганда адамзат тарыхы элдердин ассимиляцияланышы, сансыз уруулардын чектелген сандагы этникалык топторго, улуттарга жана элдерге биригүү процессин өзүнө камтыйт. Ассимиляциянын күчөшү туруктуу коомдук жашоо мезгилинде болот. Этностор аралык чыр-чатактар ассимиляция процессинин өнүгүү динамикасын төмөндөтөт

(https://dic.academic.ru,https://orthographical.slovaronline.com)

Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө Конвенция, 1979-ж. – бул документ (30-бер.) адамзаттын актуалдуу көйгөйлөрүнө - аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюуга арналган. Конвенциянын кириш сөзүндө БУУнун Уставында жарыяланган

адамдын негизги укуктарына, адамдын кадыр-баркына жана баалуулугуна ишенимди, ошондой эле адам укуктарынын жалпы декларациясында камтылган бардык адамдар бирдей жана эркин төрөлгөндүгүнө байланыштуу басмырлоого жол бербөө жөнүндө жоболорду эске алуу менен аны кабыл алуунун маанилүүлүгү баса белгиленет.

Конвенциянын 1-бөлүгү (1-бер.) эң маанилүү түшүнүктүн аныктамасын келтирет - «аялдарды басмырлоо», башкача айтканда жашоонун бардык чөйрөлөрүндө жынысы боюнча ар кандай айырмачылык, алсыроо ж. б. Аялдарга карата басмырлоону айыптоо менен, мүчө мамлекеттер басмырлоону жоюу саясатын жүргүзүүгө макул болушат жана бул эсепке санкцияларды кошкондо, ар кандай мыйзамдык жана башка чараларды көрүүгө милдеттенишет (3-5-бер.). Аялдарды басмырлоого тыюу салуу жашоонун ар кандай чөйрөлөрүн камтыйт, анын ичинде эркектер менен бирдей шарттарда эл аралык уюмдардын ишине катышуу, жарандыкты алуу, өзгөртүү же сактоо жагынан эркектер менен бирдей укуктарга ээ болуу, билим берүү, иш менен камсыз кылуу жаатында, мисалы, эркектер менен бирдей эмгек үчүн бирдей акы төлөө, социалдык камсыздоо, саламаттыкты сактоо, кош бойлуулук боюнча акы төлөнүүчү өргүү ж.б. (7-13-бер.). Конвенцияда (14-бер.) айыл жергесинде жашаган аялдарга өзгөчө көңүл буруу керек деп айтылат, анын ичинен социалдык камсыздандыруу программаларына катышууга, формалдуу жана формалдуу эмес билим алууга, коомдук тейлөөнүн бардык кызматтарынан пайдаланууга жана башкаларга көңүл бурулушу керектиги белгиленет.

Конвенция аялдардын эркектер менен бирдей жарандык укук жөндөмдүүлүгүн, анын ичинде аны ишке ашыруунун, атап айтканда келишимдерди түзүүдө жана мүлктү башкарууда, соттордо жана трибуналдарда териштирүүдө бирдей мүмкүнчүлүктөрүн тааныйт (15-бер.). Ошондой эле нике-үй-бүлө мамилелери жагынан эркектер менен теңчилиги да таанылат (16-бер.). Конвенциянын аткарылышын контролдоо максатында аялдарга карата басмырлоону жоюу боюнча БУУнун Комитети түзүлгөн. Конвенциянын тийиштүү беренелеринде (17-26-бер.) ар кандай маселелер каралат, атап айтканда, Комитетти түзүү принциптерине, анын ыйгарым укуктарына, БУУнун Башкы Катчысынын алдындагы отчеттуулукка ж. б. тиешелүү маселелер каралат. Конвенциянын корутунду беренелери Конвенцияны ратификациялоо, аны депонирлөө жана башка маселелерге

арналган. **(Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө БУУнун Конвенциясы. Башкы Ассамблеянын 1979-жылдын 18-декабрындагы 34/180 резолюциясы менен кабыл алынган. 1981-жылы 3-сентябрда күчүнө кирген).**

Кыргызстан биздин республика үчүн күчүнө кирген Конвенцияга 1997-жылдын 12-мартында кошулган.

– Б –

Багуудагы адам (Иждивенец) - бул өз алдынча киреше булактары жок жана салык төлөөчүнүн каражаты менен жашаган, алар менен байланышта болгон жана болбогон эмгекке жарамсыз адам. Багуудагы адамдар жана алардын багуучулары мураскерлик, банкроттук, эмгек талаш-тартыштары маселелерин чечүүдө ар кандай жеңилдиктерге жана артыкчылыктарга укуктуу. Эмгекке жарамдуу, бирок жумушсуз адамдар багуудагы адамдар деп саналбайт. Багуудагы адамдарга ошондой эле баланын төрөлүшүнө байланыштуу бала багуу өргүүсүндө жүргөн аялдар кирет. Салык төлөөчүнүн жалпы кирешесинен багуудагы адамдарга чегерүүлөр анын негизги иштеген жери боюнча турак жай-эксплуатациялык контора, турак жай кооперативи, кварталдык комитет же мамлекеттик бийликтин башка аткаруу органы тарабынан берилүүчү үй-бүлөсүнүн курамы жана багуусундагы адамдардын саны жөнүндө тиешелүү маалымкаттын негизинде берилет. Нике бузулганда чегерүүлөр багуусундагы адамдар жашаган жубайлардын бирине жүргүзүлөт. Мурдагы жубайы багуусундагы адамдарды багуу үчүн алимент төлөгөнүнө карабастан эсептен чыгарууга укугу жок. **(КР Өкмөтүнүн 2000-жылдын17-мартындагы №142 токтому).**

Балдар порнографиясы – жыныстык жактан кумарлануучу жүрүм-турумга катышкан же тартылган чыныгы баланы чагылдырган порнографиялык материал, анын ичинде баланын жыныстык мүчөсүн же жыныстык мүчөсүн ачык көрсөтүү; мындай жүрүм-турумга катышкан же тартылган баланы чагылдырган чыныгы адам, же андай жүрүм-турумга катышкан же тартылган баланын чыныгы сүрөттөрү. Эл аралык укук мындай жосундарды кылмыштуу жана кылмыш жазасына тартылууга тийиш деп тааныйт.

Кыргыз Республикасында балдар порнографиясы мыйзам боюнча жазаланат жана кылмыш жазасына тартылат. **(КРнын 2021-жылдын 28-октябрындагы Кылмыш-жаза кодексинин 162-бер. «Баланы порнобизнеске тартуу». КРнын 2022-жылдын 9-августундагы №89 Мыйзамынын редакциясында).**

Балдардын укуктары жөнүндө Конвенция – балдардын укугу адам укугунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Алар 1989-жылдагы Балдардын укуктары жөнүндө Конвенцияда жана ага Факультативдик Протоколдордо, "Миң жылдыктын Декларациясында" жана башка универсалдуу, аймактык жана өлкөлүк документтерде жазылган. 1989-жылдагы Балдардын укуктары жөнүндө Конвенция негизги универсалдуу документ болуп эсептелет. Анда катышуучу мамлекеттер бул Конвенция тарабынан таанылган баланын укуктарын ишке ашыруу үчүн бардык зарыл мыйзамдык, административдик жана башка чараларды көрүүгө милдеттенишкен. Документте, атап айтканда, баланын жашоого жана дени сак өнүгүүгө, жарандык алууга жана ысым алууга укугу, өз ата-энесин билүүгө, алардын камкордугуна, балага тиешелүү бардык маселелер боюнча өз көз карашын эркин билдирүүгө укугу, өз пикирин билдирүү, ой жүгүртүү эркиндиги, абийир жана дин тутуу эркиндиги, ассоциациялардын эркиндиги жана тынч чогулуштардын эркиндиги, баланын жеке жана үй-бүлөлүк жашоосуна кийлигишпөө, турак жайдын кол тийбестиги же кат-кабарлардын купуялуулугу, анын ар-намысына жана беделине мыйзамсыз кол салуудан коргоо, маалыматка жетүү ж. б. укуктары каралат. (Балдардын укуктары жөнүндө Конвенция. Башкы Ассамблеянын 1989-жылдын 20-ноябрындагы 44/25 резолюциясы менен кабыл алынган.). Конвенциянын негизги жоболору адам укуктары боюнча аймактык жана улуттук документтер менен кабыл алынат. Мисалы, Евробиримдикте **(Commission Communication of 4 July 2006 – Towards an EU Strategy on the Rights of the Child. COM (2006) 367 – Not published in the Official Journal).**

Биздин республика дагы Балдардын укуктары жөнүндө Конвенциянын катышуучусу болуп саналат жана өзүнүн тиешелүү мыйзамдары бар **(Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодекси, 10-июль 2012-жыл № 100. КРнын 2017-жылдын 27-апрелиндеги №33, 2019-жылдын 24-апрелиндеги №56, 2020-жылдын 1-августундагы №109 Мыйзамдарынын редакциясында).**

Башпаанек издеген адам - бир катар жагдайлардан улам (өзүн же үй-бүлө мүчөлөрүн расасынын, улутунун, дининин, саясий ишенимдеринин белгилери боюнча куугунтуктоо же куугунтуктайм деп коркутуу ж.б.) жашаган өлкөсүнөн чыгып кетүүгө, саясий башпаанек (б. а. эл аралык коргоо) берүү жөнүндө өтүнүч берген үчүнчү өлкөгө кирүүгө аргасыз болгон адам. Кирген өлкөнүн компетенттүү мамлекеттик түзүмү тарабынан өлкөдөн аргасыз чыгуунун бардык жагдайларын верификациялоо (миграциялык кызматтын кызматкерлери тарабынан өтүнүч менен маектешүү) же терс чечим менен, б.а. качкын статусун алуудан баш тартуу, ал тургай, өтүнүүчүнү өлкөнүн аймагынан тышкары депортациялоо мүмкүндүгү менен, же оң чечим менен – б. а. ага кирген өлкөнүн аймагында жашоого жана дүйнө жүзү боюнча эркин жүрүүгө мүмкүндүк берүүчү зарыл документтерди берүү менен изделген статусту берүү менен аяктайт **(Качкындарды эл аралык коргоо жана мамлекеттик башпаанек системаларын түзүү маселелери боюнча колдонмо. БУУнун УВКБ, № 27, 2017-ж.).**

Эл аралык укуктарга ылайык, башпаанек издеген адам чек арадан өткөндөн кийин дароо чек ара кызматынын кызматкерлерине башпаанек сурап кайрылса, эч кандай укуктук жоопкерчилик тартпастан эл аралык чек арадан мыйзамсыз өтө алат. Ушуга окшош ченем Кыргызстанда да иштейт: «Чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын саясий башпаанек укугун пайдалануу үчүн биздин республикага келиши, эгерде бул адамдардын аракеттеринде кылмыштын башка курамы болбосо, жазык жоопкерчилигине алып келбейт» (28.10.2021-жылдагы КРнын Кылмыш-жаза кодексинин 378-бер.).

Кыргызстанда адамдарга баш калкалоо, качкын макамын берүү же андан баш тартуу жөнүндө өтүнүч берүү маселелери мамлекет ичиндеги мыйзамдар менен жөнгө салынат **(КРнын 2002-жылдын 25-мартындагы № 44 «Качкындар жөнүндө» Мыйзамы. 2006-жылдын 13-майындагы №87, 2012-жылдын 17-мартындагы №15, 2016-жылдын 6-июлундагы №99, 2016-жылдын 20-июлундагы №125, 2020-жылдын 19-июнундагы №61, 2023-жылдын 19-апрелиндеги №91 мыйзамдарынын редакциясында).**

Бейөкмөт уюмдар (БӨУ) – расмий (өкмөттүк) институттардын катышуусу жок жеке адамдар жана/же башка коомдук (коммерциялык эмес, БӨУ) уюмдар тарабынан түзүлгөн уюмдар. БӨУ өз Уставынын негизинде анын мүчөлөрүнүн салымдарынан (взнос) өздүк каражаттардын эсебинен

жана тартылган каражаттарга (жеке же корпоративдик кайрымдуулуктар, өкмөттүк гранттар ж.б.) иштейт. БӨУ мамлекет менен өлкөнүн калкынын ортосунда ортомчу болуп саналат жана турмуштун ар кандай чөйрөлөрүндө: саясатта (мисалы, укук коргоо ишмердиги), экономикада, саламаттык сактоодо, жаратылышты коргоо иштеринде (мисалы, биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо боюнча экологиялык долбоорлор), билим берүүдө ж. б. иш алып барат. Көпчүлүк учурда БӨУнун ишмердиги мамлекеттик түзүмдөрдүн ишмердигин толуктап гана тим болбостон, өзүнүн натыйжалуулугу боюнча андан да ашып түшөт. БӨУ эл аралык (ЭБӨУ) - «Гринпис», «Чек арасыз дарыгерлер», «Чек арасыз кабарчылар», «Эмнисти Интернэшнл», «Ньюмен Райтс Вотч» ж.б., ошондой эле улуттук (БӨУ) болуп бөлүнөт.

БӨУ адамдарды сатууга каршы аракеттенүүдө, анын курмандыктарын коргоодо, анын ичинде аларга физикалык, психологиялык жана башка жактан жардам көрсөтүүдө жана реабилитациялоодо маанилүү орунду ээлейт. Төмөндө биздин республиканын аймагында иштеп жаткан мындай БӨУлардын толук тизмеси келтирилген.

КРда адам сатуудан жабыр тарткандар менен иштеген коммерциялык эмес уюмдардын тизмеси (КЭУнун Улуттук базасы).

Чүй облусу жана Бишкек шаары

1. «Сезим» Кризистик борбору» коомдук бирикмеси (сеть МОМ)

- Бишкек шаарында туруктуу жашаган жери жоктор (качкындар) үчүн баш калкалоочу жай (адамдарды сатуунун курмандыктарына зарыл жардамдарды көрсөтөт);

- психологиялык жардам;

- укуктук жардам;

- социалдык жардам;

- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Рыскулова Бюбюсара

Бишкек ш., Табышалиев көч. 3, тел: +996 312 316466, сот:+996 555 508 029, E-mail: sezim2008@gmail.com

2. «Чүй региондук өнүктүрүү жана окутуу борбору» коомдук бирикмеси (сеть МОМ)

- психологиялык жардам;

- укуктук жардам;

- социалдык жардам;

- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Асанова Бермет

Чүй району, Чүй айылы, Ибраимов көч., 27, моб.: +996 550 390453, E-mail: chuy-tokmok@mail.ru, kemin2004@gmail.com

3. «Арыш» коомдук бирикмеси (сеть МОМ жана «Борбор Азия платформасы кыймылда»)

- психологиялык жардам;
- укуктук жардам;
- социалдык жардам;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Айдаралиев Мааматкул

Бишкек ш., Арча – Бешик конушу, Чортеков көч. 35-231, у.т.: +996 772 232762, E-mail: arysh.kg@mail.ru

4. «Замандаш» Кыргызстандыктардын жана мекендештердин эл аралык конгресси» Ассоциациясы

- психологиялык жардам;
- укуктук жардам;
- социалдык жардам;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Бусурманкулов Кадырбек

Бишкек ш., 7 к/р 53/2, у.т.: +996555424256, E-mail: lola-2103@mail.ru

5. «Эл агартуу» коомдук бирикмеси (Адамдарды сатууга каршы аракеттенүү боюнча БА тармагы)

- Улуттук базанын төрагасы;
- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Тулегабылова Нуржан

Бишкек ш., Чуйков көч., 9, у.т.: +996 558 878324, +996 555 750209, E-mail: ngoelagartuu@gmail.com, nurjantulegabylova@gmail.com

6. «Балдардын укугун коргоо лигасы» коомдук фонду (Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу калкты социалдык коргоо жана балдардын укуктары боюнча Координациялык кеңеш).

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;

- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Турдубекова Назгуль

Бишкек ш., Эркиндик бул. 35, 41 бат., у.т.:+996 772398474, +996709862861, E-mail: crdl2008@gmail.com

Талас облусу жана Талас шаары

7. «Айкөл» атуулдук демилгелерди өнүктүрүү борбору» коомдук бирикмеси (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;

- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү;

- окууга жана жумушка орношууга көмөк көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Темирбекова Гульмира

Талас ш., Бердике баатыр көч., 210, тел.: +996 3422 53967, у.т.: +996 772 278228, E-mail: cidcaikol@gmail.com

Ысык-Көл облусу жана Каракол шаары

8. «Акцент» коомдук фонду, «Данко» коомдук фонду

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;

- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Макарова Анна, Садыков Александр

Түп району, Түп айылы, Комаров көч., 6/11, у.т.: +996 772 205784, +996 552 247772, E-mail: makarova.kankon@gmail.ru

Балыкчы ш., Каралаев көч., 1, E-mail: Danko.bal@mail.ru

Нарын облусу жана Нарын шаары

9. «Нуржолбер» коомдук бирикмеси (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;

- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Жумалиева Суйун

Нарын ш., Мамбеталы уулу Таранчы көч., 16, тел.: +996 3522 50370, у.т.: +996 778661165, E-mail: nurjolber@mail.ru

10. «Тынчтык» коомдук бирикмеси (сеть МОМ)

- убактылуу жашап туруу;
- укуктук жардам.

Юрист - Ануркуль Окошева

Нарын ш., Шадыманов көч., 24, тел.: +996 3522 51001, у.т.: +996 0707622276, E-mail: telman_76@mail.ru

Ош облусу жана Ош шаары

11. «Ош Аялзаты» аялдар демилгеси облустук борбору (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү;
- окууга жана жумушка орношууга көмөк көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Ештаева Наргиза

Ош ш., Ленин көч., 205, кабинет №211, тел.: +996 3222 55608, у.т.: +996 557 777405, +996 555 840109, E-mail: ayalzat97@mail.ru

12. «Ак-Жүрөк» Кризистик борбору» коомдук уюму

- адамдарды сатуунун курмандыктары үчүн Ош шаарында башпаанек (адамдарды сатуунун курмандыктарына зарыл болгон жардам көрсөтөт);
- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Асилбекова Дарийкан

Ош ш., Ленин көч., 205, кабинет №210, тел: +996 3222 45976, у.т.: +996 779 231329, E-mail: kjurok01@gmail.com

13. «Улыбка» коомдук фонду (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү;
- окууга жана жумушка орношууга көмөк көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Умарова Эльмира

Ош ш., Ленин көч., 341, 4-бат., тел.: +996 3222 29826, у.т.: +996 773 010015, +996 553 010015, E-mail: ulybkakg@gmail.com, ulybkakg@rmbler.ru

14. «Благодать» коомдук фонду (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү;

- окууга жана жумушка орношууга көмөк көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Шакирова Рахат

Ош ш., Ленин көч., 205, кабинет №213, тел.: +996 3222 25257, +996 3222 46611, у.т.: +996 555 834551, E-mail: blagodatosh@rambler.ru, blagodatosh@gmail.com

Баткен облусу, Баткен шаары жана Раззаков шаары

15. «Инсан – Лейлек» коомдук фонду (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү;
- окууга жана жумушка орношууга көмөк көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Дербишева Гульнара

Лейлек району, Раззаков ш., Стадионная көч., 1, тел.: +996 3656 50104, у.т.: +996 0770 691 184, E-mail: insan.leilek.bk@gmail.com

16. «Өмүр Булагы» коомдук фонду (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү;
- окууга жана жумушка орношууга көмөк көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Мамбетова Токтокан

Баткен ш., Файзуллаев көч., 34, у.т.: +996 777 393077, +996 559 724043, +996 777 724043, E-mail: kalybek2003@mail.ru

Жалал-Абад облусу жана Жалал-Абад шаары

17. «Аймира» коомдук фонду (сеть МОМ)

- психологиялык, укуктук, социалдык жардамдар;
- кийим-кече жана азык-түлүк сатып алуу менен жардам көрсөтүү;
- окууга жана жумушка орношууга көмөк көрсөтүү.

Штатта психолог, юрист-адвокат бар.

Социалдык кызматкер - Жолоева Нургуль

Жалал-Абад ш., Токтогул көч., 46-үй, 3-бат., тел.: +996 3722 25955, у.т.: +996 772 663122, +996 552 663122, +996 772 199591, +996 551 919519, E-mail: pf-aymira@mail.ru

Билим берүү документтерин нострификациялоо - чет мамлекеттердин билим берүү документтерин таануунун жол-жобосу, башкача айтканда ошол мамлекеттин аймагында бул документтердин мыйзамдуу күчүнүн болушуна тиешелүү мамлекеттик бийлик органдарынын макулдугу.

Көптөгөн адамдар квалификациясын жогорулатуу, жаңы тажрыйба жана бөтөнчө көндүмдөрдү алуу үчүн чет өлкөдө иштөөнү же окууну улантууну каалашат. Бирок, чет өлкөгө көчүп барганда, өз мекенинен алган билимдин чет мамлекеттин талаптарына ылайык келиши боюнча көйгөйлөр жаралат.

Кабыл алуучу мамлекет пландаштырылган ишмердиктеги көйгөйлөрдү болтурбоо үчүн чет өлкөлүктөн жумушка алууда же окутууда атайын иштелип чыккан стандарттарга ылайык келүүнү талап кылат. Билим берүү документтерин нострификациялоо алынган көндүмдөрдүн жана билимдердин чет мамлекеттин стандарттарына ылайык келишин тастыктоо болуп саналат. Билими тууралуу документтерди нострификациялоо – бул билими тууралуу чет өлкөлүк документти тастыктоо, ага башка мамлекеттин чегинде юридикалык маани берүү боюнча иш-чаралар. Нострификация илимдин квалификациясынын жана кесиптик билиминин, илимий даражасынын бар экендигин жана илим жаатындагы жетишкендиктерин тастыктоону камтыйт.

Кыргыз Республикасынын аймагында чет мамлекеттерде берилген философия илимдеринин доктору академиялык даражалары диссертацияны экспертизадан өткөргөндөн жана дипломдорду нострификациялагандан кийин, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдерге ылайык илимдин тиешелүү тармагындагы илимдин кандидатынын окумуштуулук даражасына барабар деп таанылышы мүмкүн.

Философия илимдеринин доктору (PhD) академиялык даражасы бар изденүүчүлөрдүн диссертацияларын экспертизалоо жана дипломдорду нострификациялоо Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясы (ЖАК) тарабынан жүргүзүлөт. (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 14-декабрындагы №671 «Чет мамлекеттерде берилген хабилитацияланган доктор (Dr.Habil.) жогорку академиялык даражасынын дипломдорун Кыргыз Республикасында нострификациялоо жөнүндө жобону бекитүү тууралуу» токтому). (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 12-январындагы токтому менен бекитилген «Чет мамлекеттерде берилген философия доктору (PhD) академиялык даражасынын дипломдорун Кыргыз Республикасында нострификациялоо жөнүндө Жобо»).

Бипатриддер - мамлекеттердин эл аралык практикасында көп жайылтылбаган кош жарандыгы бар адамдар. Кош жарандык, адатта, тарыхый байланыштар менен байланышкан эки өлкөнүн ортосунда атайын келишим түзүү жолу менен колдонулат. Кош жарандуулук келип чыккан теги (jus sanguinis), туулган жери (jus solis) боюнча ж.б. у. с. боюнча жарандыкты алган учурда пайда болушу мүмкүн. Кош жарандуулук көп учурда өлкөлөрдүн ортосунда жарандык укуктагы карама-каршылыктарды жаратат, анткени алардын ар бири жарандан кандайдыр бир конкреттүү милдеттенмелерди аткарууну талап кылууга укуктуу. Бирок, эгерде мындай адам бир мамлекеттин аймагында туруктуу жашаса, анда ал аны менен, анын ичинде аскердик кызматты өтөө, салык салуу жана башка маселелер боюнча туруктуу мамилелерди түзөт **(ru.m.wikipedia.org).** Мисалы, башка жарандыгы бар КР жараны биздин республика тарабынан анын жараны катары гана каралат.

Кыргызстан төмөнкүлөрдү кошпогондо өзүндө кош жарандуулукка жол берет: 1) Кыргыз Республикасы менен чектеш мамлекеттердин жарандарын; 2) ушул Мыйзамдын 16-беренесинде көрсөтүлгөн адамдарды кошпогондо. («Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» КР Мыйзамын карагыла. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2007-жылдын 27-мартында кабыл алынган).

БУУнун Баңгизаттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы (БУУ БКБ) – 1997-жылы түзүлгөн, функцияларына жана милдеттерине баңгизаттарды, куралдарды мыйзамсыз жүгүртүүгө, уюшкан кылмыштуулукка, адамдарды сатууга жана эл аралык терроризмге каршы күрөшүү кирген БУУнун бөлүмү. БУУ БКБнын штаб-квартирасынын жайгашкан жери – Вена Эл аралык борбору. Бүгүнкү күндө дүйнө жүзү боюнча 21 аймактык бөлүм иштейт, ага 150гө жакын өлкө кирет. (Википедия. БУУнун Баңгизаттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы//**ru.m.wikipedia.org).**

БУУ БКБнын кылмыштарга, баңгизаттарга жана терроризмге каршы күрөшүү боюнча стратегиясы тематикалык жана региондук мамилелерди камтыйт, алар ишмердиктин активдүү, максаттуу жана натыйжалуу мүнөзүнө кепилдик берет. БУУ БКБ өз ишмердүүлүгүн бири-бирине байланышкан беш маселеге багыттайт:

- уюшкан кылмыштуулук;

- баңгизаттардын жана адамдардын трафиги, баңгизаттарга каршы туруу жана жана ден соолук;

- коррупция;

- кылмыштарды алдын алуу жана кылмыш-жаза юстицияны реформалоо;

- терроризмди алдын алуу.

БУУ БКБ өзүнүн сырткы ишмердигин кылмыштардан, баңгизаттардан жана терроризмден коркунуч келип чыккан учурда иштин жана экспертизанын региондук жана улуттук формалары катары кызмат кылууга арналган интеграцияланган программалар аркылуу жүзөгө ашырат. Ал эми мамлекеттерге жардамдын формаларына келсек, ал 5 багытты камтыйт:

- коркунучтарды изилдөө жана талдоо жүргүзүү;

- - институттук дараметти күчөтүүгө жардам берүү;

- стандарттарды жана ченемдерди иштеп чыгуу;

- чек ара аралык кызматташтык жана билимди жайылтуу;

- коммуникация жана укуктук жардам.

Жыл сайын БУУ БКБ жана анын аймактык өкүлчүлүктөрү өз ишмердүүлүгү жөнүндө отчет берет (караңыз, мисалы, БУУнун Баңгизаттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалы. Борбордук Азиядагы регионалдык өкүлчүлүгү. 2020-жылдын жылдык отчету). Отчеттун кириш сөзүндө аймактык өкүл Ашита Металл пандемиядан улам келип чыккан каатчылык 20 жылдан бери биринчи жолу коомдун өнүгүү процессин артка кайтарганын белгилеген. Мындай шартта дүйнө баңгизатын мыйзамсыз колдонуунун жана уюшкан кылмыштуулуктун кырдаалдан пайдалануу аракетинин алдында алсызыраак болуп калды. Ошого карабастан БУУ БКБ БУУнун өлкөлүк топтору аркылуу COVID-19га карата улуттук чараларды колдоого алып, коррупцияга каршы жана башка чараларды күчөтүүгө көмөктөшкөн. Муну менен бирге түрмөлөрдөгү экстремизмди алдын алууга, баңгизаттарды колдонууну алдын алууда улуттук дараметти чыңдоого, балдар жана жаштар арасында кылмыштуулукту жана укук бузууларды алдын алууга өзгөчө көңүл бурулду. Отчеттук мезгилде Борбордук Азия республикаларында көптөгөн түрдүү иш-чаралар өткөрүлгөн. Мисалы, 2020-жылы БУУ БКБнын аймактык өкүлчүлүгүнүн колдоосу менен региондогу мамлекеттердин контролдоп-өткөрүү пункттарын күчөтүү боюнча чаралар көрүлүп, контейнердик ташууларды контролдоо программасы, НАТО-БУУ БКБнын баңгизаттарга каршы күрөшүү боюнча долбоору жана башка иш-чаралар ишке ашырылган.

Кыргызстанда бул иш-чаралардын контекстинде ИИМдин Баңгизаттарды мыйзамсыз жүгүртүүгө каршы күрөшүү кызматынын институттук жана операциялык дараметин бекемдешкен, КР Өкмөтүнүн баңгизаттарга каршы жаңы программасын иштеп чыгышкан, ИИМ Академиясы үчүн “Баңгизаттарды мыйзамсыз жүгүртүүгө каршы күрөшүүнүн уюштуруучулук жана тактикалык негиздери” аталышындагы атайын курсун киргизишкен. Ишке ашырылган башка иш-чаралардын катарында –БУУ БКБ тарабынан 2020-жылдын январында уюштурулган медициналык дары-дармектердин мыйзамдуу жүгүртүлүшүн изилдөө үчүн республиканын адистеринин Токиого болгон окуу-таанышуу сапары; “Кыргыз Республикасында мобилдүү ыкчам топторду түзүү” долбоору; ыкчам маалыматтарды талдоо үчүн атайын программалык камсыздоону пайдалануу боюнча Каракол шаарында биринчи тренингин өткөрүү; Апробация институтун өнүктүрүү боюнча координациялык кеңештин отурумун өткөрүү (БУУнун Баңгизаттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы. Борбордук Азиядагы регионалдык өкүлчүлүгү. 2020-жылдын жылдык отчету. 43-47-б.).

БУУнун Жогорку комиссарынын Адам укуктары боюнча башкармалыгы (ЖКАУБ) - 1948-жылдын 10-декабрында БУУнун Генералдык Ассамблеясынын үчүнчү сессиясында 217-РЕЗОЛЮЦИЯ (iii) менен кабыл алынган Адам укуктарынын жалпы декларациясында кепилденген адам укуктарынын сакталышына жана корголушуна байкоо жүргүзгөн БУУнун агенттиги. Бул документти кабыл алуу зарылдыгы согуш талаасында жана карапайым калкка карата нацисттик ири кылмыштар менен коштолгон 1939-1945-жылдардагы Экинчи дүйнөлүк согуштан улам келип чыккан. Согуштан кийинки мезгилде адам укуктары боюнча жалпы келишимди кабыл алуу талап кылынган. 1941-жылы эле АКШнын президенти Франклин Делано Рузвельт “Өлкөнүн абалы жөнүндө” кайрылуусунда төрт эркиндикти колдоого чакырган: сөз эркиндиги, абийир эркиндиги, муктаждыктан эркиндик жана коркунучтан эркиндик. Бирок согуштан кийин БУУнун Уставында адам укуктарына байланыштуу кемчиликтер бар экени аныкталды. Адам укуктары боюнча документти иштеп чыгуу үчүн Америка Президентинин жубайы Элеонора Рузвельттин жетекчилиги астында комиссия түзүлгөн. Талыкпаган эмгектен кийин декларациянын текстинин долбоору даярдалган. Документ үстүндө жүргүзүлгөн иштин уюштуруу жана укуктук татаалдыгына токтолосок, ал 1948-жылдын 18-июнунда аяктагандыгын

белгилеп кетмекчибиз. Адам укуктарынын жалпы декларациясынын акыркы редакциясы 48 өлкө тарабынан ошол жылдын 10-декабрында колдоого алынып, эң маанилүү эл аралык документ болуп калды.

Адам укуктары боюнча комиссариат БУУнун Генералдык Ассамблеясы тарабынан 1993-жылы түзүлгөн. Ошондон бери БУУнун Жогорку Комиссарынын Адам укуктары боюнча башкармалыгы БУУнун бул чөйрөдөгү башкы түзүмдүк бөлүмү болуп калды. Жогорку комиссар БУУнун Генералдык Ассамблеясы тарабынан төрт жылдык мөөнөткө дайындалат. Анын милдеттерине адамдын бардык укуктарын натыйжалуу ишке ашырууга көмөктөшүү жана коргоо; адам укуктарын сактоо максатында эл аралык кызматташууга көмөктөшүү; БУУ системасынын алкагында адам укуктары жаатындагы аракеттерге дем берүү жана координациялоо кирет. Башкармалыктын укуктук негизин Генералдык Ассамблеянын жана башка директивалык органдардын резолюциялары түзөт. Башкармалыктын ишмердүүлүгүнүн багыттары ар кандай маселелерди камтыйт: демократия, ааламдашуу, бизнес, балдар, жарандык жана саясий укуктар, ВИЧ, СПИД, турак жай, өлүм жазасы, эмиграция, расизм ж.б. Жогорку комиссар БУУнун органдары, атап айтканда Балдар фонду (ЮНИСЕФ), ЮНИСКО, ПРООН, КЖКБ ж.б. менен өз ара аракеттенет жана кызматташат.

2008-жылы Бишкекте Борбордук Азия үчүн БУУнун Жогорку Комиссарынын Адам укуктары боюнча башкармалыгы (ЖКАУБ) түзүлгөн. Башкармалык адам укуктары жаатындагы эксперттик билимдердин маанилүү булагы болуп саналат жана аймактагы көптөгөн субъекттер, анын ичинде жарандык коом, баяндамаларды даярдоо жана андан аркы ишмердүүлүк боюнча улуттук укук коргоо механизмдери жана эл аралык коомчулук менен тыгыз кызматташат.

Кыргызстандын түрдүү түзүмдөрү (мамлекеттик органдар, БӨУ ж.б.) БУУнун Адам укуктары боюнча кеңешине мезгил-мезгили менен (2010, 2015, 2020-жж.) Улуттук баяндама түрүндө тиешелүү отчетторду берүү менен улуттук деңгээлдеги укук коргоо иштерине активдүү катышып келет. Республика бул Кеңешке үчүнчү жолу мүчө болуп шайланды. Акыркысы 2022-жылдын 11-октябрында БУУнун Генералдык Ассамблеясынын 77-сессиясынын 17-отурумунда 2023-2025-жылдар аралыгына болгон. **//kyrgyzstan.un.org.**

БУУнун Качкындар маселелери боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгы (БУУ КЖКБ) - Экинчи дүйнөлүк согуш жана дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүндөгү андан кийинки окуялар эл аралык коргоого муктаж болгон көптөгөн адамдардын (биринчи кезекте качкындардын) жер которушуна алып келгендигин эске алып, БУУ 1950-жылы атайын түзүмдү түзгөн, анын милдетине алардын көйгөйлөрүн чечүү боюнча маселелердин бүтүндөй комплекси кирген-БУУ КЖКБ (БУУнун Качкындар маселелери боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгынын уставы. Генералдык Ассамблеянын 1950-жылдын 14-декабрындагы №428 (V) резолюциясы менен кабыл алынган). Уставда Жогорку комиссардын ишмердиуги өзүнүн мүнөзү боюнча толугу менен саясаттан алыс экендиги баса белгиленет: ал гуманитардык жана социалдык мүнөзгө ээ жана жалпы эреже катары качкындардын айрым топторуна жана категорияларына гана тиешелүү. БУУнун бул кызмат адамы Генералдык Ассамблея же Экономикалык жана Социалдык Кеңеш тарабынан берилген директиваларды негизинде иш алып барат. Жогорку комиссардын компетенциясы төмөндөгүлөргө жайылтылган:

1) 1926-жылдын 12-майындаыг жана 1928-жылдын 30-июнундагы Макулдашуунун же 1933-жылдын 28-октябрындагы жана 1938-жылдын 10-февралындагы конвенциялардын, 1939-жылдын 14-сентябрындагы Протоколдун же Качкындардын иштери боюнча эл аралык уюмдун уставынын негизинде качкындар катары каралгандардын бардыгына;

2) 1951-жылдын 1-январына чейин болгон окуялардын натыйжасында жана расасына, дин тутуусуна, жарандыгына же саясий ынанымдарына жараша куугунтуктун курмандыгы болуп калуудан толук негиздүү кооптонуулардан улам өзүнүн жарандык таандыктыгынын өлкөсүнөн тышкары жүргөн жана ошол өлкөнүн өкмөтүнүн коргоосунан пайдалана албаган же ушундай коркуунун натыйжасында же жеке ыңгайлуулугун эске алуу менен байланышпаган себептерден улам мындай коргоону каалабаган ; же белгилүү жарандыгы жок болуп, өзүнүн мурдагы адаттагы жашаган жеринен тышкары жүрүп мындай кооптонуунун натыйжасында же жеке ыңгайлуулугун эске алуу менен байланышпаган себептер боюнча ага кайта албаган же келүүнү каалабаган бардык адамдарга.

Мындан тышкары, Устав Жогорку комиссардын милдеттерине кирбеген адамдардын тизмесин аныктайт. Жогорку комиссар качкындарды коргоону камсыз кылат, анын Башкармалыгынын компетенциясына аларга төмөндөгү жол менен кам көрүү кирген:

a) качкындарды коргоо жөнүндө эл аралык конвенцияларды түзүүгө жана ратификациялоого, бул конвенциялардын токтомдорунун аткарылышына байкоо жүргүзүүгө жана аларга зарыл түзөтүүлөрдү киргизүүгө көмөктөшүү;

b) өкмөттөр менен атайын макулдашуулардын жардамы менен качкындардын абалын жеңилдетүү жана коргоого муктаж качкындардын санын азайтуу максатында ар кандай иш-чараларды аткарууга көмөктөшүү;

c) качкындарды ыктыярдуу репатриациялоого же алардын жаңы өлкөлөрдө аралашып кетүүсүнө багытталган өкмөттүк жана жеке аракеттерге көмөктөшүү;

d) эң муктаж категорияларына киргендерди эске алуу менен качкындардын ар кандай мамлекеттердин аймагына жетүү мүмкүнчүлүгүн жеңилдетүү;

e) качкындардын мүлкүн, айрыкча аларды жайгаштыруу үчүн зарыл болгон мүлктү которууга уруксат алууга аракет кылуу;

f) өкмөттөрдөн алардын аймагындагы качкындардын саны жана алардын абалы, ошондой эле аларга тиешелүү мыйзамдар жана эрежелер боюнча маалымат алуу;

g) кызыкдар өкмөттөр жана өкмөттөр аралык уюмдар менен тыгыз байланышта болуу;

h) анын пикири боюнча качкындар маселеси менен алектенген жеке уюмдар менен эң эле максаттуу болгон байланышты аныктоо;

i) качкындарга кам көрүү менен алектенген жеке уюмдардын аракеттерин координациялоону жеңилдетүү.

Анын тескөөсүнө берилген каражаттардын чегинде Жогорку комиссар ишмердүүлүктүн ушундай башка түрлөрү, анын ичинде Генералдык Ассамблея тарабынан аныкталышы мүмкүн болгон репатриация жана жайгаштыруу менен алектенет. Мындан тышкары, Жогорку комиссарга качкындарга жардам берүү үчүн ал тарабынан алынган бардык коомдук же жеке каражаттарды башкаруу жана аларды жеке жана талап кылынса, ал мындай жардам көрсөтүү үчүн эң квалификациялуу деп эсептеген мамлекеттик мекемелердин ортосунда бөлүштүрүү милдети жүктөлөт.

Жогорку комиссар өзүнүн жылдык баяндамасына бул жааттагы иши жөнүндө отчетту камтыйт жана өз көз карашын Генералдык Ассамблеяда, Экономикалык жана Социалдык Кеңеште жана алардын көмөкчү органдарында баяндоого укуктуу.

БУУнун КЖКБнын уставы уюштуруу жана каржы маселелерин дагы, атап айтканда, Жогорку комиссарды шайлоо тартибин, анын ыйгарым укуктарынын мөөнөтүн, кеңсенин жайгашкан жерин, каржылоо булактарын ж.б. жөнгө салат.

БУУ КЖКБ өзүнүн ишмердүүлүк жылдарында качкындар жана ички жер которгондор маселелери менен алектенген таасирдүү органга айланды. КЖКБ өзүнүн жылдык баяндамаларында дүйнөдөгү качкындардын санынын өсүшүн: айрыкча Сириядагы, Мьянмадагы, Пакистандын айрым райондорундагы, ошондой эле дүйнөнүн башка өлкөлөрүнөн жана региондорунан качкындарды белгилейт. Европалык негиздеги жаңы көрүнүш катарында украин-орус аскердик жаңжалдын жүрүшүндөгү Украинадан качкындардын келиши болду.

Азыркы күндө Филиппо Гранди жетектеген БУУ КЖКБнын дүйнөнүн 134 өлкөсүндө, анын ичинде мурдагы СССР республикаларында кеңселери бар. Негизинен БУУга мүчө мамлекеттердин ыктыярдуу салымдарынын эсебинен түзүлгөн Уюмдун бюджети 2022-жылы 136 өлкөдө жүргүзүлгөн операцияларга 8,994 млрд. долларды түзгөн. Бул сумманын дээрлик жарымы Жакынкы Чыгыш жана Африка өлкөлөрүндөгү миллиондогон адамдардын, ошондой эле үйлөрүн таштап кеткен Ооганстандын, Эфиопиянын тургундарынын ж. б. Оор абалына тез чара көрүү боюнча чараларга корогон.

БУУнун чек ара аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы күрөшүү боюнча 2000-жылдагы Конвенциясы - акыркы он жылдыктарда дүйнөдө кеңири жайылган кылмыштуулуктун жогоруда аталган түрүнүн аныктамасын камтыган документ. Конвенцияга ылайык (3-бер.), «чек ара аралык уюшкан кылмыштуулук» түшүнүгүнүн аныктамасында төмөнкүлөрдө жасалган кылмыштар айтылат:

- бирден ашык мамлекетте;

– бир мамлекетте, бирок кылмышты даярдоонун, пландаштыруунун, жетектөөнүн жана контролдоонун олуттуу бөлүгү башка мамлекетте жүргүзүлөт;

– бир мамлекетте, бирок эки же андан көп мамлекетте кылмыштуу иш жүргүзгөн уюшкан кылмыштуу топтун катышуусу менен;

– бир мамлекетте, бирок алардын кесепеттери башка мамлекетке олуттуу таасирин тийгизет. Конвенция катышуучу өлкөлөрдү уюшкан кылмыштуу топко катышууну криминалдаштыруу, акчанын изин жашыруу

менен күрөшүү, коррупцияны криминалдаштыруу, юридикалык жактардын жоопкерчилиги, жасалган жосундун оордугун эске алуу менен кылмышкерлерди куугунтуктоо жана жазалоо боюнча мыйзамдык жана башка чараларды көрүүгө милдеттендирет. Документте ошондой эле чек ара аралык кылмыштарды териштирүүдө катышуучу өлкөлөрдүн юрисдикциясы, экстрадициялоо, биргелешкен тергөө, күбөлөрдү коргоо, кылмыштардын курмандыктарына жардам көрсөтүү жана коргоо ж. б. маселелери чечилген. **(United Nation Convention Against Transnational Organised Crime. N.Y. 2000.)**

Укук коргоо органдары, анын ичинде ИИМ белгилегендей, биздин республикада чек ара аралык уюшкан кылмыштуулук (баңгизаттарды мыйзамсыз ташуу, адамдарды, курал-жарактарды сатуу ж.б.) да орун алууда. (КРнын 2021-жылдын 28-октябрындагы Кылмыш-жаза кодексинин 231-бер. карагыла).

Бүткүл дүйнөлүк мигранттар күнү (жыл сайын 18-декабрь) – БУУнун Башкы Ассамблеясы тарабынан 2000-жылдын 4-декабрында жарыяланган (№55/93 резолюция). Бул күнү БУУнун Башкы Ассамблеясы бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча эл аралык конвенцияны кабыл алган. Ошондон бери Эл аралык мигранттар күнү жыл сайын дүйнө жүзү боюнча белгиленип келет, бул күн мигранттардын маанилүү салымдарын таануу жана алар туш болгон кыйынчылыктарга көңүл буруу үчүн белгиленет.

Кыргыз Республикасы 2003-жылдын 15-апрелинде «1990-жылдын 18-декабрындагы бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча эл аралык конвенцияга Кыргыз Республикасынын кошулуусу жөнүндө» Мыйзамды кабыл алуу менен Конвенцияга кошулган.

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 29-январындагы №4 «Миграциялык кырдаалды жакшыртууга багытталган чараларды кабыл алуу жөнүндө» Жарлыгына ылайык, 2021-2030-жылдарга карата биздин республиканын миграциялык саясатынын Концепциясы иштелип чыккан жана бекитилген.

Бул документ Кыргыз Республикасындагы миграциялык процесстерди жөнгө салуу боюнча узак мөөнөттүү көз карашты чагылдырат.

Миграция чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын бири болуп Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги саналат. (**Тармактык министрликтин расмий сайты: https://mlsp.gov.kg/). Ведомство алдындагы мекеме болуп Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөгө эмгекке орноштуруу борбору саналат. (Борбордун сайты:https://migrant.kg**).

– В –

Виза - чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга виза режими бар өлкөлөргө баруу укугун берген паспорттогу же башка жол жүрүү документиндеги белги. Бул өлкөлөргө биринчи кезекте өнүккөн өлкөлөр кирет, мисалы, АКШ, Евробиримдик өлкөлөрү ж.б. Виза режими өлкөнүн ички коопсуздугун камсыз кылуу, үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарынын, б. а. тобокелдүү өлкөлөрдүн массалык кирүүсүнө жол бербөө максатында киргизилген. Жогорку өнүккөн өлкөлөр, эреже катары, өз ара визасыз режимди колдонушат.

Кыргызстанда да виза колдонулат, ал Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилүүчү бирдиктүү мамлекеттик стандартка, формага, сыпаттамага ээ. (КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы № 61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы. Кирүү режими: **http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/350).** Кыргыз Республикасынын жарандары визаны жөнөкөйлөштүрүлгөн тартипте тариздей ала турган, чет мамлекеттердин бир тараптуу чечиминин негизинде бара ала турган, ошондой эле өз ара макулдашуулардын негизинде жалпы жарандык паспорттордун ээлери үчүн визасыз режимде бара ала турган өлкөлөрдүн тизмеси КР ТИМдин расмий сайтында жарыяланган. (Кирүү режими:**https://mfa.gov.kg/ru/osnovnoe-menyu/konsulskie-uslugi/konsulskie-vizovye-voprosy/izovye-i-bezvizovye-rezhimy).**

Виза саясаты - мамлекет өлкөгө кирүү укугун алуу критерийлерин аныктаган саясат. Визадан бошотулган мамлекеттердин тизмесине кирбеген өлкөлөрдүн жарандары ал өлкөгө кирүү үчүн виза алышы керек. Кыргыз Республикасы мамлекеттин тышкы саясатынын курамдык бөлүгү катары

өзүнүн визалык саясатын жүргүзөт жана мамлекеттер аралык мамилелердин сапатына түздөн-түз көз каранды. Кыргыз Республикасына кирүү жана андан чыгуу тартиби, чет өлкөлүк жарандардын республиканын аймагы аркылуу транзиттик өтүү маселелери жана тышкы миграция жаатындагы ар кандай укуктук мамилелер Кыргыз Республикасынын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 "Тышкы миграция жөнүндө" Мыйзамы менен жөнгө салынат. Кыргызстан ЕАЭБ, КМШ өлкөлөрү менен визасыз режимди колдойт, ошондой эле бул жаатта башка мамлекеттер менен бир катар келишимдерге ээ, бул КР жарандарына ондогон өлкөлөргө виза ачпастан барууга мүмкүнчүлүк берет. Бардык чет мамлекеттердин жарандары Кыргыз Республикасынын чет өлкөлөрдөгү дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнө же консулдук мекемелерине кайрылбастан, 90 күнгө чейинки мөөнөткө Интернет аркылуу, ошондой эле "Электрондук виза" системасы аркылуу өлкөнүн мамлекеттик чек арасы аркылуу эл аралык өткөрүү пункттарындагы визалык пункттар аркылуу Кыргыз Республикасынын кирүү-чыгуу туристтик же ишкердик визаларын ала алышат. (**Кыргыз Республикасынын «Электрондук виза» сайты: www.evisa.e-gov.kg.).**

Визаран (Visa Run) – кирген өлкөдө мыйзамдуу болуу мөөнөтүн жаңыртуу үчүн мамлекеттин чек арасынан өтүү. Визаран, эреже катары, эл аралык практикада, анын ичинде ЕАЭБ өлкөлөрүндө кеңири колдонулат. Мисалы, 2023-жылдагы "Казакстанга иммигранттардын кирүү жана келүү эрежелерине" киргизилген өзгөртүүлөргө ылайык, Казакстанга кирүү үчүн виза талап кылынбаган чет өлкөлүктөр өлкөдө 30 күн жүрө алышат. Бирок 180 күндүн (алты ай) ичинде алардын жалпы болуу мөөнөтү 90 күндөн ашпашы керек. Казакстанга келген ЕАЭБдин (Кыргызстан, Белоруссия жана Армения) жарандары 180 күн ичинде 90 күндөн ашык эмес жүрө алышат.

Россиянын жарандары Кыргызстанга киргенден кийин 30 календардык күн каттоосуз жүрө алышат. Эгерде сиз республикада калууну пландап жатсаңыз, анда атайын арыз берүү менен каттоодон өтүшүңүз керек. Айрыкча РФда жүргөн кыргызстандык мигранттар визанын мөөнөтү бүтө электе РФнын сыртына чыгып, кайра өлкөгө кайтып келип, ошону менен РФда болуу мөөнөтүн жаңыртышат.

Виктимизация – бул бир адамдын же адамдардын тобунун кылмыштуу кол салуусунун курмандыгы болуу процесси же акыркы натыйжасы.

Виктимизация процессин атайын илимий тармак - виктимология изилдейт. **(Додонов В. Н., Ермаков В. Д., Крылова. М. А. ж.б. Чоӊ юридикалык сөздүк. М.:Инфра, 2001).**

Көбүнчө жабырлануучунун өзү кылмышкерлерди жабырлануучунун жүрүм-турумунан, атап айтканда, өз жөндөмдөрүнө ишенбестиктен, өзү үчүн маанилүү болгон кээ бир маселелерди чече албагандыгынан улам козутат, бул кылмышкерлерге потенциалдуу жабырлануучунун алсыз жактарын түшүнүүгө жана аларды өз максаттары үчүн колдонууга мүмкүндүк берет. Дароо эскертүү жасайлы: бизди адамдардын трафигинин контекстиндеги гана курмандыктар кызыктырат. Кылмыштардын калган түрлөрү биздин көңүлүбүздөн тышкары. Улгайган адамдардын (ата-энелеринин, камкорчуларынын ж.б.) тийиштүү көзөмөлү жок адамдар, белгилүү бир жашай турган жайы жок адамдар, баңгилер, селсаяктар, жаш балдар, ошондой эле калктын башка аялуу топторунун адамдары адамдардын трафигинин потенциалдуу курмандыгы болушу мүмкүн. Адамдардын трафигинин потенциалдуу курмандыктарынын арасында (виктимизация) укук коргоо органдары, камкордук органдары профилактикалык чараларды көрүүгө тийиш. **(КР КЖКнын 140-166-беренелери адамдарды сатуу үчүн жазанын чараларын белгилейт).**

– Г –

Гастарбайтер - өнүкпөгөн өлкөдөн өнөр жайы өнүккөн өлкөгө тартылган чет өлкөлүк жумушчу **(Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.. Современный экономический словарь. Оңдолуп 2-басылып чыгарылышы. М.: ИНФРА М. 479 б.. 1999).** Эреже катары, гастарбайтерлер ата мекендик жумушчуларга салыштырмалуу азыраак эмгек акыга иштөөгө даяр. «Гастарбайтер» деген сөз бара-бара орус тилинде колдонуудан чыгып калган. Анын ордуна «эмгек мигранты» деген термин келген. Россияда мурдагы СССР өлкөлөрүнөн келген жана жумушчунун квалификациясына төмөн талаптар менен аз акы төлөнүүчү жумушта иштеген адамдарды ушинтип аташат. Акыркы жыйырма жыл аралыгында Россияда бир миллиондон ашык кыргызстандык эмгек мигранттары эмгектенип келет.

Гендердик теңчилик - аялдар менен эркектердин ар кандай топторунун ар түрдүүлүгүн таануу менен аялдардын да, эркектердин да кызыкчылыктарын, муктаждыктарын жана артыкчылыктарын эске алуу. Гендердик теңчилик аялдардын көйгөйү эмес, бирок эркектерге да, аялдарга да таасирин тийгизиши керек. Бүгүнкү күндө дүйнөнүн ондогон өлкөлөрүндө жыныстардын гендердик теңдиги маселеси өтө актуалдуу болуп саналат, анын ичинде мамлекеттик бийлик органдарын, анын ичинде улуттук парламенттерди түзүүдө. **(Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө Конвенция. Башкы Ассамблеянын 1979-жылдын 18-декабрындагы 34/180 резолюциясы менен кабыл алынган).** Кыргыз Республикасы Пекин иш-аракеттер платформасына (ПИП) кошулуп, бир катар эл аралык конвенцияларды, анын ичинде аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө БУУнун Конвенциясын (АБФЖ) ратификациялап, эл аралык милдеттенмелерди, анын ичинде БУУнун келишимдик органдарынын алдында отчеттуулук боюнча милдеттенмелерди кабыл алган. Кыргыз Республикасы ошондой эле Туруктуу өнүгүүнүн максаттарын (ТӨМ) улутташтыруу аркылуу БУУнун 2030-жылга чейин Туруктуу өнүгүү боюнча күн тартибинин алкагындагы эл аралык милдеттенмелердин аткарылышын ырастаган. 2030-жылга чейин гендердик теңчиликке жетишүү боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук стратегиясы мамлекеттик гендердик саясаттын негизги артыкчылыктарын карайт.

Биздин республиканын Конституциясында жыныстардын тең укуктуулугу жана мүмкүнчүлүктөрү принциби жөнүндө жоболор сакталган. Гендердик теңчиликке жетишүү боюнча саясатты ишке ашыруунун мыйзамдык негизин 2008-жылы жаңыланган «Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы такталган ишке ашыруу механизми менен түзөт. 2017-жылы "үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө" Кыргыз Республикасынын жаңы Мыйзамы кабыл алынган.

Графологиялык (Кол жазма) экспертиза – Кол менен жазылган тексти жазган, ага кол койгон ж.б. адамды аныктоо (идентификациялоо) жол-жобосу. Бул экспертизаны мамлекеттик органдар (сот, тергөөчү, салык кызматы ж.б.) гана эмес, ошондой эле жеке жана юридикалык жактар да дайындай алышат. Графологиялык экспертизанын объектилери ар түрдүү болушу мүмкүн, ошондуктан мындай экспертизаны жүргүзүү зарыл болгон адамдардын

чөйрөсү да кенен. Графологиялык экспертизанын идентификациялык милдеттерине ошондой эле адамдын ар кандай сызылып жазылган объектилерди (тексттерди, кыскача жазууларды, кол тамгаларды) жазуу фактысын аныктоо кирет.

Графологиялык экспертиза идентификациялык эмес маселелерди да чечет. Экспертиза тексттин авторунун жынысын жана психофизикалык абалын, анын жазылышынын узактыгын, ошондой эле кол жазманын аткарылышынын жагдайларын жана шарттарын аныктоо үчүн дайындалышы мүмкүн. Жогорудагы келтирилген маселелер диагностикалык милдеттерге тиешелүү. Кайталап графологиялык экспертиза жүргүзүү эксперттин корутундусунун тактыгы жетишсиз жана толук эмес болгон учурларда сот тарабынан дайындалат. Сот кайталап экспертиза жүргүзүүнү ошол эле же башка экспертке тапшырат. Баштапкы экспертизанын тууралыгына же негиздүүлүгүнө күмөн санаганда, сот кайталап экспертиза жүргүзүүнү башка экспертке же башка эксперттерге дайындайт.

Кайра экспертиза дайындоо жөнүндө сот өзүнүн аныктамасында экспертиза жүргүзүү зарылчылыгына түрткү бериши керек. Соттун аныктамасында ошондой эле төмөнкү фактылар чагылдырылууга тийиш: мурдагы экспертиза ким тарабынан, качан жана кандай маселелер боюнча жүргүзүлгөн, кандай тыянактар чыгарылган, кандай жагдайлар шек туудурат, кайталап графологиялык экспертиза жүргүзүүнүн жүрүшүндө кандай маселелерди чечүү зарыл ж. б. **(КРнын Юстиция министрлигинин сайты).**

Грин-карта (англис тилинен «Жашыл карта») – бул анын ээсине АКШда туруктуу жашоого укук берген документ. Грин-картаны ар кандай жолдор менен алууга болот, алардын бири - өлкөнүн бийликтери тарабынан өткөрүлгөн лотерея. Анын мыйзамдарында бул ыкма Diversity Immigrant Visa Program (иммиграциялык ар түрдүүлүк виза программасы) деп аталат. Иш-чаранын мааниси - өлкөнүн азыраак өкүлчүлүгү болгон дүйнөнүн аймактарынан келген адамдарды тартуу менен АКШнын этникалык көп түрдүүлүгүн жогорулатуу. АКШ үчүн бул милдет - белгилүү болгондой, Улуу Британиядан, Даниядан, Швециядан, Ирландиядан ж.б. **(Outline of U.S. History. Bureau of International Programs U.S. Departament of State. 2005, p. 20-35.)** келген мигранттар негиздеген жана кийинчерээк Германиядан,

Италиядан, Франциядан, Россиядан, Украинадан, Кытайдан, Филиппинден, Индиядан, Япониядан, Палестинадан, Мексикадан, Вьетнамдан, Испаниядан, Араб, Африка жана башка өлкөлөрдөн келгендерди өзүнө тартып турган өлкө. Анткени АКШ мигранттардын өлкөсү, ал азыр да мигранттарды кабыл алган негизги өлкө болуп саналат.

Грин карта лотереясынын жеңүүчүлөрү кокустан, башкача айтканда, ар кандай анкеталык маалыматтарга, мисалы, жумушунун, кесибинин түрүнө, англис тилин билүүсүнө жана башкаларга карабастан аныкталат, Айтмакчы, лотереяны утуп алуу мүмкүнчүлүгү аз - болгону 1,1%. Лотерея расмий түрдө АКШнын Мамлекеттик Департаменти тарабынан жылына бир жолу өткөрүлөт. Лотереяга дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүнүн, анын ичинде мурдагы советтик республикалардын тургундары катыша алышат. Грин-карта, эгер сиз буга чейин белгилүү болгон миграциялык түшүнүктү колдонсоңуз, анда анын ээси АКШнын аймагында мыйзамдуу түрдө жашай алат, демек, мыйзамдуу түрдө жумушка орношот, окуйт, кыймылсыз мүлк сатып алат, өлкөгө саякаттайт ж. б. Албетте, грин-карта ээси үчүн кирүү жана чыгуу боюнча америкалык виза талап кылынбайт. Грин-картанын ээси үчүн бирден-бир, бирок өтө маанилүү талап – ал жылына кеминде 6 ай АКШнын аймагында болушу керек. Грин-карта мөөнөтсүз негизде берилет, башкача айтканда, эгерде кылмыш кылбаса жана АКШда милдеттүү мөөнөткө калса, анда бул документ менен өмүр бою жашай алат. Маанилүү эскертүү: беш жылдан кийин, грин-картанын ээси Америка жарандыгын алуу үчүн кайрылууга укуктуу, ал эми оң тараптуу жооп болсо, АКШнын толук кандуу жараны болуп калат.

Грин-картанын ээси болуунун башка жолдорунун катарына АКШ жараны менен никеге туруу, ал өлкөдө жакын туугандарынын жашоосу, америкалык компаниялардан жогорку квалификациялуу адисти талап кылуу, ошондой эле АКШдан саясий башпаанек алуу кирет.

Эми лотерея ойнотуунун натыйжасында грин-карта алууга тиешелүү бир нече кызыктуу кеңештер жана фактылар. АКШда жыл сайын 50 миң грин-карта ойнотулат. Бул учурда каалоочулар күзүндө тапшырык (заявка) бериши керек (адатта октябрь жана ноябрь айларында). Лотерея ойнотуу өзү жазында өткөрүлөт, анда компьютер кокусунан бактылуу адамдарды аныктайт. Эске салсак, АКШда алар менен бирге анын аялы/күйөөсү (никеси грин-картаны

утуп алгандан кийин болсо да) жана 21 жашка чейинки балдары грин-карталар үчүн бара алышат.

Лотереянын катышуучулары минималдуу талаптарга ылайык келүүсү керек. (**See: Wikipedia**: **United States Permanent Resident Card**). Эске алуучу нерсе, арыз берүү учурунда жаңы санарип сүрөтүн тартуу керек же акыркы сүрөтүн сканерлөө керек. Өз колу менен толтурулган арызга эл аралык сапарга чыгууга укук берген жарактуу паспорт тиркелээри айтпаса да түшүнүктүү. Көбүрөөк маалымат алуу үчүн АКШнын элчилигине кайрылууга болот.

Белгилей кетсек, Кыргызстандын жарандары «грин-карта» лотереясын ойнотууга бир нече жолу ийгиликтүү катышып, анын бардык мүмкүнчүлүктөрүн пайдаланышкан. Мисалга алсак, 2012-жылдан 2017-жылга чейин Кыргыз Республикасынын 3 миң 581 жараны грин-карта алышкан. Мындай маалыматтарды чет өлкөдөгү орус тилдүү жалпыга маалымдоо каражаттары мыйзамдуу жана мыйзамсыз иммигранттар, берилген грин-карталардын жана сертификаттардын саны тууралуу АКШнын Улуттук коопсуздук департаментинин (DHS) шилтемесине таянуу менен берип келет. 2021-жылы грин-картаны 2 миң кыргызстандык утуп алган. «Грин-карта» лотереясын ойнотууга катышууну каалаган биздин жарандарыбыздын саны жылдан жылга өсүүдө (kaktus.media. Акыркы кайрылуу – 2023-жыл 10-июнь).

– Д –

Дактилоскопия – бул криминалистиканын бир бөлүмү, ал манжалардын тактарын алуу, аларды классификациялоо жана атайын картотекаларда сакталган дактилоскопиялык карточкалардын маалыматтары менен салыштыруу жолу менен адамдарды идентификациялоо үчүн колдун манжаларынын тырмак фалангаларынын (папиллярдык сызыктардын) ички (алакан) беттеринин тери оймолорунун түзүлүшүн изилдейт. Дүйнөнүн бардык өлкөлөрүндө манжа издери жазык кылмыштарын жасаган же шектүү адамдарды аныктоо үчүн колдонулат. Бул ыкма башпаанек издегендерди кабыл алуу процедурасында да кеңири колдонулат, бул эл аралык коргоону камсыз кылуу боюнча кайталанган суроо-талаптардан качат. Мисалы, 2003-жылдын 15-январынан тартып Европа биримдигинде "Евродак" Борбордук бюросу иштейт, анда башпаанек издеген, тышкы чек араларды мыйзамсыз кесип өткөн, Евробиримдиктин аймагында мыйзамсыз жүргөн адамдар жөнүндө

маалыматтар камтылган. **(Commission of the European Communities, Brussels, 5.5.2004 SEC (2004) 557 Commission Staff Working Paper. First Annual Report to the Council and the European Parliament on the Activities of the EURODAC Central Unit.).**

Манжа издерин алуу мажбурлап же ыктыярдуу түрдө болушу мүмкүн. Манжа издерин ыктыярдуу алуу – бул чет өлкөлүк паспорт алуу үчүн маалымат базасына биометрикалык маалыматты кошуу, ошондой эле кооптуу кырдаалда турган адамды тез идентификациялоо мүмкүнчүлүгү. **(Чоң юридикалык сөздүк. - Сухарев А. Я., Крутских В. Е. М.: Инфра-М. 2003.).** Дактилоскопия мигранттардын ар кандай категорияларына, айрыкча эл аралык мигранттарга карата кеңири колдонулат. Мисалы, Кыргызстандан барган эмгек мигранттары Россияда узак мөөнөткө жүрүү үчүн милдеттүү түрдө дактилоскопиядан өтүшөт. Өз өлкөсүнүн аймагында же анын чегинен тышкары жашаган КР жарандары да биометрикалык каттоодон өтүүгө милдеттүү. Биометрикалык маалыматтар - бул алардын негизинде анын өздүгүн аныктоого мүмкүн болгон биометрикалык маалыматтардын субъектисинин физиологиялык жана биологиялык өзгөчөлүктөрүн мүнөздөөчү маалыматтар. **(Закон «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» КРнын Мыйзамы, 14-июль 2014-жыл №136).**

Декриминалдаштыруу - колдонуудагы кылмыш-жаза мыйзамында кылмыштуу жана жазалануучу катары каралган, бирок ар кандай себептерден улам алар өзүнүн коомдук коркунучун жоготкон жосундардын же конкреттүү жосундардын чөйрөсүн аныктоо процесси, же болбосо кылмыш-жаза-укуктук таасир көрсөтүү инструменттеринин жардамы менен мындай жосундар менен күрөшүү натыйжасыз, мүмкүн эмес же максатка ылайыксыз. Декриминалдаштыруу натыйжа катары өз кезегинде кылмыштуу жана жазыктык жактан жазалануучу жосундардын чөйрөсүн тарытуу же кылмыштардын конкреттүү курамын алып салуу максатында кылмыш-жаза мыйзамынын жалпы жана өзгөчө бөлүгүнүн конкреттүү ченемдерин өзгөртүү боюнча ишмердикти билдирет. **(Аванесов, Г.А. Криминология: окуу колдонмо / Г.А. Аванесов.- 6-басылышы, кайрадан иштелип чыгып, толукталды. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 97-б.).** Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде, жосун кылмыш эмес деп таанылган учурда, башкача айтканда ушул Кодексте каралган жосунду

кылмыш жазасынан алып салган мыйзам күчүнө киргенде, адам кылмыш-жаза жоопкерчилигинен токтоосуз бошотулат. (КРнын 2021-жылдын 28-октябрындагы №127 Кылмыш-жаза кодексинин IV бөлүгүнүн 10-главасы, 55-бер.).

Диаспора (грек тилинен которгондо - "чачыроо") - өзүнүн келип чыккан өлкөсүнөн тышкары жашаган жана жашаган өлкөсүндө бирдиктүү жана туруктуу этникалык топторду түзгөн, өзүнүн инсандыгын жана коомчулугун сактоо жана өнүктүрүү үчүн туруктуу социалдык институттарга ээ болгон кандайдыр бир элдин (этностун) белгилүү бир бөлүгү **(Социология: Энциклопедия/ түз. А.А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко - Мн.: Китеп үйү, 2003).**

Төмөнкүлөр Диаспорага таандык деген билдирет:

1) этникалык борбордон алыстыгы;

2) Мекендин белгилүү бир көз карашы;

3) кабыл алуучу коомдо толук интеграциянын жоктугу;

4) чыккан өлкөсүнө кайтып келүү;

5) Мекенди калыбына келтирүүнү жактоо (бардык мааниде);

6) Мекен менен байланышкан этно-улуттук аң-сезимге ээ болуу.

Көп жылдык дүйнөлүк практика көрсөткөндөй, Диаспора көптөгөн мамлекеттердин тышкы саясатынын маанилүү куралы болуп саналат. Көбүнчө диаспора Тарыхый мекенине маанилүү саясий жана экономикалык колдоо көрсөтөт, мисалы Израиль, Индия, Армения. Диаспора улуттук маданиятты, тилди коргоо, сактоо боюнча, ошондой эле улуттук аң-сезимди калыптандырууда маанилүү ролду аткарат. Айрым диаспоралар тарыхый мекени менен туруктуу байланышта болушат.

Тарыхый жактан алганда, диаспоралар калктын кандайдыр бир тобун мажбурлап же ыктыярдуу эмиграциялоо жолу менен тарыхтын байыркы мезгилинде пайда болгон. Адатта, ошол мезгилде "эмиграциянын" пионерлери кеңири жайылган колонияларды түзгөн соодагерлер болгон, алар финикиялыктар, гректер жана еврейлер үчүн кадимки көрүнүш катары саналган. Эллиндештирилген еврейлердин чөйрөсүндө «диаспора» термини б.э.ч. 586-жылы вавилондуктар тарабынан Иудей падышалыгынан күч менен кууп чыккан (галут) жана 136-жылы римдиктер тарабынан Иудей провинциясынан чыккан Израил Жеринен тышкары ыктыярдуу жашаган еврей жамааттарына карата колдонулган. Септуагинтанын түзүлүшү менен диаспора

түшүнүгү дээрлик жалаң гана Израил Жеринен куулган еврейлерге карата колдонула баштаган.

Азыркы маанисинде «диаспора» термини XX кылымдын аягынан баштап колдонулуп, еврейлер менен гана байланышкан баштапкы тар маанисин жоготот. Айрым мамлекеттер өз диаспоралары менен тыгыз байланышта экендиги жашыруун деле эмес. Ошондой эле келип чыккан өлкөнүн актуалдуу тышкы саясий милдеттерин чечүүдө диаспоралардын активдүү позициясы да бар. Мисалы, Франциядагы жана АКШдагы армян диаспорасы Биринчи дүйнөлүк согуш жылдарында Түркияны геноцид саясатын жүргүзгөн деп айыптаган идеяны колдогон.

Бүгүнкү күндө дүйнөдөгү ири диаспоралардын катарына төмөнкүлөр кирет: кытайлыктар - 50 миллиондон ашык адам; индиялыктар - 25 миллиондон ашык адам; орустар - 25 миллиондон ашык адам; поляктар - 21 млн. адам; украиналыктар - 12 миллионго жакын; армяндар - 8 миллионго жакын; еврейлер - 8 миллионго жакын адам; италиялыктар - 8 миллионго жакын адам; гректер - 7 миллионго жакын адам; (Черкес (адыгейлер) - 7,5 миллиондон ашык адам жана башкалар (Википедия. Диаспора//**ru.m.wikipedia.org**).

Эми кыргыз диаспорасы тууралы айта кетели. Дүйнө жүзү боюнча 204 диаспора коомчулугу бар. Алардын ичинен, Россия Федерациясында - 130 (Москва, Санкт-Петербург, Екатеринбург, Новосибирск, Нижний Новгород, Томск, Омск, Якутск ж.б.); Казакстанда - 11 (Алма-Ата, Астана, Петропавловск ж.б.); Өзбекстанда, Тажикстанда жана Түркмөнстанда – 1ден диаспора; Украинада - 1; Түркияда - 2, ФРГда - 10. АКШда расмий түрдө 4 диаспора катталган, анда КРнын жарандарынын жалпы саны 20 миңден ашык (Чикаго, Нью-Йорк, Филадельфия, Цинциннати); Канадада 6 миңден ашык кыргыз жарандары жашайт, алардын ичинен Канаданын жарандыгын алган жарандар да бар. Ошондой эле, каттоодон өтпөгөн диаспоралар да бар (Торонто, Монреаль, Эдмонтон, Ванкувер Оттава); Улуу Британияда болжол менен 3500-4000 адам жашайт, алардын 4 диаспорасы да каттоодон өткөн эмес. Мындан тышкары, кыргыз диаспоралары Италияда, Австрияда, Чехияда, Словакияда, Корея Республикасында, Түркияда ж.б. бар (Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин диаспоралар жана мекендештер менен иштөө бөлүмүнүн учурдагы архиви. 2022-жылдын акырына карата маалыматтар).

Белгилей кетсек, биздин республика өзүнүн диаспораларын колдойт жана зарыл болгон учурда аларга ар тараптуу жардам көрсөтөт. Мисалы, КР Саламаттык сактоо министрлиги жакында Москва шаарында Милдеттүү медициналык камсыздандыруу системасы боюнча көрсөтүлүүчү Россиядагы Мамлекеттик медициналык кызматтардан пайдаланууга мүмкүнчүлүгү жок Кыргызстандын жарандары үчүн «Дарыгер» медициналык борборун ачты. Өз кезегинде айрым кыргыз диаспоралары өз республикасына жардам көрсөтүүдө. Мисалы, АКШдагы биздин диаспора Баткен облусундагы жабыр тарткандарга жардам көрсөтүү үчүн каражат чогултуу боюнча активдүү иштерди колдоду **(Embassy of the Kyrgyz Republik in the USA and Canada//mfa.gov.kg).**

Дискриминация (Кодулоо) - кандайдыр бир адамдардын, уюмдардын же мамлекеттердин укуктарын, артыкчылыктарын расасына, улутуна, мамлекетке таандыктыгына, мүлктүк абалына, саясий же диний ишенимдерине жараша атайылап чектөө же ажыратуу. Адам укуктары боюнча Жогорку комиссардын Башкармалыгы дискриминацияга каршы күрөштө дүйнөлүк лидер болуп саналат. Адам укуктары жаатында эл аралык укуктун сакчысы катары, Башкармалык БУУнун системасынын алкагында көптөгөн өлкөлөрдө жана дүйнө жүзүндө адам укуктары боюнча реформаларды жүргүзүүнү жактайт. Дурбан декларациясында жарандык эмес адамдарга, анын ичинде мигранттарга карата ксенофобия расизмдин заманбап формаларынын бири экендиги белгиленет. Мигранттар көбүнчө турак жайга, билимге, ден соолукка, жумушка жана социалдык камсыздоого болгон укуктары боюнча дискриминациянын курмандыгы болушат. Ар кандай эл аралык документтер, анын ичинде, **Башкы Ассамблеянын 1990-жылдын 18-декабрындагы 45/158 резолюциясы** менен кабыл алынган бардык эмгек-мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча Эл аралык конвенция дискриминация көйгөйүнө көңүл бурат жана адам укуктарын сактоо боюнча көрсөтмөлөрдү сунуштайт.

Документтерди легалдаштыруу - бул башка мамлекеттин аймагында колдонуу максатында бир мамлекеттин аймагында берилген документке юридикалык күч берүү процедурасы. Кыргыз Республикасынын аймагында биздин республиканын компетенттүү органдары тарабынан же алардын катышуусу менен түзүлгөн жана чет мамлекеттин аймагында пайдалануу үчүн

арналган документтер, эгерде чет мамлекеттин мыйзамдарынын талаптарына ылайык аларды ошол чет мамлекетте пайдалануу мыйзамдаштырууну жүзөгө ашырууну караган учурда легалдаштырууга жатат. Документти легалдаштыруу ар дайым ал берилген жана/же тариздегелген өлкөнүн гана аймагында жүзөгө ашырылат. чет өлкөлүк документтерди легалдаштыруу талабын жокко чыгаруучу 1961-жылдын 5-октябрындагы Гаага конвенциясына катышуучу мамлекеттердин (Гаага конвенциясына катышуучу өлкөлөрдүн тизмесин караңыз) аймагында жасалган расмий документтер (дипломатиялык же консулдук агенттер тарабынан жасалган документтерден жана коммерциялык же бажы операцияларына түздөн-түз тиешеси бар административдик документтерден тышкары) легалдаштыруудан бошотулган. Ошону менен бирге, Чет өлкөлүк документтерди легалдаштыруу талабын жокко чыгарган 1961-жылдын 5-октябрындагы Гаага конвенциясы бул мамлекеттердин Кыргыз Республикасынын ушул Конвенцияга кошулуусуна карата каршы пикирлерин билдирүүсүнүн натыйжасында Кыргыз Республикасы менен төмөнкү мамлекеттердин ортосунда колдонулбайт:

1. Австрия Республикасы;
2. Бельгия Падышалыгы;
3. Германия Федеративдик Республикасы;
4. Греция Республикасы. **(КР Юстиция министрлигинин сайтын караңыз)**.

– Е –

Евразия (Чоң) – ал тарыхый мезгилге чейинки эле доорлордо жайгашкан, Жер жүзүндөгү алты материктин эң чоңу. Анын аянты 53,6 миллион км² түзөт, б.а. планетанын жер аянтынын 36%, ал эми континенттин 94 өлкөсүнүн калкы 5,349 миллиард адам, бул планетанын калкынын 70% дан ашыгын түзөт (1-июль, 2019 - жыл). Материктин Азия бөлүгүндө негизинен монголоид расасынын өкүлдөрү жашайт; Европа бөлүгүндө – европеид расасынын өкүлдөрү жашайт.

Бүгүнкү күндө Евразия талашсыз түрдө, жалпысынан экономика, социалдык жана маданий турмуш, заманбап маалыматтык-коммуникациялык жана биотехнологияларды, жасалма интеллектти, ошондой эле интеграциялык процесстерди өнүктүрүү маселелеринде дүйнөнүн кыйла өнүккөн аймактарынын бири болуп саналат. Анын ичинен, анын аймагында Европа

Бирлиги (ЕС), Евразия экономикалык биримдиги (ЕАЭБ) жана Шанхай кызматташтык уюму (ШКУ) ийгиликтүү иштеп жатат.

Евразия Экономикалык биримдиги (ЕАЭБ) – Миграция маселелери: кечээ-бүгүн. Белгилүү болгондой, алгач 1994-жылы Казакстандын ошол кездеги Президенти Н. Назарбаев тарабынан айтылган Евразия биримдигинин долбоору ишке жарамдуу болуп, биринчи кезекте Россия, Казакстан жана Беларустун курамында аймактык экономикалык интеграциянын күчтүү, аракетке жөндөмдүү эл аралык уюмуна айланды. Евразия биримдигинин идеясын ишке ашыруу үчүн мүчө-мамлекеттердин көп жылдык талыкпаган иши талап кылынды, ал бир нече маанилүү этаптардан өттү, анын ичинде Россия, Казакстан жана Беларустун курамында Бажы биримдигин тариздөө (1-январь, 2010-жыл), ал кезде Бажы биримдигинин Комиссиясы бажы-тарифтик чөйрөнү башкаруунун тизгинин өзүнө алган. 2011-жылы уюмга кирүү каалоосун Кыргызстан, ал эми 2013-жылы - Армения билдирген; 2012-жылдын 1-январынан тартып Бажы биримдигинен айырмаланып, эл аралык форматта Россиянын, Казакстандын жана Беларустун аймагына БЭМди (Бирдиктүү экономикалык мейкиндик) киргизүү товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн, капиталдардын жана жумушчу күчүнүн эркин кыймылы маселелери; ББга жана БЭМге мүчө-мамлекеттеринин интеграциясынын кыйла жогорку баскычы катары Евразия экономикалык биримдигин (ЕАЭБ) түзүү иштери жөнгө салына баштаган. 2014-2015-жылдар Россия, Беларусь, Казакстан, Армения жана Кыргызстан үчүн жакшы өнүккөн институционалдык потенциалга ээ ЕАЭБдин юридикалык таризделишинин жана иштешинин башталышынын мезгили болду.

ЕАЭБдин ишмердүүлүгүнүн предметтик чөйрөсү бажылык жана техникалык жөнгө салууну, санитардык, фитосанитардык жана ветеринардык чараларды, үчүнчү өлкөлөргө карата соода режимдерин белгилөөнү, тышкы жана өз ара соода статистикасын жүргүзүүнү, атаандаштык саясатын, энергетикалык саясатты ж. б. кошкондо 20 чөйрөнү камтыйт.

Биздин кызыкчылыгыбыз ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин жарандарына, анын ичинде эмгекчи-мигранттарга да берип жаткан артыкчылыктарга жана пайдаларга багытталган. Бул баарынан мурда - мигранттарды ЕАЭБдин башка өлкөлөрүндө ишке орноштуруу мүмкүнчүлүгү (Евразия экономикалык биримдиги жөнүндө келишимге №1 тиркеме). Катышуучу өлкөлөрдүн эмгекчилери эмгектик же жарандык-укуктук келишимдин негизинде (бул

жерде уруксат берүүчү документтерсиз) эмгек ишмердүүлүгүн ЕАЭБдин аймагында эркин жүргүзүүгө укуктуу. Жумушка орноштуруунун дискриминацияланбаган мүнөзүн, анын ичинде эмгек акы төлөө, коргоо жана эмгек шарттары, социалдык камсыздоо (пенсиядан тышкары), медициналык жардам көрсөтүү боюнча мүнөздөрүн белгилей кетүү маанилүү. Эмгекчилер билими тууралуу мамлекеттик үлгүдөгү документтерди (педагогикалык, юридикалык, медициналык жана фармакологиялык билими тууралуу документтерди кошпогондо) мыйзамдаштыруудан бошотулган, ал эми алардын кирешелерине ишке орношкон мамлекеттин мыйзамдары боюнча (ишке орношкон мамлекеттин резиденттеринин ушундай кирешелерине киреше салыгынын ставкасына барабар ставка боюнча) салык салынууга тийиш.

Мүчө мамлекеттер кызмат көрсөтүү соодасына, мекемеге, ишмердүүлүккө жана инвестицияга байланыштуу которууларга жана төлөмдөргө карата жаңы чектөөлөрдү алып салышты жана аларды киргизбейт. Мигранттарга жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө жумушка орношкон мамлекеттин мамлекеттик жана муниципалдык саламаттык сактоо системасынын медициналык уюмдары (саламаттык сактоо мекемелери) медициналык камсыздандыруу полисинин бар экендигине карабастан акысыз жардам көрсөтүшөт (Евразия экономикалык биримдиги жөнүндө Келишимге №30 тиркеме. Мүчө мамлекеттердин эмгекчилерине жана үй-бүлө мүчөлөрүнө медициналык жардам көрсөтүү жөнүндө Протокол).

Бир нече жылдар бою мигранттар бул укуктардан белгилүү эскертүүлөр менен пайдаланып келишкен. Бирок ЕАЭБдин алкагында интеграциялык процесстерди тереңдетүү кызыкчылыктары жалпы эмгек рынокторундагы кырдаалды жакшыртууну талап кылды. Ошондуктан жакында ЕАЭБ боюнча Келишимге ЕАЭБ өлкөлөрүнөн келген мигранттардын Россиянын аймагында жүрүү режимин жөнөкөйлөтүү боюнча өзгөртүүлөр киргизилди. Тиешелүү Протокол РФнын Мамлекеттик думасынын 2022-жылдын 13-декабрындагы өзүнүн пленардык отурумунда ратификацияланган. Бардыгы болуп Биримдиктин ишмердигинин ар кандай чөйрөсү, анын ичинде миграция чөйрөсү боюнча 137 түзөтүүлөр каралган. Биринчиден, эмгек мигранттары үчүн жүрүү жана кесиптик иш-аракеттерди жүзөгө ашыруу режими жөнөкөйлөтүлгөн, бизнеске административдик иш жүктөм азайды; экинчиден, иштеп жаткан мигранттар жумушка орношкон мамлекеттин аймагынан чыкпай эле кирүү максатын өзгөртө алышат. Ошондой эле

педагогикалык жана юридикалык иш жаатындагы квалификациясы жөнүндө, окумуштуулук даражалары жана наамдары жөнүндө документтерди таануу каралат. Бул өзгөрүүлөр ЕАЭБ өлкөлөрүнөн Россияда иштеген 1,5 миллиондон ашык мигранттарга таасирин тийгизет **(economist.kg. 15 декабрь 2022-ж.).**

Евро – 1992-жылы Европа Коомчулугунун 12 өлкөсү Европа интеграциясынын жаңы жана жогорку этабына - Экономикалык жана Валюта биримдигине (ЭВБ) кирген эл аралык бирикменин - Европа Биримдигинин (ЕБ) жаңы универсалдуу компетенциясын түзүү жөнүндө Маастрихт келишимине кол коюшкан (1993-жылы күчүнө кирген). Экономикалык компонент негизги үч милдеттин жетишкендигин караган:

1) мүчө мамлекеттердин экономикалык саясатын тыгыз координациялоо;

2) жалпы мейкиндикте адамдардын, товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн жана капиталдардын эркин жүрүүсүн камсыз кылуучу ички рынокту түзүүнү аяктоо;

3) жалпы максаттарды аныктоо.

Биримдиктин валюта компоненти бирдиктүү валютаны киргизүүнү, бирдиктүү жалпы валюта саясатын жана бирдиктүү алмашуу курсунун саясатын жүргүзүүнү караган. ЭВБ жалпы рынокто баалардын туруктуулугун камсыздап, инфляцияга жол бербеши керек болчу **(Европа Биримдигинин укугу. Жооп. Редактор – юридика илимдеринин доктору, профессор С. Ю. Кашкин. Москва, 2018. 189-190-б.)**.

Евробиримдиктин бирдиктүү валютасы болгон евро ишке киргендигине байланыштуу мүчө мамлекеттердин улуттук акча бирдиктерин, атап айтканда, француз франкын, немис маркасын, италиялык лираны, португалиялык эскудону, испан песетасын ж.б. алмаштырууга туура келди. Бул жол-жобо бирдиктүү валютаны киргизүүгө даярдык көрүү чараларын кошкондо бир нече этапты камтыды. Акыры 1999-жылдын январынан тартып ЕБге мүчө 11 мамлекет бирдиктүү акча бирдигине өттү.

Алгач евро накталай эмес эсептешүүлөрдө колдонулган, бирок 2002-жылдын 1-январынан тартып улуттук валюталардын аракетин жокко чыгаруу менен евронун банкноттору жана монеталары соода тармактарында, эмгек акыларды, пенсияларды ж.б. берүүдө колдонула баштаган.

Убакыттын өтүшү менен евро аймагына Евробиримдиктин башка мүчө мамлекеттери да кире баштады. 2023-жылдын 1-январынан тарта евро

аймактын акыркы мүчөсү Хорватия болгон. Бүгүнкү күндө евро аймагына 20 мамлекет кирет. Дүйнөлүк резервдик акча бирдиги болгон (доллар, фунт стерлинг, юань ж.б. менен бирге) евронун эмиссиялык функцияларын Франкфурт-на-Майнеде (Гессен федералдык жери) жайгашкан Европанын Борбордук банкы (ЕББ) аткарат. Евро төмөнкүдөй номиналдар менен берилген: 5, 10, 20, 50, 100 жана 200. 500 номиладуу евролук банкнот жүгүртүүдө болгону менен 2019-жылдан бери басылып чыга элек. **(ru.m.wikipedia.org).**

Кыргызстанда алмашуу курсу дайыма өзгөрүп турган (өзгөрүлмө валюта) евро жарандар, ишкерлер арасында абдан популярдуу, алмашуу бюролорунда ар кандай акча бирдиктерине (орус рубли, кыргыз сому, казак теңгеси ж.б.) оңой конвертацияланат жана тескерисинче; белгилүү сандагы евро Кыргызстандын Улуттук банкында сакталат.

Евробиримдиктин Блю-картасы (көгүш/көк карта, EU Blue Card) – Евробиримдиктин көпчүлүк өлкөлөрүндө үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарынын убактылуу жашап турууга уруксаты жана ишке орношуу укугу бар экендигин тастыктаган өздүк күбөлүк. Көк карта жогорку квалификациялуу жумушчулардын Европа Биримдигине көчүп кетүүсүн жеңилдетет жана аларга жашап туруу мүмкүнчүлүгүнүн башка түрлөрүнө салыштырмалуу айрым артыкчылыктарды берет.

Блю-карталардын баштапкы идеясы Еврокомиссиянын төрагасы Мануэль Баррозу тарабынан 2007-жылдын 23-октябрында Евробиримдик өлкөлөрүндө квалификациялуу жумушчу күчүнүн күтүлүп жаткан тартыштыгына, анын ЕБ аймагында жүрүүсүнүн татаалдыгына, ошондой эле иммигранттардын кирүү/чыгуу шарттарын жөнгө салуучу ЕБ өлкөлөрүнүн ченемдик укуктук актыларынын коллизиясына негизделген. Акырында тиешелүү Директив 2009-жылы кабыл алынган. **(2009-жылдын 25-майындагы Көгүш картаны киргизүү жөнүндө 2009/50/ЕБдин Директивасы)**. Бирок бул директиваны ЕБге мүчө мамлекеттердин мыйзамдуу жана мыйзам алдындагы актыларына киргизүү үчүн зарыл болгон мөөнөттү эске алуу менен, ал 2011-жылдын 19-июнунда күчүнө кирген. Көк карта, демек, жарандыкка укук бербейт, ал Американын грин (жашыл) карталарынын бир түрү.

Блю-карта үчүн тандалган көк түс Евробиримдиктин желегинин түсүн билдирет. Көк картаны алуу үчүн, үчүнчү өлкөнүн жараны гана болушу

мүмкүн болгон арыз ээси тиешелүү арызды тапшырышы керек. 2021-жылдын 15-сентябрында Европарламент жогорку квалификациялуу чет элдик адистерди Евробиримдиктин эмгек рыногуна чыгаруу эрежелерине тиешелүү жаңы өзгөртүүлөрдү колдогон.

Евробиримдиктин бир катар өлкөлөрү, мисалы, 2012-жылдын апрелинде эле көк-карта жөнүндө мыйзам кабыл алган Германия **(German 'Blue Card' to simplify immigration (англ.)**. **dw.de (28 апреля 2012)** потенциалдуу талапкерлерге төмөнкүдөй талаптарды белгилеген: немис тилин билүү жана инженердик, математика жана маалыматтык технологиялар боюнча кесипке ээ болуу. Көптөгөн жылдар аралыгында Германия миңдеген көк карталарды берди, алардын көпчүлүгүн Германияда жашаган чет өлкөлүктөр алышты.

Көк карта алууга арыз берүү үчүн арыз ээси төмөнкүлөрдү көрсөтүүсү зарыл:

- Евробиримдикке мүчө мамлекетте орточо айлык акынын бир жарым эседен кем эмес өлчөмүндөгү эмгек келишими же жумуш сунушу (ал өзгөчө талап кылынган кесиптер үчүн эмгек акы талаптарын 1.2 чейин төмөндөтүүгө укуктуу);

- өздүгүн аныктаган жарактуу ырастама жана клип жүрүүгө уруксат кагазы (чет өлкөлүк паспорт жана виза);

- камсыздандыруу жөнүндө келишим;

- жөнгө салынуучу кесиптер үчүн (мисалы, дарыгерлер үчүн) талаптарга жооп бергендигин тастыктаган документтер же жөнгө салынбаган кесиптер үчүн тиешелүү жогорку билимге ээ экендигин тастыктаган документтер.

Буга кошумча, арыз ээсинен тил билгендигин тастыктаган документти, соттолбогондугу жөнүндө маалым катты, медициналык жана эмгек китепчелерин, ошондой эле үй-бүлөнү бириктирүү жана тууганчылыкты тастыктаган документтерди талап кылынышы мүмкүн (2023-жылдагы Германия үчүн ЕБдин көк картасы. **www.wepsa.de**).

Евробиримдиктин ар кайсы өлкөлөрүндө эмгек акыга карата ар кандай талаптар бар экенин эстен чыгарбоо керек. Мисалы, Чехияда 2017-жылдын 1-майынан 2018-жылдын 30-апрелине чейин 496 602 крона (41 384 брутто / ай сайын) эмгек акысы белгиленген; Латвияда 2021-жылдын апрелинин башында 20 580 € (€ 1 715 брутто / ай сайын) эмгек акысы белгиленген.

Европа Биримдигинин укугундагы жана КР укугундагы жарандык институту: ээ болуу жана жоготуу - Европа Биримдиигинин жарандык

институту – 1992-жылдагы Маастрихт келишими менен Европаны мындан ары саясий консолидациялоо, инсандын укуктарын жана эркиндиктерин күчөтүү, европалык интеграциянын жагымдуулугун жогорулатуу максатында киргизилген. Евробиримдиктин жарандыгы мүчө мамлекеттердин жарандыгын толуктайт жана алардын бардык жарандары үчүн автоматтык түрдө таанылат. Мүчө мамлекеттин жарандыгынын токтотулушу менен Евробиримдиктин жарандыгы да токтотулат. Евробиримдиктин жарандыгы анын субъектилерине Коомдоштуктун аймагында жүрүү жана жашаган жерин тандоо эркиндигин, шайлоо укуктарын, үчүнчү өлкөлөрдө дипломатиялык жана консулдук коргоо укугун, Европарламентке кайрылуу укугун, Евросоюздун Акыйкатчысына даттануу менен кайрылуу укугун, биримдиктин институттарына жана органдарына кайрылуу жиберүү укугун, Европа парламентинин, Кеңештин жана Комиссиянын документтерине жетүү укугун камсыз кылат. Кыргыз Республикасынын жарандыгына: туулгандыгы боюнча; КР жарандыгына кабыл алуунун натыйжасында; жарандыгын калыбына келтирүүнүн натыйжасында; мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген КР катышуучусу болуп саналган, эл аралык келишимдерде каралган негиздер же тартиптер боюнча ээ болот. Кыргыз Республикасынын жарандыгы төмөнкүдөй учурларда токтотулат: Кыргыз Республикасынын жарандыгынан чыкканда; Кыргыз Республикасынын жарандыгын жоготкондо; ушул Мыйзамда, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган, мыйзамда каралган тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдерде каралган башка негиздерде. **(КРны 2007-жылдын 21-майындагы №70 «Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» Мыйзамы http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202103)**. 2022-жылы 2370 адамды Кыргыз Республикасынын жарандыгына кабыл алуу жөнүндө Кыргыз Республикасынын Президентинин беш Жарлыгына кол коюлган (алардын 1871и - чоңдор жана 49у-балдар), алардын басымдуу бөлүгүн тарыхый мекенине кайтып келген этникалык кыргыздар түзөт. Кыргыз Республикасынын Президентинин бир Жарлыгы 360 адамга (анын 277си - чоңдор жана 83ү - балдар) КР жарандыгынан чыгуу жөнүндө кабыл алынган.

Кыргыз Республикасына чет өлкөлүк жумушчу күчүн тартууга квота - республиканын эмгек рыногунун абалына жараша Кыргыз Республикасынын аймагына эмгек ишмердигин жүзөгө ашыруу максатында келүүчү чет өлкөлүк жарандардын же жарандыгы жок адамдардын чектик саны.

– Ж –

Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө 1966-жылдын 16-декабрындагы эл аралык пакт - адам укуктары чөйрөсүндөгү маанилүү эл аралык-укуктук документ. Пактынын кириш сөзүндө адамдардын бирдей жана ажыратылгыс укуктары алардын эркиндигинин, адилеттүүлүгүнүн жана жалпы тынчтыктын негизи экендиги баса белгиленет, ал адамдын инсандык касиетине мүнөздүү кадыр-барктан келип чыгат, ал эми жарандык жана саясий эркиндиктен жана коркуудан жана муктаждыктан эркин адам инсанынын идеалы ар бир адам өзүнүн экономикалык, социалдык жана маданий укуктарынан, ошондой эле өзүнүн жарандык жана саясий укуктарынан пайдалана ала турган шарттар түзүлгөндө гана жүзөгө ашырылышы мүмкүн, БУУга мүчө мамлекеттер адам укуктарын жана эркиндиктерин жалпы урматтоого жана сактоого үндөшү керек. Ушундан улам мүчө мамлекеттер пакттын 53 беренесинин мазмуну боюнча макулдашты.

Пактыда эң оболу элдердин өз тагдырын өзү аныктоо укугу (1-бер.) жана өз ара пайда алуу принцибине негизделген эл аралык экономикалык кызматташуудан жана эл аралык укуктан келип чыгуучу кандайдыр бир милдеттенмелерге зыян келтирбестен өздөрүнүн табигый байлыктарын жана ресурстарын эркин тескөө укугу таанылат. Эч бир эл эч качан өзүнө таандык жашоо каражатынан ажыратылышы мүмкүн эмес. Документтин 2-беренеси анын мүчө-мамлекеттерин анын аймагындагы жана анын юрисдикциясына баш ийген, ушул Пактыда таанылган бардык адамдарга расасына, терисинин түсүнө, жынысына, тилине, динине, саясий жана башка ишенимдерине, улуттук же социалдык тегине, мүлктүк абалына, төрөлүшүнө же башка жагдайларына карата кандай гана айырмаланбасын урматтоого жана камсыз кылууга милдеттендирет. Мамлекеттердин башка милдеттенмелеринин катарында - ар бир адамга алардын укуктарын коргоонун натыйжалуу каражаттарын камсыз кылуу; белгилүү бир шарттарда, айрыкча өзгөчө кырдаалдарда да бардык жарандык жана саясий укуктардан эркектер менен аялдар үчүн бирдей пайдалануу укугу бар (3-берене). Пактынын маанилүү жобосу болуп кайсы бир мамлекет, кайсы бир топ же кайсы бир жак ушул Пактыда таанылган ар кандай укуктарды же эркиндиктерди жок кылууга багытталган кандай гана болбосун иш жүргүзүүгө же кандай гана болбосун

аракеттерди жасоого укуктуу боло тургандай пактыны чечмелөөгө тыюу салуу (4-5-берене) саналат.

Пактынын 6-беренеси жашоо укугун мыйзам менен корголгон ар бир адам үчүн ажыратылгыс укук катары тааныйт. Мындан тышкары, эч ким ээнбаштык менен өмүрүнөн ажырай албайт. Пактыда өмүрдөн ажыратуунун укуктук жана башка шарттары көрсөтүлгөн. Пактынын кийинки беренелеринде кыйноого же ырайымсыз, адамгерчиликсиз мамилеге; кулчулукка жана кул сатууга, ошондой эле мажбурлап же милдеттүү эмгекке тыюу салынат.

7-11-беренелер адамдын эркиндикке жана жеке кол тийбестикке болгон укугун белгилейт, өзүм билемдик менен камакка алууга же камакта кармоого тыюу салат ж.б. Пакт кайсы бир мамлекеттин аймагында мыйзамдуу жүргөн ар бир адамдын эркин жүрүү жана жашаган жерин эркин тандоо укугун тааныйт. Мындан тышкары, ар бир адам каалаган өлкөдөн, анын ичинде өзүнүн өлкөсүнөн чыгып кетүү укугу таанылат ж.б.

Пактынын кийинки беренелеринде (13-22-бер.) адамдын бир катар төмөнкүдөй маанилүү укуктары баяндалат, анын ичинде чет өлкөлүктөрдүн укуктары; соттордун жана трибуналдардын алдында бардыгынын теңдиги; жалпы эреже катары, кылмыш-жаза же жарандык иш боюнча токтом; күнөөсүздүк презумпциясы; котормочунун акысыз жардамы; юридикалык жак экендигин таануу; ой жүгүртүү, абийир жана дин эркиндиги; тынч чогулуштар; ассоциация эркиндиги ж. б.

23-24-беренелер төмөнкүлөргө арналган, үй-бүлөнүн маселелерине, анын ичинде анын коомдогу ролуна; нике курагына жеткен эркектер менен аялдардын никеге туруугa жана үй-бүлө курууга карата укуктары; никеде турган мезгилде жана аны бузган учурда жубайлардын никеге туруугa карата укуктарынын жана милдеттеринин теңдигин камсыз кылуу боюнча мамлекеттин милдети; баланын расасына, өңүнө, жынысына, тилине, динине, улуттук же социалдык тегине, мүлктүк абалына же туулгандыгына жараша анын үй-бүлөсү, коому жана мамлекети тарабынан жашы жете элек кезинде талап кылынуучу коргоо чараларына карата эч кандай кодулоосуз укуктары; ар бир баланын жарандыкка ээ болуу укуктары.

25-27-беренелерде ар бир жарандын түздөн-түз жана эркин тандалган өкүлдөрдүн жардамы менен мамлекеттик иштерди жүргүзүүгө катышуу; жашыруун добуш берүү менен жалпы тең шайлоо укугунун негизинде жүргүзүлүүчү жана шайлоочулардын эркин билдирүүсүн камсыз кылуучу

анык мезгилдүү шайлоолордо добуш берүү жана шайлануу; өз өлкөсүндө мамлекеттик кызматка теңчиликтин жалпы шарттарында аралашуу укуктары камтылат.

28-53-беренелер уюштуруу маселелерине арналган: Адам укуктары боюнча Комитетти түзүү, анын милдеттери, функциялары, мүчөлүгү, комитеттин ишмердигинде БУУнун Башкы катчысынын ролу, пактыны ратификациялоо ж. б. (**Булак: United Nations Treaty Series, vol. 999, p. 225–240).**

Ошентип, 1966-жылдын 16-декабрындагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пакт маанилүү эл аралык документ болуп саналат, мамлекеттердин мүчөлүгү алардын адам укуктарын сактоого жана так аткарууга даяр экендигинин көрсөткүчү болуп эсептелет. Кыргыз Республикасы Пактыга КР Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы № 1406-XII токтому менен кошулган.

Жасалма (жарым-жартылай же толугу менен) жол жүрүү документтери – мамлекеттик чек араларды өтүү (кирүү/чыгуу, транзиттик өтүү, мамлекеттин аймагында жүрүү жана болуу) ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар тарабынан белгилүү мөөнөткө берилген жарактуу жол жүрүү документтери (дипломатиялык, кызматтык, чет өлкөлүк паспорт, моряктын паспорту, кайтып келүүгө күбөлүк, зарыл болгон учурда виза) боюнча гана жүзөгө ашырылаары жалпыга белгилүү.

Ак ниеттүү эл аралык жүргүнчүгө жол жүрүү документтерин жасалмалоо менен алектенген адамдардын кызмат көрсөтүүсүнө кайрылуунун кажети жок. Бирок ар кайсы өлкөлөрдө алардын кызмат көрсөтүүлөрүнө суроо-талап абдан жогору. Бул, мисалы, виза алуусуна баш тартылган, же болбосо чет өлкөгө чыгууга убактылуу тыюу салынган же болбосо кандайдыр бир негиздер боюнча өлкөгө кирүүгө тыюу салынган адамдар ж.б., мындай учурларда, потенциалдуу легалдуу эмес мигранттар мыйзамсыз жол менен жарым-жартылай же толугу менен жасалма жол жүрүү документтерин алууга умтулушат, толугу менен жасалма документ бул документтин бланкасын бүтүндөй даярдоону жана бардык зарыл болгон реквизиттерди коюуну билдирет, жарым-жартылай жасалма бул документтин ээсинин сүрөтүн өзгөртүүнү (кайра чаптоону), анын кол тамгасын жасалмалоону, фамилиясын өзгөртүүнү ж.б. билдирет (Бириккен Улуттар Уюмунун трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган кургактык, деңиз жана аба аркылуу мигранттарды мыйзамсыз ташып келүүгө каршы Протоколдун 3-

беренеси, 2000-жылдын 15-ноябрындагы Башкы Ассамблеянын 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган). Протоколдун 6-беренеси легалдуу эмес миграцияны жана жасалма документтерди даярдоону криминалдаштырууну киргизген).

Кыргыз Республикасы да эл аралык укуктун ченемдерин колдонуу менен жол жүрүү документтерин жасалмалоого кылмыштуу жазаны карайт **(КР КЖКнын 345-347-беренелери).**

Жаш балдарга камкорчулук жана көзөмөлчүлүк - камкорчулукту жана көзөмөлчүлүктү белгилөөгө, жүзөгө ашырууга жана токтотууга байланыштуу келип чыгуучу мамилелер Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси, Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодекси, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси жана аларга ылайык кабыл алынуучу Кыргыз Республикасынын ченемдик-укуктук актылары менен жөнгө салынат.

Жашы жеткен аракетке жөндөмдүү адамдар гана камкорчу жана көзөмөлчү болуп дайындалышы мүмкүн. Камкорчулукту жана көзөмөлчүлүктү белгилөөгө муктаж адамдарга төмөнкүлөр камкорчу жана көзөмөлчү боло алышпайт:

- "оюн азгырыгы" менен жабыркаган же кумар оюндарына көз каранды, сот тарабынан аракетке жөндөмдүүлүгү чектелгендер;
- камкорчулардын жана көзөмөлчүлөрдүн милдеттерин аткаруудан четтетилгендер;
- ата-энелик укуктары чектелгендер, ата-энелик укуктарынан ажыратылгандар, мурда асыроого бала алып, өздөрүнүн күнөөсү менен бул укук жокко чыгарылгандар;
- Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан бекитилген оорулардын тизмегине ылайык ден соолугунун абалы боюнча жашы жете электи тарбиялоо боюнча милдеттерди жүзөгө ашыра албаган адамдар;
- мыйзамдарда белгиленген тартипте алып салынбаган же жоюлбаган соттуулугу барлар.

Камкорчулук жана көзөмөлчүлүк аракетке жөндөмсүз же аракетке жөндөмдүүлүгү чектелген жарандардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо үчүн белгиленет. Жашы жете электерге камкорчулук жана көзөмөлчүлүк аларды тарбиялоо максатында да белгиленет.

Камкорчу (көзөмөлчү) менен жашы жете электин ортосундагы курактын айырмасы 16 жаштан кем болбошу керек.

Жашы жете элекке камкорчуну жана көзөмөлчүнү дайындоодо камкорчунун жан көзөмөлчүнүн адеп-ахлактык жана башка жеке сапаттары,

анын камкорчунун жана көзөмөлчүнүн милдетин аткарууга жөндөмдүүлүгү, камкорчу, көзөмөлчү менен баланын ортосундагы мамилелер, камкорчунун жана көзөмөлчүнүн үй-бүлө мүчөлөрүнүн жашы жете элекке болгон мамилеси, ошондой эле эгерде бул мүмкүн болсо, жашы жете электин өзүнүн каалоосу эске алынат.

(Камкорчулук жана көзөмөлчүлүк жөнүндө Жобо. КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 22-майындагы №270 токтому).

Жашап туруу мүмкүнчүлүгү - чет өлкөлүк жарандын же жарандыгы жок адамдын ким экендигин ырастоочу жана келген мамлекетте туруктуу жашоого уруксат алгандыгын ырастоочу документ. Кээ бир өлкөлөрдө жана кээ бир учурларда, ал ошондой эле ээсинин өздүгүн тастыктаган документ болушу мүмкүн. Атап айтканда, Россия Федерациясында жарандыгы жок адамга берилген жашап туруу мүмкүнчүлүгү анын ким экендигин тастыктайт. Россияда жашап туруу мүмкүнчүлүгү анын ээсине уруксат берүүчү документтерди тариздебестен ишке орношууга, Россия Федерациясынын жарандары менен бирдей социалдык укуктарды пайдаланууга, бизнес жүргүзүүгө, ошондой эле РФ жарандыгын алууга укук берет.

Кыргызстанда бул документ чет өлкөлүк жарандарга же жарандыгы жок адамдарга биздин республикада туруктуу же убактылуу жашоого укук берет жана өздүгүн тастыктоочу документ катары каралат. КРда туруктуу жашоо мүмкүнчүлүгү 5 жылга, убактылуу – 1 жылга узартуу мүмкүнчүлүгү менен берилет. Жашап туруу мүмкүнчүлүгүн алуу үчүн бул адамдар Кыргыз Республикасынын аймагында 6 айдан кем эмес жашашы керек.
(Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин расмий сайты, Ченемдик укуктук актылар бөлүгү, «Кыргыз Республикасынын аймагында чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга жашап турууга убактылуу жана туруктуу уруксаттарды тариздөөнүн жана берүүнүн тартиби жөнүндө жобо» (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2008-жылдын 13-ноябрындагы №626 Токтому менен бекитилген). Кирүү режими: **http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/59556?cl=ru-ru).**

Жашы жете электер - 18 жашка чыга элек курактагы адамдар. Бул адамдар өз укуктарынын маанилүү бөлүгү менен чектелген. Алар көптөгөн юридикалык иш-аракеттерди жасоого укугу жок. **Мисалга алсак, ири**

объектилер (турак-жай, автомобиль, мотоцикл ж.б.) боюнча сатып алуу-сатуу иштерин жүргүзүүгө укугу жок. Бирок жашы жете электер өз оюн эркин билдирүүгө, чек арага карабастан, оозеки, жазуу жүзүндө же басма түрүндө ар кандай түрдөгү маалыматтарды жана идеяларды издөөгө, алууга жана берүүгө ж. б. у. с. укуктуу. Жашы жете электерге улуттук мыйзамдардын процесстик ченемдеринде каралган тартипте балага түздөн-түз же өкүл же тиешелүү орган аркылуу тиешелүү соттук же административдик териштирүүнүн жүрүшүндө угулууга мүмкүнчүлүк берилет. Кыргызстанда жашы жете электердин укуктары бир нече документтерде жазылган: БУУнун Конвенциясында, КР Конституциясында, Балдар жөнүндө кодексте жана Үй-бүлө кодексинде (**караңыз; мисалы, Балдардын укуктары жөнүндө Конвенция. Башкы Ассамблеянын 1989-жылдын 20-ноябрындагы 44/25 резолюциясы менен кабыл алынган).**

Жеке жак – касы болбосун өлкөнүн укукка жөндөмдүү жана аракетке жөндөмдүү ар бир жараны. Адам өзүнүн туулгандыгынан улам мамлекеттин жана коомдун жашоосунун бардык чөйрөлөрүндө белгилүү бир милдеттерге жана укуктарга ээ болот. Бул “адам” “жеке адам” түшүнүгү менен бирдей экендигин билдирет. Жеке адам – бул кайсы бир өлкөнүн жараны гана эмес, өзүнүн бар экендигине байланыштуу укуктарга жана милдеттерге ээ болгон үчүнчү мамлекеттин жараны же жарандыгы жок адам экендигин моюнга алуу керек.

“Жаран” түшүнүгү Кыргызстанда ар кандай ченемдик укуктук актыларда (мисалы, КР Конституциясында), расмий жана тиричилик байланыштарда ж.б. кеңири колдонулат “жаран” түшүнүгү КР Конституциясында бир нече жолу колдонулат. Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майындагы Мыйзамы менен колдонууга киргизилген).

“Россиянын паспорттук-визалык сервисинин” Кыргызстандагы филиалдары - миграциялык процесстерди, анын ичинде тышкы эмгек миграциясын жөнгө салуунун маанилүү милдети Россия Федерациясында чет өлкөлүк жарандардын бул категориясын тейлөөнү ар тараптан жакшыртуу, алардын укуктук статусун жогорулатуу, кабыл алуучу өлкөдө жүрүү жана жумушка орношуу шарттарын жеңилдетүү болуп саналат. Бул жагынан алганда чоң жоопкерчилик РФнын мамлекеттик түзүмдөрүнө жүктөлөт. Бул максатта Россия Кыргызстандын аймагында “паспорттук-визалык сервис” ачууну көздөп жатат. Кыргыз Республикасынын Эмгек жана социалдык

өнүктүрүү министрлигинин маалыматы боюнча россиянын бийлиги менен мындай макулдашуу эмгек министринин жумушчу сапарынын жүрүшүндө жетишилген. Сервистин ачылышы кыргызстандыктарга эмгек миграциясына кеткенге чейин Кыргызстанда медициналык текшерүүдөн жана башка жол-жоболордон өтүүгө мүмкүндүк берет **(КР Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин сайты).**

Жол жүрүү документтерин (биометрия) коргоо - Нансен паспортунун салтын улантуу болуп саналган качкындар жана жарандыгы жок адамдар үчүн Женева конвенцияларында каралган жол жүрүү документтери, бул чөйрөдөгү эки негизги эл аралык документтер: качкындардын статусу жөнүндө 1951 – жылдагы Конвенция (мындан ары – 1951-жылдагы Конвенция) жана апатриддердин статусу жөнүндө 1954-жылдагы Конвенция (мындан ары-1954-жылдагы Конвенция) менен киргизилген. Бул Конвенциялар макулдашуучу мамлекеттердин бул документтерди өз ара таануусунун негизинде качкындар жана жарандыгы жок адамдар үчүн жол жүрүү документтеринин бирдиктүү системасын түздү. 1951-ж. жана 1954-ж. Конвенциялардын тиркемесинде «ал (документ) химиялык же башка каражаттар менен сүртүүлөр же өзгөртүүлөр кыйынчылыксыз табыла тургандай кылып басылып чыгарылышы» сунуш кылынат. (1951-жылдагы Женева Конвенциясында каралган Качкындарга жана жарандыгы жок адамдарга машина аркылуу окулуучу жол жүрүү документтерин берүү боюнча колдонмо. Булак: **https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=534f8cb34).**

Мыйзамдарга ылайык Кыргыз Республикасынын ар бир жараны биометрикалык каттоодон өтүүгө милдеттүү. Биометрикалык каттоонун тартиби Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан аныкталат. Алсак, төмөнкү биометрикалык маалыматтар милдеттүү түрдө чогултууга, иштеп чыгууга, сактоого жана пайдаланууга жатат:

- беттин санариптик графикалык сүрөтү;

- эки колдун манжаларынын папиллярдык чиймелеринин графикалык түзүлүшү;

- өздүк кол тамга.

Биометрикалык маалыматтардан тышкары, милдеттүү түрдө чогултууга, иштеп чыгууга, сактоого жана пайдаланууга төмөнкү жеке маалыматтар жатат:

1) жеке идентификациялык номери;

2) фамилиясы, аты, атасынын аты;

3) улуту;

4) паспорттун сериясы жана номери;

5) туулгандыгы жөнүндө күбөлүк (Кыргыз Республикасынын жараны-нын паспортун мурда албаган адамдар үчүн);

6) жынысы;

7) туулган күнү, айы, жылы;

8) жашаган жери.

(Кыргыз Республикасынын 2014-жылдын 14-июлундагы №136 «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» Мыйзамы).

ЖӨЭКН (жеке өздүк эсептин камсыздандыруу номери) – бул милдеттүү пенсиялык камсыздандыруу тутумундагы сиздин өздүк эсебиңиздин номуру. Жумуш берүүчү эмгек акыдан пенсиялык төгүмдөрдү төлөп берүү жөнүндө маалымат бергенде, ЖӨЭКН бардык тараптарга эмгек стажын жана төгүмдөрдү кимдин пайдасына эсептей тургандыгын түшүнүү үчүн керек.

ЖӨЭКН боюнча Пенсиялык фонд камсыздандырылуучунун аты-жөнүн, анын жарандыгын, туулган күнүн жана жерин, паспортунун реквизиттерин, ИННди билет. Чет өлкөлүктөр да жумуш берүүчүдөн пенсиялык эсепке чегерүүлөрдү алуу, акысыз медицинаны жана башка жеңилдиктерди колдонуу үчүн ЖӨЭКНди тариздеши керек. ЖӨЭКНди алуу үчүн чет өлкөлүккө төмөндөгүлөр талап кылынат: Россияда убактылуу жүрүүгө же жашап турууга уруксат кагазы; эмгек келишими же мамлекеттик салык кызматынын (жарандык-укуктук мүнөздөгү) келишими боюнча жумушка расмий орношуу. Эгерде эки талап тең аткарылса, анда чет өлкөлүк жаран ПФРга кайрыла алат же иш берүүчү аркылуу ЖӨЭКНди тариздей алат. Бул үчүн төмөндөгүлөр талап кылынат: паспорт, толтурулган АДВ-1 анкетасы, убактылуу жүрүүгө же жашап турууга уруксат кагазы жана нотариус тарабынан күбөлөндүрүлгөн паспортту которуу. (ЖӨЭКНди талап кылган расмий документ).

– З –

– И –

Иммигрант – белгилүү болгондой, дүйнөдөгү миграциялык процесстер өздөрүнүн келип чыккан өлкөсүн же жарандыгын таштап, кайсы бир үчүнчү өлкөдө туруктуу жашоого умтулган адамдарды өзүнө камыйт. Бул адамдар эл аралык укуктарга ылайык иммигранттар деп аталат. XX-XXI кылымдарда иммигранттардын келип чыккан өлкөлөрү жана иммигранттарды кабыл алган өлкөлөр бар. **(Бириккен Улуттар Уюмунун Трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган Мигранттардын кургактык, деңиз жана аба мейкиндиги аркылуу мыйзамсыз киришине каршы Протокол. Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган**). Иммигранттардын басымдуу бөлүгү жогорку өнүккөн өлкөлөргө, атап айтканда, АКШ, Канада, Улуу Британия, Германия, ж. б. туура келет. Кыргызстан да мигранттардын ушундай категориясына туш болууда. Биздин мыйзамдарга ылайык, туруктуу жашоо максатында Кыргыз Республикасына мыйзамдуу түрдө кирген чет өлкөлүк жарандар же жарандыгы жок адамдар иммигранттар болуп саналат (КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы). Кыргыз Республикасынын Санариптик өнүктүрүү министрлигинин маалыматы боюнча 2021-жылы республикага туруктуу жашоо үчүн 8,2 миң адам келген. Мындан тышкары, 2021-жылы туруктуу жашаган жерин өзгөртүү максатында Кыргыз Республикасынын чегинен башка мамлекеттердин аймагына кеткендердин саны көбөйгөндүгү байкалган. Мурдагыдай эле, мигранттар үчүн туруктуу жашаган жерин тандоо планында үстөмдүк кылган мамлекеттер Россия (67,4 %) жана Казакстан (26,6%) болуп саналат.

Иммиграция - эмгек миграциясы менен катар эл аралык миграциянын түрлөрүнүн бири; окуу, ишке орношуу максатында үчүнчү өлкөгө, анын жарандыгын алуу келечеги менен туруктуу жашоо үчүн көчүү. КР мыйзамдарында да чет өлкөлүк жарандардын же жарандыгы жок адамдардын Кыргыз Республикасына туруктуу жашоо үчүн кирүүсү каралган. **(КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы).**

Иммиграциялык виза - азыркы дүйнөдө көп жарандар үчүн жалпы практика чек ара режимин либералдаштыруу, өлкөлөр жана ал тургай континенттердин ортосундагы транспорттук байланыштардын акыркы он жылдыктарындагы тез өнүгүүгө өбөлгө түзгөн туруктуу жашоого башка

өлкөгө көчүү болуп саналат. Эгерде чет өлкөлүк жаран кире турган өлкөгө отурукташып, атүгүл келечекте натуралдашууну кааласа, анда ал иммиграциялык визаны талап кылат. Мисалы, АКШда белгилүү бир квалификациядагы адамдар: көрүнүктүү окумуштуулар, спортчулар жөнөкөйлөтүлгөн тартипте иммиграциялык виза ала алышат. Иммиграциялык виза ошондой эле кире турган өлкөгө кыйла бир сумманы инвестициялай турган адамдарга да берилет.

Кыргызстандын жарандары да бул бүткүл дүйнөлүк процесстин, б.а. туруктуу жашоо үчүн үчүнчү өлкөлөргө кетүүчүлөрдүн катышуучулары болуп саналат. КР мыйзамдарында бул учурда эки түшүнүк колдонулат: эмигрант жана эмиграция. Өз кезегинде Кыргызстан да туруктуу жашоого чет өлкөлүктөрдү кабыл алат. **(КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы)**.

Ички жер которгон адамдар - куралдуу кагылышуулардын, ички башаламандыктардын, адам укуктарынын системалуу түрдө бузулушунун же табигый же адамдын ишмердигинен келип чыккан кырсыктардын натыйжасында үйлөрүн же кадимки жашаган жерин таштап кетүүгө аргасыз болгон адамдар же адамдардын топтору. эл аралык таанылган мамлекеттик чек араны кесип өткөн эмес. Бул түшүнүк гуманитардык лексикага 1990-жылдардан тарта кирген жана эл аралык укукта азырынча институционалдаштырыла элек.

Кыргызстанда 2022-жылы Тажикстан менен мамлекеттик чек арадагы куралдуу кагылышууларда миңдеген адамдар согуш аракеттери аяктаганга чейин үйлөрүн таштап, туугандарынан же бийлик уюштурган убактылуу лагерлерден убактылуу баш калка табууга аргасыз болушкан. Кыргызстандагы ички жер которгондордун катарына табигый кырсыктардын (жер көчкү, сел, суу ташкыны ж.б.) кесепетинен жабыркаган жарандар кирет. **(КР 2018-жылдын 24-майындагы №54 «Жарандык коргонуу жөнүндө» Мыйзамы).**

Ички миграция - адамдардын өз өлкөсүнүн чектеринде бир конуштан, шаардан, региондон экинчисине жер которуусу же көчүүсү (ички миграциянын формалары: айыл-айыл, айыл-шаар, шаар-шаар, регион-регион ж.б.). Мындай кырдаал дүйнөнүн ар кайсы өлкөсүнө мүнөздүү. Ички миграция борборго айлануучу мүнөзгө ээ болгон Кыргызстан да, б.а. калктын айылдан шаарга, өзгөчө Бишкек менен Ошко көчүп келүүсү да четте калбайт.

Айыл калкынын миграциясынын негизги себеби айыл жерлеринде жумуш орундарынын жана өнүгүү келечегинин жоктугу болуп саналат. (Ачык маалыматтар - КР Улуттук статистика комитети). Айрым ички мигранттар мажбурлап иштетүүнүн курмандыгы болушса, ички мигранттар никеге туруу максатында ала качуунун курмандыгы болушат ж. б.

– К –

Калкты тейлөө борборлору (КТБ) – алардын негизги милдети "бирдиктүү терезе" системасы боюнча өлкөнүн бардык жарандарына мамлекеттик мүнөздөгү ар түрдүү кызматтарды көрсөтүү болуп саналат. КТБлар төмөнкү кызматтарды көрсөтөт:

- паспортторду, өздүк күбөлүктөрдү берүү;
- убактылуу өздүк күбөлүк берүү;
- жарандарды жашаган жери боюнча каттоо, ошондой эле каттоодон чыгаруу;
- туруктуу жашоо үчүн КР чегинен тышкары чыгууга документтерди тариздөө.

КТБга барганда жанында колдонуудагы инсандык күбөлүктүн (КРда берилген сүрөтү менен өздүгүн тастыктаган документтин) түп нускасы же КР жаранынын паспорту болушу зарыл.

КТБнын мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрүн төмөндөгү ыкма менен алууга болот:

- электрондук (мамлекеттик кызмат көрсөтүү порталынын жардамы менен);
- көп функционалдуу борборлор аркылуу (кыскартылган КФБ);
- салттуу түрдө, башкача айтканда мамлекеттик мекемеге жеке кайрылуу менен. ("Мамлекеттик органдар, алардын түзүмдүк бөлүнүштөрү жана ведомстволук мекемелери тарабынан жеке жана юридикалык жактарга көрсөтүлүүчү мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн стандарттарын бекитүү жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 3-июнундагы №303 токтому) КТБларда кызмат көрсөтүү жөнүндө толук маалыматты система - E mail: **info@digital.gov.kg** боюнча көрүүгө болот.

Камак (Арест) – укук бузуу жасагандыгы үчүн жазанын түрү, ал укук бузуучуну ички иштер органдары тарабынан аныкталган жайларда коомдон

обочолонтуу шарттарында кармоодо турат жана жети суткага чейинки мөөнөткө колдонулат (КР Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 33-бер.).

Камакка алынгандарды кармоо жайы санитардык ченемдерге ылайык келүүгө жана кандайдыр бир ооруларга чалдыгуу мүмкүндүгүн жокко чыгарууга тийиш.

Камак сот тарабынан укук бузуу жасалган жери боюнча, ал эми өзгөчө же согуштук абал шарттарында – комендант тарабынан колдонулат.

Камакка алуу төмөнкүлөгө колдонулбайт:

- балдарга;
- 55 жаш курагынан ашкан аялдарга;
- 60 жаш курагынан ашкан эркектерге;
- кош бойлуу аялдарга жана 3 жаш курагына чейинки баласы бар аялдарга;
- 16 жаш курагына чейинки баланы жалгыз тарбиялап жаткан жактарга;
- ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген биринчи жана экинчи топтогу майыптыгы бар адамдарга.

Аскер кызматчыларына карата камак беш суткага чейинки мөөнөткө колдонулат, алар гауптвахтада кармалат.

Кылмыш-жаза мыйзамында үй камагына алуу бөгөт коюу чараларынын бир түрү болуп саналат, анда адам өзү жашаган жайда коомдон обочолонот. Үй камагы айыпталуучунун ары-бери эркин жүрүүсүнө байланыштуу төмөнкүдөй бир катар чектөөлөрдөн турат (КР Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 113-бер.):

- турак жайынан сутка бою же сутканын белгилүү бир мезгилинде чыгып кетүүгө;
- соттун уруксатысыз административдик аймактын чегинен чыгууга;
- маалыматтык-телекоммуникациялык байланышты пайдаланууга;
- белгилүү бир адамдар менен сүйлөшүүгө;
- кат-кабар алууга жана жөнөтүүгө тыюу салынат.

Үй камагынын мөөнөтү – 2 ай. Судьянын токтомунда, айыпталуучу болуучу жер; үй камагынын мөөнөтү жана (же) айыпталуучуга карата

белгиленген тыюу салуулар жана (же) чектөөлөр көсөтүлөт, ошондой эле белгиленген чектөөлөрдүн сакталышын контролдоо жүктөлгөн орган жана кызмат адамы көрсөтүлөт. Эгерде айыпкер үй камагынын шарттарын бузса, ал камакка алынат.

Материалдык зыяндын жана (же) моралдык зыяндын ордун толтуруу, башка мүлктүк жаза чаралары же мүлктү мүмкүн болгон конфискациялоо бөлүгүндө өкүмдүн аткарылышын камсыз кылуу максатында шектүүнүн/айыпталуучунун мүлкүнө камак салынат. Мүлктү камакка алуу алынган мүлккө ээболуу, аны тескөө жана пайдалануу укугунан убактылуу ажыратуу үчүн колдонулат. Бул иш-чаранын негизги маңызы кылмыш-жаза процесси үчүн мааниси бар материалдык дүйнөнүн объектилерин жашырууга, бузууга, жок кылууга, трансформациялоого, ээликтен ажыратууга көмөктөшүүчү иш-аракеттерди болтурбоо үчүн шарттарды түзүү болуп саналат.

Мүлккө, анын ичинде кыймылдуу жана кыймылсыз мүлккө камак салууда протокол түзүлөт, анын көчүрмөсү мүлкүнө камак салынган адамга берилет.

Бандеролдордо, жөнөтмөлөдө же башка почта-телеграфтык жөнөтүүлөрдө же телеграммаларда же радиограммаларда жазык иши үчүн мааниси бар маалыматтар бар деп эсептөөгө жетиштүү негиздер болгон учурда, байланыш мекемелериндеги почта-телеграфтык жөнөтүүлөргө камак салуу жүргүзүлөт.

Кылмыш жазасынын бир түрү катары камакка алуу кылмыш жасаган жана соттун өкүмү боюнча соттолгон адамды коомдон катуу обочолонуп кармоо болуп саналат.

Кылмыш-жаза мыйзамдарында жазанын бир түрү катары камакка алуу белгилүү бир өзгөчөлүктөргө ээ, атап айтканда:

1) күнөөлүү адамга мамлекеттин таасир этүү чарасы катары болот жана соттун чечиминин негизинде гана колдонулат;

2) күнөөнүн милдеттүү болушун карайт жана кылмышка күнөөлүү адамга гана колдонулат;

3) белгилүү бир мөөнөткө адамдын укуктарын жана эркиндиктерин чектейт, ошондой эле күнөөлүү адамдын соттуулугун пайда кылат;

4) бул үчүн атайын бөлүнгөн жерде атайын режим менен жаза каралган (өзүнүң адвокатынан сырткары башка адамдар менен жолугуу укугунан,

жөнөтмөлөрдүн көптөөн түрлөрүн жөнөтүү жана алууга мүмкүн эместиги ж.б.).

Кайтып келүү күбөлүгү - жарандын өздүгүн ырастоочу жана анын жарандыгы бар өлкөгө кирүү укугун камсыз кылуучу убактылуу жол жүрүү документи. Адамга төмөнкү шарттарда берилет:

- өзүнүн паспорту пайдалануу үчүн жараксыз деп табылганда (химиялык же механикалык бузулуулар);
- паспорттун жарактуу мөөнөтү аяктаганда (арыз ээси жаңы паспорттун тариздешин күтө албаган учур);
- паспорту жок болсо (белгиленген куракка жеткенде алгачкы жолу алуу).

Бул документ негизинен адам анын жарандыгын алган өлкөнүн элчиликтери жана консулдуктары тарабынан берилет.

Кыргызстандын жарандарына кайтып келүүгө күбөлүк берүү жол-жобосу “Кыргыз Республикасына кайтып келүүгө күбөлүк жөнүндө жобону жана Кыргыз Республикасына кайтып келүүгө күбөлүктүн бланкынын сыпаттамасын бекитүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2020-жылдын 26-ноябрындагы №579 токтому менен жөнгө салынат. Кыргыз Республикасына кайтып келүүгө күбөлүк жөнүндө жобонун 7-пунктунда документтер кабыл алынгандан тартып 5 (беш) жумуш күндөн ашпаган мөөнөтө күбөлүктү берүү каралган, ал эми жарандын ким экендигин аныктоо үчүн кошумча убакыт талап кылынган өзгөчө учурларда кошумча 10 (он) жумуш күндөн ашпаган мөөнөткө узартылышы мүмкүн. Кыргызстанга кайтып келүүгө күбөлүктүн колдонуу мөөнөтү 30 (отуз) календардык күндү, ал эми депортацияда, экстрадицияда, реадмиссияда күбөлүктүн жарактуу мөөнөтү 60 (алтымыш) календардык күндү түзөт. Күбөлүк алуу үчүн керектүү документтердин тизмеги ушул эле Жобонун 14-пунктунда белгиленген:

- арыз;
- электрондук-санариптик форматтагы фотосүрөт (3,5x4,5 см, ак фондо).

Мындан тышкары, учурга жараша төмөнкүлөр кошумча берилет:

а) паспорт жоголгондо:

- арыз ээсинин ким экендигин идентификациялоого жана Кыргыз Республикасынын жарандыгына таандыктыгын ырастоого мүмкүндүк берүүчү документтер (жоголгон паспортунун көчүрмөсү, Кагазда же "Түндүк" мобилдик тиркемесинин жардамы менен санариптик форматта Кыргыз

Республикасынын жаранынын өздүк күбөлүгү, Кыргыз Республикасынын айдоочулук күбөлүгү, туулгандыгы тууралуу күбөлүк, аскердик билет);

- паспортту жоготуунун бардык жагдайларын жана себептерин көрсөтүү менен жазуу жүзүндө түшүндүрмө;

б) паспорт жараксыз болгон учурда:

- жараксыз болгон паспорт (паспорттун фрагменттери);

- арыз ээсинин ким экендигин идентификациялоого жана Кыргыз Республикасынын жарандыгына таандыктыгын ырастоого мүмкүндүк берүүчү документтер (жоголгон паспортунун көчүрмөсү, Кагазда же "Түндүк" мобилдик тиркемесинин жардамы менен санариптик форматта Кыргыз Республикасынын жаранынын өздүк күбөлүгү, Кыргыз Республикасынын айдоочулук күбөлүгү, туулгандыгы тууралуу күбөлүк, аскердик билет);

в) паспорттун колдонуу мөөнөтү бүткөн учурда:

- колдонуу мөөнөтү бүткөн паспорт;

г) 18 жашка чыга элек арыз ээсине тариздөө учурунда:

- жеке катышуусуз күбөлүктү тариздөөнүн жүйөөлүү себебин көрсөтүү менен ата-энесинин, асырап алуучусунун же камкорчусунун арызы;

- арыз ээсинин туулгандыгы тууралуу күбөлүгү;

- ата-энесинин, асырап алуучусунун же камкорчусунун паспортторунун көчүрмөсү - Кыргыз Республикасынын калкынын бирдиктүү мамлекеттик реестринде маалыматтар жок болгондо;

- арыз ээсинин паспортунун көчүрмөсү (бар болсо);

- асырап алуучусу же камкорчусу кайрылган учурда - бул арыз ээсине камкорчулук кылуу же аны асырап алуу тууралуу ыйгарым укуктуу органдардын чечими;

- жаран жүргөн өлкөнүн ыйгарым укуктуу органдары тарабынан күбөлөндүрүлгөн туулгандыгы тууралуу медициналык маалым кат (бир жашка чейинки балдарга);

д) арыз ээсин жүргөн өлкөсүнөн экстрадициялоодо, депортациялоодо же реадмиссиялоодо:

- арыз ээси жүргөн өлкөнүн ыйгарым укуктуу органынын күбөлүктү тариздөө тууралуу өтүнүчү менен каты;

- паспортунун көчүрмөсү.

КР Тышкы иштер министрлигинин маалыматы боюнча 2021-жылдын 6-майынан 2023-жылдын 24-апрелине чейинки мезгилде биздин өлкөнүн

дипломатиялык өкүлчүлүктөрү жана консулдук мекемелери тарабынан республикага кайтып келүүгө 55008 күбөлүк берилген.

Кайтып келүү миграциясы – бул, негизинен, башка өлкөдө жок дегенде бир жыл болгондон кийин өз өлкөсүнө же туруктуу жашаган жерине кайтып келген адамдын кыймылы. Бул кайтып келүү ыктыярдуу же ыктыярсыз болушу мүмкүн. Кайтып келүү миграциясы ыктыярдуу репатриация жолу менен да жүргүзүлүшү мүмкүн. Алсак, "КОВИД-19" пандемиясы учурунда бийлик тарабынан киргизилген чектөөлөрдөн улам өндүрүштөрдүн иши жабылып калгандыктан жумушунан айрылган он миңдеген кыргызстандыктар Россиядан жана дүйнөнүн башка өлкөлөрүнөн мекенине кайтууга аргасыз болушкан.

Калкты каттоо – кайсы мамлекет болбосун өлкөнүн калкы менен болуп жаткан процесстерди (анын санын, аймактык орун которуусун, курактык топторун, билим деңгээлин жана социалдык-экономикалык өнүгүүсүн, төрөлгөндөрдүн, өлгөндөрдүн, ажырашуулардын, никелердин жана башкалардын статистикасын) түшүнүүгө жана жөнгө салууга кызыкдар. Зарыл болгон учурдагы статистиканы мамлекеттин тиешелүү органдары беришет **(Кыргызстанда - КТБлар, аны жалпылоодон кийин КРнын Улуттук статистика комитети өзүнүн “Демографиялык жылдыгында” жарыялайт).**

Кененирек маалыматты БУУга мүчө мамлекеттерде мезгил-мезгили менен өткөрүлүүчү жалпы элди каттоолор берет, бул өлкөдөгү абалы боюнча белгилүү бир убакка бардык адамдарга же анын так чектелген бөлүгүнө тиешелүү калктын демографиялык, экономикалык жана социалдык маалыматтарын чогултуунун, жалпылоонун, талдоонун жана жарыялоонун бирдиктүү процессин билдирет. Башка каттоолор сыяктуу эле, элди каттоо аяктагандан кийин чогултулган маалыматтарды иштетүү жана жарыялоо жүргүзүлөт **(ru.m.wikipedia.org.).** Каттоонун жыйынтыгы боюнча мамлекеттер өлкөнү социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүү боюнча чараларды пландаштырышат (билим берүү, медицина, турак-жай курулуш, өнөр жай, айыл чарба, транспорт ж.б. чөйрөлөр), 2022-жылы 25-марттан 3-апрелге чейин Кыргызстанда кезектеги жалпы улуттук элди жана турак-жай фондун каттоо өткөрүлгөн, 2022-жылдын 1-августуна карата республиканын калкынын саны 6 миллион 977 миң адамды түзгөн, Быйылкы жылы республикада жети миллионунчу КРдин жараны катталган, 2022-2024-жылдардагы каттоонун бардык маалыматтарын иштетүү аяктагандан кийин

анын жыйынтыктары кеңири коомчулукка көрсөтүлөт **(Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети. www.stat.kg).**

“Кара тизме” - өлкөгө киргизилбеши же келгенден кийин камакка алынышы керек болгон адамдардын расмий мамлекеттик (адатта, бирок милдеттүү эмес, автоматташтырылган) тизмеси. “Кара тизме” (“издөөдө жүргөн адамдардын тизмеси”), негизи, бардык укук коргоо, чалгындоо жана миграция кызматтары тартылган ведомстволор аралык долбоор болуп эсептелет. Электрондук же кол жазма түрүндөгү “кара тизме” консулдук жана чек ара кызматтарынын кызматкерлери тарабынан виза берүү же кимдир бирөөнүн өлкөгө кирүүсүнө уруксат берүү жөнүндө чечим кабыл алууда үзгүлтүксүз текшерилип турат. Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөлөрдө ишке орноштуруу борбору (ЖЧИОБ) “кара тизмеден” Кыргыз Республикасынын жарандарына Россия Федерациясына кирүүгө убактылуу тыюу салынгандыгын текшерүү боюнча маалыматтык-маалымдама иштерин туруктуу негизде жүргүзүп турат.

Өзүн “кара тизмеден” өз алдынча онлайн режиминде текшерсе болот:

- - ЖЧИОБдун сайтында (www.migrant.kg);

- Бишкек ш., Токтогул көч., 237 дареги боюнча (Жаш Гвардия бульвары менен кесилишет) ЖЧИОБго кайрылып;

- Ош шаары, Ленин көчөсү, 221 дареги боюнча ЖЧИОБго кайрылып.

Качкындар - мыйзамсыз, эмгек, интеллектуалдык багыт, миграция ж.б. менен катар адамдардын эл аралык жүрүшүнүн бир түрү. Качкындардын чыгып кеткен өлкөлөрү, башкача айтканда, саясий, расалык, идеялык жана башка себептерден улам өз өлкөсүндө куугунтукталган адамдар – бул туруксуз саясий режими, депрессиялык экономикасы, ички чыр-чатактары бар мамлекеттер. Качкындарды кабыл алуучу өлкөлөр өнүккөн мамлекеттер болот. XXI кылымдагы качкындар – бул эл аралык коргоого муктаж адамдардын эбегейсиз массасы. Бириккен Улуттар Уюмунун Качкындар боюнча Жогорку комиссарынын Башкармалыгынын (БУУ КЖБ) маалыматы боюнча, Украинадагы согуштук жаңжал 2022-жылы дүйнөдө качкындардын саны биринчи жолу 100 миллиондон ашканына алып **келди (UNHCR: Global displacement hits another record, capping decade –long rising trend 16 June 2022).** Качкындар маселеси байыркы дүйнөдөн бери уланып келе жаткан узун

тарыхка ээ, адамдар өз өмүрүн куугунтуктан сактап калуу үчүн ар кандай башпаанек издешкен. Орто кылымдарда Европада папалар чиркөөнүн башпаанек укугун көрүстөндөргө, монастырларга, епископтордун үйлөрүнө жана чиркөөнүн зекетканаларына жайылтышкан. Кийинки мезгилде баш калкалоо укугу, мисалы, Улуу Француз революциясынын жылдарында дворяндык же диний тектүү эмигранттар тарабынан активдүү колдонулган. Бирок дүйнөдөгү саясий башпаанек качкындарга ишенимдүү эл аралык коргоону бере турган так аныктамасы жок болчу. Бирок, дүйнөдөгү саясий башпаанек качкындарды эл аралык ишенимдүү коргоону камсыздай турган өзүнүн так аныктамасына ээ болгон эмес.

Бул Биринчи дүйнөлүк согуш аяктагандан кийин, Париж тынчтык конференциясы биринчи универсалдуу өкмөттөр аралык уюмду - Улуттар Лигасын (1920-1946) түзгөндөн кийин гана болгон, анын негизги милдети куралсыздануу, аскердик чыр-чатактарга бөгөт коюу ж.б., болуу менен катар жол жүрүү документтери жок дүйнө жүзү боюнча эркин жүрө албаган орус, армян, Ассирия жана немис качкындарынын тагдырлары да болгон. Качкындар маселеси боюнча жалпысынан 7 документ кабыл алынып, анын аркасында эл аралык укукта биринчи жолу "качкын" деген юридикалык түшүнүк пайда болду (1922-жылдын 5-июлундагы жана 1924-жылдын 31-майындагы макулдашууга толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө Орус жана армян качкындарынын өздүгүн тастыктаган күбөлүктөрдү берүү жөнүндө Макулдашуу) **(hrlibrary.umn.edu).**

Качкындардын арасында Россиядагы "актардын кыймылынын" катышуучулары, Армениядагы түрк кыргынынын курмандыктары, немис антифашисттери жана башкалар болгон. Алардын көйгөйүн 1922-жылы Улуттар Лигасынын Качкындардын маселелери боюнча комиссары, белгилүү норвегиялык окумуштуу Фритьоф Нансен чечкен. Комиссардын ойлоп тапкан эмгеги - Нансен паспорту деп аталган - болжол менен 450 миң адам алган, 30-жылдары бул паспортту дүйнөнүн 50дөн ашык өлкөсү тааныган. Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин качкындардын саны өтө өксөндүгү белгилүү. Бул маанилүү милдет улуттар Лигасын ушул сапаттарын өзүнө алып алмаштырган БУУнун мойнуна жүктөлдү. Документтин преамбуласында БУУ качкындардын тагдырына бир нече жолу терең кызыгуу көрсөткөнү, буга байланыштуу БУУ качкындардын статусу жөнүндө мурда түзүлгөн эл аралык келишимдерди кайра карап чыгууга жана бириктирүүгө жана бул келишимдерди колдонуу чөйрөсүн кеңейтүүгө милдеттенгени баса

белгиленди. Конвенция баарынан мурда «качкын» түшүнүгүнө аныктама берген, башкача айтканда, адам төмөнкү учурларда качкын катары каралган:

1) 1926-жылдын 12-майындагы жана 1928-жылдын 30-июнундагы Макулдашууларга же 1933-жылдын 28-октябрындагы жана 1938-жылдын 10-февралындагы Конвенцияларга, 1939-жылдын 14-сентябрындагы Протоколго же Качкындардын иши боюнча эл аралык уюмдун Уставына ылайык качкын катары каралган; Качкындардын иштери боюнча эл аралык уюм иштеп жаткан мезгилде чыгарган качкындар деп эсептелүүдөн баш тартуу жөнүндө токтомдор качкын статусу ушул бөлүмдүн 2-пунктунда белгиленген шарттарды канааттандырган адамдарга берилишине тоскоолдук кылбайт;

2) 1951-жылдын 1-январына чейинки болуп өткөн окуялардын натыйжасында жана негиздүү кооптонуулардан улам;

3) расасына, динине, жарандыгына, белгилүү бир социалдык топко таандык экендигине же саясий ишенимдерине карата куугунтуктоонун курмандыгы болсо, өзүнүн жарандыгы болгон өлкөдөн сырткары жүрсө жана ошол өлкөдөн коргоо укуктарын пайдалана албаса же мындай коркуулардан улам коргонуу укуктарын пайдаланууну каалабаса.

Конвенцияда качкындарга тиешелүү болгон бир катар ар кандай негизги жоболордун түшүнүктөрү берилет. **(Качкындардын статусу жөнүндө Конвенция. Ал Башкы Ассамблеянын 1950-жылдын 14-декабрындагы 429-резолюциясына ылайык чакырылган качкындардын жана апатриддердин статусу жөнүндө маселе боюнча ыйгарым укуктуу өкүлдөрдүн конференциясы тарабынан 1951-жылдын 28-июлунда кабыл алынган).** Мында, Конвенция согуштан кийинки качкындардын көйгөйлөрүн чечүү үчүн күчтүү укуктук базаны түздү.

Белгилей кетсек, БУУга мүчө мамлекеттер тиешелүү улуттук мыйзамдарды иштеп чыгууда БУУнун “качкын” түшүнүгүнүн аныктамасын негиз катары алышкан.

1967-жылы, 1951-жылдагы Конвенция 1951-жылдын 1-январына чейин болгон окуялардын натыйжасында качкын болуп калган адамдарга гана тиешелүү болгондугун эске алуу менен, ага камтылбаган качкындарды эл аралык коргоону камсыз кылуу зарылчылыгы келип чыккан. Бул маселелерди 1967-жылдагы **Нью-Йорктук Протокол чечкен. (Качкындар статусуна тиешелүү протокол. 1967-жылдын 31-январында кабыл алынган). Кыргызстан БУУнун 1951-жылдагы "Качкындардын статусу" жөнүндө Женева конвенциясына жана 1967-жылдагы Нью-Йорк протоколуна**

1996-жылы кошулган, ага ылайык качкындарды кабыл алган. Кыргыз Республикасы өзүнүн эгемендүүлүгүнүн бардык мезгилинде ар кандай ченемдик укуктук актыларды, анын ичинде эл аралык документтерди, Кыргыз Республикасынын Конституциясын, 1993-жылдын 14-декабрындагы «Чет өлкөлүк жарандардын укуктук абалы жөнүндө», 2000-жылдын 17-июлундагы «Тышкы миграция жөнүндө», 2002-жылдын 25-мартындагы «Качкындар жөнүндө» ж.б., Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын жетекчиликке алып, 20 миң качкын кабыл алынган. Ошону менен бирге Кыргыз Республикасы качкындардын көйгөйлөрүн узак мөөнөттүү чечүү боюнча чараларды көрдү, анын ичинде качкындарды мекенине ыктыярдуу түрдө репатриациялоого көмөктөшүү; качкындарды жергиликтүү коомчулукка интеграциялоого жардам көрсөтүү; үчүнчү өлкөлөргө көчүп келүү мүмкүнчүлүгүн берүү; баш калка издеген адамдардын массалык агымы болгон учурда көйгөйлөрдү чечүү.

Акыркы жылдары Кыргыз Республикасынын аймагында качкындардын саны туруктуу азайганы байкалууда. 2023-жылдын 1-февралына карата Кыргызстандагы качкындардын саны 150 адамды түзгөн (оогандыктар, сириялыктар, башка өлкөлөрдөн келгендер). Республикада баш паанек издеген адамдардын саны 680 адамды түзөт (Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин Миграция маселелери боюнча башкармалыгынын учурдагы архиви).

Киберкылмыштуулук - криминалдык ишмердиктин үч түрүнө карата колдонулган термин. Биринчиден, ал кылмыштын салттуу формаларын камтыйт; экинчиден, мыйзамсыз мазмундагы маалыматтарды электрондук ресурстарга жайгаштырууга тиешелүү; үчүнчүдөн, электрондук тармактарга гана тиешелүү кылмыштарды камтыйт, мисалы, маалыматтык системаларга кол салуу, тейлөөдөн баш тартуу жана хакерлик. Бул мааниде негизги кылмыштарга, мисалы, Евробиримдиктин укугу жана мүчө мамлекеттердин улуттук мыйзамдары төмөнкү жосундарды камтыйт: - жеке жашоого таасир этүүчү кылмыштар: жеке маалыматтарды мыйзамсыз чогултуу, сактоо, өзгөртүү, ачуу же жайылтуу; – маалыматтын мазмунуна байланыштуу кылмыштар: порнографияны, атап айтканда, балдар порнографиясын, расисттик билдирүүлөрдү жана зомбулукка үндөгөн маалыматтарды таратуу; – экономикалык кылмыштар, санкцияланбаган мүмкүнчүлүк алуу жана саботаж: системаларды мыйзамсыз пайдалануу (б. а. хакердик, компьютердик диверсия, вирустарды жайылтуу, компьютердик тыңчылык, компьютердик

маалыматтарды бурмалоо, компьютердик алдамчылык); - интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү кылмыштар: компьютердик программаларды жана маалымат базаларын, автордук жана чектеш укуктарды укуктук жактан коргоону **(Окуу колдонмо, Киютин В.Г., Новиков А. П.: « Кибер кылмыштуулукка, кибертерроризмге жана адамдардын трафигине каршы күрөшүүнү укуктук жөнгө салуу: Европа Биримдигинин тажрыйбасы ». Бишкек- Москва, 2010).**

Кош тилдүүлүк (Билингвизм) - бул эки тилде (эне тилде жана башка тилде) эркин сүйлөө жана алардын күнүмдүк турмушта, анын ичинде ар кандай билим берүү жана тарбия берүү мекемелеринде (бала бакчаларда, мектептерде, колледждерде, ЖОЖдордо) окуу процессинде, жумушта, үйдө ж.б. кеңири колдонулушу. Кош тилдүүлүк мурдагы советтик республикаларда, анын ичинде Кыргызстанда кеңири таралган. Биздин республикадагы кош тилдүүлүк, эреже катары, мамлекеттик тил катары кыргыз тилин, расмий жана улут аралык баарлашуу тил катары орус тилин билүү болуп саналат. Баса, кыргыз тилин билүү мамлекеттик кызматта кандайдыр бир кызматты ээлөөнүн милдеттүү шарты болуп саналат. (КР "Мамлекеттик тили жөнүндө" Мыйзамы (КРнын 2009-жылдын 8-декабрындагы №307, 2010-жылдын 21-январындагы №8, 2011-жылдын 6-октябрындагы № 165, 2013-жылдын 25-февралындагы №33, 2015-жылдын 23-июнундагы №135 Мыйзамдарынын редакциясында, КРнын "Мамлекеттик тили жөнүндө" конституциялык Мыйзамы 2023-жылдын 17-июлу); КРнын 2000-жылдын 29-майындагы №52 «Кыргыз Республикасынын расмий тили жөнүндө» Мыйзамы (КРнын 2008-жылдын 28-июлундагы №170, 2013-жылдын 25-февралындагы №33 Мыйзамдарынын редакциясында).

Коштоосуз жүргөн жашы жете элек – бул түшүнүк 5 жаштан 18 жашка чейинки курактагы жүргүнчүнүн орун которуусу зарыл болгон учурда (туристтик максатта, ооруп калганда, үй-бүлөнү бириктирүү үчүн ж.б.) колдонулат. Башкача айтканда, бала ата-энеси же аларды түздөн-түз алмаштыруучу адамдары (асырап алуучулар, камкорчулар, көзөмөлчүлөр, багып алуучу ата-энелер) жок болгон учурда аба каттамын жасайт. Мында, коштоосуз жүргөн жашы жете элек бала учуу коопсуздугу, учуу учурунда зарыл кам көрүү жана камкордук менен камсыз болууга тийиш. Коштоосуз жүргөн балдарга ата-энеси же асырап алуучусу «Коштоосуз жүргөң баланы

ташуу келишимин» толтургандан жана кол койгондон кийин гана учууга уруксат берилет, ал Келишимди учуу аэропортунан авиакомпаниянын өкүлүнөн алууга болот. Коштоосуз жүргөн балдардын учуусу каттамдын бардык тилкелеринде тастыкталган авиабилет менен гана мүмкүн болот. Баланы аэропортко коштоп барган адамдар чек аралык контролдон жана атайын контролдон өтүү аяктаганга чейин (мүмкүн болушунча рейс учканга чейин) аэропортто болууга милдеттүү. Учуу аэропортундагы авиакомпаниянын кызматкери учакка отурганга чейин баланы дайыма көзөмөлдөп турат. Келүү аэропортундагы авиакомпаниянын кызматкери, келген рейсте коштоосуз жүргөн баланы тейлөө үчүн төмөнкүлөргө жооптуу:

- баланы коштоп жүрөт жана чек ара контролунан кезексиз өтүүнү уюштурат, зарыл болгон учурда бажы декларациясын толтурууга, багажды алууга, бажы контролунан өтүүгө жардам көрсөтөт;

- баланы «Ташуудга арызда» көрсөтүлгөн тосуп алуучу адамга өткөрүп берет.

Эгерде бала 5 жашка чыга элек болсо, анда коопсуздук үчүн ага коштоосуз учууга тыюу салынат. 6 жаштан 12 жашка чейинки баланы эгерде аны 18 жаштан улуу жүргүнчү коштоп жүрбөсө, коштоосуз жашы жете элек бала катары каттоо милдеттүү. **(КРнын 2012-жылдын 10-июлундагы №100 Балдар жөнүндө кодекси, КРнын 2017-жылдын 27-апрелиндеги №64, 2018-жылдын 30-мартындагы №33, 2019-жылдын 24-апрелиндеги №56, 2020-жылдын 1-августундагы №109 мыйзамдарынын редакциясында).**

Күнөөсүздүк презумпциясы – кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн азыркы дүйнөдө базалык жана таанылган принциби, ага ылайык мыйзамдуу күчүнө кирген сот өкүмү гана болбосо, эч ким кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөлүү деп таанылбайт жана кылмыш жазасына тартылбайт. Бул принцип биринчи жолу Францияда пайда болгон деп эсептелет жана Улуу Француз революциясынын эң маанилүү документинде - Улуттук уюмдаштыруучу жыйыны тарабынан 1789-жылдын 26-августунда кабыл алынган Адам жана жарандын укуктарынын декларациясында бекемделген. **(ru.m.wikipedia.org).**

Кайсы бир адамдын кылмыш жасоодо күнөөсүн далилдөө жүгү мамлекеттик айыптоочуга жүктөлөрү жалпыга таанылган. Муну менен бирге, адамдын далилденбеген күнөөсү юридикалык жактан далилденген күнөөсүздүгүнө барабар, башкача айтканда ал үчүн эч кандай терс укуктук

кесепеттерди алып келбейт. Биздин республикада «күнөөсүздүк презумпциясы» принциби мыйзам менен бекемделген **(караңыз: КР Конституциясынын 26-беренеси, КР Кылмыш-жаза кодексинин 5-беренеси, 28-октябрь, 2021-жыл).**

Кылмыш-жаза укуктарын гумандаштыруу - дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө азыркы жазык мыйзамынын маанилүү тенденциясы аны жеңилдетүү, гумандаштыруу болуп саналат. Буга бир нече факторлор өбөлгө түзүүдө. Биринчиден, адамзаттын жашоосунун дээрлик бардык чөйрөлөрүн (экономика, соода, маданият, билим берүү, транспорт, каржы ж. б.), ошондой эле дүйнөнүн көпчүлүк же жок дегенде бардык аймактарын камтыган глобалдашуу; экинчиден, биздин көз алдыбызда болуп жаткан илимий-техникалык өзгөрүүлөр, техникадагы жана технологиядагы тынымсыз өзгөрүүлөр, алар, чындыгында, эч кандай чек араны билишпейт, эч кандай чек араны таанығбайт, миллиондогон жолдор менен өз жолун бузуп жатышат, ал жерде дагы деле болсо күнүмдүк жана көп жылдык жаңы нерсени кабыл албоочулук бар; үчүнчүдөн, көптөгөн өлкөлөрдө жарыяланган демократиялык жана гумандуулук принциптерди андан ары өнүктүрүү жана ишке ашыруу зарылдыгы. **(Дубровина Е.С. Коомдук өнүгүү тенденциясы катары кылмыш-жаза укуктарын гумандаштыруу. Москва мамлекеттик университетинин жарчысы. Юриспруденция сериясы. 2018. №4. 162-б.//ceberltnink.ru**).

Ошондой эле акыркы он жылдыктарда ааламдашуу шартында эл аралык укуктун ченемдери улуттук укуктук системага кирип кеткени белгилүү. Мындай кырдаалдын айкын мисалы, адам укуктарын коргоо жана сактоо сыяктуу назик коомдук чөйрөдөгү укук ченемдерин гумандаштыруу болуп саналат. Бүгүнкү күндө бул баалуулуктар заманбап мамлекеттердин басымдуу саны катары таанылууда. Тескерисинче, аларды четке кагуу, көрмөксөн болуу кайсы бир мамлекетти эл аралык мамилелердеги саясий жана моралдык-этикалык аутсайдерге айландырат. Азыркы мамлекеттин Кылмыш-жаза-укуктук саясаты - кылмыштуулукка каршы аракеттенүүнүн, жеке инсандын, ар кандай социалдык топтордун, ал тургай бүтүндөй коомдун базалык баалуулуктарын жана принциптерин коргоонун маанилүү натыйжалуу куралы. Ошондуктан, адам укуктары жана эркиндиктери принцибинин мазмунун ар кандай көз караштан кароого болот: философиялык, юридикалык жана тарыхый.

Бул жалпы адамзаттык принциптердин өнүгүүсү - прогрессивдүү тарыхый процесстин жемиши. Албетте, кылмыш-жаза укуктарын жана бүтүндөй кылмыш-жаза сот өндүрүшүн гумандаштыруу маселесин карап жатканда, адамдын кызыкчылыктарын, анын укуктарын жана эркиндиктерин, анын жеке өзгөчөлүктөрүн, анын ичинде кылмыш-жаза жазаларын дайындоодо эске алуу керек. Кылмыш-жаза укуктарын гумандаштыруу процесси төмөнкү багыттарга таасирин тийгизет: 1. кылмыш-жаза укугунун алкагында инсандын укуктук абалын жакшыртуу; 2. кылмыштардын айрым түрлөрүн декриминалдаштыруу; 3. кылмыш-жаза системасын өркүндөтүү жана жеңилдетүү, кылмыш-жаза-аткаруу ченемдерин модернизациялоо. Укук таануучулардын жана кылмыш-жаза укугу боюнча адистердин жалпы пикири төмөнкүдөй позицияга келет: кылмыш-жаза мыйзамдары гумандуу, бирок катаал бойдон калууга тийиш. Тактап айтканда, бул маселе КРнын Кылмыш-жаза кодексинин беренесинде төмөнкүдөй түшүндүрүлөт: «Кылмыш жасаган адамга сот түзөтүү, кайра социалдаштыруу жана жаңы кылмыштарды жасашын алдын алуу максатында, ошондой эле социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү максатында зарыл жана жетиштүү жазаны дайындайт. Жаза жана кылмыш-жаза-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары дене бойго зыян алып келбеши же адамдын кадыр-баркын кемсинтпеши керек (9-берене - Гуманизм принциби жана 10-берене - Кылмыш жоопкерчилигинен кутулбоо принциби.)».

Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза укуктарын гумандаштыруунун мисалы катары **Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 10-мартындагы № 29 "Жазык мыйзамдары чөйрөсүндөгү айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө" Мыйзамын** айтса болот, анын 59-беренесинде: "Жазык-жаза жоопкерчилигинен адам ушул Кодексте каралган жосун үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигин жокко чыгарган мыйзам күчүнө кирген күнү кылмыш-жаза жоопкерчилигинен бошотулат" деп айтылат.

КР мамлекеттик чек арасынан өтүүнүн визасыз режими - дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрү өздөрүнүн мамлекеттик чек араларынан өтүүнүн, кирүү/чыгуу, болуу жана өз аймагы боюнча жүрүүнүн, чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар үчүн транзиттик өтүүнүн тийиштүү режимин карайт. Бул үчүн өз өлкөсүнүн компетенттүү мамлекеттик органдары тарабынан берилген жарактуу жол жүрүү документин көрсөтүү гана керек. Мындай режим кирген өлкөнүн миграциялык мыйзамдарын бузуу

тобокелдиги жок болгон учурда колдонулат, мисалы, мыйзамдуу түрдө өлкөгө кирүү мүмкүнчүлүгү жок, өнүкпөгөн өлкөлөрдүн жарандары көбүнчө мыйзамсыз жашаган статусуна өтүү, жер которуу, мыйзамсыз жумушка орношуу ж.б. менен кайрылышат. Визасыз өтүү режимин Европа, АКШ, Канада, Австралия, Жаңы Зеландия жана башка жогорку өнүккөн мамлекеттердин жарандары өз ара негизде пайдаланышат. Өз ара негизде визасыз режимден ЕАЭБге мүчө өлкөлөрдүн (Россия, Беларусь, Казакстан, Кыргызстан жана Армения), ошондой эле Грузия, Азербайжан, Молдова ж.б жарандары пайдаланышат. Мындан тышкары, Кыргызстанга инвестиция жана туризм максатында ФРГ, Япония жана Бельгия, Нидерланды, Ватикан ж.б., жогорку өнүккөн мамлекеттердин жарандары визасыз тартипте кире алышат. Бардыгы болуп 44 мамлекет бар. **(«Айрым мамлекеттердин жарандары үчүн 60 күнгө чейинки мөөнөткө визасыз режим киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы. КРга визасыз режимде кирнн бардык учурларын тмнкдн карагыла: mfa.kg. https://mfa.kg › citizens-no-visa-needed-2_**

Кыргыз Республикасынын аймагына келүүчү чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды каттоо – чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды эсепке алуу максатында өлкөнүн мыйзамдарында каралган жол-жобо **(«Тышкы миграция жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2000-жылдын 17-июлунан №61 Мыйзамынын 8-12-беренелери жана «Кыргыз Республикасынын аймагында чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды каттоо маселелери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 19-декабрындагы №689 токтому).**

Бардык чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар катталууга тийиш. Бирок, ар кандай категориядагы адамдар үчүн ар кандай жол-жоболор каралган. Алсак, өзгөчө статусу Кыргыз Республикасы тарабынан таанылган атайын эл аралык коргоодон пайдаланган чет өлкөлүк жарандар, атап айтканда:

1) Кыргыз Республикасында катталган чет өлкөлүк дипломатиялык өкүлчүлүктөрдүн жана консулдук мекемелердин башчылары, дипломатиялык кызматтын мүчөлөрү, консулдук кызмат адамдары, дипломатиялык өкүлчүлүктөрдүн жана консулдук мекемелердин администрациялык-техникалык кызматынын жана тейлөө кызматынын мүчөлөрү, ошондой эле

эгерде алар аталган өкүлчүлүктөрдүн жана мекемелердин аймагында жашаса, дипломатиялык өкүлчүлүктөрдүн жана консулдук мекемелердин үй-бүлө мүчөлөрү жана меймандары;

2) Кыргыз Республикасына кызматтык иштери менен келишкен жана дипломатиялык же кызматтык паспорттору бар чет мамлекеттердин ведомстволорунун кызматкерлери жана алардын үй - бүлө мүчөлөрү;

3) Кыргыз Республикасына кызматтык иштери менен келишкен эл аралык уюмдардын кызмат адамдары, аталган уюмдардын Кыргыз Республикасындагы өкүлчүлүктөрүнүн кызматкерлери, ошондой эле Кыргыз Республикасында штаб - квартирасы бар эл аралык уюмдардагы өкүлчүлүктөрү бар өлкөлөрдүн өкүлчүлүктөрүнүн бул уюмдардын уставдык документтерине же тийиштүү эл аралык келишимдерге ылайык артыкчылыктардан жана иммунитеттерден пайдаланышкан кызматкерлери, алардын үй - бүлө мүчөлөрү.

Алардын бардыгы өлкөнүн тышкы иштер министрлигинен каттоодон өтүшөт, ал жактан атайын аккредитациялык карточкалар алышат же алардын паспортторунда каттоо жөнүндө жазуу жүргүзүлөт.

Башка чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар Кыргыз Республикасынын Санариптик өнүктүрүү министрлигине караштуу Калкты каттоо департаментинин паспорттоштуруу жана калкты каттоо бөлүмдөрүнөн (КТБлар) каттоодон өтүшү керек.

Чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам, эгерде анын даректүү өлкөсү «Кыргыз Республикасына келген чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды турган жери боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарда, ошондой эле мейманканаларда каттоодон бошотуунун мөөнөтү көрсөтүлгөн чет мамлекеттердин тизмегине» киргизилбесе Кыргызстандын аймагына келгенден кийин беш күндүн ичинде каттоодон өтүүгө тийиш. Бул тизмеге киргизилген өлкөлөрдүн жарандары 10дон 90го чейинки календардык күндүк мөөнөткө каттоодон өтүүдөн бошотулат.

Россия Федерациясынын, Казакстан Республикасынын, Тажикстан Республикасынын, Армения Республикасынын, Беларусь Республикасынын, Грузиянын, Азербайжан Республикасынын, Молдова Республикасынын, Вьетнам Социалисттик Республикасынын, Куба Республикасынын жана Корея Элдик-Демократиялык Республикасынын жарандарын каттоо аймагында

болуу максатына жараша каттоону андан ары узартуу укугу менен алты айдан ашпаган мөөнөткө жүргүзүлөт.

Чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды каттоо Кыргыз Республикасынын аймагында каттоосуз жүрүүгө мүмкүндүк берген акыркы күндөн кечиктирилбестен жүзөгө ашырылат.

Каттоону алуу үчүн чакырган тарап документтердин топтомун көрсөтүшү керек. Эгерде чет өлкөлүк жаранды же жарандыгы жок адамды жеке жак чакырса, анда төмөндөгүлөр талап кылынат:

- чет өлкөлүк жарандын же жарандыгы жок адамдын КТБнын кызматкери тарабынан тариздел үүчү арызы;

- кабыл алуучу тараптын өтүнүчү. Кабыл алуучу тарап катары Кыргыз Республикасынын жарандары, туруктуу жашоого укугуна жана/же менчик турак жайга ээ болгон чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар боло алышат;

- чет өлкөлүк жарандын же жарандыгы жок адамдын паспорту же колдонуудагы тийиштүү визасы бар өздүгүн күбөлөндүргөн башка документ;

- Кыргыз Республикасынын жаранынын паспорту, кабыл алуучу тарап болуп саналган чет өлкөлүк жарандын же жарандыгы жок адамдын жашап турууга туруктуу уруксаты;

- мамлекеттик алымдын төлөнгөндүгү жөнүндө дүмүрчөк.

Эгерде чет өлкөлүк жаранды же жарандыгы жок адамды юридикалык жак чакырса, анда төмөнкү документтер берилет:

- кабыл алуучу тараптын өтүнүчү;

- чет өлкөлүк жарандын же жарандыгы жок адамдын паспорту же колдонуудагы тийиштүү визасы бар өздүгүн күбөлөндүргөн башка документ;

- мамлекеттик алымдын төлөнгөндүгү жөнүндө дүмүрчөк.

Чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын ар кандай категорияларын каттоо үчүн зарыл болгон документтердин толугураак тизмеси Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 19-декабрындагы №680 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын аймагында чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды каттоо тартибинин 14-19-пункттарында камтылган.

Каттоодон өтүүдөн баш тартуу административдик укук бузуу болуп саналат, анда чет өлкөлүк жарандар биздин республиканын чегинен тышкары чыгарылууга тийиш. Бул жарандарды чакырган адамдарга Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы №128 Укук бузуулар

жөнүндө кодексинин 430-беренесине ылайык жеке жактарга 10 эсептик көрсөткүчтүн өлчөмүндө, юридикалык жактарга 50 эсептик көрсөткүчтүн өлчөмүндө айып салынат.

КРнын аймагында каттоого туруудан бошотулгандар:

1) чет өлкөлөрдүн мамлекет жана өкмөт башчылары, Кыргыз Республикасынын Президентинин, Жогорку Кеңешинин жана Министрлер Кабинетинин чакыруусу боюнча Кыргыз Республикасына келген мамлекеттик, парламенттик жана өкмөттүк делегациялардын мүчөлөрү, бул делегациялардын администрациялык-техникалык персоналы, саналып өткөн адамдардын үй-бүлө мүчөлөрү;

2) Кыргыз Республикасына белгиленген тартипте келген чет өлкөлүк аскердик самолеттордун экипаж мүчөлөрү. Аскердик самолеттордун экипаждарынын мүчөлөрүнүн Кыргыз Республикасынын аймагы боюнча жүрүүсү келген аскердик самолетторду кабыл алуу планына ылайык жүзөгө ашырылат;

3) эл аралык авиалиниялардын жарандык аба кемелеринин экипаждарынын курамына кирген адамдар, - колдонуудагы жүрүү ырааттамасында көрсөтүлгөн аэропорттордо болгон учурда;

4) «Чет өлкөлүк жарандарга «Санариптик көчмөн» («Digital nomad») статусун ыйгаруу боюнча пилоттук долбоорду өткөрүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 18-августундагы №464 токтомуна ылайык 12 айга чейинки мөөнөткө санариптик көчмөн визасын алган адамдар.

Кыргыз Республикасынын жарандарынын республиканын аймагында жүрүү жана жашаган жерин тандоо эркиндиги - Кыргыз Республикасынын жаранына Кыргыз Республикасынын Конституциясы (31-берене), ошондой эле “Ички миграция жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 30-июлундагы №133 Мыйзамы менен кепилденген. Жашаган жерин тандоо, өлкө ичинде жүрүү, ошондой эле анын чегинен чыгып, кайра кайтып келүү укугун билдирет. Бул укуктар белгилүү бир шарттарда гана чектелиши мүмкүн. Мисалы, “Ички миграция жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 30-июлундагы №133 Мыйзамынын 7-беренеси ыктыярсыз жер которуу (көчүрүү) мүмкүндүгүн тааныйт:

- эгерде мында зарылдык жарандардын коопсуздугун камсыз кылуунун талаптары же согуштук мүнөздөгү өтө зарыл себептер менен шартталбаса, куралдуу кагылыштын учурунда;

- администрациялык-аймактык бирдиктеги калктын эң маанилүү жана артыкчылыктуу кызыкчылыктарынын көз карашынан алганда өзүн актабаган социалдык-экономикалык өнүгүү жаатындагы кеңири масштабдагы долбоорлорду жүзөгө ашыруу учурларында;

- эгерде коопсуздуктарын жана саламаттыктарын сактоону камсыз кылуу боюнча тийиштүү жарандарды эвакуациялоонун зарылдыгы жок болсо, табигый кырсык убагында.

Мындай учурлардагы ыктыярдуу эмес жер которуу ушул жагдайлардын кесепеттерин жоюу үчүн убакыт талап кылынганга чейин гана созулушу мүмкүн.

"Ички миграция жөнүндө" Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 30-июлундагы №133 Мыйзамынын 8-беренеси жер которуу жана орун тандоо укугу мамлекеттик коопсуздук жана коомдук тартипти, калктын саламаттыгын сактоо кызыкчылыгында чектелиши мүмкүн болгон учурларды көрсөтөт:

- чек ара зонасында;

- жабык аскер шаарчаларында;

- жабык администрациялык-аймактык түзүлүштөрдө;

- экологиялык кырсык жана табигый (техногендик) кыйроо коркунучу туулган зоналарда;

- массалык жугуштуу оорулардын таралышына жана адамдардын ууланышына коркунуч туулгандыктан улам калктын жашоосунун жана чарбалык иштин өзгөчө шарттары жана тартиби киргизилген айрым аймактарда жана калктуу конуштарда;

- өзгөчө же согуштук абал киргизилген аймактарда.

Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 30-июлундагы №133 «Ички миграция жөнүндө» Мыйзамынын 9-беренеси мамлекеттин жарандардын өздөрүнүн укуктары менен эркиндиктерин ишке ашырышы, аларды башка жарандардын, мамлекеттин жана коомдун алдындагы милдеттерин аткарышы үчүн зарыл шарттарды камсыз кылышы, ошондой эле ички жер которууну жөнгө салуу максатында бардык жарандарды Кыргыз Республикасынын чегинде жашаган жана турган жери боюнча катталууга милдеттендирет.

Чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар Кыргызстанда мыйзамдуу негизде жүрсө жана ички миграция жөнүндө мыйзамдарды

сакташса, аларга республиканын аймагында жүрүү жана жашаган жерин тандоо эркиндиги толук өлчөмдө кепилденет.

Кыргыз Республикасына кирүү/чыгуу – БУУнун 1948-жылдагы Адам укуктарынын жалпы декларациясы ар бир адамдын каалаган өлкөдөн, анын ичинде өз өлкөсүнөн чыгып кетүү жана өз өлкөсүнө кайтып келүү укугун белгилеген. Декларациянын бул жобосу БУУга мүчө бардык өлкөлөр үчүн принципиалдуу мааниге ээ. (Адам укуктарынын жалпы декларациясы 1948-жылдын 10-декабрында БУУнун Башкы Ассамблеясынын 217 А (III) резолюциясы менен кабыл алынган). Чет өлкөлүк жарандыгы бар мекендеш статусун алган чет өлкөлүк жарандар чет өлкөлүк жарандыгы бар мекендештин документин көрсөткөндө жарактуу документтердин бири боюнча Кыргыз Республикасынын аймагына бир нече жолу визаны жол-жоболоштурбастан кирип чыга алат, транзит менен бара алат, бир жерден экинчи жерге барат жана ал жерде боло алат. **(КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы № 61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы).**

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана расмий тилдери – мамлекеттик тил - мамлекеттин негизги белгилеринин бири, анткени ал аны менен тыгыз байланышта жана анын иштешинин уникалдуу формасы болуп саналат. Ар бир мамлекетте тарыхый жактан тигил же бул тилди мамлекеттик же расмий тил катары белгилөөнү аныктаган өзүнүн өзгөчө жагдайы түзүлгөн. 1953-жылы ЮНЕСКОнун эксперттери «мамлекеттик тил» жана «расмий тил» түшүнүктөрүн ажыратууну сунушташкан. Мамлекеттик тил - бул мамлекеттин алкагында саясий, социалдык жана маданий чөйрөлөрдө ушул мамлекеттин символу катары чыгуучу интеграциялык функцияны аткаруучу тил.

Расмий тил - мамлекеттик башкаруунун, мыйзамдардын, сот өндүрүшүнүн тили. Бул эки аныктама бардык өлкөлөр үчүн милдеттүү эмес, түшүндүрмө - сунуштама катары кабыл алынат.
Ошол эле учурда, көптөгөн заманбап мамлекеттер тилдик ассимиляция саясатынан алыстап, улуттук азчылыктардын маданий көп түрдүүлүгүн жана тилдик укуктарын тааный баштаганы менен мүнөздөлөт. Бул мамлекеттердин конституцияларында мамлекеттик тилге карата «улуттук» же «расмий» тил деген терминдер колдонулат. Алсак, Кыргыз Республикасынын Конституцясынын 13-беренесине ылайык, кыргыз тили – Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили болуп саналат. Орус тили расмий тил

катарында колдонулат. Мамлекеттик тилди колдонуунун тартиби «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конутитуциялык Мыйзамы тарабынан аныкталат.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик каттоо кызматы – архив иши, калкты жана автоунаа каражаттарын жана алардын чиркегичтерин, атайын технологиялык машиналарды, айдоочулук курамды, жарандык абалдын актыларын каттоо жаатындагы мамлекеттик саясатты ишке ашыруу боюнча функцияларды берилген ыйгарым укуктардын чегинде камсыз кылуучу аткаруу бийлигинин мамлекеттик органы. **(КРнын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 17-августундагы №578, 2016-жылдын 15-ноябрындагы №589, 2017-жылдын 3-апрелиндеги №199 токтомдорунун редакциясында).**

Кыргыз Республикасынын үчүнчү өлкөлөр менен реадмиссия жөнүндө макулдашуулары – биздин өлкө тарабынан түзүлгөн эл аралык укуктук документтер, аларга ылайык Кыргыз Республикасы чет мамлекеттен депортацияланууга тийиш болгон өз жарандарын жана/же чет өлкөлүктөрдү өз аймагына кайра кабыл алууга милдеттенет. КР Тышкы иштер министрлигинин маалыматы боюнча 2023-жылдын апрелине карата реадмиссия жөнүндө 4 келишим түзүлгөн:

- Швейцария Конфедерациясы менен (2002-ж.);
- Түркия Республикасы менен (2003-ж.);
- Россия Федерациясы менен (2012-ж.);
- Казакстан Республикасы менен (2016-ж.).

Кыргыз Республикасынын чет өлкөлөрдөгү консулдук жана дипломатиялык өкүлчүлүктөрү - 1963-жылдагы Консулдук мамилелер жөнүндө Вена Конвенциясына ылайык «консулдук мекеме» ар кандай башкы консулдукту, консулдукту, вице-консулдукту же консулдук агенттикти билдирет. Консулдук мекемелер келген мамлекеттин аймагында анын макулдугу менен гана ачылышы мүмкүн. Консулдук мекеменин жайгашкан жери, анын классы жана консулдук округу өкүлчүлүк кылган мамлекет тарабынан аныкталат жана келген мамлекет тарабынан жактырылууга тийиш. Консулдук мекеменин, анын классынын же консулдук округдун жайгашкан жерин андан ары өзгөртүү өкүл болгон мамлекет тарабынан келген

мамлекеттин макулдугу менен гана жүргүзүлүшү мүмкүн. Эгерде кайсы бир башкы консулдук же консулдук өздөрү жашаган жерден башка аймакта вице-консулдук же консулдук агенттик ачууну кааласа, келген мамлекеттин макулдугу дагы талап кылынат. Иштеп жаткан консулдук мекеменин бөлүгүн түзгөн канцелярияны ошол мекеме жайгашкан жерден башка аймакка ачуу үчүн келген мамлекеттин алдын ала билдирилген макулдугу зарыл болуп эсептелет. (Консулдук мамилелер жөнүндө Вена конвенциясы, № 8638).

Кыргызстандын консулдук кызмат адамдары жана консулдук мекемелеринин кызматкерлери Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинде (мындан ары – ТИМ) мамлекеттик кызматта турушат. Кыргыз Республикасынын жарандары гана консулдук кызмат адамдары боло алышат. Консулдук мекеменин түзүмү жана штаттык саны ТИМдин сунушу боюнча КР Министрлер Кабинети тарабынан бекитилет.

Консулдук өкүлчүлүктөр консулдук функцияларды жүзөгө ашыруучу Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдары болуп саналат. Кыргыз Республикасынын консулдук мекемелери болуп төмөнкүлөр саналат:

- башкы консулдуктар;
- консулдуктар;
- вице-консулдуктар;
- консулдук агенттиктер;
- Кыргыз Республикасынын дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн консулдук бөлүмдөрү.

Кыргыз Республикасынын дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн консулдук бөлүмдөрүн консулдук бөлүмдөрдүн башчылары жетектейт, алар консулдар деп аталат. Азыркы учурда биздин республиканын 39 дипломатиялык өкүлчүлүгү чет өлкөлөрдө иш алып барууда (28 – КРнын элчилиги, 3 - КРнын БУУдагы туруктуу өкүлчүлүгү, 8 – КРнын Башкы консулдугу). (КР ТИМ). Кыргызстандын дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрү менен социалдык-экономикалык жана маданий байланыштары кеңейген сайын жаңы консулдуктарды, анын ичинде башкы консулдуктарды түзүү зарылдыгы келип чыгууда. Башкы консулдуктардын акыркы дайындоолору 2023-жылдын 8-майында болгон, анда Санкт-Петербург шаарында Карелия Республикасынын, Коми Республикасынын, Архангельск, Вологда, Калининград, Ленинград, Мурманск, Новгород, Псков облустарынын жана Санкт-Петербург шаарынын аймактарын камтыган консулдук округу, ошондой эле Казань шаарында Башкортостан Республикасынын, Марий Эл Республикасынын, Мордовия

Республикасынын, Татарстан Республикасынын, Удмурт Республикасынын, Чуваш Республикасынын жана Ульянов облусунун аймактарын камтыган консулдук округу түзүлгөн. (КР Президентинин 2023-жылдын 8-майындагы «Россия Федерациясынын Санкт-Петербург шаарында Кыргыз Республикасынын Башкы консулдугун түзүү жөнүндө» Жарлыгы).

Кыргызстандын аэропортторундагы консулдук пункттар - үчүнчү өлкөлөрдүн жарандары үчүн визалык режимди жөнөкөйлөтүү максатында азыркы дүйнөдө келүү аэропортторунда консулдук пункттарды түзүү практикалануууда, ал жерде виза берүүнүн жеңилдетилген жол-жоболору колдонулат. Эреже катары, эл аралык туризмди өнүктүрүү, маданий байланыштарды ж.б. жөнгө салуу максатында аэропорттордогу консулдук пункттар эл аралык байланыштын нормасы болуп калат. Аэропорттордогу консулдук пункттар, мисалы, дүйнө жүзү боюнча туристтердин чоң агымы умтулган Түркияда колдонулат.

Кыргызстандагы консулдук пункт «Манас» эл аралык аэропортунда уюштурулган. Консулдук пункт Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин Консулдук кызмат департаментинин түзүмдүк бөлүгү болуп саналат. Визалык пункттун негизги милдети чет өлкөлүк жарандарга, чет мамлекеттердин дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн жана консулдук мекемелеринин, өкүлчүлүктөрүнүн, эл аралык уюмдардын туруктуу жана убактылуу кызматкерлерине Кыргыз Республикасынын визаларын тариздөө болуп саналат. КР Виза борбору тарабынан «Манас» аэропортунда көрсөтүлө турган консулдук иш-аракеттердин тарифтери менен КР ТИМдин сайтынан таанышууга болот.

Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөлөрдө ишке орноштуруу борбору (КР ЭСКММга караштуу ЖЧИОБ) – тышкы эмгек рынокторунда, атап айтканда Россия Федерациясында, Казакстанда, Улуу Британияда, Түштүк Кореяда, Түркияда, Евробирлик өлкөлөрүндө ж.б. ишке орношууда Кыргыз Республикасынын жарандарына көмөк көрсөтүүчү мамлекеттик түзүм. ЖЧИОБ ишке орноштуруу чөйрөсүндөгү милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- Кыргыз Республикасынын жарандарын чет өлкөдө уюшкандыкта ишке орноштуруу системасын өнүктүрүү;

- бара турган өлкөгө кирүү жана чет өлкөдө мыйзамдуу ишке орноштуруу маселелери боюнча маалыматтык-консультациялык кызматтарды көрсөтүү.

ЖЧИОБдун негизги функциялары төмөнкүлөр:

– жумуш берүүчүлөр, иш менен камсыз кылуучу жеке менчик агенттиктер жана башка кызыкдар тараптар менен өнөктөштүк мамилелерди түзөт, сүйлөшүүлөрдү жүргүзөт жана Кыргыз Республикасынын жарандарын чет өлкөдө ишке орноштуруу боюнча кызматташуу жөнүндө келишимдерди түзөт;

– түзүлгөн макулдашуулардын алкагында жумуш берүүчүлөр жана бош орундар, ошондой эле чет өлкөдө иш издеп жүргөн Кыргыз Республикасынын жарандары жөнүндө маалыматтарды чогултат жана жаңыртып турат;

– Кыргыз Республикасынын жарандарына чет өлкөдө ишке орношуу үчүн зарыл болгон уруксат берүү документтерин тариздөөдө көмөк көрсөтөт;

- жарандарга тышкы эмгек миграциясы жана чет өлкөлөрдө уюштурулган ишке орноштуруу маселелери боюнча маалымдайт жана кеңеш берет, алардын ишке орношуусуна көмөк көрсөтөт;

- жарандарга ишке орношууга барган өлкөнүн социалдык, маданий жана башка шарттары, жумуш берүүчүлөр жана башка кызыкдар тараптар менен эмгек келишимдерин түзүүнүн укуктук аспекттери жөнүндө маалымдайт;

- ишке орношуу максатында чет өлкөгө чыгууну каалаган Кыргыз Республикасынын жарандарынын ичинен жумушчуларды тандоо боюнча кызматтарды көрсөтөт;

- чет өлкөдө иш издеген Кыргыз Республикасынын жарандарын Борбордун иш издөөчүлөрдүн маалыматтар базасында каттайт;

- жарандардын иш берүүчүнүн талаптарына квалификациялык шайкештигин аныктоо боюнча зарыл иш-чараларды уюштурат жана өткөрөт;

- чет өлкөлүк иш берүүчүлөр тарабынан Кыргыз Республикасынын жарандарын жалдоо жана ишке кабыл алуу шарттарынын аткарылышына мониторинг жүргүзөт;

- бош орундар жарманкесин өткөрөт;

- жумуш берүүчүлөрдүн талаптарын эске алып, чет өлкөгө ишке орношуу үчүн жөнөтүлүүчү жарандардын ден соолугунун абалын медициналык текшерүүдөн өткөрүү маселелери боюнча саламаттык сактоо уюмдары менен өз ара аракеттенет;

- уюмдарга көмөк көрсөтөт, ошондой эле ишке орношуу максатында чет өлкөлөргө кетип жаткан Кыргыз Республикасынын жарандарын өз алдынча окутат **(“Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу борбору жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 17-декабрындагы №319 токтому, Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу борбору жөнүндө жобо, КР Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 22-июлундагы №392 токтомунун редакциясында).**

Кыргызстан элинин Ассамблеясы (КЭА) - Кыргызстан элинин 1-курултайында 1994-жылдын январында түзүлгөн жана постсоветтик мейкиндикте ошол мезгилде ЕККУнун улуттук азчылыктар боюнча Жогорку комиссары Макс ван дер Стул башка өлкөлөр үчүн үлгү деп атаган биринчи уюм болуп калды. КЭА коомдук уюм катары өлкөнүн Президентине караштуу консультациялык-кеңеш берүүчү орган статусуна ээ.

Өзүнүн уставына ылайык, КЭА улуттар аралык мамилелерде тирешүү жана экстремизм көрүнүштөрүнө бөгөт коюуга багытталган, Ассамблеянын негизги максаты Кыргызстанда жашаган бардык улуттардын ынтымагын жана биримдигин бекемдөө болуп саналат. КЭА өлкөбүздүн маданий жана социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө, элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоого, биздин жарандарыбыздын социалдык биримдигин камсыз кылууга олуттуу салым кошууда.

Этномаданий уюм катары КЭА улуттук азчылыктардын маданий борборлорун жана коомдук бирикмелерди бириктирет. Ассамблеяда улуттар аралык ынтымакты сактоо жана аны өркүндөтүү боюнча түрдүү эл аралык уюмдардын катышуусунда эл аралык семинарлар өткөрүлүп турат. КЭА Кыргызстанда жашаган элдердин маданиятын сактоо жана өнүктүрүү боюнча иш алып барат. КЭАнын маданий борборлору майрамдык салтанаттарга, фестивалдарга жана башка маданий иш-чараларга (мисалы, Көчмөндөр оюндарында) Кыргызстанда гана эмес ошондой эле башка мамлекеттерге барып, өздөрүнүн каада-салттарын, улуттук музыкасын, ырларын, бийлерин, улуттук кийимдердин жана тамак-аштардын көргөзмөлөрүнө активдүү катышат. **(https://library.fes.de/pdf-files/bueros/vifaost/a97-05631.pdf, http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/46048/35?cl=ru-ru).**

Кыргызстандын жарандык сектору - бул мамлекеттик эмес типтеги коомдоштук. Азыркы мааниде, жарандык сектор бул мамлекеттин көз карандысыз, бирок аны менен өз ара аракеттенип, адамдардын ортосундагы экономикалык, саясий, укуктук жана маданий мамилелери өнүккөн коом. Жарандык секторго Википедия ушундай аныктама берет.

Жарандык сектор адамдардын күнүмдүк кызыкчылыктарын ишке ашырат. Ал жеке адамдардын жана топтордун өзүн-өзү ишке ашыруусуна, алардын муктаждыктарын канааттандырууга шарттарды түзөт. Ошол эле учурда, жарандык сектор мамлекеттин саясий үстөмдүктү топтоого умтулуусун токтотуп жатат. Жарандык коомдун институттары мамлекетке түздөн-түз баш ийбейт, бирок алар менен жигердүү өз ара аракеттенип иштешет. Жарандык коом - жеке адам менен бийликтин ортосундагы негизги ортомчу. Жарандык коом демократиялык институттар аркылуу мамлекетке таасир этет. Бул адам укуктарын коргоо, кызмат адамдарынын ачыктыгы жана жоопкерчилиги жөнүндө мыйзамдарды кабыл алуунун ж.б. эсебинен болот. (Булак - Skysmart Онлайн мектеби:**https://skysmart.ru/articles/obshestvoznanie/grazhdanskoe obshestvo).**

Кыргызстанда жарандык сектор коңшу Борборазиялык өлкөлөргө салыштырмалуу өнүккөн деп эсептелет жана иш жүзүндө өлкөнүн жашоо-турмушунун ар кандай чөйрөлөрүндөгү көптөгөн социалдык көйгөйлөрдү чечет. Алсак, пандемия учурунда жарандык коомчулуктун активдүүлүгүнүн аркасында короновирус менен ооругандарды дары-дармектер менен камсыз кылууну уюштурууга жана жаштарды дарыгерлердин өздөрүнө жардам көрсөтүү үчүн мобилизациялоого мүмкүн болду. Азыркы учурда жарандык сектор аялдарга карата зомбулукка каршы жигердүү иш алып барууда. Жалпысынан 17 миңге жакын бейөкмөт уюмдар бар, аларда 80-100 миңге жакын адам иштейт, бул болсо республиканын бардык калкынын 1,5%га жакынын түзөт (**https://center.kg/article/472**).

Кыргызстандын Улуттук статистикалык комитети - биздин республиканын жашоо-турмушунун бардык чөйрөлөрүнө тиешелүү, анын ичинде өнөр жай жана айыл чарбасын өнүктүрүү, транспорт, саламаттык сактоо, билим берүү ж. б. маселелери боюнча ар кандай статистиканы топтоо жана иштеп чыгуу функцияларын аткарган мамлекеттик орган. Улутстатком

кесиптик көз карандысыздык жана өз алдынчалуулук принциптеринде мамлекеттик статистикалык ишмердикти жүзөгө ашыруучу жана Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында эсепке алуу жана статистика жаатындагы ишти координациялоочу мамлекеттик орган болуп саналат. Бул орган Кыргыз Республикасынын 2007-жылдын 26-мартындагы №40 «Мамлекеттик статистика жөнүндө» Мыйзамына ылайык түзүлгөн.

Улутстатком Кыргыз Республикасынын Президентинин алдында отчет берет жана төмөнкү милдеттерди аткарат:

- статистика жагындагы мамлекеттик саясатты ишке ашыруу;

- Кыргыз Республикасында жана анын региондорунда болуп жаткан массалык экономикалык, социалдык, демографиялык, экологиялык көрүнүштөр жана процесстер жөнүндөгү статистикалык маалыматты жыйноо, иштеп чыгуу, талдоо жана таратуу;

- расмий статистикалык маалыматтын ишенимдүүлүгүн, бүтүндүгүн, толуктугун жана өз учурунда берилишин камсыз кылуу;

- статистикалык маалыматты, анын булактарын жана түзүү методологиясын алуу мүмкүнчүлүгүн жана ачыктыгын камсыз кылуу;

- илимий жактан негизделген статистикалык методологияны иштеп чыгуу, өркүндөтүү жана ишке киргизүү;

- статистикалык байкоолорду жүргүзүү үчүн пайдаланылуучу техника-экономикалык жана социалдык маалыматты классификациялоонун жана коддоштуруунун бирдиктүү системасын иштеп чыгууну, өркүндөтүүнү жана ишке киргизүүнү камсыз кылуу;

- статистикалык бирдиктин Мамлекеттик бирдиктүү каттоосун түзүү жана жүргүзүү;

- административдик маалыматтарды жыйноону уюштуруу жана колдонуу маселелеринде мамлекеттик бийлик органдарынын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана башка юридикалык жактардын иш-аракеттерин теске салуу;

- өз ара маалымат алмашуу үчүн мамлекеттик статистикалык маалымат системасынын мамлекеттик бийлик органдарынын, жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын, эларалык уюмдардын жана башка өлкөлөрдүн статистикалык кызматтарынын маалымат системалары менен эриш-аркак иштешин камсыз кылуу;

- статистикалык маалыматты иштеп чыгуу боюнча эң жаңы маалымат технологияларын ишке киргизүү;

- статистикалык маалыматты бекем коргоону жана сактоону камсыз кылуу.

Улутстатком учурдагы статистиканы, анын ичинде демография маселелери боюнча, ошондой эле КР калкын жалпы каттоонун жыйынтыктарын дайыма жарыялап турат.

– Л –

– М –

Мамлекеттик администрация - ишмердиги белгилүү бир саясий багытты жүзөгө ашырууга багытталган мамлекеттин аткаруу бийлигинин органы. Президенттик милдеттерди аткарууну камсыз кылуу үчүн президенттик башкаруу формасында кеңири ыйгарым укуктары бар Президенттин Администрациясы түзүлөт, парламенттик мамлекеттерде бул аппарат мамлекет башчысынын иш чөйрөсүнүн чектелгендигинен улам анча маанилүү эмес.

Жергиликтүү же региондук администрациялар - администрациялык-аймактык түзүлүштүн жалпы компетенциясындагы аткаруу бийлигинин органдары. Белгилей кетүүчү нерсе, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары администрациянын курамына кирбейт, анткени алар жогору турган органдар эмес, калк алдында жооптуу.

Кыргыз Республикасынын Президентинин ыйгарым укуктуу өкүлү мамлекеттик башкаруунун натыйжалуулугун жана мамлекеттик саясатты ишке ашырууну камсыз кылат, тиешелүү облустун чегинде мамлекеттик органдардын аймактык бөлүмдөрүнүн жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин координациялайт. Ыйгарым укуктуу өкүл ошол облустун башкы кызмат адамы болуп саналат **(КРнын Президентинин 15.07.2021-ж. «Кыргыз Республикасынын Президентинин облустагы ыйгарым укуктуу өкүлү жөнүндө» Жарлыгы).**

Райондук деңгээлде аткаруу бийлигин уюштуруусу жана ишмердиги мыйзам менен аныкталган жергиликтүү мамлекеттик администрация жүзөгө ашырат (КРнын Конституциясынын 93-бер.).

Жергиликтүү мамлекеттик администрациянын түшүнүгү, анын милдеттери жана функциялары Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 20-октябрындагы Мыйзамы менен аныкталган: «Кыргыз Республикасынын Президентине жана Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине баш

ийген аткаруу бийлигинин мамлекеттик органы, ал тиешелүү аймакта аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдарынын аймактык бөлүмдөрүнүн макулдашылган ишин камсыз кылат, алардын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өз ара аракеттенүүсүн камсыз кылат жана өткөрүп берилген ыйгарым укуктардын аткарылышына мамлекеттик контролду жүзөгө ашырат». Өз компетенциясынын чегинде кабыл алынган жергиликтүү мамлекеттик администрациянын чечимдери тиешелүү аймакта милдеттүү түрдө аткарылат. («Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө» Мыйзам).

Мамлекеттин аймагы аркылуу транзит менен өтүү - дүйнөнүн кайсы өлкөсү болбосун транспорттун кандайдыр бир түрү менен үчүнчү өлкөдөн экинчиси өлкөгө бара жаткан жарандар үчүн өз аймагы аркылуу транзит менен өтүүгө уруксат берет. Мисалы, кайсы бир адам Белорусиядан Польша, Германия, Румыния аркылуу Сербияга же Черногорияга транзит менен барат.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында да үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарын өз аймагы аркылуу бара турган өлкөсүнө транзит менен өткөрүү мүмкүндүгү каралган **(“Тышкы миграция жөнүндө” КРнын 200-жылдын 12-июлундагы №61 Мыйзамы)**. Кыргыз Республикасынын аймагы аркылуу транзит менен өтүп бара жаткан чет өлкөлүк жарандардын Кыргыз Республикасына кирүүсүнө жана Кыргыз Республикасынан чыгуусуна, эгерде Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында же Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдеринде башкача каралбаса, Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин дипломатиялык өкүлчүлүктөрү же консулдук мекемелери тарабынан берилген транзиттик визалары бар болгон учурда жарактуу чет өлкөлүк паспорттор же аларды алмаштыруучу документтер боюнча уруксат берилет.

Бул Эрежелердин колдонулушу жарандыгы жок адамдарга жайылтылат. Чет өлкөлүк жарандардын баруучу өлкөсүнө аба, темир жол транспорту менен Кыргыз Республикасынын аймагы аркылуу транзит менен өтүүсүнө үчүнчү мамлекетке кирүү үчүн жарактуу документтери жана тиешелүү жол жүрүү документтери болгондо уруксат берилет. Эл аралык транзиттик автоташууларды жүргүзүүчү чет өлкөлүк жарандардын Кыргыз Республикасынын аймагы аркылуу өтүүсү жана алардын жеңил автомобилдер менен транзиттик өтүүсү, эреже катары, үчүнчү мамлекетке кирүү үчүн жарактуу документтери болгондо мамлекеттер аралык макулдашуулардын

негизинде жүзөгө ашырылат. Кыргыз Республикасынын аймагында токтоо укугусуз транзиттик визалар жүрүү маршрутун жана бул үчүн зарыл болгон убакытты эске алуу менен, бирок 5 суткадан ашык эмес мөөнөткө берилет. (“Чет өлкөлүк жарандардын Кыргыз Республикасында жүрүүсүнүн тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 1993-жылдын 14-декабрындагы №1299 Мыйзамы).

Мамлекеттик аймак - эл аралык жана конституциялык укукта жер шарынын ошол мамлекеттин чегинде жайгашкан жана анын эгемендигинин астында турган бөлүгү. Кургактагы (мамлекеттин чек аранын чегиндеги бардык кургак жерлер), суудагы (ички суулар жана аймактык деңиз, ал эми мамлекет болгон учурда-архипелаг жана анын архипелагдык суулары) жана абадагы (мамлекеттин кургактык жана суу чегиндеги вертикалдуу чектелген мейкиндик) аймак, ошондой эле ага теңештирилген объектилер мамлекеттик аймактын курамдык бөлүктөрү болуп саналат.

(Укук энциклопедиясы: Юридикалык адистикте окуган ЖОЖдун студенттери үчүн окуу колдонмо / Ф.В. Тарановский. – 3-басылышы - СПб.: Россия ИИМ. С.-Петерб. ун-т : Университет, 2001. - 552, [1] с.; 21 кар. - (Тарыхтын классикасы жана укутун философиясы / Россия ИИМ ж.б.).

Мамлекеттик аймак кол тийгис болуп саналат. Бул принцип көптөгөн эл аралык документтерде, анын ичинде БУУнун Уставында жана БУУнун Уставына ылайык мамлекеттер ортосундагы достук мамилелерге жана кызматташтыкка тиешелүү эл аралык укуктун принциптери жөнүндө декларацияда бекитилген. Мамлекеттик аймактын кол тийбестик принциби улуттук укукта да бекемделген **(КРнын 2015-жылдын 16-майындагы №98 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы жөнүндө” Мыйзамы (КРнын 2017-жылдын 1-декабрындагы №197 (2), 2021-жылдын 15-январындагы №5, 2022-жылдын 18-январындагы №4 Мыйзамдарынын редакциясында).**

Мамлекеттик чек ара аркылуу өткөрүү пункту – бул мамлекеттик чек ара аркылуу адамдарды, транспорт каражаттарын, жүктөрдү жана товарларды өткөрүүчү атайын жабдылган пункт.

«Мамлекеттик чек ара аркылуу өткөрүү пункту – эл аралык катнаштар (эл аралык учуулар) үчүн ачык темир жол бекетинин (чордонунун), аэропорттун, аэродромдун чегиндеги аймак, ошондой эле Кыргыз

Республикасынын мыйзамдарына ылайык Мамлекеттик чек ара аркылуу өтүүчү жарандарга, унаа каражаттарына, алынып өтүүчү жүктөргө, товарларга жана жаныбарларга мамлекеттик контролдоо жана өткөрүү жүзөгө ашырылуучу Мамлекеттик чек арага түздөн-түз жакын атайын жабдылган жер» («Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек арасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2015-жылдын 16-майындагы №98 Мыйзамы).

Өткөрүү пункттарынын тизмеги мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген, Кыргызстан катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдерге ылайык Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан бекитилет.

Мамлекеттик чек ара аркылуу өткөрүү пункттарындагы режим, мамлекеттик контролду жүзөгө ашыруу үчүн гана орнотулуучу ушул пункттарга адамдардын, унаа каражаттарынын кирүү (чыгуу), аларда болуу жана чыгуу, жүктөрдү, товарларды, жаныбарларды алып кирүү жана алып чыгуу эрежелерин камтыйт, муну менен бирге өткөрүү пунктунун аймагы режимдик болуп эсептелет.

«Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасында эл аралык автомобилдик, аба жана темир жол катнашы үчүн арналган өткөрүү пункттарынын жана Кыргыз Республикасынын автомобиль жолдорундагы ички стационардык посттордун иштерин тартипке салуу боюнча чаралар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2007-жылдын 19-ноябрындагы №556 токтомуна ылайык азыркы учурда 39 өткөрүү пункту иштейт, анын ичинде 29 автомобилдик, 5 темир жол жана 5 аба өткөрүү пункттары бар. Аба өткөрүү пункттары түздөн-түз чек арада эмес, аэропорттордо жабдылгандыгы менен башкалардан айырмаланып турат.

Чек арадан өткөн адамдардын жана жүктөрдүн мамлекеттик таандыктыгы боюнча өткөрүү пункттары көп тараптуу жана эки тараптуу болуп классификацияланат. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн №556 токтомуна ылайык 24 көп тараптуу өткөрүү пункттары жана 15 эки тараптуу өткөрүү пункттары орнотулган.

Эки тараптуу өткөрүү пункттары чектеш мамлекеттердин жарандарына (тургундарына), транспорт каражаттарына жана жүктөрүнө гана арналган. Эки тараптуу өткөрүү пункттары СССР ыдыраган мезгилде чарбалык байланыштарды сактап калуу, ар кайсы жакта болуп калган үй-бүлөлөрдөгү адамдардын чек арадан өтүүсүн жеңилдетүү максатында түзүлгөн. Негизинен эки тараптуу өткөрүү пункттары - бул автомобилдик өткөрүү пункттары.

Мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эки тараптуу эл аралык келишимдерге ылайык мамлекеттик чек ара аркылуу өтүүнүн жөнөкөйлөштүрүлгөн тартиби белгилениши мүмкүн. Бүгүнкү күндө мындай тартип Жалал-Абад облусунун Өзбекстан менен чектешкен эки өткөрмө пунктунда – «Сейдикум» жана «Сумсар» пункттарында бар.

Көп тараптуу өткөрүү пункттары жарандыгына (букаралыгына) карабастан адамдардын, анын ичинде жарандыгы жок адамдардын жана мамлекеттик таандыктыгына карабастан транспорт каражаттарынын мамлекеттик чек арадан өтүшү үчүн, ошондой эле мамлекеттик таандыктыгына карабастан ал аркылуу жүктөрдү, товарларды жана жаныбарларды алып өтүү үчүн арналган. Негизинен транспорттун кыймылы интенсивдүү болгон өткөрүү пункттары көп тараптуу статуска ээ.

Кыргызстандын өткөрүү пункттарында контролдоонун төмөндөгү түрлөрү жүргүзүлөт:

- чек аралык,
- бажылык,
- медициналык, санитардык-карантиндик,
- фитосанитардык,
- ветеринардык,
- транспорттук,
- баңгизаттарга каршы контроль.

Мамлекеттик чек ара аркылуу өткөрүү пункттарындагы чегаралык контролдоо төмөнкүлөрдү камтыйт:

- документтерди текшерүү;
- өткөрүү пунктунан мамлекеттик чек арага чейин жана кайра коштоп жүрүү;
- транспорт каражаттарын, жүктөрдү, товарларды кароо жана тыкыр кароо;
- жеке текшерип кароо;
- өткөрүү пункттарындагы жайларды жана аймактарын кароо.

Өткөрүү пункттарында турган жеке жана юридикалык жактар өткөрүү пункттарындагы режимдин белгиленген эрежелерин сактоого милдеттүү. Өткөрүү пункттарындагы режимди бузган адамдар Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексине ылайык жоопкерчиликке тартылат.

Мамлекеттик чек арадан өтүүнүн визалык режими – жарактуу визанын негизинде кайсы мамлекеттин аймагына болбосун чет мамлекеттин жарандары кирүүгө, чыгууга, транзит менен өтүүгө, орун которуштурууга жана болууга укуктуу болгон режим. Бул шарт чет мамлекеттин аймагына кирүү шарттарына арналган эң маанилүү эл аралык-укуктук документтердин биринде жазылган. **(Бириккен Улуттар Уюмунун трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган мигранттардын кургактык, деңиз жана аба аркылуу мыйзамсыз киришине каршы Протокол, Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган).**

Ушуга окшогон кирүү/чыгуу эрежелери КР мыйзамдары менен да аныкталган (**КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы)**. Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек арасы аркылуу өткөрүү пункттарындагы режим, мамлекеттик контролду жүзөгө ашыруу үчүн гана орнотулуучу ушул пункттарга адамдардын, унаа каражаттарынын кирүү (чыгуу), аларда болуу жана чыгуу, жүктөрдү, товарларды, жаныбарларды алып кирүү жана алып чыгуу эрежелерин камтыйт. Өткөрүү пунктунун аймагы режимдик болуп саналат. Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек арасы аркылуу өткөрүү пункттарына кирүүнүн, адамдардын, транспорт каражаттарынын болушунун, жүрүүсүнүн жана андан чыгуусунун, жүктөрдү, товарларды жана жаныбарларды алып келүүнүн, алып өтүүнүн белгиленген тартибин сактабоо өткөрүү пункттарындагы режимди бузуу деп таанылат.

(КРнын 2015-жылдын 16-майындагы №98 «КР Мамлекеттик чек арасы жөнүндө» Мыйзамы).

Мамлекеттик чек араларды делимитациялоо - чектеш мамлекеттердин ортосундагы мамлекеттик чек ара сызыгын келишим менен юридикалык жол-жоболоштуруу, анын абалы топографиялык картада анын тиешелүү сыпаттамасы менен графикалык түрдө чагылдырылган, ал келишимдин курамдык бөлүгү же ага тиркеме болушу мүмкүн.

Делимитация - чектеш мамлекеттердин ортосундагы нормалдуу мамилелердин милдеттүү элементи. Бул эрежени дээрлик бардык заманбап мамлекеттер карманат.

Айрым республикалардын учурдагы мамлекеттик чек араларын өзгөртүүгө болгон дооматтарына байланыштуу делимитация маселеси постсоветтик мейкиндикте өзгөчө актуалдуулукка ээ болду. Борбордук Азия

республикаларында мамлекеттик чек араларды делимитациялоо узак тарыхка айланды. Бүгүнкү күндө Кыргызстандын Казакстан жана Өзбекстан менен болгон чек ара маселелери де-факто жана де-юре чечилди. Бирок, Кыргызстан менен Тажикстандын ортосундагы мамлекеттик чек араларды делимитациялоо көйгөйү мурдагыдай эле актуалдуу бойдон калууда. **(Закон «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы жөнүндө» КР Мыйзамы, 16-май 2015-жыл, №98).**

Мамлекеттик чек араларды демаркациялоо - чектеш мамлекеттердин ортосунда мамлекеттик чек ара өткөн жерлерди демаркациялык документтерди түзүү жолу аркылуу чек ара белгилери менен белгилөө. БУУнун эл аралык соту чек ара боюнча талаш-тартыштарды чечүүдө эл аралык практикада көп колдонулган uti possidetis принцибин колдонот, анын маңызы мамлекет көз карандысыздыкка жетишкен учурда аймактык чек араларды урматтоону камсыз кылууда турат. Жаңы мамлекеттер өз аймактарын улуттук мыйзамдар жана эл аралык келишимдер менен коргоого аракет кылышат. Чек арага же аймакка байланыштуу айрым жоболор, адатта, көз карандысыздык декларациясында, Конституцияда, чек ара жөнүндө мыйзамда, достук, коңшулаштык жана чектеш мамлекеттер менен кызматташуу жөнүндө келишимдерде ж. б. белгиленет. **(«Мамлекеттик чек араларды делимитациялоо жана демаркациялоо» Практикалык колдонмо, ЕККУ, 2017-ж.).** Мамлекеттердин пайда болуу баскычында алардын аймактары табигый чек аралар менен курчалган. Табигый чек аралар төмөнкүдөй түрлөргө бөлүнөт:

– тоо (же суу бөлгөн тилке);

– дарыя (же суу агымынын тилкеси);

– көл;

– деңиз;

– контур (чөл, токой, саз ж. б. сыяктуу табигый өзгөчөлүктөрдүн контуру боюнча өткөн тилке).

Мамлекеттик чек араны кесип өтүүчү же аны бойлоп өтүүчү жасалма объектилердин төмөнкүдөй түрлөрү бөлүнөт:

- автомобиль жана темир жолдор;
- көпүрөлөр жана башка курулуштар;
- түтүктөр;
- мелиорация жана ирригациялык объектилер;

- дамбалар.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы Кыргыз Республикасы тарабынан ратификацияланууга жаткан Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдерине ылайык белгиленет жана өзгөртүлөт. Эгерде Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдерде башкача каралбаса, Мамлекеттик чек араны белгилөө Мамлекеттик чек араларды делимитациялоону, демаркациялоону, кайра демаркациялоону өзүнө камтыйт. Эгерде Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдеринде башкача каралбаса, Мамлекеттик чек ара төмөнкүдөй белгиленет:

1) кургак жерде - мүнөздүү чектер, рельефтин багыттары же даана көрүнгөн ориентирлер боюнча (тоолуу райондордо сөзсүз тоолордун суу менен бөлүнүшү, кыркалары боюнча);

2) дарыяларда - алардын ортосу боюнча же дарыянын башкы нугунун ортосу боюнча;

3) көлмөлөрдө - Мамлекеттик чек аранын көлмөнүн жээктерине чыккан жерлерин бириктирген түз тилке боюнча;

4) суу сактагычтарда, гидротүйүндөрдө жана башка жасалма көлмөлөрдө – алар толтурулганга чейин Мамлекеттик чек ара өткөн жерлерге ылайык;

5) чек ара дарыялары аркылуу өтүүчү темир жол жана автомобиль жолдорунун көпүрөлөрүндө, плотиналарда жана башка курулмаларда - Мамлекеттик чек аранын сууда өтүшүнө карабастан, ал курулмалардын ортосу же алардын технологиялык огу боюнча. **(«Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы жөнүндө» КРнын Мыйзамы, 16-май 2015-жыл, №98).**

Мекен-карта - чет өлкөлүк жарандыгы бар мекендештерге Кыргызстанда болуу, мамлекеттик чек арадан өтүү, билим алуу, дарылануу жана жумушка орношуу тартибине тиешелүү болгон өзгөчө укуктарды берген документ. Мекен-картаны иштеп чыгуу үчүнчү өлкөлөрдө жашаган мекендештерге колдоо көрсөтүү, алардын тарыхый мекенине кайтып келүүсүнө шарт түзүү максатын көздөгөн. Мекендештин статусунун деталдарына тиешелүү бардык маселелер өзгөчө документте жазылган (Чет өлкөнүн жарандыгы бар мекендеш статусун берүү, алмаштыруу, токтотуу жана андан ажыратуу тартиби жөнүндө Жобо. **Кыргыз Республикасынын**

Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 8-октябрындагы №203 Токтомуна тиркеме//cbd.minjust.gov.kg).

Баарынан мурда, I главада пайдаланылган негизги түшүнүктөрдүн тизмеси берилет (чет өлкөнүн жарандыгы бар мекендеш статусун алуу жөнүндө өтүнүч; мекен - карта; мыйзамдуу өкүлдөр; калкты каттоо чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган ж.б. Бардыгы - 12 түшүнүк). Кийинки главаларда (2-5) документтерди кабыл алуу жана тариздөө тартиби, материалдарды кароо жана макулдашуу тартиби, чет өлкөлүк жарандык менен мекендештин статусун берүү жөнүндө өтүнүчтү кароо тартиби, Мекен - картаны берүү, алмашуу, токтотуу жана ажыратуу тартиби аныкталат.

Мекендеш статусун алган адамдарга республиканын жарандары сыяктуу эле дээрлик бирдей укуктар берилерин эске алуу керек. Бирок Мекен-картасынын ээлери үчүн белгилүү чектөөлөр киргизилет: мамлекеттик жана муниципалдык кызматта, укук коргоо органдарында жана сот тутумунда кызмат орундарын ээлөөгө, ар кандай деңгээлдеги шайлоого активдүү жана пассивдүү катышууга тыюу салынат. Мекендеш статусун алуу үчүн өтүнүчтү кароо 1,5 айдан 3,5 айга чейин созулат. Мекен-картанын баасы - 11315 сом. 2023-жылдын май айына карата чет өлкөлүк жарандыгы бар 14 мекендешибиз Мекен-картасын алышты **(КРнын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин учурдагы архиви).**

Мигранттардын акча которуулары – мигранттар тарабынан өз мекениндеги үй-бүлөлөрүнө жана досторуна жөнөтүлгөн акчалар. Мигранттардын акча которуулары көрүнүш катары бардык жерде банктык түзүмдөрдүн жардамы менен, тааныштары, туугандары ж.б. аркылуу жүзөгө ашырылат. Өнүгүп келе жаткан өлкөлөр үчүн мигранттардын акча которуулары мамлекеттик бюджетти, үй-бүлөлөрдүн бюджетин толтуруунун, өлкөнүн экономикасын колдоонун куралы болуп саналат. Биздин республика үчүн эмгек мигранттарынын акча которуулары абдан маанилүү финансылык жардам болуп эсептелет. Акыркы жылдары Кыргызстанда эмгек мигранттарынын акчалай трансферттеринин республикадагы социалдык-экономикалык кырдаалга таасиринин өсүшү байкалууда. Мигранттардын акча которуулары - бул өлкөгө чет өлкөлүк валюталардын келип түшүүсүнүн туруктуу булагы. Алар дүйнөлүк экономикалык кризистердин таасирин жумшартат. 2022-жылдын январь-декабрь айларында мекендештер өлкөгө 2 миллиард 928,2 миллион доллар которушту, бул 2021-жылга салыштырмалуу

171,96 миллион долларга көп. Акча которуулардын 97% дан ашыгы Россияга туура келет - 2 миллиард 780,2 миллион доллар. Башка мамлекеттерден Кыргызстанга 55,6 миллион доллар, АКШдан 54,9 миллион доллар которулган. (Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкынын сайты).

Мигранттын адаптациясы (латын тилинен adaptatio – көнүү, ылайыкталуу) чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам кабыл алган коомдо ийгиликтүү иштөөгө мүмкүндүк берүүчү жүрүм - турум үлгүлөрүн, социалдык ченемдерди жана баалуулуктарды, билимдерди, көндүмдөрдү өздөштүрүү процесси.

Мигранттарды адаптациялоо маселеси мигранттарды кабыл алган бардык өлкөлөр үчүн актуалдуу болуп эсептелет, бул мигранттардын кадыресе жашоосун, алардын интеграциясын камсыз кылуунун милдеттүү шарты болуп саналат.

Адаптация мигранттын расмий статусун алуу жана анын болушун мыйзамдаштыруу менен тыгыз байланыштуу. Адамдын жаңы жашоо шарттарына ыңгайлашуу процесси катары адаптация адамдын табияты кош мүнөздүү болгондой эле, эки мүнөзгө ээ. Бул бир жагынан адамдын тирүү жан катары ыңгайлашуусу, экинчи жагынан жеке инсан катары коомдук көрүнүш. Мигрант ийгиликтүү адаптацияланышы үчүн келген өлкөнүн мыйзамдары, укуктук колдоо механизмдери, маданий өзгөчөлүктөрү жана жүрүм-турум ченемдери, жумуш орундары жана бош орундар ж. б. жөнүндө туура маалымат алуусу зарыл.

Мигранттардын адаптациясы укуктук, экономикалык, маданий, социалдык адаптацияларды өзүнө камтыйт:

- укуктук адаптация, б. а. мыйзамдуу укуктук статус алуу мүмкүнчүлүгү (аймакта болууга укук берген документтерди, иштөөгө патентти ж. б. тариздөө);
- экономикалык адаптация - эмгек рыногуна кирүү, иш менен камсыз кылуу;
- маданий адаптация - өз маданиятын, динин, үрп-адаттарын сактоо мүмкүнчүлүгү болгондо тилди, маданияттын башка элементтерин үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк;
- социалдык адаптация - турак жайга, саламаттык сактоого, билим алууга ж. б. жеткиликтүү мүмкүнчүлүк.

Миграттын кабыл алуучу коомго ийгиликтүү адаптацияланышынын башкы шарты болуп келген өлкөнүн тилин билүүсү саналат. Дал ушул тилди билүү ишке орноштуруу эрежелери жөнүндө маалымат алууга мүмкүндүк берет, формалдуу эмес ишке тартуу мүмкүнчүлүгүн азайтат, жергиликтүү калк менен байланышуу мүмкүнчүлүгүн кеңейтет, мигранттын социалдык-экономикалык укуктарын ишке ашырууну камсыз кылат (кесиптик окууга, медициналык жардам алууга ж.б.). Мигрант айланасында болуп жаткан окуялар жөнүндө суроолорду бере жана жоопторду түшүнө билиши, турмуш-тиричилик аракеттерин, б.а. төлөмдөрдү, акча которууларды, сатып алууларды, коомдук транспортту колдоно билүүсү жана башка көптөгөн нерселерди өз алдынча жүзөгө ашырышы керек. Тилдик адаптация болбосо, башкача айтканда, коммуникативдик, психологиялык да, экономикалык да адаптация мүмкүн эмес.

Мигранттардын социалдык адаптациясы тилге караганда татаал. Чет өлкөлүк адам жөн гана тилди үйрөнбөстөн, өзүнүн социалдык ролдорун аткара алышы керек, жаңы коомдун ченемдерин жана эрежелерин кабыл алышы керек, анткени мигрант башка өлкөгө көчүү жөнүндө чечим кабыл алган, ал анын каада-салтын, социалдык ченемдерин кабыл алуусу керек. Толугу менен эмес, бирок негизги жана жалпы эрежелер сакталууга тийиш.

Мигранттын маданий адаптациясы ар кандай факторлордон көз каранды: улуту; жүрүм-турум стереотиптери; жергиликтүү тилди билүү; билим жана жалпы маданияттын деңгээли, жергиликтүү маданиятты кабыл алууга даярдык. Маанилүү фактор - бул коомдун мигранттарга болгон мамилеси - коом канчалык жөнөкөй жана достук мамиледе болсо, мигрант ошончолук тез көнүп кетет.

Мигранттардын укуктук сабаттуулугунун төмөн деңгээли миграциялык мыйзамдар жана анын өзгөрүүлөрү жөнүндө актуалдуу маалыматтын жоктугу, жардам сурап, биринчи кезекте өзүнүн досторуна жана тааныштарына кайрылуу адаты менен шартталган. Мигранттардын укуктук сабаттуулугунун төмөндүгү миграциялык мыйзамдар жана андагы өзгөртүүлөр тууралуу актуалдуу маалыматтын жоктугунан, жардам сурап досторуна жана тааныштарына кайрылуу адаты менен байланыштуу. Мигранттар "легалдуу эмес" статуска легалдаштыруу, андан ары ишке орноштуруу жана эмгек функцияларын жүзөгө ашыруу процессинде ээ болушат. Чет өлкөлүк жарандардын документсиз абалына көбүнчө чет өлкөлүктөргө жалган документтерди жол-жоболоштурган кара ниет ортомчулардын жана

мигранттар менен эмгек мамилелерин расмий жол-жоболоштурбаган жоопкерчиликсиз иш берүүчүлөрдүн көптүгү өбөлгө түзөт. Мындай шарттарда мигранттар социалдык багыттагы коммерциялык эмес уюмдарга көбүрөөк кайрылышат.

Мигранттардын коммерциялык эмес уюмдарга кайрылгандарынын арасында эмгек укуктарын коргоо, качкын же аргасыз жер которуучу статусун тариздөө, миграциялык мыйзамдарды сактоо, социалдык жактан колдоо алуу маселелери басымдуулук кылат.

Адаптацияга өбөлгө түзө турган факторлорду белгилей кетүү керек:

- миграциянын тиби, б.а. мигранттын жаңы өлкөгө келүүсүнүн максаты. Эгерде адам өз ыктыяры менен келсе, анда тезирээк адаптация болот. Эгерде мигрант качкын болсо, же акча жана жумуш көйгөйлөрү бар болсо, адаптация кыйыныраак болот, анткени адам стресс абалында жүрөт;

- маданий айырмачылыктар: ар бир мигранттын өзүнүн маданияты жана баалуулуктары, стереотиптердин жыйындысы, кандайдыр бир кырдаалда белгилүү бир жол менен иш алып баруу адаты бар. Өлкөлөрдүн маданияты жакын, көп эмес айырмачылыктар болгондо, мигрант тезирээк адаптация болот;

- кабыл алуучу коомдун мамилеси: адам өзү үчүн жаңы чөйрөгө көнүшү үчүн, коом ага урмат-сый менен мамиле жасап, ишенимдүү болушу керек;

- жаш курагы: мигрант өзү үчүн жаңы маданият менен канчалык эрте тааныша баштаса, ошончолук тезирээк ага киришет; ага чейин башка өлкөдө узак убакыт жашоого туура келбеген улгайган адамдарга көнүү кыйыныраак.

Балдар өзгөрүүлөргө оңой көнүшөт. Балдардын психикасы кыйла ийкемдүү. Өз элинин маданияты баланын аң-сезиминде өз изин калтырууга үлгүрө элек болот. Дайыма башка балдар менен болуу, алар менен чет тилде баарлашуу менен бала башка өлкөнүн маданиятын тез кабыл алат. Мында эки маданият аралашып кетет. Балдар өз элинин маданиятынан бир нерсе калтырышат, бир нерсе алышат. Окуулары оңой болот, анткени балдар жаңы тажрыйбаларга ачык болот. Бирок балдардын кыйынчылыктары да жетиштүү, анткени алар өз каалоосу менен эмес, ата-энелери менен бирге көчүп кетишет. **(https://migration.academic.ru, https://migranturus.com/adaptatsiya-migrantov/).**

Миграция маселелери боюнча адвокат - жеке жана юридикалык жактарга кесиптик негизде квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүчү

адам. Адвокаттар дүйнөнүн ондогон өлкөлөрүндө кеңири колдонулат. Мисалы, АКШда миграция боюнча адвокаттын иши абдан талап кылынат, анткени өлкө дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүнөн, мисалы Мексикадан келген көптөгөн мигранттарды кабыл алат. Ошондуктан адвокаттар мигранттардын көптөгөн маселелерин чечүүгө туура келет, атап айтканда, иммиграциялык эмес визаны иммиграциялык визага өзгөртүүгө жардам берет.

Адвокаттын кесиптик ишмердиги компетенттүүлүк, чынчылдык, ак ниеттүүлүк, жоопкерчилик жана купуялуулук принциптеринде түзүлөт. Чек арадан өткөн учурдан тартып ар бир чет өлкөлүк дароо миграциялык мыйзамдарга баш ийет, ал чет өлкөлүк жарандын ошол өлкөнүн кирген өлкөсүндө болушун катуу жөнгө салып, өлкөдө болуунун катуу мөөнөттөрүн жана эрежелерин белгилейт. Миграциялык мыйзамдардын бул эрежелерин бузуу ар кандай санкциялардын салынышына алып келет. Чет өлкөлүктөрдү жумушка кабыл алуунун жана бошотуунун жөнгө салынган жол-жобосун сактабаган иш берүүчүлөр да жазага тартылышат.

Ошондуктан көптөгөн чет өлкөлүк жарандарга, алардын иш берүүчүлөрүнө окшоп, көп учурда мигранттарга документтерди тариздөөдө анчалык көп жардам эмес, мамлекеттин миграциялык мыйзамдарын жетишсиз түшүнгөндүгүнө байланыштуу миграциялык маселелер боюнча кесиптик юридикалык жардам талап кылынат, ал жардамды миграциялык маселелер боюнча адвокат (миграциялык адвокат) көрсөтө алат. Миграциялык адвокат миграциялык мыйзамдардын маселелерин түшүндүрөт, административдик иштерде ишеним артуучунун кызыкчылыгын көздөөгө, соттук угууларга катышууга, адвокаттык суроо-талаптарды жөнөтүүгө, даттанууларды берүүгө укуктуу. Миграция маселелери боюнча адвокаттын консультациясы төмөнкү учурларда зарыл болот:

- миграциялык кызматка документтерди даярдоо жана берүү, чет өлкөлүк жаран тарабынан иштөөгө уруксат алуунун шарттары жана чет өлкөлүк жарандарды ишке кабыл алуунун тартиби түшүндүрүлөт;

- жашап турууга уруксат берүүдөн, каттоодон же жарандыкты ыйгаруудан баш тартылса;

- административдик укук бузуу жөнүндө протоколго же соттун чечимине даттанууда (мисалы, депортациялоо же кирүүгө тыюу салуу жөнүндө чечим чыкса);

- миграциялык текшерүүнүн жыйынтыгына, миграциялык каттоого туруунун бузулган мөөнөттөрүн калыбына келтирүүгө каршылык көрсөтүү зарылчылыгы жаралганда, өлкөдө болуу мөөнөтүн узартууда.

Миграция маселелери боюнча юрист же адвокат тандоодо төмөнкү аспектилерге көңүл буруу абзел:

- миграция маселеси боюнча юристтин иш тажрыйбасы;

- адистиги (миграциялык укук же дагы 2-3 тиешелүү укуктук чөйрөлөр – эмгек жана административдик укук);

- эсептешүүлөр жана сый акынын суммасы келишимде же макулдашууда милдеттүү түрдө чагылдырылышы керек; юристтин эмгек акысы накталай жана накталай эмес формада болушу мүмкүн, мында чек же квитанция алуу зарыл;

- юристтин иш-аракеттери жөнүндө отчёт (келишимге же макулдашууга аткарылган иш-аракеттер тууралуу сизге отчет берүү жөнүндө пункттарды кошуу ыңгайлуу);

- миграция боюнча адвокат тууралуу пикирлер. Сизге тааныш адамдар калтырган, эки жолу текшериле турган же чыныгы сот документтери менен бекемделген сын-пикирлерге гана ишенүү керек.

Миграция маселелери боюнча КРнын өкмөттүк программалары - эгемендүүлүк жылдар ичинде биздин республикада бир нече тиешелүү Программалар ишке ашырылган. Атап айтканда, бүгүнкү күндө «2021-2025-жылдарга Кыргыз Республикасынын өзгөчө статусу бар айрым чек ара аймактарынын коопсуздугун камсыздоо жана социалдык-экономикалык өнүктүрүү боюнча мамлекеттик программа» ишке ашырылууда. Кыргыз Республикасына көчүп келүүчү этникалык кыргыздарга жана кайрылмандарга көмөк көрсөтүү боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2017-2022-жылдарга карата «Кайрылман» программасы (мындан ары-Программа) ишке ашырылган. Ал «Кыргыз Республикасына көчүп келүүчү этникалык кыргыздарга берилүүчү мамлекеттик кепилдиктер жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык иштелип чыккан жана этникалык кыргыздарды Кыргыз Республикасына көчүрүү процессин тартипке келтирүүгө багытталган.

Программа этностук кыргыздарды Кыргыз Республикасынын аймагында кабыл алуу жана легалдаштыруу шарттарын түзүү боюнча мамлекеттик миграциялык саясатты ишке ашыруунун негизги чараларын

аныктайт. Тарыхый мекенине көчүп келген этникалык кыргыздар укуктук статусун аныктоого жана жарандыгын өзгөртүүгө байланыштуу кыйынчылыктарды баштан кечирүүдө, мамлекеттик кепилдиктерге: жумушка орношуу, медициналык тейлөө ж. б. жетүү мүмкүнчүлүгүн ала албай келишет. Программаны ишке ашыруу этностук кыргыздарды Кыргыз Республикасына көчүрүү процессин тартипке салууну, каттоонун, жарандыкты алуунун жана документтештирүүнүн жөнөкөйлөштүрүлгөн тартиби үчүн шарттарды түзүүнү, алардын жергиликтүү коомдоштукка социалдык-экономикалык жактан ыңгайлашуу шарттарын камсыз кылууну болжолдойт.

Этникалык кыргыздардын Кыргыз Республикасына өз ыктыяры менен көчүүсү биздин республикабыз эгемендүүлүккө ээ болгон алгачкы жылдардан тартып башталган. Андан бери 43 миңден ашуун этникалык кыргыздар Кыргыз Республикасынын жарандыгына ээ болушту.

Миграциялык контексттеги «Коопсуз өлкө» – жарандары, эреже катары, кирген өлкөнүн миграциялык мыйзамдарын бузбаган өлкө. Коопсуз өлкөлөргө жогорку өнүккөн мамлекеттер кирет, анын ичинде АКШ, Канада, Австралия, Япония, Жаңы Зеландия, Европа Бирлигинин өлкөлөрү ж. б., алардын жарандары материалдык жыргалчылыктын жогорку деңгээли, туруктуу ички саясий кырдаал, адилеттүү сот тутуму, мыйзамдын үстөмдүгү, демократиянын принциптери ж. б. камсыздалган. Ошондуктан, жарандардын өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдөн башпаанек издөөгө же мыйзамсыз статуска өтүүгө экономикалык же саясий негизи жок.

Коопсуз өлкөлөрдүн ортосунда, эреже катары, өз ара негизде визасыз кирүү режими колдонулат. Өнүгүп келе жаткан өлкөлөр, анын ичинде Кыргызстан, коопсуз өлкөлөрдүн жарандарына бир тараптуу тартипте визасыз кирүү жана келүү режимин беришет, бул эл аралык туризмдин жана ишкер байланыштардын өсүүсүнө оң таасирин тийгизет. Бирок планетанын мамлекеттеринин басымдуу бөлүгү (Африка, Жакынкы Чыгыш, Түштүк-Чыгыш, Борбордук Азия ж.б.) келип чыккан бардык кесепеттери менен «тобокел өлкөлөр » категориясына кирет. (БУУнун Башкы Ассамблеясы. Жетимиш бешинчи сессия. Коопсуздук, тартиптүү жана мыйзамдуу иммиграция боюнча глобалдык документ. Башкы катчынын баяндамасы. **2020-ж. 26-октябрь/migrationnetwork.un.org**).

Миграциялык мунапыс - мыйзамсыз жашап жана иштеп жаткан мигранттарды мыйзамдаштыруу боюнча бир жолку акцияны өткөрүү. Бул учурда, кылмыш-жаза укугу чөйрөсүнөн "мунапыс" терминин колдонуу таптакыр туура эмес болуп саналат, анткени миграциялык мунапыс кылмыш жасабаган, миграциялык мыйзамдарды гана бузган мигранттарга карата колдонулат.

Мындай мунапыс өлкөдө көптөн бери жашап, интеграцияланууга үлгүргөн жана эч кандай укук бузбаган мигранттарды мыйзамдаштырууга жардам берүү максатын көздөйт. Миграциялык мунапыс институтун ишке ашыруунун максаты коомдун жана мамлекеттин, ошондой эле мигранттардын кызыкчылыктарын канааттандыруу болуп саналат. Мамлекеттин кызыкчылыгы мигранттардын белгилүү бир категориясынын абалын мыйзамдаштыруу, аларды коомго адаптациялоо программаларын ишке ашыруу, ошондой эле убактылуу жана туруктуу мүнөздөгү белгилүү бир укуктук статуска ээ болуу менен камтылат. Мигранттардын кызыкчылыгы - өздөрүнүн укуктук статусун легалдаштыруу, иш менен камсыз болуу, жумушка патент алуу, турак жайга, саламаттык сактоого, билим алууга ж. б. мүмкүнчүлүк алуу.

Россия Федерациясы өзүнүн аймагына визасыз режимде келген ар кайсы өлкөлөрдүн (КМШ) чет өлкөлүк жарандарына мезгил-мезгили менен миграциялык мунапыс берип турат. Миграциялык мунапыс Россия Федерациясынын миграциялык мыйзамдарын байкабастыктан чет өлкөлүк жарандар тарабынан жол берилген анча-мынча бузууларды мыйзамдаштырууга багытталган. Мунапыс мигрантка коюлган депортация, чыгаруу же кирүүгө тыюу салуу сыяктуу чектөөлөрдү алып салат. Миграциялык мунапыс легалдаштыруу аракетинин мөөнөтүнө, мунапыска туш келген эмгек мигранттарынын категорияларына, мунапыс шарттарына, ошондой эле мунапыска туш келбеген мигранттардын категорияларына ээ.

Алсак, 2020 – жылы пандемияга байланыштуу Россия Федерациясынын Президентинин Жарлыгы менен миграциялык мунапыс жарыяланган - миграциялык каттоого жеңилдиктер киргизилген. Ошол учурда Россияда жүргөн чет өлкөлүк жарандар өз мамлекеттеринин чек аралары ачылган күндөн тартып РФдан чыгып кетүүгө 90 күн болгон. Андан кийин алар Россиянын аймагында болуу мөөнөтүн бузгандыгы үчүн административдик жазага тартылышы мүмкүн болгон.

Мунапыс (грек тилинен amnestia – кечирүү, унутуу) – жогорку бийлик тарабынан ишке ашырылган адамдардын белгилүү бир категориясын сот жазасынан жарым-жартылай же толук бошотуу. Мунапыс жалпы болушу мүмкүн (кылмыш-жаза мыйзамдарынын белгилүү бир беренелери боюнча соттолгон же кылмыш жоопкерчилигине тартылган бардык адамдар үчүн). Мунапыс берүү - бул гуманизм жана ырайымдуулук принцибин ишке ашыруу максатында жеке аныкталбаган адамдардын чөйрөсүнө тиешелүү болгон жана кылмыш жазасынан бошотууну караштырган, мыйзам түрүндө кабыл алынган мамлекеттик органдын актысы. **(Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 20-январындагы №7 «Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө» Мыйзамынын 1-бер.).**

Мунапыс – бул мамлекеттик бийликтин жогорку мыйзам чыгаруу органынын кылмыш жасаган адамдардын белгилүү бир категориясын кылмыш жоопкерчилигинен жана жазадан бошотуучу, дайындалган жазаны жеңилдетүүчү же жазанын кошумча түрүнөн бошотуучу актысы **(КР КЖКнын 93-бер.).**

Мунапыс жөнүндө актылар ал кабыл алынганга же күчүнө киргенге чейин жасалган жазык жактан жазалануучу жосундарга жайылтылат. Конкреттүү мунапыстын күчү жайылтылган адамдардын чөйрөсү актынын өзүндө аларды максималдуу деталдаштыруу жолу менен аныкталат (мисалы, майыптар; белгилүү категориядагы кылмыштар үчүн соттолгон же жазанын белгилүү бир түрү жана өлчөмү дайындалган адамдар ж.б.), ошондой эле мунапыс жөнүндө актыларда анын колдонулушу жайылтылбаган адамдар да саналып өтөт. Мунапыс жөнүндө акт анда көрсөтүлгөн адамдардын тагдырын жеңилдетүү үчүн милдеттүү жана сөзсүз негиз болуп саналат (кылмыш жоопкерчилигинен, жазадан бошотуу, жазанын мөөнөтүн кыскартуу ж.б.).

Миграция боюнча эл аралык уюм (МЭУ) – 1951-жылы түзүлгөн миграция жаатындагы алдыңкы өкмөттөр аралык уюм, ал БУУ менен ассоциацияланган жана өкмөттүк, өкмөттөр аралык жана өкмөттүк эмес уюмдар менен тыгыз байланышта иштейт. МЭУ миграция маселелерин коопсуз, тартиптүү жана мыйзамдуу миграция боюнча Глобалдык келишимди аткаруу менен координациялайт. МЭУнун укуктук статусу, анын максаттары жана функциялары, органдардын түзүмү жана компетенциясы, мүчө мамлекеттердин укуктары жана милдеттери, ошондой эле ишмердигинин финансылык негиздери уюмдун Уставында аныкталган (Миграция боюнча эл

аралык уюмдун Уставы. Бул текст 1987-жылдын 20-майында Советтин 55-сессиясында (№724 резолюция) кабыл алынып, 1954-жылдын 30-ноябрында күчүнө кирген, 1953-жылдын 19-октябрындагы Европалык миграция боюнча өкмөттөр аралык комитеттин (Уюмдун мурдагы аталышы) Уставына киргизилген түзөтүүлөрдү камтыйт. 30 беренеден турган Уставдын кириш сөзүндө миграция чөйрөсүндө эл аралык деңгээлде кызмат көрсөтүү көбүнчө дүйнө жүзү боюнча миграциялык агымдарды жөнгө салуу жана эң ыңгайлуу шарттарда мигранттарды адаптациялоо жана аларды кабыл алуучу өлкөнүн экономикалык жана социалдык түзүмүнө интеграциялоо үчүн талап кылынары баса белгиленет. Миграция чөйрөсүндөгү МЭУнун кызмат көрсөтүүлөрү убактылуу, кайтарымдуу жана аймак ичиндеги миграцияга карата да талап кылынышы мүмкүн. Кириш сөздө миграциянын негизги түрлөрү да баяндалат: качкындардын, жер которгон адамдардын жана өз мекенин таштап кетүүгө аргасыз болгон жана эл аралык миграциялык кызмат көрсөтүүлөргө муктаж болгон башка адамдардын миграциясын кошкондо, ошондой эле өз эмгегинин эсебинен өз алдынчалыкка жетише ала турган жана үй-бүлөлөрү менен кадыр-баркы жана өзүн-өзү сыйлоо менен жашай ала турган өлкөлөргө көчүп кетүүнү каалаган адамдардын эмиграциясына көмөктөшүү максатында мамлекеттердин жана эл аралык уюмдардын кызматташтыгын кеңейтүү зарылдыгы ж. б.

Уставдын негизги беренелеринде уюмдун максаттары жана функциялары, мамлекеттердин мүчөлүгү, башкаруу органдары, каржылоо маселелери, штаб-квартиранын жайгашкан жери, процедуралык маселелер (чечимдерди кабыл алуу ж.б.) баяндалат. Миграцияны жөнгө салуу боюнча МЭУнун ишмердүүлүгү төрт негизги багыт боюнча жүзөгө ашырылат: миграция жана өнүктүрүү, миграцияга көмөктөшүү, миграцияны жөнгө салуу жана аргасыз миграция. Бул багыттардын бардыгын камтыган МЭУнун иш-чаралары эл аралык миграциялык мыйзамдарды өнүктүрүүгө, миграциялык саясат маселелери боюнча талкууларды уюштурууга жана сунуштарды даярдоого, мигранттардын укуктарын коргоого көмөк көрсөтүүгө, миграция процесстерине байланыштуу саламаттык сактоо жана аялдардын укуктарын коргоо маселелерин чечүүгө багытталган.

МЭУнун дүйнөнүн ондогон өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргыз Республикасында өзүнүн өкүлчүлүктөрү бар. Алардын өз ара аракеттенүүсүнүн хронологиясы: 1993-жылы Кыргызстан 1999-жылы Кыргызстанда өзүнүн кеңсесин ачкан МЭУнун байкоочу мамлекеттердин

курамына кирген, ал эми 2000-жылы МЭУга толук кандуу мүчө мамлекет болуп калган. Өзүнүн ишмердүүлүк жылдарында МЭУ көптөгөн долбоорлорду ишке ашырган, мисалы, миграция, интеграция жана социалдык биримдик маселелери, миграция жана ден соолук байланышы, балдардын кооптуу миграция маселелери, кризис шарттарында калган мигранттар, адамдардын мобилдүүлүгү жана айлана-чөйрөнүн өзгөрүшүнө ыңгайлашуу ж. б. маселелер (караңыз: Дүйнөдөгү миграция жөнүндө баяндама. 2020-ж., Швейцария).

Биздин республикада МЭУ чек араларды башкарууга техникалык жардамдарды көрсөттү, өзгөчө кырдаалга даярдык көрүү, тынчтыкты орнотуу жана чыр-чатактарды болтурбоо боюнча программаларды, Борбордук Азиядагы эмгек миграциясы маселелери боюнча аймактык программаны ишке ашырды, КРда баштапкы кесиптик-техникалык билим берүү системасына көмөк көрсөтүү боюнча «Кыргызстандагы кесиптик-техникалык билим берүүнүн жакшыртылган системасына карай жол» долбоорун ишке ашырды. Мындан тышкары, МЭУ КР Министрлер Кабинетине адамдарды сатууну алдын алуу жана ага каршы күрөшүү чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясатты ишке ашырууда активдүү көмөк көрсөтөт. Кыргыз Республикасында МЭУнун колдоосу менен адамдарды сатуунун курмандыктары үчүн баш калкалоочу жайлар, анын ичинде адамдарды сатуунун курмандыктары болгон балдарды жана тобокелдик тобундагы жашы жете электерди реабилитациялоо үчүн атайын баш калкалоочу жай иштеп жатат. МЭУ ошондой эле адамдарды сатуунун курмандыктарына практикалык жардам көрсөтөт, анын ичинде алардын чет өлкөдөн кайтып келишине көмөк көрсөтөт, аларга кесипкөй медициналык, юридикалык, психологиялык жана реинтеграциялык жардам көрсөтөт. Жалпы жонунан МЭУ Кыргызстанда жалпы суммасы 33 млн. долларды түзгөн 80ден ашык долбоорду ишке ашырды **(mfa.gov.kg).**

Миграция чөйрөсүндөгү кылмыштар жана мыйзам бузуулар үчүн жаза чаралары - Эл аралык укук, атап айтканда, мигранттарды кургактык, деңиз жана аба жолдору аркылуу мыйзамсыз алып кирүүгө каршы Палермиялык протокол, миграция чөйрөсүндөгү укук бузуулар үчүн жазанын ар кандай түрлөрүн карайт. Ошондуктан дүйнө мамлекеттери улуттук коопсуздуктун жана эл аралык укуктун жеке кызыкчылыктарынан улам бул чөйрөдө улуттук мыйзамдарга санкцияларды киргизишкен.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында миграция чөйрөсүндөгү укук бузуулар үчүн жазалардын ар кандай түрлөрү белгиленген – айып пулдан тартып мүлкүн конфискациялоо менен эркиндигинен ажыратууга чейин. Мисалга алсак, КРнын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 431-беренесине ылайык төмөнкүлөргө 55 эсептик көрсөткүчтөгү айып пул салуу каралган:

- чет өлкөлүк жарандардын Кыргыз Республикасында жүрүү же болбосо жашоо тартибин бузгандыгы үчүн;

- Кыргыз Республикасында эмгек ишин жүзөгө ашыруу тартибин бузгандыгы үчүн.

Тышкы миграция чөйрөсүндөгү укук бузууларды жоюу жөнүндө ыйгарым укуктуу органдын жазма буйругун ал тапшырылган учурдан тартып 30 күндүн ичинде аткарбаган учурда, чет өлкөлүк жарандардын Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарылышына алып келет. Мындан тышкары, чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам кылмыш үчүн жазасын өтөгөндөн кийин, күчүнө кирген эл аралык келишимдерде каралган тартипте Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарылат (КРнын Кылмыш-жаза кодексинин 70-бер.).

Чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды жүрүүнүн белгиленген тартибин бузгандыгы үчүн чакыргандарга же кабыл алгандарга бир кыйла ири өлчөмдөгү айып каралган: жеке жактарга 10дон 30га чейин эсептик көрсөткүч, юридикалык жактарга - 50дөн 130га чейин эсептик көрсөткүч өлчөмүндө айып салынат (КРнын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 430-бер.).

Чет өлкөлүк жумушчу күчтү Кыргыз Республикасына тартуу жана пайдалануу эрежелерин бузугандыгы үчүн, жеке жактарга 200 эсептик көрсөткүч, юридикалык жактарга 650 эсептик көрсөткүч өлчөмүндө айып пул салууга алып келет (КРнын Укук бузуулар жөнүндө кодексинин 93-бер.).

Мыйзамсыз миграцияны уюштурган, мигранттарды мыйзамсыз алып келүүнү же алып чыгууну уюштурган адамдар кылмыш жоопкерчилигине тартылат, (КРнын Кылмыш-жаза кодексинин 168-бер.) - үч жылга чейинки мөөнөткө белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу менен жана мүлкүн конфискациялоо менен үч жылдан сегиз жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

Адам сатып кандыгы үчүн кылмыштын квалификациялык белгилерине жараша мүлкүн конфискациялоо менен үч жылдан 11 жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу каралган (КРнын Кылмыш-жаза

кодексинин 166-бер.). Бул учурда адамдарды сатуу деп аларды эксплуатациялоо максатында коркутуу, күч колдонуу же мажбурлоонун башка түрлөрү, шантаж, уурдоо, алдамчылык, алдоо жолу менен жалдоо, ташуу, жашыруу түшүнүлөт.

Миграция чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар – дүйнөнүн бардык өлкөлөрүндө ички жана тышкы миграцияны контролдоо жана ишке ашыруу боюнча мамлекеттик органдар иштейт: чек ара, иммиграция жана бажы кызматтары, ички иштер органдары жана коопсуздук органдары, тышкы саясатты ишке ашыруу боюнча, калкты каттоо боюнча органдар ж. б. (Бириккен Улуттар Уюмунун трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясын толуктаган мигранттарды кургак, деңиз жана аба аркылуу мыйзамсыз ташып кирүүгө каршы Протокол. Генералдык Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы №55/25 резолюциясы менен кабыл алынган). Бул Протоколдун мазмунунда эл аралык укук дал ушул мамлекеттик органдарга мамлекеттик чек араларды контролдоону жана коргоону жүзөгө ашыруу жана жалпысынан миграциялык процесстерди (ички жана тышкы) контролдоо милдетин жүктөй тургандыгы белгиленген. Биздин республикада миграция жаатындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар болуп төмөнкүлөр саналат:

- Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги, башка функциялардан тышкары:

- Кыргыз Республикасынын бирдиктүү мамлекеттик миграциялык саясатынын чараларын иштеп чыгат жана ишке ашырат;

- Кыргыз Республикасынын ички эмгек рыногунун кызыкчылыктарын эске алуу менен чет өлкөлүк жумушчу күчтү тартуу процесстерин жөнгө салат;

- иммигранттардын – этностук кыргыздардын жана кайрылмандардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылуу боюнча чараларды көрөт;

- адамдарды сатууну алдын алуу жана ага каршы күрөшүү, ошондой эле адамдарды сатуунун курмандыктарын коргоо боюнча чараларды иштеп чыгат жана ишке ашырат;

- иммигранттарга – этностук кыргыздарга жана кайрылмандарга көмөк көрсөтүү боюнча мамлекеттик программаларды ишке ашырууну камсыз кылат;

- Кыргыз Республикасында качкын деп таануу жөнүндө өтүнүчтөрдү каттоону жүргүзөт жана Кыргыз Республикасынын качкындар чөйрөсүндөгү мыйзамдарында, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык күчүнө кирген эл аралык келишимдерде белгиленген тартипте качкын статусун берүү жөнүндө чечимдерди кабыл алат;

- баш калкалоочу жай издеген адамдардын жана качкындардын, кайрылмандардын жана КРда иштөөгө уруксаты бар чет өлкөлүк жарандардын эсебин жүргүзөт;

- Кыргыз Республикасында адамдарды сатууну алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жаатындагы мамлекеттик саясаттын негиздерин иштеп чыгат;

- Кыргыз Республикасынын миграция чөйрөсүндөгү мыйзамдарында белгиленген тартипте Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жерде каза болгон республиканын жарандарынын сөөгүн мекенине жеткирүү боюнча чыгымдарды компенсациялайт.

(кененирээк караңыз - КР Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 15-ноябрындагы №252 токтому. Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги жөнүндө жобо. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 22-июлундагы №392, 2023-жылдын 21-январындагы, №27, 2023-жылдын 13-июнундагы №296 токтомдорунун редакциясында.

- Чек ара кызматы - мамлекеттик чек араны кайтаруу жана коргоо, чек аралык контролду жүзөгө ашыруу, мамлекеттик чек ара режимин бузууларды, Кыргыз Республикасынын эгемендигине жана аймактык бүтүндүгүнө кол салууларды алдын алуу жана бөгөт коюу үчүн арналган аткаруу бийлигинин системасындагы бирдиктүү мамлекеттик орган **(кененирээк караңыз: "Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматы жөнүндө" КРнын 1999-жылдын 19-мартындагы №28 Мыйзамы, КРнын 2011-жылдын 22-декабрындагы №249 Мыйзамынын редакциясында);**

- Улуттук коопсуздук боюнча мамлекеттик комитет – УКМКнын негизги милдеттери Кыргыз Республикасынын конституциялык түзүлүшүн, эгемендүүлүгүн жана аймактык бүтүндүгүн коргоо, чалгындоо жана контрчалгындоо ишин уюштуруу жана жүзөгө ашыруудан тышкары уюшкан кылмыштуулукту жана коррупцияны, баңги каражаттарын, психотроптук заттарды, алардын прекурсорлорун жана аналогдорун мыйзамсыз жүгүртүүнү, башка кылмыштарды, анын ичинде миграция чөйрөсүндөгү кылмыштарды алдын алууда, табууда жана бөгөт коюуда, Кыргыз Республикасынын

мыйзамдары менен улуттук коопсуздук органдарынын карамагына киргизилген сотко чейинки өндүрүштү жүргүзүүдө турат **(кененирээк караңыз: “Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук органдары жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2022-жылдын 5-июлундагы №57 Мыйзамы);**

- Ички иштер министрлиги (КР ИИМ КИББнын түзүмүндө адамдарды сатууга каршы күрөшүү боюнча бөлүк бар; Экстремизмге жана мыйзамсыз миграцияга каршы аракеттенүү боюнча кызмат (ЭММКАК) - Кыргыз Республикасынын ИИО – коомдук тартипти, инсандын жана коомдун коопсуздугун камсыз кылуу жана кылмыштуулукка каршы күрөшүү боюнча аткаруучу-тескөөчү функцияларды жүзөгө ашыруучу мамлекеттик куралдуу укук коргоо органы. ИИОнун негизги милдеттери болуп төмөндөгүлөр эсептелет:

- коомдук тартипти, инсандын жана коомдун коопсуздугун камсыз кылуу;

- кылмыштуулукка каршы күрөшүү;

- компетенциясынын чегинде укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча өндүрүштү жүргүзүү жана жазаларды аткаруу;

Ички иштер органдары (кызматкерлери) өз компетенциясынын чегинде төмөндөгүлөргө милдеттүү:

1) инсандын жана коомдун коопсуздугун жана коргоону, ошондой эле коомдук тартипти камсыз кылууга;

2) кылмыштарды жана укук бузууларды аныктоого, алдын алууга, бөгөт коюуга жана бетин ачууга, алар жөнүндө келип түшкөн маалыматтарды Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарында жана Кыргыз Республикасынын укук бузуулар чөйрөсүндөгү мыйзамдарында белгиленген тартипте каттоого;

3) Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза-процессуалдык мыйзамдарына ылайык кылмыш иштери боюнча сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашырууга;

4) кылмыштарды жасаган, сотко чейинки өндүрүш органдарынан жана соттон жашырынып жүргөн, жазыктык жазаны өтөөдөн качып жүргөн, дайынсыз жоголгон адамдарды, ошондой эле издеп табуу ички иштер органдарына жүктөлгөн башка адамдарды издеп табууга;

5) чет өлкөлүк жарандардын, жарандыгы жок адамдардын, анын ичинде качкындардын тышкы миграция чөйрөсүндөгү мыйзамдарды сакташын контролдоого;

6) жарандык, тышкы миграция, келүү жана кетүү жөнүндө, чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын укуктук абалынын маселелери боюнча Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын аткарууга (кененирээк караңыз: "Кыргыз Республикасынын Ички иштер органдары жөнүндө" Кыргыз Республикасынын 1994-жылдын 11-январындагы № 1360-XII Мыйзамы (2023-жылдын 15-февралындагы №27 акыркы редакциясында);

- Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлиги – дипломатиялык кызматтын бирдиктүү тутумуна башчылык кылуучу, Кыргыз Республикасынын бирдиктүү тышкы саясатын жүргүзүү максатында тышкы иштер чөйрөсүндө жана тышкы саясий чөйрөдө мамлекеттик саясатты ишке ашыруу жана башкаруу боюнча иш аракетти, тышкы саясий чечимдерди иштеп чыгууда, кабыл алууда жана жүзөгө ашырууда Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарын координациялоону жана алардын өз ара аракеттенүүлөрүн ишке ашыруучу аткаруу бийлигинин органы болуп саналат. Министрлик, анын чет өлкөлөрдөгү дипломатиялык өкүлчүлүктөрү жана консулдук мекемелери, Кыргыз Республикасынын эл аралык уюмдардын алдындагы туруктуу өкүлчүлүктөрү жана Кыргыз Республикасынын визалык пункттары, Министрликтин алдындагы органдар, Министрликтин Кыргыз Республикасынын административдик-аймактык бирдиктериндеги өкүлчүлүктөрү жана Министрликтин ведомстволук уюмдары чет өлкөлөрдө эмгектенип жүргөн республиканын жарандарынын - мигранттарынын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо боюнча милдеттерди аткарат.

Ушул максаттарда \министрлик төмөндөгү функцияларды аткарат:

- Кыргыз Республикасынын чет өлкөлөрдө жашаган кыргыз диаспоралары жана мекендештер менен байланыштарын жана карым-катнаштарын өнүктүрүүгө жана сактоого көмөк көрсөтөт;

- өзүнүн компетенциясынын чегинде чет мамлекеттер жана эл аралык уюмдар менен миграциялык, маданий жана башка байланыштар сыяктуу чөйрөлөрдө Министрлер Кабинетинин саясатын жана иш-чараларын иштеп чыгууга жана ишке ашырууга катышат;

- Кыргыз Республикасынын мамлекеттик миграциялык саясатын ишке ашырууга, анын ичинде тиешелүү мамлекеттик органдар тарабынан

мыйзамсыз миграцияны алдын алуу жана бөгөт коюу жана миграциялык контролду уюштуруу боюнча чараларды иштеп чыгууга жана ишке ашырууга өз компетенциясынын чегинде катышуу жолу менен көмөк көрсөтөт;

- Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын долбоорунун эл аралык укуктун ченемдерине шайкеш келүүсүнө укуктук экспертиза жүргүзөт;

- Кыргыз Республикасында адамдарды мыйзамсыз чыгарып кетүү жана сатуу менен байланышкан жосундарды натыйжалуу териштирүү максатында, жалпыга маалымдоо каражаттарында кеңири чагылдыруу менен укук коргоо органдарына көмөк көрсөтүү боюнча мыйзамдык жана башка чараларды көрүүгө карата тийиштүү мамлекеттик органдарга сунуш киргизет;

- чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын, ошондой эле алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык аларга иммигрант макамын берүү жөнүндө өтүнүчтөрү боюнча чечимдерди кабыл алууга катышат ж.б. (кененирээк караңыз: Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлиги жөнүндө жобо. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 20-февралындагы №113 токтому менен бекитилген. КР Өкмөтүнүн 2023-жылдын 1-февралындагы №44 токтомунун редакциясында).

Миграциология - илимий тармак, анын изилдөө объектиси социалдык-экономикалык мамилелер менен шартталган калктын миграциялык кыймылы болуп саналат. Миграциологиянын предмети - калктын эмиграциясы жана иммиграциясы. Бул процесстерди изилдөө төмөнкүдөй тиешелүү социалдык дисциплиналардын методдору жана маалыматтары аркылуу жүргүзүлөт: демография, социология, миграциялык статистика, психология, калктын статистикасы, экономика, калктын географиясы. Алардын ар биринде миграциянын ар кандай формаларын, анын ичинде миграциянын социалдык-экономикалык жана психологиялык мотивдерин, миграциялык артыкчылыктарды, миграциялык күтүүлөрдү жана башкаларды изилдөө боюнча жакшы иштелип чыккан теория жана практика бар. Бирок өз убагында социалдык дисциплиналардын бардык мыкты жетишкендиктерин камтыган жаңы илимий дисциплинаны түзүү зарылдыгы пайда болду, ал салт боюнча миграциянын конкреттүү маселелери менен алектенет, аларга синтетикалык мамилени өнүктүрүү жөнүндө көп кабатырланбастан, башкача айтканда, мурда табигый жана так илимдерде, мисалы, физикалык химия ж. б.

колдонула баштаган дисциплиналар аралык мамилени иштеп чыгуу туура келет.

Миграциология өзүнүн өнүгүшүндө бир нече этаптардан өттү (**караңыз: Савоскул М. С. Россияда миграциологиянын калыптануусу жана өнүгүүсү: дисциплиналар аралык изилдөөлөрдүн тажрыйбасы//Регионалдык изилдөөлөр № 5 (46), 2014**). Миграциологиянын негизги милдеттери миграциянын учурдагы түрлөрүн классификациялоо болуп саналат:

- учурдагы миграциялык агымдарды жана ага байланыштуу экономикалык, укуктук жана социалдык көйгөйлөрдү аныктоо;

- миграциянын негизги факторлорун жана себептерин аныктоо;

- глобалдык, улуттук жана региондук деңгээлде миграцияны эсепке алуу жана жөнгө салуу ыкмаларын иштеп чыгуу жана өркүндөтүү (Академиядагы сөздүктөр жана энциклопедиялар. Миграциология//**dic.academic.ru)**.

Илимий дисциплина катары миграциологиянын маанилүү милдеттеринин бири – жогорку квалификациялуу кадрларды максаттуу даярдоо, алсак, бүгүнкү күндө миграциялык маселелердин курчушунун контекстинде жана дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө жана региондорунда миграциялык маселелерди сабаттуу жана квалификациялуу башкаруу зарылдыгында ушунчалык маанилүү (алардын өзгөчө актуалдуулугу качкындардын көп санын кабыл алган өлкөлөр катары Евросоюз өлкөлөрү жана АКШ үчүн, анын ичинде постсоветтик мамлекеттер үчүн). Бүгүнкү күндө Россияда миграциология ар кандай жогорку окуу жайларда, анын ичинде ММЭМИде (МГИМО) (демографиялык жана миграциялык саясат кафедрасы) окутулат. Россия Федерациясынын Улуттук аттестациялык комиссиясында миграциология 22.00.03 - экономикалык социология жана демография жана 25.00.24 - экономикалык, социалдык жана саясий география багытына кирет. Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын маалыматы боюнча Кыргызстанда «миграциология» адистиги жок (**vak.kg**).

Миграциялык кризис - мигранттардын агымы, негизинен, мыйзамсыз, үчүнчү өлкөлөрдөн, негизинен өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдөн качкындарды жана башка категориядагы мигранттарды мажбурлап кабыл алган өлкөлөрдүн финансылык, материалдык, турак жай, эмгек рыногу жана башка

мүмкүнчүлүктөрүнөн ашып кеткен кырдаал. Акыркы жылдардагы миграциялык кризис Европа өлкөлөрү үчүн мүнөздүү көрүнүш, мисалы, Европа Биримдигине мүчө мамлекеттердин басымдуу бөлүгү, алар Түндүк (Тунис, Алжир, Марокко, Ливия, Египет) жана Субсахаралык Африкадан (Сенегал, Нигерия, Ангола, Камерун, Кения ж.б.), Түштүк жана Түштүк-Чыгыш Азиядан (Пакистан, Шри-Ланка), Жакынкы Чыгыштан (Сирия, Палестина, Ирак ж. б.) жана дүйнөнүн башка аймактарынан мыйзамсыз мигранттардын тобун кабыл алууга аргасыз болушат. Мыйзамсыз миграциянын негизги маршруттары Жер Ортолук деңизи (бардыгынан коркунучтуу багыт) аркылуу Испанияга, Италияга, Францияга, Португалияга жана башка Европа өлкөлөрүнө өтөт; башка маршрут Түркиядан грек аралдарына (Лесбос, Родос ж.б.), андан кийин материктик Грецияга жана андан ары Словения, Черногория, Сербия аркылуу Евробиримдиктин өнүккөн мамлекеттерине алып барат. Мыйзамсыз миграциянын башка маршруттары да бар, мисалы, түндүк тараптан - Россия, Беларусия аркылуу, андан кийин Чыгыш жана Батыш Европага. Акыркы жылдары мыйзамсыз иммигранттар Европа мамлекеттеринин материгинен Ла-Манш аркылуу Британ аралдарына жолду өздөштүрүп жатышат. Европанын кабыл алуучу өлкөлөрү биринчи кезекте эң бакубат өлкөлөргө - Германияга, Швецияга, Францияга, Улуу Британияга жана башкаларга кирүүгө умтулган мыйзамсыз иммигранттардын адилетсиз жайгаштырылышына нааразы. Мыйзамсыз миграциянын кеңири кулач жайышынын далилин Италиянын Лампедуза аралындагы окуя айтып турат, ал жерде мамлекеттик кемелер же ар кандай европалык БӨУлар тарабынан ижарага алынган же сатылып алынган кемелер, анын ичинде «Ocean Viking» кемеси менен жүргүзүлгөн издөө-куткаруу иштеринин натыйжасында куткарылган мигранттар жык-жыйма.

Евробиримдикте Дублин келишими II деп аталган мигранттарды адилеттүү кабыл алуу жана жайгаштыруу механизми иштебей жатат. Баса, Европанын айрым мамлекеттери (мисалы, Венгрия, Балтика өлкөлөрү) Евробиримдиктин квотасынын негизинде мыйзамсыз мигранттарды кабыл алуудан баш тартууда. Евробиримдиктин тышкы чек араларында көзөмөлдөө боюнча атайын түзүлгөн Европалык Агенттик көйгөйдү чечүүгө анча жардам бербейт. Учурда Евробиримдиктин саясий күн тартибинде башпаанек системасын реформалоо маселеси бар экени бекеринен эмес. Атап айтканда, баш калкалоо өтүнүчүн кароо жол-жобосун тездетүү, өз өтүнүчүнөн баш тарткан мыйзамсыз мигранттарды репатриациялоо жол-жобосун күчөтүү,

бүгүнкү күндө кирешелүүлүгү боюнча курал-жарактарды жана дары-дармектерди мыйзамсыз жүгүртүүдөн кем эмес болгон мыйзамсыз миграцияны уюштуруучуларга карата жазалоо саясатын күчөтүү маселеси каралууда.

Соңку жылдары Европага мыйзамсыз миграциянын агымын токтотууда Евробиримдик менен Түркиянын ортосундагы белгилүү келишим маанилүү роль ойногон, ал Евробиримдиктин акчасына (болжол менен 5 млрд. евро) өз аймагында качкындар үчүн убактылуу пункттарды уюштурган. 2023-жылдын июлунда бир нече жумалык интенсивдүү сүйлөшүүлөрдөн кийин Евробиримдик Тунис менен миграциядан экономикалык кызматташтыкка чейинки темаларды камтыган меморандумга кол койгон. Еврокомиссиянын төрагасы Урсула фон дер Ляйен, Тунистин президенти Каис Саид, Италиянын өкмөт башчысы Джордж Мелони жана Нидерландиянын премьер-министри Марк Рютте мыйзамсыз мигранттардын көйгөйлөрүн биргелешип чечүүгө макулдашышты. Тунис Ливия менен бирге Европанын жээктерине жетүүнү каалаган адамдар үчүн өзү негизги дарбаза экени белгилүү. Бул мигранттардын айрымдары өлкөнүн репрессиялык саясатынан баш калкалап качкан Тунистин жарандары болсо, башкалары Египет, Кот-д’Ивуар, Сирия, Ооганстан, Пакистан жана Бангладеш сыяктуу алыскы жерлерден келишет. Ошентип, миграция Меморандумдун негизги элементи болуп саналат. Алгач аткезчиликке каршы күрөшүү, чек арадагы көзөмөлдү күчөтүү жана баш калкалоо арызы четке кагылган адамдардын кайтып келишин тездетүү үчүн 105 миллион евро бөлүү каралууда. Туниске издөө-куткаруу кайыктары, джиптер, жана кайгуул жүргүзүүчү техниканын башка түрлөрү берилген. Албетте, бул көрүлгөн чаралар Евробиримдикке кандайдыр бир деңгээлде миграция көйгөйлөрүн чечүүгө жардам берет. Бирок, дагы бир жолу баса белгилей кетчү нерсе: Европа башпаанек көйгөйлөрүн узак мөөнөттүү чечүү жолдорун издеп жатат.

Мыйзамсыз миграция маселеси АКШда курч бойдон турат, алар аны ар кандай жолдор менен чечүүгө аракет кылышат, анын ичинде Мексика менен чек арада коргоо дубалдарын тургузуу; иммиграциялык мунапыс берүү ж.б. Биздин пикирибиз боюнча, Россия миграциялык кризис абалында эмес, бирок мигранттарды кабыл алуу боюнча АКШдан кийин экинчи орунда турат, алардын негизги массасын Борбордук Азия республикаларынан, анын ичинде Кыргызстандан барган гастарбайтерлер түзөт.

Мыйзамсыз миграция: түшүнүктүн жана форманын аныктамасы – бул миграциялык мыйзамдарды бузуу менен өлкөгө кирүү, келүү, жер которуу, жумушка орношуу, чыгуу, ошондой эле анын аймагы аркылуу транзит. Мыйзамсыз миграциянын коркунучтарын жана тобокелдиктерин эске алып, БУУ 2000-жылы атайын документ кабыл алган. (Бириккен Улуттар Уюмунун трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган мигранттардын кургактык, деңиз жана аба аркылуу мыйзамсыз киришине каршы Протокол). Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган.

Дүйнө өлкөлөрүнүн басымдуу көпчүлүгүндө мыйзамсыз миграция - бул оордотуучу жагдайлар болгон учурда (ар кандай коштоочу кылмыштарды жасоо) катаал санкцияларды караган кылмыш-жаза жосуну. Мыйзамсыз миграциянын себептери болуп экономикалык теңсиздик, жакырчылыктын күчөшү, айлана-чөйрөнүн шарттарынын начарлашы, адам укуктарынын бузулушу, тынчтыктын жана коопсуздуктун жоктугу саналат. Бүгүнкү күндө мыйзамсыз миграциянын төмөнкүдөй түрлөрү бар:

- уюшкан жана уюшулбаган (стихиялуу);
- жеке жана тобу менен;

Мыйзамсыз миграция жасалма (жарым-жартылай же толугу менен) документтердин жардамы менен көзөмөл өткөрүү пункттары аркылуу, чек ара көзөмөл пункттарынан тышкары, мамлекеттик чек араны корголбогон участоктор аркылуу кесип өтүүнүн, кирген өлкөнүн аймагында мыйзамдуу болуу мөөнөттөрүн бузуунун, транзиттик өтүү эрежелерин бузуунун ж. б. натыйжасында жүзөгө ашырылышы мүмкүн. Кыргызстанда да ар кандай түрдөгү мыйзамсыз миграция көйгөйү бар. Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинде Экстремизмге жана мыйзамсыз миграцияга каршы аракеттенүү боюнча (ЭММАКК) атайын бөлүм бул багытта иш алып барат. Үстүбүздөгү жылдын 13-мартынан 17-мартына чейин аталган бөлүм мыйзамсыз миграцияга каршы аракеттенүү, миграциялык мыйзамдарды бузууларды аныктоо жана ага бөгөт коюу максатында кезектеги ыкчам-алдын алуу иш-чараларын өткөрдү. **(КР ИИМдин Маалымат порталы).**

– Н –

Нике курагында никеге турууга макулдук берүү жана никени каттоо жөнүндө Конвенция - Конвенциянын кириш сөзүндө БУУнун Уставынын талаптарына ылайык расасына, жынысына, тилине жана динине айырмаланбастан бардыгы үчүн адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин жалпы урматтоо жана сактоо, ошондой эле жашы жеткен эркектер менен аялдардын расасына, улутуна же динине карата эч кандай чектөөлөрсүз никеге турууга жана үй-бүлө курууга укугу жөнүндө Жалпы декларациянын жоболорун кубаттоо баса белгиленет, мында алар никеде турган мезгилде жана аны бузган учурда никеге турууга карата бирдей укуктардан пайдаланышат. Конвенцияда белгиленгендей, никеге туруп жаткан эки тараптын тең эркин жана толук макулдугу менен гана нике түзүлүшү мүмкүн.

Ошондой эле кириш сөздө БУУга мүчө мамлекеттерге, анын ичинде көз карандысыздыкка жеткенге чейин өзүн-өзү башкарбаган жана камкордукка алынган аймактарды башкаруу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алган мамлекеттерге, жубай тандоонун толук эркиндигин, балдардын никесин толугу менен жоюуну жана кыздар жыныстык жактан жетилгенге чейин түзүлгөн алдын ала келишимдерди камсыз кылуу жолу менен мындай каада-салттарды, эскирген мыйзамдарды жана практикаларды жокко чыгарууга бардык тиешелүү чараларды көрүүгө, аларды никеге туруу жөнүндө алдын ала, бардык никелер каттала турган жарандык абалдын актыларынын реестрин же башка реестрди киргизүүгө коюлган талаптар белгиленген. БУУга мүчө мамлекеттер төмөнкүлөр жөнүндө макулдашышты:

1-берене.

1. Эки тараптын толук жана эркин макулдугусуз никеге турууга жол берилбейт, ал никеге турууга укугу бар бийлик өкүлүнүн катышуусу менен жана күбөлөрдүн катышуусу менен мыйзамга ылайык алар тарабынан жеке билдирилүүгө тийиш.

2. Ушул березенин 1-пунктунун жоболоруна карабастан, эгерде бийликтин тиешелүү компетенттүү өкүлү өзгөчө жагдайлар бар экенине жана бул тарап кандайдыр бир компетенттүү бийлик өкүлүнүн алдында жана мыйзамда каралган тартипте макулдугун билдиргенине жана аны алууга макул болбогонуна ынанса, Тараптардын биринин катышуусу талап кылынбайт.

2-берене.

Ушул Конвенцияга катышкан мамлекеттер тарабынан нике курагынын минимумун белгилөөчү мыйзам актылары чыгарылат. Белгиленген куракка жете элек адам менен никеге туруууга жол берилбейт, буга компетенттүү бийлик органы никеге туруп жаткан тараптардын кызыкчылыгында олуттуу себептер боюнча бул эрежеден четтетүүгө уруксат берген учурлар кирбейт.

3-берене.

Бардык никелер компетенттүү орган тарабынан тиешелүү расмий реестрде катталат. Конвенциянын кийинки беренелери БУУга мүчө мамлекеттердин ушул Конвенцияга кол коюусу, аны ратификациялоо, каттоо, депонирлөө жана күчүнө кирүү маселелерине арналган.

– О –

Оозеки портрет - сырткы келбетинин белгилери боюнча идентификациялоо максатында адамдын сырткы көрүнүшүн сүрөттөөнүн криминалисттик ыкмасы.

Биринчи жолу XIX кылымдын 80-жылдарынын биринчи жарымында француз криминалисти Альфонс Бертильон тарабынан иштелип чыккан. Андан кийин криминалистиканын негиздөөчүлөрүнүн бири, немис жана швейцариялык сот эксперти Родольф Рейс тарабынан өркүндөтүлүп, жөнөкөйлөштүрүлгөн. Бул метод тергөө жана ыкчам-иликтөө практикасында колдонулат, мисалы, инсандыгын каттоо жана идентификациялоо, жашырынып жүргөн кылмышкерлерди жана дайынсыз жоголгон адамдарды издөө, тирүү адамдарды жана өлүктөрдү таануу. Адамдын сырткы көрүнүшүнүн белгилерин иреттүү, системалаштырып сыпаттоо анатомия жана антропология маалыматтарына негизделген бирдейлештирилген терминологияны колдонуу менен жүргүзүлөт. Сыпаттама төмөнкү негизги эрежелерге ылайык жүргүзүлөт:

- сыпаттама жогорудан ылдыйга, жалпыдан конкреттүүгө чейин ырааттуу жүргүзүлөт;

- сыпаттама максималдуу толуктук жана ар тараптуулук менен жүзөгө ашырылат;

- адамдын сырткы көрүнүшү (жана анын айрым элементтери) формасы, чоңдугу, абалы, саны, түсү ж. б. сыяктуу ар кандай критерийлер боюнча мүнөздөлөт.;

- адамдын башы эң көрүнүктүү жана эсте каларлык элемент катары анфас жана профилде сүрөттөлөт;

- адамдын сырткы көрүнүшүнүн белгилерин анатомиялык (бою, дене түзүлүшү, бет түзүлүшү ж. б.) жана функционалдык (басуусу, турпаты, мимикасы, жестикуляциясы ж. б.) деп бөлүшөт;
- өзгөчө белгилери, патологиялык формалары (аномалиялары) эске алынат (аксоо, тубаса тактар, татуировкалар, тырыктар ж.б.).

"Орбитадагы качкындар" - качкындардын башпаанек алууга мүмкүнчүлүгү жок болуп, ошондуктан бир өлкөдөн экинчи өлкөгө көчүп кетүүгө аргасыз болгон кырдаал. Бул бир жагынан дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө качкын статусун аныктоонун өтө татаал жана узак жол-жобосу менен шартталган, ал кээде жумаларга, ал тургай айларга созулат **(glosbe.com).** Бириккен Улуттар Уюмунун Качкындар боюнча Жогорку Комиссарлыгынын Башкармалыгы (БУУ КЖКБ) мүчө мамлекеттерди "орбитадагы качкындар" феноменин азайтуу үчүн бардык мүмкүн болгон чараларды көрүүгө бир нече жолу чакырды.

Европалык структуралар (Евробирликтин адам укуктары боюнча агенттиги, адамд укуктары боюнча Европа Кеңеши жана Европалык соту) да бул маселени тез арада чечүүнү жакташат. Бирок ал айрыкча африкалыктар, Жакынкы Чыгыш өлкөлөрүнүн жашоочулары ж. б. үчүн дагы деле актуалдуу бойдон калууда. **(Европанын башпаанек, чек ара жана иммиграция мыйзамдары боюнча маалымдама. Экинчи басылышы, 2014-ж. Европа Бирлигинин негизги укуктар боюнча Агенттиги; Европа Кеңеши; Адам укуктары боюнча Европа соту. http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders).**

– П –

Палермиялык Протоколдор – БУУнун 2000-жылдагы "Трансчек аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы аракеттенүү жөнүндө" Конвенциясына тиркеме. Алардын биринчиси (кириш сөз жана 25 берене) легалдуу эмес миграция менен күрөшүүгө арналган. Протоколдо ал Конвенцияны толуктап турат деп констатацияланат жана аны менен биргеликте чечмеленет.

Протоколдун максаттары мигранттарды мыйзамсыз ташууну алдын алууда жана алар менен күрөшүүдө, ошондой эле мыйзамсыз ташылган мигранттардын укуктарын коргоону камсыз кылууда мүчө мамлекеттердин бул максаттарга жетүүсүн сыйлоодо турат. Протокол бир катар маанилүү терминдерди камтыйт (мигранттарды мыйзамсыз ташуу, кирүүгө-чыгууга

«жасалма документ», «кеме»). Протокол ар бир мүчө мамлекетти атайылап жана түз же кыйыр түрдө финансылык же башка материалдык пайда алуу максатында жасалган конкреттүү жосундарды (мигранттарды мыйзамсыз ташуу, жасалма документтерди даярдоо ж.б.) криминалдаштыруу үчүн мыйзамдык жана башка чараларды кабыл алууга милдеттендирет. Протокол мигранттарды деңиз аркылуу мыйзамсыз ташууга каршы аракеттердин чараларын да карайт. Тактап айтканда, мигранттарды легалдуу эмес ташууда маанилүү негиздер бар болгон учурда, мамлекет тарабынан ыйгарым укуктуу болгон адамдар кемеге түшүп, кароону ж.б. жүргүзө алышат. Протоколдо легалдуу эмес миграция менен күрөшүү боюнча башка чаралар, анын ичинде жол жүрүү документтеринин ишенимдүүлүгүн жогорулатуу, чек ара чараларын күчөтүү жана башкалар баяндалат. Протоколдун бир нече беренелери мүчө мамлекеттердин кызматташтыгы, миграциялык жана башка кызматтардын кадрларын даярдоо, мигранттарга жардам берүү чаралары, мыйзамсыз ташылган мигранттарды кайтаруу, мамлекеттер ортосундагы талаш-тартыштарды жөнгө салуу, ратификациялоо ж.б. маселелерине арналган (Бириккен Улуттар Уюмунун трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган мигранттарды кургактык, деңиз жана аба аркылуу мыйзамсыз ташууга каршы Протокол, Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган).

Экинчи Протокол (кириш сөз жана 20 берене) аялдарга жана балдарга өзгөчө көңүл буруу менен адамдарды сатууну алдын алууга жана алар менен күрөшүүгө, мындай сатуулардын курмандыктарын коргоого жана аларга жардам берүүгө, бул максаттарга жетүүдө мүчө мамлекеттердин ортосундагы кызматташтыкты колдоого багытталган. Протокол документте колдонулган эң маанилүү терминдердин чечмеленишин берет, атап айтканда, «адам сатуу», «бала» ж. б. Протоколдун маанилүү бешинчи беренеси ар бир мүчө мамлекетти конкреттүү жана протоколдо көрсөтүлгөн жосундарды эгерде алар атайылап жасалган болсо кылмыштуу жазалануучу катары таануу үчүн ушундай мыйзамдык жана башка чараларды көрүүгө милдеттендирет. Протокол адамдарды сатуунун курмандыктарына жардам берүү чараларына (6-берене), кабыл алуучу мамлекеттердеги алардын статусуна жана репатриацияга өзгөчө көңүл бурат, Андан тышкары профилактика, маалымат алмашуу, зарыл болгон кадрларды даярдоо, чек ара контролун күчөтүү, мүчө мамлекеттердин ортосундагы талаш-тартыштарды жөнгө салуу, Протоколду ратификациялоо ж. б. чаралары каралган. **(Бириккен Улуттар Уюмунун трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган Адамдарды, өзгөчө аялдарды жана балдарды сатуунун алдын**

алуу жана бөгөт коюу жана ал үчүн жазалоо жөнүндө Протокол. Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган).

Полиграф (калпын чыгаруу детектору) – дем алуу параметрлерин, жүрөк-кан тамыр активдүүлүгүн, теринин электрдик каршылыгын синхрондуу каттоо үчүн инструменталдык психофизиологиялык изилдөөлөрдү жүргүзүүдө, ошондой эле башка физиологиялык параметрлердин зарылдыгы жана мүмкүнчүлүгү бар болгон учурда жана билдирилген маалыматтын ишенимдүүлүгүн баалоо үчүн арналган бул параметрлерди ушуга окшош же санариптик түрдө каттоонун натыйжаларын кийин берүү үчүн пайдаланылуучу техникалык каражат. Заманбап полиграфтын келечекке өрнөк болуучу образы 1921-жылы АКШда Калифорния штатынын полиция кызматкери Джон Ларсен тарабынан түзүлгөн деп эсептелет. Ал тарабынан конструкцияланган аппарат артериялык кан басымынын, пульстун жана дем алуунун динамикасынын өзгөрүшүн бир убакта каттаган жана кылмыштарды иликтөөдө системалуу түрдө колдонулган. Бүгүнкү күндө полиграф АКШнын бизнесинде жана кылмыш-жаза сот өндүрүшүндө кеңири колдонулат, ал жерде жада калса полиграфологдордун Америкалык Ассоциациясы жана Канаданын, Япониянын, Австралиянын ж.б. полиграфологдордун (www.poligraph.org.ua) Эл аралык лигасы түзүлгөн. Жалпысынан полиграф дүйнөнүн 50дөн ашык өлкөсүндө колдонулат. Коомдун тынчтыгына, бейпилдигине жана туруктуулугуна коркунуч келтирген кооптуу инсандарды өз убагында аныктоо миңдеген жана миңдеген адамдарды кылмыштуу кол салуулардан сактап жана адамдын фундаменталдык укуктарын жана эркиндиктерин бузуудан коргоп калары, ошондой эле алдын алуу максатында коомго моралдык зыянды азайта алары белгилүү". Россия Федерациясында жана Казакстанда полиграф XX кылымдын аягы - XXI кылымдын башынан бери колдонулат. Алар Белоруссия, Украина, Өзбекстан, Кыргызстан, Польша, Литва ж.б. менен катар полиграфологдордун Евразиялык ассоциациясына кирет. Россия Федерациясында жана Казакстанда полиграф жеке жана укук коргоо ишмердигинде кеңири колдонулат. **(Караңыз: Казакстан Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 19-июнундагы № 683 "Казакстан Республикасынын укук коргоо органдарында, жарандык коргонуу органдарында, мамлекеттик фельдъегердик кызматында полиграфиялык изилдөөдөн өтүү эрежелерин бекитүү жөнүндө" токтому).**

Биздин республикада да 2000-жылдардын башында көйгөй талкууланган, ал тургай республиканын Президентинин тиешелүү документи кабыл алынган **(2010-жылдын 27-августундагы №1467 ПЖ "Мамлекеттик**

кызмат чөйрөсүндө полиграфта тестирлөө системасын киргизүү боюнча биринчи кезектеги чаралар жөнүндө" Жарлыгы). Жада калса полиграф сатып алуу пландаштырылган. Тилекке каршы иш сөз жүзүндө калган.

Плебисцит - (лат. plebiscitum, plebs - карапайым эл жана scitum - чечим, токтом). 1. Байыркы Римде плебейлердин жыйналыштары менен кабыл алынган токтом; 2. жарандарды сурамжылоо, эреже катары, тиешелүү аймактын тагдырын аныктоо максатында. Заманбап эл аралык тажрыйбада плебисцит демократиялык институт катары калктан жарандыкты тандоо жөнүндө сурамжылоодо (оптация) бир мамлекеттин аймагын экинчи мамлекетке өткөрүп берүүдө колдонулат. (Академик. Академиядагы сөздүктөр жана энциклопедиялар. dic.academic.ru). Дүйнөдөгү эң белгилүү плебисциттердин бири Германияда 1935-жылы 13-январда Саар облусунун аймактык таандыктыгы боюнча жүргүзүлгөн, (Эл аралык мамилелердин тарыхы боюнча Хрестоматия. 4-китеп – Жаңы мезгил. Түзүүчү Д.В. Кузнецов. Благовещенск, 2013-ж. 153 б.), Плебисцит 1969-жылы Батыш Иранда да колдонулуп, анын жыйынтыгында ал 1993-жылы Индонезиянын Эритрея провинциясы менен биригип, анын жыйынтыгы Эфиопиядан бөлүнүп чыгуу болгон. Белгилүү болгондой, Борбордук Азия республикаларында, анын ичинде Кыргызстанда плебисциттер жүргүзүлгөн эмес.

Элдик добуш берүүнүн башка формасы болуп референдумдар саналат. Формалдуу-юридикалык көз караш менен караганда, плебисциттин жана референдумдун жол-жоболору дал келет. Бирок референдумдар конституциялык өзгөртүүлөр маселелери боюнча өткөрүлөт. Мисалы, мындай референдум Кыргызстанда 2021-жылдын апрелинде өткөн, ага ылайык биздин өлкө парламенттик-президенттик республика болбой, президенттик башкаруу формасын кабыл алган (Кыргызстандагы конституциялык референдум. 2021-ж. апрель. **ru.m.wikipedia.org**).

– Р –

Регламенттөө – (фр. reglament – тартипке салуу, тескөө, жазма буйрук) мамлекеттик органдын, мекеменин, уюмдун, адамдын ж.б. ишмердигин жүзөгө ашырууда жана бири-бири менен өз ара аракеттенүүдө алардын ишмердигин жөнгө салуучу белгилүү бир укуктук эрежелерди белгилөө.

Резидент – улуттук мыйзамдар толук кандуу жайылтылган өлкөдө катталган юридикалык же жеке жак. «Резидент» термини эл аралык укуктук практикада кеңири колдонулат.

Кыргызстанда резиденттиктин негизинен салык, жыйым төлөөдө, экономикалык ишмердүүлүк жүргүзүүдө мааниси чоң. Ушул көз караштан алганда резиденттик Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматы тарабынан берилүүчү тиешелүү маалым кат менен ырасталат.

Сөздүн кеңири мааниде алганда, Кыргыз Республикасынын резиденти болуп Кыргызстандын аймагында белгиленген тартипте катталган ар ар бир адам саналат. Муну менен бирге резиденттерди эки категорияга бөлүүгө болот:

- туруктуу резиденттер. Аларга республиканын аймагында туруктуу жашаган жеке жактар; өлкөнүн мыйзамдарына ылайык түзүлгөн, Кыргызстандын аймагында жайгашкан юридикалык жактар, ошондой эле алардын чет өлкөлөрдөгү өкүлчүлүктөрү жана филиалдары; Кыргызстандын чет өлкөлөрдөгү дипломатиялык, консулдук жана соода өкүлчүлүктөрү, ошондой эле алардын кызматкерлери кирет;

- убактылуу резиденттер. Бул Кыргызстанга келген жана анын аймагында мыйзамдуу негизде убактылуу жүргөн жана жашап турууга уруксаты жок чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар. Алардын бардыгы «Тышкы миграция жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 Мыйзамына жана «Кыргыз Республикасынын аймагында чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды каттоо маселелери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 19-декабрындагы №689 токтомуна ылайык каттоодон өтүшү керек («Кыргыз Республикасынын аймагында жүргөн чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды каттоо» беренесин караңыз).

Релокация – бизнестин жайгашкан жерин региондон же түзүлгөн өлкөдөн башка регионго же чет өлкөгө өзгөртүү. Ошондой эле, релокацияда компаниянын кызматкерлерин же жеке ишкерлерди мекенине кайтып келүү мүмкүнчүлүгү менен башка аймакка же өлкөгө көчүрүү болжолдонот. Релокация адегенде IT-индустрияда таралган, анткени программисттер өз ишин аймактан же өз өлкөсүнөн алыс жерде жүзөгө ашыра алышкан. Алыстан иштеген кызматкерлердин саны кескин өскөндүктөн релокацияны активдүү колдонуу пандемия учурунда башталган. 2022-жылдын февраль айынан тартып релокация катарында компаниялардын жана алардын кызматкерлерининин Россия Федерациясынан башка өлкөлөргө аргасыз көчүп кетиши түшүндүрүлөт, анткени Россиянын өзүндө санкциялардан улам

жагымсыз экономикалык шарттар түзүлүүдө. Россиялык бизнестин релокациясы үчүн өлкөлөрдүн бири катарында Кыргызстан болуп калды. IT-чөйрөдөгү релоканттар үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү үчүн республика санариптик көчмөндөрдүн визасын берүү боюнча программаны киргизди, ал «Чет өлкөлүк жарандарга «Санариптик көчмөн» («Digital nomad») статусун ыйгаруу боюнча пилоттук долбоорду өткөрүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 18-августундагы №464 токтомуна ылайык 2023-жылдын 31-декабрына чейин жарактуу.

Реэмигрант – эмиграциядан өз өлкөсүнө кайтып келген адам. Реэмиграция жарандыкты милдеттүү түрдө өзгөртүүнү билдирбейт. Дүйнөлүк тарыхта реэмиграциянын көптөгөн учурлары катталган. Ошондуктан, көптөгөн өлкөлөрдүн мыйзамдарында реэмигранттар үчүн жарандыкты алуунун жөнөкөйлөтүлгөн тартиби каралган. «Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2007-жылдын 21-майындагы №70 Мыйзамынын 14-беренесине ылайык мындай тартип төмөндөгү чет өлкөлүк жарандар же жарандыгы жок адамдар үчүн каралган:

1) жок дегенде ата-энесинин бирөө Кыргыз Республикасынын жарандыгын алган жана Кыргыз Республикасынын аймагында жашаган;

2) Кыргыз ССРинде туулса жана/же мурдагы СССРдин жарандыгын алган болсо;

3) Кыргыз Республикасынын жарандыгына калыбына келтирилип жатса.

Кыргызстанда реэмигранттардын реалдуу саны белгисиз. Бирок, Кыргызстандын ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдары тарабынан 2022-жылдын февралынан тартып Россия Федерациясынан республикага кайтып келген Кыргызстандын мурдагы жарандарынын олуттуу өсүшү белгиленүүдө.

Ревиктимизация - башкача айтканда, трафиктин курмандыгын экинчи жолу курмандыкка чалуу, кылмыш ишин иликтөөнүн, кылмыш-жаза процессинин натыйжасында баштапкы кылмыштан улам алган анын азап чегүүсүн же зыянын күчөтүүнү билдирет. Ревиктимизациянын төрт формасы бар:

1) трафиктин курмандыгынын өзүн-өзү баалоосуна, анын келечекке болгон ишенимине, укуктук тутумдун адилеттүүлүгүнө жана бүтүндөй дүйнөгө болгон терс психологиялык таасир. Буга мисал катары трафиктин курмандыгын каралоо боло алат (ага «белги» коюу, мазактоо, кемсинтүү ж. б.);

2) трафиктен алынган алгачкы жаракатка жаракаттан кийинки реакциянын жыштыгын күчөтүү;

3) трафиктин курмандыгын реабилитациялоо процессине тоскоолдук кылуу;

4) соттук процесстин натыйжасында алынган жаңы жаракат, анын ичинде трафиктин курмандыгына берилген маалыматтын жетишсиздиги сыяктуу факторлор, кылмыш-жаза юстициясынын кызматкерлери менен курмандыктын ортосундагы өз ара аракеттенүү, сот процессинин узактыгы, анын натыйжасынан көңүлү калуу ж. б.

(Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating Trafficking in Human Beings and protecting its Victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA).

Кыргызстанда трафиктин курмандыгынын, анын ичинде анын тааныштары, туугандары, айрым укук коргоо органдарынын кызматкерлери тарабынан ревиктимизация болгон учурлар да катталууда.

Репатриация – (от лат. repatriate – ата мекенге кайтып келүү) - жер которгон адамдар жана эмигранттар келип чыккан өлкөнүн мамлекеттик бийлиги тарабынан уюштурулган жана жүзөгө ашырылган адамдардын чоң топторунун мекенине кайтып келиши. Негизинен, репатриация калктын жашаган жеринен мамлекеттин чегинен тышкары массалык түрдө ыктыярдуу же аргасыз чыгып кетишине алып келген ири аскердик кагылышуулардан кийин болот. Эреже катары, туткундар, жер которгон адамдар, качкындар жана эмигранттар репатриацмялануууга тийиш. Көпчүлүк массалык репатриация процесси Экинчи дүйнөлүк согуш аяктагандан кийин болгон. Алсак, жеңүүчү өлкөлөр жарандарды мекенине репатриациялоо жөнүндө макулдашышкан. Ошентип, СССРде, мисалы, немистердин туткунунда калган аскерлер, мажбурлап иштетүү үчүн Германияга көчүрүлгөн карапайым жарандар, ошондой эле 1917-22-жылдары Европа өлкөлөрүндө калган Россиядан келген эмигранттар кайра кайтарылган. Согуштан кийинки мезгилде бир катар өлкөлөр өздөрүн тигил же бул улуттун катарына кошкон, бирок өлкөнүн аймагында эч качан жашабаган адамдарды репатриациялоо боюнча максаттуу саясат жүргүзүшкөн. Мисалы, Израил мамлекеттүүлүктү алгандан тартып ушул күнгө чейин дүйнөнүн башка өлкөлөрүнөн (алия деп аталган) этникалык еврейлерди кабыл алып келет. Бул үчүн Израилдин өкмөтүндө Алия жана

интеграция боюнча атайын министрлик бар. Ал эми репатриациялоо боюнча бардык негизги укуктук маселелер 1929-жылы түзүлгөн Израил үчүн Еврейлик агенттик коммерциялык эмес эл аралык уюм (Сохнут) жүзөгө ашырат. Агенттиктин өкүлчүлүктөрү дүйнөнүн 58 өлкөсүндө бар. Уюмдун негизги милдети – еврей элинин тарыхый мекенине кайтып келишине көмөктөшүү жана Израилде жаңы репатрианттардын баштапкы калыптанышына катышуу.

Азыркы учурда тарыхый мекенине репатриациялоо боюнча программалар Израилде гана эмес, Арменияда (“Еркир”), Польшада (“Поляктын картасы”), Латвияда (“Этникалык латыштарды жана ливдерди репатриациялоо программасы”), Германияда (“Кеч көчүп келгендер”), Россияда (“Мекендештер”), Казакстанда (“Нурлы кош”) жана Кыргызстанда (“Кайрылман”) иштеп келет.

Этникалык кыргыздарды (кайрылмандарды) тарыхый мекенине репатриациялоо процесси “Кыргыз Республикасына көчүп келген этникалык кыргыздарга мамлекеттик кепилдиктер жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2007-жылдын 26-ноябрындагы №175 Мыйзамы кабыл алынгандан кийин башталган. “Кайрылман” программасы “Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2017-2022-жылдарга Кыргыз Республикасына көчүп келген этникалык кыргыздарга жана кайрылмандарга жардам көрсөтүү боюнча “Кайрылман” программасын бекитүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 30- сентябрындагы №518 токтому менен бекитилген.

Мындан тышкары, Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлиги “Ата-энесинин камкордугусуз калган жана Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жүргөн балдарды - Кыргыз Республикасынын жарандарын мекенине кайтаруу жөнүндө жобону бекитүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2013-жылдын 21-октябрындагы № 571 токтомуна ылайык ата-энесинин камкордугусуз калган балдарды репатриациялоо жаатында иш алып барат. 2011-жылдан тартып 2023-жылдын 26-апрелине чейин бул программа боюнча мурдакы СССР республикаларынан, Ирактан жана Сириядан жалпысынан 275 бала репатриацияланган.

КР Тышкы иштер министрлиги репатриациялык иш-чараларды төмөнкүлөрдүн алкагында жүзөгө ашырат:

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2021-жылдын 22-февралындагы №36-р буйругу менен бекитилген Ирак Республикасынын пенитенциардык жана адистештирилген мекемелеринде кармалган жашы жете элек балдарды, ошондой эле Кыргыз Республикасынын жарандарын репатриациялоо, аларды реабилитациялоо жана реинтеграциялоо маселелери боюнча иш-чаралардын планы;

- Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 14-июнундагы №322-р буйругу менен бекитилген Сирия Араб Республикасынын түрмөлөрүндө жана лагерлеринде жүргөн жарандарды репатриациялоо боюнча иш-чаралардын планы. ТИМ ошондой эле башка мамлекеттерде пайда болгон өзгөчө жана башка кырдаалдарды эске алуу менен Кыргызстандын жарандарын репатриациялоону жүзөгө ашырат. Мисалы, көз карандысыз Кыргызстандын тарыхындагы эң ири репатриациялык иш-чаралар 2020-жылдын февралында-сентябрында COVID-19 илдети учурунда орун алган, анда 67 өлкөдөн ичинен 55192 адам мекенине кайтарылган. Өзгөчө репатриациялык иш-чаралар Афганистандагы (август, 2021-ж.), Казакстандагы (январь, 2022-ж.), Украинадагы (март, 2022-ж.) кырдаалдын курчушуна байланыштуу да жүзөгө ашырылган.

Репатриациянын өзгөчө түрүн Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги жүзөгө ашырат – бул республиканын чегинен тышкары жерде каза болгон Кыргызстандын жарандарынын сөөгүн мекенине алып келүүгө кеткен чыгымдардын ордун толтуруу. Алсак, аталган Министрликтин маалыматы боюнча 2022-жылы республикага Кыргызстандын 623 жаранынын сөөгү жеткирилген. Бул репатриациялык иш-чараларга 70 миллион сом жумшалган. Сөөктөрдү мекенине алып келүү үчүн арыздар Министрликке караштуу Чет өлкөдөгү жарандарды ишке орноштуруу борборунда, Министрликтин Россиядагы өкүлчүлүгүндө, ошондой эле КР Тышкы иштер министрлигинин чет өлкөлүк мекемелеринде кабыл алынат.

Россия менен Евробиримдиктин ортосундагы транзиттик документтерди берүүнүн жөнөкөйлөштүрүлгөн тартиби – Литва менен Польша Евробиримдикке киргенден кийин Россиянын жарандарын Шенген мейкиндигинен өткөрүү максатында кабыл алынган, бул Россиянын Калининград облусу менен транспорттук байланышын орнотууга өбөлгө түзгөн. 2003-жылы “Жөнөкөйлөтүлгөн транзиттик документти (ЖЖД) жана

темир жол боюнча жөнөкөйлөтүлгөн жол жүрүү документин (ТЖ-ЖЖД) түзүү жана Жалпы консулдук нускаманы жана Жалпы колдонмону өзгөртүү жөнүндө" чечим кабыл алынган. ЖЖД үч айлык мөөнөткө берилиши мүмкүн, ал транспорттун бардык түрлөрү менен транзиттик өтүү үчүн жарактуу. Аны алуу үчүн консулдук органдарга кайрылуу керек. ТЖ-ЖЖД темир жол транспорту менен өтүү үчүн гана жарактуу жана бир жолу гана колдонулат (бара жаткан жагына - артка). Аны берүү билет кассалары аркылуу акысыз жүзөгө ашырылат.

Жөнөкөйлөтүлгөн транзиттик документ жана темир жол боюнча жөнөкөйлөтүлгөн жол жүрүү документи аймагы аркылуу транзиттик жүрүү жасалган (Польша же Литва) мүчө мамлекеттин чегинде гана болууга уруксат берет.

(**Европа Биримдигинин Укугу. Окуу куралы. Жооптуу редактору- юридика илимдеринин доктору, профессор С. Ю. Кашкин. Москва 2010. Б. 278-279.).** Кыргызстандын жарандары Калининград/Калининград облусуна ар кандай жолдор менен бара алышат: 1). түз аба каттамы менен ("Манас" аэропортунан, Москвадан, Санкт-Петербургдан, Екатеринбургдан, Самарадан ж.б.); 2). темир жол менен, Москвадан, Санкт-Петербургдан жана Адлерден (Россия Федерациясынын европалык бөлүгү) (ТЖ-ЖЖД) пайдалануу менен; 3). ЖЖДны пайдаланып унаада транзит менен, мисалы, Литва аркылуу. Транзиттин убакытысы болгону 24 саатты түзөт; 4). Усть-Лугадан (Ленинград облусу) паромдо (кененирээк караңыз: **travel.yandex.ru**).

Россия Федерациясынын аймагына кирүүгө тыюу салынган адамдардын электрондук маалымат базасы (Кыргызстандын жарандарынын "кара тизмеси") – көптөгөн өлкөлөрдүн, анын ичинде Россиянын миграциялык саясатын ишке ашыруунун маанилүү багыттарынын бири мыйзамсыз жана документтештирилбеген миграцияга бөгөт коюу болуп саналат. Россияда жүргөндө ар кандай укук бузууларга, анын ичинде бажылык, санитардык ченемдерди бузууга, салыктар, насыялар жана айыптар боюнча карыздарга же туура эмес маалыматтарды жана башка бир катар мыйзам бузууларга жол берген чет өлкөлүк жарандар Россия Федерациясынын аймагына кирүүгө тыюу салынган адамдардын электрондук маалымат базасына "кара тизмеге" киргизилет. Россияга кирүүгө чектөө 3, 5, 10 жылга же өмүр бою болушу мүмкүн.

Эгерде КРдин жараны майда административдик укук бузуу үчүн миграциялык кызматтын реестрине катталса, анда РФ ИИМдин ыйгарым укуктуу органына арыз менен кайрылса болот. Арыз паспорттун көчүрмөсү болгон учурда Бишкек маалыматтык-консультациялык борборда жазылышы керек. Кайрылуу адам катталган райондун (облустун) миграция кызматына келип түшөт. Арыз жактырылган учурда РФнын ИИМ тарабынан каралат. Арыз каралгандан кийин чек ара органдарына маалымат келип түшөт жана арыз ээси РФнын аймагына кирүүгө мүмкүнчүлүк алат.

Татаал учурларда төмөндөгү документтердин пакети зарыл: А4 форматындагы кагазда кырдаалды баяндоо менен жазылган арыз (өтүнүч кат); өздүгүн ырастоочу документтердин көчүрмөлөрү (чет өлкөлүк паспорт жана ички ID-card); никелешүү жөнүндө күбөлүктүн көчүрмөсү (эгерде жубайы РФнын жараны болсо); иштөөгө уруксаттын көчүрмөсү же патенттин көчүрмөсү (эгерде эмгек ишмердүүлүгү жүргүзүлгөн болсо); студенттик билет, окуган жеринен маалым кат ж.б. (студенттерге). Эгерде өлкөдөн чыгарып салуу сот органдары аркылуу болсо, анда бул чечимди юристтердин жардамы менен талашууга туура келет. Процесс бир нече жылга созулушу мүмкүн. Муну сайттагы атайын онлайн-форманы толтуруу менен өз алдынча же паспорт столдорунун, МККнын калкты тейлөө борборлорунун, КР Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин аймактык бөлүмдөрүнүн кызматкерлеринин жардамы менен жасаса болот.

Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөлөрдө ишке орноштуруу борборунун сайтынан өзүңүздү кара тизмеден текшерүүгө болот. Аты-жөнүн жана туулган күнүн киргизип, издөө баскычын басуу зарыл. **https://migrant.kg/ru/services/black-list/.** Бишкекте Токтогул көчөсү, 237 (Жаш Гвардия проспектиси менен кесилишет) дарегиндеги ЖЧИОБго кайрылып офлайн текшерүүгө болот. Ошто ушундай эле маселе менен Ленин көчөсү, 221 дарегине кайрылуу керек.

– С –

Сахароводогу көп функционалдуу миграциялык борбор (КМБ) – УЖУ (убактылуу жашоого уруксат), жашап турууга уруксат (жашап турууга уруксат) жана Россия Федерациясынын Москва шаарындагы жарандыгынын статустарын тариздөө үчүн бардык документтер Сахароводогу көп

функционалдуу миграциялык борборго гана берилет. КМБнын кызматкерлеринин негизги милдети - чет өлкөлүк жарандардын кайрылууларынын негиздүүлүгүн текшерүү жана арыз ээлеринин документтеринин комплекттүүлүгүн текшерүү, алардын арасында Кыргызстандын жарандары да бар. Борбордун кызматкерлери документтерди кабыл алууну, аларды текшерүүнү ишке ашырат, негиздүү чечимдерди чыгарат, ошондой эле даяр документтерди берет. Убактылуу жашап турууга жашап турууга уруксат макамын алуу же эң аз күч, убакыт жана акча сарптоо менен Россия Федерациясынын жарандыгына кабыл алуу жөнүндө арыз менен кайрылуу үчүн Сахарово ММКга документтерди берген жарандар төмөнкүлөргө ээ болуусу керек:

- кайрылуу үчүн негизи болуусу;
- Россиянын колдонуудагы миграциялык мыйзамдарынын бардык талаптарын өз убагында аткаруусу;
- бардык зарыл болгон документтерди Россиянын мыйзамдарына ылайык келтирүүсү;
- орус тилин жеткиликтүү деңгээлде билүүсү;
- медициналык көрсөткүчтөр боюнча баш тартуу үчүн негиздерге ээ эместиги (убактылуу жашап турууга же жашап турууга уруксат макамын тариздөө учурунда);
- мамлекеттен жардам сурап кайрылбастан, Россиянын аймагында өзүн материалдык жактан камсыздай алат;
- колдонуудагы уруксат берүү документтерин берүүдө (убактылуу жашап турууга же жашап турууга уруксат) же жокко чыгарууда түздөн түз баш тартууга негиздери жок болот **(Сахарово КМБ сайты)**.

Сойкукана (Бордель) (сойкукана, баш аламандык, сойкулук менен алектенүү үчүн жай) – дүйнөдөгү эң байыркы кесиптердин бири болгон сойкулукту уюштуруу үчүн жер (өзүнчө батир же үй, башка ылайыкташтырылган жай). Сойкуканалар, ошондой эле денелик кызматтардан тышкары кардарлардан керектүү маалыматты чогултуу үчүн колдонулганы белгилүү. Белгилүү мисал - Берлиндин Китти салону, анын чатырынын астында улутчулдар үчүн пайдалуу маалымат алынган. Бүгүнкү күндө сойкуканалар дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө, атап айтканда, Амстердамдагы атактуу кызыл жарык кварталында кеңири таралган. Белгилей кетсек, бир катар өлкөлөрдө сойкуканалар расмий таанылып,

сойкулар салык төлөп, жамааттык түрдө манифестация, соттук кайрылуу ж. б. аркылуу өз укуктарын коргойт. Башка өлкөлөрдө (Россия Федерациясы, Кыргыз Республикасы ж.б.) сойкулук менен алектенүү жана сойкуканаларды кармоо иш-аракеттери кылмыш жазасы болуп саналат (мисалы, КРнын 2021-жылдын 28-октябрындагы Кылмыш-жаза кодексинин 160-беренеси). Бирок биздин республикада сойкуканаларды иштетүү учурлары да белгиленип келет. Белгилей кетсек, сойкуканалар адам сатуу менен тыгыз байланышта.

Секс-туризм – Дүйнөлүк туристтик уюмдун (БУУнун бөлүмү) аныктамасына ылайык - туристтик сектордун ичинде же анын чегинен тышкары, бирок анын түзүмдөрүн жана тармактарын пайдалануу менен уюштурулган саякаттар, алардын негизги максаты туристтик жана көздөгөн жериндеги тургундардын ортосунда коммерциялык сексуалдык мамилелерди жүзөгө ашыруу болуп саналат.

Туристтерде секс-туризмдин негизги себептери болуп төмөндөгүлөр эсептелет:

- турист өз өлкөсүндө алуу мүмкүн болбогон же кыйын болгон сексуалдык тажрыйба алуу мүмкүнчүлүгү (мисалы, балдар сойкулугу, стандарттуу эмес секс практикасы ж.б.);

-секс-индустриясынын кызматкерлеринин кызмат көрсөтүүлөрүнүн арзандыгы;

- жакырчылык;

- сойкулукка жана секстин айрым практикаларына көбүрөөк либералдуу мамиле кылуу. Секс-туризм ири, көпчүлүк учурда миллиарддаган жүгүртүүдөгү мыйзамсыз индустрия болуп саналат. Ага секс-туризмдин түздөн-түз катышуучуларынан тышкары отелдер, ресторандар, транспорттук жана авиакомпаниялар түздөн-түз же кыйыр түрдө тартылган. Бул индустрияга реалдуу жүгүртүүлөрдү жана тартылууларды эсептөө кыйын. Бирок сойкулук мыйзамдаштырылган жана эсепке алуу мүмкүн болгон Нидерландиянын мамлекеттик органдарынын расмий маалыматтары боюнча 2014-жылдын июнь айында эле секс-индустрия (анын ичинде туристтерге кызмат көрсөткөндүгү үчүн) 2,5 млрд. евро алып келген. Бул өлкөнүн ИДПнын 0,4% түзөт. Секс-туризм көрүнүшүн изилдеген адистер секс-туристтердин басымдуу бөлүгү Батыш Европадан, Түндүк Америкадан, Австралиядан жана Жаңы Зеландиядан, Япониядан келген эркектер деп эсептешет. Бирок, акыркы убакта Түштүк Американын айрым өлкөлөрүнөн секс-туристтердин агымы

көбөйгөндүгү байкалууда. Ошондой эле адистер бул кызматтарды колдонгон аялдардын саны өсүп жатканына көңүл бурушат. Адистердин берген баасы боюнча 2022-жылдын аягында алардын саны 600 000ден ашкан.

Секс-туризмдин эң популярдуу багыттары болуп негизинен өнүгүп келе жаткан жана үчүнчү дүйнө өлкөлөрү– Таиланд, Филиппин, Камбоджа, Индонезия, Кения, Мексика, Бразилия, Кариб деңизи жана Чыгыш Европа өлкөлөрү, ошондой эле Япония, Германия жана Нидерланды бойдон калууда.

Секс-туризм балдардын сойкулукка тартылышынын өсүшүнө алып келет. Ар кандай эсептөөлөр боюнча, Таиландда сексуалдык кызмат көрсөткөндөрдүн 10% чейинки адамдар жашы жете электер.

Көптөгөн өлкөлөрдө сойкулук мыйзамдаштырылбагандыктан жана криминалдаштырылбагандыктан секс-туристтерге кабыл алуучу өлкөлөрдүн кылмыш мыйзамдары колдонулат. Эгерде туристтин сексуалдык активдүүлүгү балдардын сойкулугу, сойкулук менен алектенүүгө мажбурлоо же сексуалдык эксплуатациялоо максатында адамдарды сатуу менен байланыштуу болсо, анда ага кабыл алуучу өлкөнүн да, туристтин өз өлкөсүнүн да мыйзамдары колдонулушу мүмкүн.

Кыргызстанда канча жараныбыз секс-турист болуп жүргөндүгү же анын алкагында кызмат көрсөткөндүгү тууралуу эч кандай баалоо же фактылык статистика жок. Улуттук мыйзамдарга ылайык, сойкулук кылмыш жосуну болуп эсептелбейт. Бирок сойкулук менен алектенүүгө тартуу (КР Кылмыш-жаза кодексинин 159-беренеси) же сойкулук менен алектенүүгө көмөк көрсөтүү - сойкулук менен алектенүү үчүн көмүскө жайларды уюштуруу же күтүү же бузукулук же сутенерлик үчүн ортомчу болуу - (КР Кылмыш-жаза кодексинин 160-беренеси) айыппул же 5 жылдан 15 жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу менен жазаланат.

Соода миграциясы - ар кайсы өлкөлөрдө товарларды сатып алуу-сатуу жана сатып алуу менен сатуунун баасынын ортосундагы айырмачылыкта тиешелүү киреше алуу максатын көздөгөн кыска мөөнөттүү миграция. Чек арага жакын аймактарда көбүрөөк өнүккөн. 1990-жылдары мурдагы СССР мамлекеттеринде керектелүүчү товарлардын рыногунун тартыштыгынын натыйжасы катарында кеңири таралган. (**http://law.niv.ru/doc/dictionary/migration/fc/slovar-215.htm#zag-117**).

Стигма - алгач Байыркы Грецияда - кулдун же кылмышкердин денесиндеги энтамга, мындай адамды жөнөкөй адамдардын массасынан өзгөчөлөнтүүгө, табууга мүмкүндүк берет. Канададан чыккан атактуу америкалык социолог Ирвинг Гоффман “денеге оюп түшүрүлгөн же өрттөлгөн бул белгилер аны алып жүрүүчү кул, кылмышкер же чыккынчы, б.а. өзүн маскара кылган адам, ритуалдык жактан таза эмес, айрыкча коомдук жайларда алардан оолак болуу керек”,- деп жазган (Goffman I. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. N.Y. Prentice-Hall. 1963/. Chapters 1 and 2 (3-6). Кийинчерээк, христиан доорунун башында, стигматалар - бул Рим жоокерлери Иисус Христосту колу-бутун керип, жыгачка мык менен кадагандагы анда пайда болгон жаралар сыяктуу ыйыктарда жана динге ишенгендерде ачылган оор жаралар менен байланышкан диний түшүнүк. Инжилдин текстине ылайык, Иисус Христостун денеси найза менен сайылган; ал курал реликвия статусун алган, ал эми ал келтирген жаракат кресттик азап-муңдун символуна айланган **(theoryandpractice.ru)**. Стигматалар алгач Верне тоосунда сыйынуу убактысы боюнча Ыйык Крест көтөрүлгөн күнү ыйык Франциск Ассизде 1224-жылы пайда болгон деп эсептелет. Ошол мезгилден баштап, католик чиркөөсүнүн ырастоосу боюнча чиркөө тарабынан анык деп таанылган стигматалардын 300дөн ашык пайда болуу учурлары бар **(ru.m.wikipedia.org).**

Социалдык стигматизация (грекче - "энбелги, энтамга”) – азыркы мезгилде “стигматизация” түшүнүгүн колдонуу адамдын денесине кандайдыр бир көрүнгөн белгилерди коюуну эмес, инсандын уят статусун, адатта, терс, кемсинткен коннотация менен социалдык белгилерди коюуну билдирет. Бүгүнкү күндө социалдык стигматизациянын таанылган классификациясы бар:

1. маданий - мамлекеттин маданиятына же дүйнөлүк маданиятка сиңген социалдык энбелгилер (“чукчалар маңыроо”);

2. институттук - мыйзам менен бекемделген стигматизация (“соттуулугу бар адам”, “он сегиз жашка толгондо толук аракетке жөндөмдүүлүк пайда болот”);

3. жеке (же ички стигматизация) - бир нерсеге тиешелүүлүгүнө негизделген өзүнө карата бейкалыс пикир (“мен семизмин”). Стигматизациянын объектиси катарында коомдун күтүүлөрүнө жана алгылыктуу ченемдерине жооп бербеген адамдар болуп калат. Социалдык стигматизация ар кандай формада жана ар кандай себептер менен көрүнүшү

мүмкүн, анын ичинде кемсинткен лакап аттар (сойку, кылмышкер, ууру), кемсинткен энбелгилерли коюу (жолу жок, төшөлмө, түрү суук ж.б.). Стигматизация, мисалы, аялдын жасалма же чыныгы тукумсуздугуна байланыштуу болушу мүмкүн. Көпчүлүк учурларда тукумсуздуктун себеби көбүнчө аял фактору деген элестетүү бар. Стигматизация аялдарга карата коомдук саясатта да байкалат, анын негизинде социалдык теңсиздик жатат **(Кранзеева Е. А. Стигматизация участия женщин в политике современной России. Sibirian Socium. 2018. Том 2. С. 66-77.//sibirian.-socium.utmn.ru).**

Стигматизациянын ачык белгилери миграция чөйрөсүндө, мисалы, адамдарды сатуу учурларында, өзгөчө аялдарды жана балдарды сексуалдык эксплуатациялоодо, кылмышкерлердин курмандыктарынын криминалдык ишмердигин эксплуатациялоодо, мажбурланган тилемчиликте, сексуалдык эксплуатациялоо максатында никеге туруууда ж. б. учурларда да байкалат. Социалдык стигматизация олуттуу коомдук көйгөйдү билдирет, андан арылуу үчүн социалдык психологдордун, медиктердин, укук коргоо түзүмдөрүнүн кызматкерлеринин, юристтердин, БӨУ, сервистик уюмдардын өкүлдөрүнүн олуттуу аракеттери талап кылынат.

Сутенёр – (от фр. Souteneur – охраняющий) – сойкулукту уюштуруу менен алектенген, сойкулардын ишин контролдогон, аларды атаандаштардан, укук коргоо органдарынан, уюшкан кылмыштуу топтун мүчөлөрүнөн, коопту кардарлардан коргоону камсыз кылган адам. сойкулукка катышуудан жана уюштуруудан түшкөн негизги кирешени алат.

Сутенерлук Кыргызстанда дүйнөнүн көп өлкөлөрүндөй эле кылмыш жосун болуп саналат жана КР Кылмыш-жаза кодексинин 159-беренесине (сойкулук менен алектенүүгө тартуу) жана КР Кылмыш-жаза кодексинин 160-беренесине (ыпластык үчүн көмүскө жайларды уюштуруу же күтүү же ыплас аракеттерге ортомчу болуу аркылуу сойкулукка жана ыпластыкка көмөктөшүү) ылайык 2000 эсептик көрсөткүчкө чейинки өлчөмдө айып салууга же 5 жылдан 15 жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат. КР Жогорку соттун маалыматына ылайык бул беренелер боюнча 2018-жылы - 1 адам, 2020-жылы - 24, 2021-жылы - 41, 2022-жылы - 21 адам соттолгон.

Туруктуу жашоого чыгуу – ар бир адамдын эркин жүрүү укугу Кыргызстан катышуучу болуп эсептелген эл аралык документтерде, атап айтканда, БУУнун 1948-жылдын 10-декабрындагы Адам укуктарынын Жалпы Декларациясында бекитилген.

Ошону менен бирге, туруктуу жашоого кетип жаткан КРнын жарандары кирүүчү мамлекеттин мыйзамдарында белгиленген тартипте берилүүчү тийиштүү визага же уруксатка ээ болушу керек. Чет мамлекетке кирүү тартиби тиешелүү мамлекеттин мыйзамдары, ошондой эле Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдер менен жөнгө салынат. **(КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы № 61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы).**

Кыргызстандыктар Россияга, эреже катары, мекендештерди өз ыктыяры менен көчүрүүгө көмөктөшүү программалары боюнча көчүп барышат. Программаны ишке ашыруу менен РФ ИИМинин КРдагы өкүлчүлүгү алектенет. Көчүрүү программасына чет өлкөлөрдө туруктуу же убактылуу жашаган мекендештер, ошондой эле Россияга шашылыш түрдө келген жарандар, б.а. качкындар катыша алышат. Мекендештер Россиянын жарандары (Россиянын паспортунун ээлери) жана түздөн-түз ата-бабалары мурда СССРде жашаган адамдар болуп эсептелет.

Мекендештерди Орто Азия стандарттары боюнча кыйла катаал аймактарга тартуу үчүн атайын стимулдар иштелип чыгат. Алсак, 2019-жылдан тартып мекендештерди Россияга чет өлкөлөрдөн көчүрүүгө көмөктөшүү боюнча мамлекеттик программанын катышуучулары Ыраакы Чыгыштагы бир адамга 1 гектар жер тилкесин акысыз колдоно алышат **(https://24.kg/obschestvo/221234_zayavka_9tyisyach_664_ili_kak_uezjayut_iz kyirgyizstana_vrossiyu/).**

Тышкы миграция – бул бир өлкөнүн жарандарынын экинчи бир өлкөгө кыска мөөнөттүү же узак мөөнөттүү жер которуулары же көчүп келүүлөрү. Бүгүнкү күндө тышкы миграция эбегейсиз масштабдагы глобалдуу көрүнүшкө айланды. Бул көрүнүш дүйнөнүн дээрлик бардык мамлекеттерин камтыйт. Миграция калктын сандык жана сапаттык өзгөрүшүнө алып келет, коомдун жашоо образына өзгөчө чоң таасирин тийгизет. Миграциялык кыймылдар дүйнөлүк экономиканын муктаждыктарына, өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдөгү жашоо шарттарындагы жана деңгээлиндеги айырмачылыктарга,

айлана-чөйрөнүн жагымсыз факторлоруна, туруксуз социалдык-саясий кырдаалга ж.б. жооп берген реакция болуп эсептелет. Тышкы миграция бир катар себептердин жана факторлордун таасири астында жүргүзүлөт. Бул факторлор объективдүү да, субъективдүү да болушу мүмкүн. Объективдүү факторлор өлкөдөгү калктын жашоо-турмушунун ар кандай деңгээли, маалыматтык технологиялардын өнүгүшү, өлкөлөр ортосундагы транспорттук байланыштын өнүгүшү ж.б. менен байланыштуу. Субъективдүү факторлор коомдун психологиялык түзүлүштөрү, анын чет өлкөлөрдөгү муктаждыктары жана байланыштары менен байланышкан. **(Федорако А.И. «Калктын миграциясы: түшүнүгү, себептери жана кесепети», Эл аралык укук жана эл аралык мамилелер журналы 2012-ж. - № 4).**

Советтер Союзу кулагандан кийин Кыргыз Республикасы да эл аралык миграциялык процесстердин активдүү катышуучусу болуп калды. (КРнын 2000-жылдын 17-июлундагы №61 «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамын карагыла). Кыргыз Республикасынын тышкы миграциясынын динамикасы жеткиликтүү деңгээлде эле жогору. Мисалы, 2022-жылы Кыргыз Республикасындагы тышкы миграция боюнча миграциялык өсүш 5917 адамды түздү. 2019-жылы туруктуу жашоого 7560 жаранибыз чет өлкөгө кеткен, алардын 86% Россияга кеткен, 12% Казакстандын жараны болгон, ал эми калган өлкөлөргө болгону 2% туура келген. (Ачык маалыматтар - Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети).

– У –

- Ү -

Үй-бүлөнү бириктирүү - үй-бүлөгө ээ болуу укугу адам укуктары боюнча эл аралык тексттерде жана балдардын укуктары жөнүндө Конвенцияда жарыяланган жеке жашоону урматтоо менен байланышкан адамдын негизги укуктарынын бири болуп саналат (1966-жылдын 16-декабрындагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 17, 23-бер.; Башкы Ассамблеянын 1989-жылдын 20-ноябрындагы 44/25 резолюциясы менен кабыл алынган Балдардын укуктары жөнүндө Конвенциянын 9, 10, 22-бер.). Үй - бүлөнү бириктирүү, анын биримдигин сактоо укугу - үй-бүлө мүчөлөрү ажыратылышы мүмкүн болгон тынчтык жана согуш мезгилинде эл аралык

жана улуттук түзүмдөр карманган туруктуу эл аралык жобо. Көбүнчө үй-бүлөнү бириктирүү маселеси анын мүчөлөрүнүн бири качкын болгон учурда пайда болот. Ал үй-бүлөнү бириктирүү өтүнүчү менен кабыл алган мамлекетке кайрылууга укуктуу (үй-бүлөнүн бүтүндүгү принциби).

Качкындын кайрылуусуна БУУнун Качкындар боюнча Жогорку Комиссарынын Башкармалыгы (КЖКБ) жардам бере алат. Үй-бүлөнү бириктирүү укугу ошондой эле чыр-чатак учурунда дайынсыз жоголгон адамдарды издөө жөнүндө маалымат алуу укугу менен байланыштуу, ал ЮНИСЕФ, «Save the Children» жана Кызыл Крест Эл аралык комитетинин (ККЭК) гуманитардык ишмердиги аркылуу ишке ашырылат, алардын делегациясы Борбордук Азия республикаларында иш алып барат (КРдагы ККЭКнын башкы кеңсеси Бишкекте, субделегациясы Ошто жана өкүлчүлүгү Баткенде иштейт). Башка милдеттер менен катар бул түзүмдөр дайынсыз жоголгон адамдарды издөөдө, Тажикстандагы жана азыраак деңгээлде Кыргызстандын аймагындагы аскердик иш-аракеттердин жүрүшүндө бөлүнгөн үй-бүлөлөрдү бириктирүүдө республиканын бийликтерине жардам көрсөтүшкөн жана көрсөтүп жатышат. **(Кыргызстандагы ККЭКнын ишмердиги. Фактылар жана сандар. Январь-декабрь 2017-ж.).**

Бүткүл дүйнөлүк качкындар күнү (жыл сайын 20-июнь) - качкындар азыркы дүйнөдөгү эң курч маселелердин бири. БУУнун маалыматы боюнча, 2022-жылы качкындардын саны 100 миллиондон ашты жана эсепке алуу тарыхындагы эң чоң көрсөткүч болуп калды. 1951-жылы БУУ тарабынан кабыл алынган Качкындардын статусу жөнүндө Конвенциянын 50 жылдыгы 2001-жылы белгиленген. Буга байланыштуу БУУнун Башкы Ассамблеясы атайын резолюция кабыл алып, ага ылайык качкындардын эл аралык күнү - 20-июнь деп жарыяланган (**https://documentsdsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/563/97/PDF/N0056397.pdf?OpenElement**).

Үчүнчү өлкө - кандайдыр бир интеграциялык бирикменин, эл аралык келишимдердин ж.б. катышуучусу болуп эсептелбеген өлкө. Мисалы, ЕАЭБ, Евросоюз, Шанхай кызматташтык уюмунун ж. б. Катышуучу өлкөлөр үчүн ар кандай аспектилер боюнча, анын ичинде адамдардын, товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн жана капиталдардын эркин жүрүүсү боюнча артыкчылыктуу жоболор киргизилет. Ошентип, өз мыйзамдары боюнча жашаган өлкөлөрдүн Коомдоштугу пайда болот, башка өлкөлөрдөн белгилүү бир деңгээлде обочолонуп, баарынан мурда өздөрүнүн жалпы кызыкчылыктарында

аракеттенет. Албетте, көп учурларда үчүнчү өлкөнүн статусу ушул Коомдоштуктун катышуучу-өлкөсүнүн статусуна өзгөрүшү мүмкүн, анын натыйжасында үчүнчү өлкөнүн статусу жоголот. Бул түрдөгү акыркы мисал 2023-жылы Түндүк Атлантикалык альянска кирүү. Буга карата акыркы мисал – 2023-жылы Финляндиянын Түндүк-Атлантикалык альянска кириши, буга чейин ал НАТОго бейтарап жана үчүнчү өлкө болгон. Мындан ары ал ишенимдүү саясий-аскердик коргонууга ээ жана зарыл болгон учурда НАТОнун жамааттык, тиешелүү жардамына ишене алат. Үчүнчү өлкөлөр кандайдыр бир эл аралык бирикмеге мүчөлүк укугунда кирип, мурдагы өзүнүн статусун жоготкон башка мисалдар да бар. Ушундай жол менен Евробиримдик, Шанхай уюму жана башкалар сыяктуу уюмдар өздөрүнүн мүчөлүгүн кеңейтишкен.

Үчүнчү өлкөнүн жарандары - эл аралык келишимдин, конвенциянын катышуучусу болуп эсептелбеген, интеграциялык бирикменин мүчөсү болбогон ар кандай өлкөнүн жарандары, мисалы, ШКУ, ЕАЭБ, Евросоюз, НАТО ж.б. Бул жарандар көп жагынан чектелген. Мисалы, кандайдыр бир Коомдоштуктун жарандарына салыштырмалуу эркин жүрүү, бизнес жүргүзүү ж.б. эркиндиги боюнча чектелүү болушат. Бирок жарандык же жашаган мамлекет Коомдоштуктун мүчөсү болуп калса, бул чектөөлөр жокко чыгарылат.

Үчүнчү мамлекет - кандайдыр бир интеграциялык бирикменин, эл аралык уюмдун, эл аралык келишимдин, макулдашуунун же конвенциянын катышуучусу болуп саналбаган мамлекет. Мисалы, Европа бирлигине кирбеген дүйнөдөгү кайсы гана мамлекет болбосун Европа Бирлигинин өзүнө карата үчүнчү мамлекет болуп эсептелет. Эгерде бүгүн, мисалы, Сербия, Черногория жана башка Евро бирлигине мүчөлүккө талапкерлер Коомчулукка карата үчүнчү мамлекеттер болуп эсептелет, бирок саясий-юридикалык статусун ЕБге мүчө мамлекетке алмаштыруу менен алар үчүнчү мамлекет болбой калышат. Белгилүү болгондой, ЕАЭБге (Евразия бирлиги) Россия, Беларусь, Кыргызстан, Казакстан жана Армения кирет. Ошондуктан дүйнөнүн калган бардык мамлекеттери ЕАЭБге карата үчүнчү болуп саналат. НАТОго карата бейтарап (үчүнчү өлкөлөр) болгон Финляндия жана Швеция 2022-2023-жылдардагы орус-украин окуяларынын натыйжасында Түндүк Атлантикалык

Альянстын (НАТО) мүчөсү статусун алуу менен ага карата үчүнчү мамлекет болбой калышты.

Үч тыйындык роман - немис антифашисти, прозаик, акын, драматург, искусство теоретиги, сценарист, "Берлинер ансамбль" театрынын негиздөөчүсү Бертольт Брехттин атактуу адабий чыгармасы (1898-1956-жж.), ал 1934-жылы дүйнөлүк адабиятта биринчи жолу адам сатуунун бир түрүнүн -китептин башкы каармандарынын бири – "Тилемчинин досу" фирмасынын ээси Пичем тарабынан адамдарды эксплуатациялоо боюнча күчтүү жана кеңири индустрия түрүндө уюштурулган тилемчиликтин феноменин ачып берген, анын өнөр жайы кайырчылар үчүн бардык керектүү реквизиттерди: балдактарды, кол жана бут протездерин, эскилиги жеткен бут кийимдерди, кийимдерди, баш кийимдерди чыгарган, ошондой эле тилемчилик үчүн жерди тандоо, боорукер шаардыктардан алынган акчаны алуу жана башкаларды камтыган. Романдын убактысы жана окуялар орун алган орду - викториялык Англиядагы лондондук район "Сохо". Романдын негизги сюжеттик линиялары анын экрандашуусунда жана музыкасын немис композитору Курт Вайл жазган спектаклде да чагылдырылган. Анын Б.Брехттин башка каарманы - бандит жана басмачы Мэкки-мессерге арналган белгилүү зонгдорунун бири дүйнөлүк эстрада жылдыздары: Эрнст Буш, Лиза Минелли, Фрэнк Синатра, Луи Армстронг, Элла Фицджералд, Андрей Миронов жана башкалардын аткаруусунда көп жылдык хитке айланган.

"Үч тыйындык роман", анын экрандашуусу жана театралдын сахна аянттарында коюулары Б.Брехттин адамды эксплуатациялоонун эң жийиркеничтүү формаларына каршы нааразычылыгын чагылдырган. Тилекке каршы, адамдарды сатуу ошол учурдан тартып гүлдөгөн, бул БУУну **"Уюшкан трансчек аралык кылмыштуулукка каршы күрөшүү жөнүндө"** Конвенцияны жана адамдарды сатууга каршы күрөшүү көйгөйү боюнча **белгилүү Палермо протоколун (2000-ж.)** кабыл алууга мажбурлаган, ал XXI кылымда эбегейсиз масштабды камтыган. КР ИИМдин КИББнын маалыматы боюнча уюшкан мажбурланган тилемчилик көрүнүшү биздин республикада да жокко чыгарылган.

– Ф –

– Ц –

Цессия – бул бир мамлекеттин өз аймагын экинчисине алардын ортосундагы макулдашуу боюнча өткөрүп бериши. Цессия бул аймакка ээ болуунун мыйзамдуу жолдорунун бири болуп эсептелет жана ал өз ара макулдашууга негизделгендиктен, алардын ортосундагы макулдашуу боюнча бир мамлекеттин өз аймагын экинчисине өткөрүп бериши учурда эң кеңири практикалык мааниге ээ. Цессия-бул аймакка ээ болуунун мыйзамдуу жолдорунун бири жана ал өз ара макулдашууга негизделгендиктен, учурда эң кеңири практикалык мааниге ээ. Цессия ушул убакка чейин ошол аймак таандык болгон мамлекет дагы, келечекте ага таандык болушу керек болгон мамлекет дагы, мисалы, тиешелүү келишим түзүү жолу менен макулдугун билдирген учурда гана жарактуу болот. Күч менен же аны колдонуу коркунучу жолу менен алынган макулдук Эл аралык келишимдердин укугу жөнүндө Вена конвенциясынын (1969-ж.) 52-беренесине ылайык жараксыз болуп эсептелет.

Аймактык деңиз өз алдынча цессиянын объектиси боло албайт; ал чектеш болгон кургак аймак менен бирге гана берилиши мүмкүн. Цессиянын түздөн-түз натыйжасы болуп тиешелүү аймак үчүн эл аралык укуктук жоопкерчиликти өткөрүп берүү саналат. Менчик укугун цессионарга өткөрүп бергенден кийин, ошол аймакта болуп жаткан нерселердин бардыгы мыйзамдуу түрдө ошол мамлекетке тиешелүү деп эсептелет, муну менен бирге ошол мамлекет бул аймактагы ишмердигинин (же аракетсиздиктин) натыйжасында келтирилген кандай болбосун зыян үчүн башка мамлекеттердин алдында жооп берет. Буга, мисалы, башка мамлекеттин аймагында айлана-чөйрөнүн булганышын болтурбоо боюнча милдеттенме кирет. **(Эл аралык укук: окуу-методикалык комплекс / В.Е. Живарев. - М.: МИИТтин юридикалык институту, 2010. - 52 б.).**

– Ч –

Чартердик рейс – ижара (чартердик) келишимдин негизинде туроператор же башка юридикалык жак тапшырык берген рейс. Башка сөз

менен айтканда - бул кадимки ырааттамага баш ийбеген жана кардардын талабы боюнча авиакомпания тарабынан уюштурулган рейс. Чартердик рейстин кадимки рейстен айырмасы үзгүлтүксүз рейсте жүргүнчү билетти алдын ала төлөйт жана аны учууга чейин эле колуна ала алгандыгында. Жана Үүзгүлтүксүз рейс дагы белгиленген убакытта ырааттама боюнча гана иштейт. Чартердик рейс болсо кардарлардын санына жараша уюштурулат жана билет учуп чыккан күнү же учакка отурардын алдында берилет. Чартердин уюштуруучусу учууну даярдоо, анын ичинде бардык керектүү документтерди түзүү боюнча иш үчүн бардык жоопкерчиликти өзүнө алат (https://www.svyaznoy.travel/guide/cto-takoe-cartery-i-kak-oni-rabotaut).
Пандемия учурунда көптөгөн үзгүлтүксүз каттамдар токтотулгандыгына байланыштуу биздин мекендештерибиз алыскы чет өлкөлөрдөн чартердик каттамдар менен алып келинген.

Чек араны мыйзамсыз кесип өтүү үчүн санкциялар – дүйнөнүн бардык өлкөлөрүндө эл аралык мыйзамдарга ылайык чек араны мыйзамсыз кесип өтүү үчүн түрдүү санкциялар каралат **(БУУнун Трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы Конвенциясын толуктаган Адамдарды, өзгөчө аялдарды жана балдарды сатууну алдын алуу жана ага бөгөт коюу жана жазалоо жөнүндө Палермо протоколу (Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы №55/25 резолюциясы менен кабыл алынган).**
Кыргызстандын ыйгарым укуктуу органдары дагы ушуга окшош аракеттерди көрүшөт (Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы № 127 Кылмыш-жаза кодексинин 378-беренеси “Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек арасын мыйзамсыз кесип өтүү”). Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде төмөнкүдөй санкциялар каралган: Чек ара кызматынын кызматкерлерине зомбулук көрсөтпөстөн чек араны мыйзамсыз кесип өтүү, бир жылдан үч жылга чейинки мөөнөткө түзөтүү жумуштары же беш жүздөн миңге чейинки эсептик көрсөткүчтүн өлчөмүндө айып салуу же болбосо эки жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу менен жазаланат. Эгерде чек арадан мыйзамсыз өткөн адам чек ара кызматынын кызматкеринин өмүрүнө жана ден соолугуна коркунуч келтирбеген ыкма менен күч колдонсо же күч колдоном деп коркутса, анда мындай жосун эсептик көрсөткүчтүн 1000ден 2000ге чейинки өлчөмүндө айып салуу же Кыргыз Республикасынан чыгаруу менен же анысы жок эки жылдан беш жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу менен жазаланат. Кыргыз

Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде 378-березенин колдонулушу чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын Кыргызстанга башпаанек укугун пайдалануу үчүн келген учурларына жайылтылбай тургандыгы өзгөчө белгиленген.

Чек араларды мыйзамсыз кесип өтүү жана адам сатуу үчүн кылмыш жаза чарасы катары эркиндигинен ажыратуу – чек араларды мыйзамсыз кесип өтүү жана адам сатуу БУУга мүчө болгон бардык мамлекеттерде кылмыш-жаза жосуну болуп саналат. Башкы Ассамблеянын 2000-жылдын 15-ноябрындагы 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган, «Чек ара аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы күрөшүү жөнүндө» БУУнун 2000-жылдагы Конвенциясына ылайык, алар бул жосундарды криминалдаштырууга милдеттүү болушкан. Кыргызстан БУУнун мүчөсү катары жогоруда аталган Конвенциядан келип чыккан талаптарга ылайык КРнын чек араларын мыйзамсыз кесип өтүүнү жана адам сатууну криминалдаштырган. Биздин республиканын Кылмыш-жаза кодексинде «адамдарды сатуу» түшүнүгүнүн аныктамасы берилет жана бул жосундар үчүн жаза чаралары аныкталат. Адамдарды сатуу, башкача айтканда аларды эксплуатациялоо максатында коркутуу, күч колдонуу же мажбурлоонун, шантаждын, уурдоонун, алдамчылыктын, алдоонун башка формалары аркылуу алардын макулдугу менен же макулдугусуз ишке ашыруу менен жалдоо, ташуу, жашыруу, кабыл алуу же өткөрүп берүү – мүлкүн конфискациялоо менен же анысы жок үч жылдан алты жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат. Адамдарды соодалоо, башкача айтканда, коркутуу, күч колдонуу же башка формадагы мажбурлоо, шантаж, уурдоо, алдамчылык, алдоо, жолу менен эксплуатациялоо максатында адамды макулдугу менен же макулдугу жок азгырып жалдоо, ташып жеткирүү, жаап-жашыруу, кабыл алуу же өткөрүп берүү, - мүлкүн конфискациялоо менен же аны колдонбостон үч жылдан алты жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат. Эксплуатациялоо деп адамды сойкулукка же сексуалдык эксплуатациялоонун башка формаларына, иштетүүгө же кызмат көрсөтүүгө мажбурлоо, кулчулукка, куралдуу жаңжалдарга катышууга, анын ичинде карыздык милдеттенмелерди, материалдык жана башка көз карандылыкты, ошондой эле алардын жалданма абалын пайдалануу аркылуу ишке тартуусу түшүнүлөт. Адамдарды соодалоонун курмандыгы болгон адам адамдарды соодалоо процессине тартылышынын натыйжасында мындай аракетке барган болсо, коркунучтуулугу аз же анча оор эмес жосун жасагандыгы үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигинен бошотулат.

Мыйзамсыз миграция деп, мигранттарды, чет өлкөлүк жарандарды жана жарандыгы жок адамдарды мыйзамсыз алып келүүнү же алып чыгууну уюштуруу, же транспорт каражаттарын, же жасалма документтерди, турак же башка жайларды берүү, ошого тете пайда алуу максатында же аны колдонбостон жарандарга Кыргыз Республикасынын аймагына мыйзамсыз кирүү, чыгуу, жүрүү, Кыргыз Республикасынын аймагы аркылуу транзит боюнча башка кызматтарды көрсөтүү түшүнүлөт, - үч жылга чейинки мөөнөткө белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу менен үч жылдан беш жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат **(28.10.2021-жылдагы КРнын Кылмыш-жаза кодексинин 166-168-беренелери).**

Чек ара чыр-чатагы – мамлекеттер аралык куралдуу чыр-чатактын бир түрү, мамлекеттик чек арадагы же чектеш мамлекеттердин чек ара, ал эми кээде аскердик түзүлүштөрүнүн чек арага жакын зонасындагы куралдуу тирешүү. Чек ара чыр-чатагы максаттары, куралдуу күчтөрдү колдонуу масштабдары, мейкиндик аралыгы боюнча чектелген, бирок көп учурда ири аскердик кагылышууларга айланып кетет (РФнын Коргоо министрлигинин Аскердик энциклопедиялык сөздүгү **encyclopedia. mil.ru**). Бул чыр-чатактар мамлекеттик чек араларды түзүү же иштетүү себебинен келип чыгат. Тарых байыркы доорлордон баштап XXI кылым башталганга чейин чек ара чыр-чатактарынын көп учурларын билет. Атап айтканда, Кашмир үчүн Индия менен Пакистандын ортосундагы тынымсыз чыр-чатактар. Борбор Азияда чек ара талаш-тартыштарынын көпчүлүгү эл аралык укуктун ченемдерине ылайык, тынчтык жолу менен чечилген. Ал эми кыргыз-тажик чек ара чыр-чатагына келсек, ал эки республиканын ортосундагы чек араны делимитациялоо жана демаркациялоо жөнүндө сүйлөшүүлөр аяктагандан кийин өзүнүн эртерээк чечилишин күтүп жатат.

Чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын уруксат берүүчү документтерин жокко чыгаруу – азыркы мамлекеттердин уруксат берүүчү документтердин колдонулушун жокко чыгаруудан турган миграциялык мыйзамдарынын ченеми. Мындай чаралар Евробиримдик (ЕС) өлкөлөрүндө Россияда, Казакстанда ж.б. колдонулат.

Кыргызстандын мыйзам актыларында ушуга окшош ченемдер жазылган. Документтер чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам документтерди алгандан кийин аныкталган болсо, аларды берүүдөн баш тартууга мүмкүн болгон негиздер боюнча жокко чыгарылышы мүмкүн. Эгер

жокко чыгаруунун себептерин билсе жана миграциялык мыйзамдарды сактаса, жокко чыгарууну алдын алууга болот, мындан тышкары, жокко чыгаруу чечимине белгиленген мөөнөттө даттанууга болорун билүү керек. Визаны же жашап туруу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгаруу чечими Кыргыз Республикасынын «Тышкы миграция жөнүндө» мыйзамынын 17-беренесинде каралган негиздер боюнча кабыл алынат, эгерде чет өлкөлүк жаран:

- виза алуу жана аны колдонуу мөөнөтүн узартуу, иш жүзүндө жашаган жери боюнча каттоо же ишке уруксат алуу жөнүндө өтүнгөн учурда жалган маалымат берсе;

- Кыргыз Республикасынын коопсуздугуна коркунуч келтирүүчү ишти жүргүзсө;

- визаны колдонуу мөөнөтүн узартуу менен байланышкан Кыргыз Республикасындагы окуусун токтотсо, же болбосо билим берүү мекемелеринен окуудан чыгарылса;

- визаны колдонуу мөөнөтүн узартууга негиз болгон эмгек келишиминин тараптарынын биринин демилгеси боюнча эмгек мамилелери токтотулса;

- Кыргыз Республикасынын жараны менен никеси бузулса жана эгерде никеде балдары жок болсо же сот балдарды Кыргыз Республикасынын жараны болгон же анда туруктуу жашаган атасына же энесине калтырса;

- экономика чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын тастыктоосу менен инвестициялык ишти токтотсо.

Кыргыз Республикасында жашап турууга туруктуу уруксат 5 жылга, убактылуу – 1 жылга, жыл сайын узартуу мүмкүнчүлүгү менен, бирок 5 жылдан ашык эмес мөөнөткө берилет. Чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам жашап турууга уруксат алганга чейин Кыргыз Республикасынын аймагында кеминде 6 ай жашашы керек. 45 жашка толгон чет өлкөлүк жарандар үчүн жашап турууга туруктуу уруксат чет мамлекеттин паспортунун колдонуу мөөнөтү аяктаганга чейин же жарандыгы жок адамдар үчүн мөөнөтсүз берилет **(Кыргыз Республикасынын 2008-жылдын 13-ноябрындагы №626 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын аймагында чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга жашап турууга убактылуу жана туруктуу уруксаттарды тариздөөнүн жана берүүнүн тартиби жөнүндө жобону караңыз).**

Жарандыгы жок адамдын күбөлүгү 2 жыл мөөнөткө берилет. Жарандыгы жок адамдын күбөлүгүнүн жарактуулук мөөнөтү 5 жолуга чейин узартылып, андан кийин алмаштырылат.

Коопсуздук, сот, салык органдарынан жана башка кызыкдар

органдардан жашап турууга туруктуу уруксатты жок кылууга келген материалдар жалпыланат жана ал эмгек, миграция жана жаштар чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органына жиберет.

Кароонун жыйынтыгы боюнча чет өлкөлүк жаранга же жарандыгы жок адамга тийиштүү чара көрүлөт.

Кабыл алынган чечим жөнүндө чет өлкөлүк жаранга же жарандыгы жок адамга үч күндүк мөөнөттүн ичинде өзүнүн колун койдуруу менен билдирилет жана чечим кабыл алынгандан кийин 15 күндүн ичинде Кыргыз Республикасынан чыгып кетүү зарылдыгы жөнүндө билдирүү тапшырылат. Чет өлкөлүк жаран Кыргыз Республикасынан белгиленген мөөнөттө чыгып кетпеген учурда ички иштер органдары чет өлкөлүк жаранды Кыргыз Республикасынан депортациялоо боюнча белгиленген тартипте чараларды көрүшөт.

18 жашка толгон, Кыргыз Республикасынын аймагына мыйзамдуу түрдө кирген, Кыргыз Республикасында иштөөнү же бизнес жүргүзүүнү пландаган чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар иштөөгө уруксат алуу үчүн арыз берип кайрылууга тийиш.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 16-апрелиндеги №175 Токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын аймагында чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын эмгектенүү тартиби жөнүндө жобого ылайык, чет өлкөлүк жумушчуга иштөөгө уруксат берилбейт, эгерде:

- Кыргыз Республикасынын жарандарынын жана Кыргыз Республикасында жашаган башка адамдардын саламаттыгы, укуктары жана мыйзамдуу кызыкчылыктары үчүн кооптуулук жаратса;

- иштегенге уруксат алуу жөнүндө өтүнүч бергенде, иш жүзүндө жашаган жери боюнча катталганда же виза алуу учурунда жалган маалымат берилсе;

- Кыргыз Республикасында жасаган кылмышы үчүн соттолсо, жаза мөөнөтү аяктаганга же бошотулганга чейин;

- ден соолугунун бузулушу же оорусунун мүнөзү, оордугу жана мүмкүндүү узактыгы башка адамдардын саламаттыгына коркунуч жаратса же саламаттык сактоо мекемелеринин өзгөчө көзөмөлүнө алууну талап кылса;

- террордук, экстремисттик же сепараттык уюмдардын мүчөсү болуп саналса;

- тышкы миграция жана салык мыйзамдары чөйрөсүндөгү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына карама-каршы аракеттер жасалса;

- Кыргыз Республикасынын аймагында эмгектенүүсүн же жеке ишкердик менен алектенүүсүн токтотсо.

Эмгек келишиминин (контракттын) же жумуштарды аткарууга (кызмат көрсөтүүгө) жарандык-укуктук келишимдин колдонуу мөөнөтү аяктагандан кийин эмгекчи-мигранттар жана алардын үй-бүлө мүчөлөрү ишке орношкон мамлекеттен чыгып кетүүгө милдеттүү **(Кыргыз Республикасынын «Тышкы миграция жөнүндө» Мыйзамы).**

Кыргызстан ЕАЭБге киргендигине байланыштуу Биримдикке мүчө мамлекеттердин жарандарына Кыргыз Республикасында эмгектенүүгө уруксат алуу талап кылынбайт, ошондой эле КР жарандары ЕАЭБдин бардык аймагында иштөөгө уруксат талап кылынбайт.

Чет өлкөлүк жарандарды убактылуу кармоо борборлору (ЧЖУКБ) же чет өлкөлүк жарандарды убактылуу кармоочу атайын мекеме (ЧЖУКАМ), кээде депортациялык борбор, депортациялык түрмө - соттун чечими менен Россиядан чыгарып салууну же депортациялоону күтүп жаткан чет өлкөлүктөрдү камакта жана изоляцияда кармоочу жай – чет өлкөлүк жарандарды убактылуу кармоочу мекеме мыйзамдарды бузгандыгы үчүн административдик жол менен өлкөдөн чыгарып салууга, депортациялоого же реадмиссияга жаткан чет өлкөлүк жарандар кармалуучу жай болуп эсептелет. РФ аймагында чет өлкөлүктөрдү убактылуу кармоо боюнча бардык борборлордун ишмердиги РФ ИИМдин көзөмөлү астында РФнын Конституциясына, КОАП, ФЗ № 115 жана РФнын башка мыйзам актыларына ылайык жүзөгө ашырылат. Көбүнчө чет өлкөлүк жарандарды кармоо борборлоруна мигранттар РФда болуу режимин бузгандыгы үчүн жана миграциялык документтердеги көйгөйлөрдөн улам келишет, анткени алардын колунда дайыма толук документтердин болушу канчалык маанилүү экенин баары эле түшүнө бербейт. Убактылуу кармоочу жайларда чет өлкөлүктөр мекенине жөнөтүү мүмкүнчүлүгү пайда болгонго чейин болушат.

Азыркы учурда Убактылуу кармоо борборлору Россия Федерациясынын дээрлик бардык субъекттеринде бар. ("РФдагы чет өлкөлүк жарандардын укуктук абалы жөнүндө" РФнын 2002-жылдын 21-июнундагы Федералдык мыйзамы).

Шенген визасы - бул шенген чөлкөмүндөгү өлкөлөргө баруу үчүн кызыкдар болгон адамга компетенттүү органдар тарабынан берилүүчү документ. Шенген чөлкөмү 26 өлкөдөн турат, алар өз жарандарына ошол чөлкөмдүн ичинде бир өлкөдө жүргөндөй эркин жүрүүгө уруксат беришкен. Шенген мейкиндиги өзүнө Улуу Британиядан башка Европанын негизги өлкөлөрүн камтыйт. Бирок Евробирликтин бөлүгү болуп эсептелбеген өлкөлөр дагы бар, мисалы, Норвегия, Исландия, Швейцария жана Лихтенштейн, бирок Шенген чөлкөмүнө киришет жана эркин жүрүү саясатын карманышат. Шенген мейкиндигинде эркин жүрүү укугу, эгерде алар Шенген чөлкөмүнө кирип, ал жерде мыйзамдуу негизде жүрүшсө, чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга дагы таандык. Шенген визаларынын ээлери Евросоюздун ички чек аралары, мисалы, герман-польшалык, франко-бельгиялык, франко-испандык ж.б. чек аралары Шенген мыйзамдарына ылайык эч кандай контролдон (паспорттук, автомобилдик, бажылык, фитосанитардык ж. б.) өтпөстөн каалаган жерде кесилишерин эске алышы керек. Бирок айрым учурларда, мисалы, миграциялык мунапыс жарыяланса, ЕБ мамлекеттеринин ортосунда убактылуу контролдук иш-чаралар киргизилиши мүмкүн. Ошондой эле айрым учурларда Шенген визасы жокко чыгарылышы мүмкүн экендигин эске алуу керек.

2019-жылдын 19-июнунда Евробирликтин Кеңеши Визалык кодекске өзгөртүүлөрдү бекиткен, алар Европага кыска мөөнөттүү саякатка чыккан ак ниеттүү саякатчылар үчүн жагымдуу шарттарды кубаттайт (виза талаптары дүйнөнүн 105 өлкөсүнүн жарандарына жайылтылат). Эми саякатчылар виза алууга арыздарын пландаштырылган сапарга чейин 6 ай мурун (деңизчилер үчүн 9 ай мурун) бере алышат.

Көпчүлүк учурда алар виза алуу үчүн туруктуу жашаган өлкөсүндө түздөн-түз кайрыла алышат. Ошондой эле алар, эгерде мындай мүмкүнчүлүк болсо, арызды электрондук түрдө толтуруп, кол кое алышат. 6 жаштан 18 жашка чейинки жашы жете электер виза алымынан бошотулушу мүмкүн. Европага тез-тез саякаттап жүргөн жана виза тарыхы жакшы болгон саякатчылар мөөнөтү бара-бара бир жылдан 5 жылга чейин узартылуучу бир нече визаларды ала алышат.

Сапарыңыздын максатына/мүнөзүнө жараша белгилүү бир элчилик/консулдук тарабынан берилүүчү Шенген визасынын үч негизги түрү бар. 1) кыска мөөнөттүү виза (бир жолку, эки жолку же көп жолку), бирок

кандай болгон учурда да максимум – 180 күндүк каалаган мезгилин аралыгында 90 күндөн ашык эмес. Ал бардык “А” жана “С” категорияларына карата колдонулат. “А” визаларынын биринчи категориясы транзиттик аэропорттук виза (5 күнгө жарактуу) болуп эсептелет, ал анын ээсине Шенген чөлкөмүндөгү өлкөгө кирбестен Шенген өлкөсүнүн аэропортунун эл аралык чөлкөмү боюнча өтүүгө мүмкүндүк берет. “С” категориясы кыска мөөнөттүү виза болуп саналат, ал анын ээсине визанын мөөнөтүнө жараша Шенген өлкөсүндө белгилүү бир убакыт ичинде жашоого мүмкүндүк берет. 2) Транзиттик аэропорттук виза (5 күндүн ичинде жарактуу). 3) Аймакта жүрүү чектелген улуттук виза (Шенген эмес виза), ал Шенген мамлекеттеринин аймагында эркин жүрүүгө укук бербейт (кененирээк караңыз: www. astons. com).

Шенген визасын берүү жөнүндө өтүнүч келтирген адам төмөнкү шарттарды канааттандырышы керек:

- визанын мөөнөтү 90 күндөн ашкан сапарга жарактуу жол жүрүү документтерине ээ болуу;

- өзүнүн сапарынын максатын жана шарттарын, жетиштүү материалдык каражаттардын болушун, ошондой эле үйүнө кайтууга ниетин тастыктоо;

- ага “киргизбөө жөнүндө маалыматтык сурам” болбошу керек. Мисалы, бул адам Евробирликин аймагында кылмыш жасоону пландап жатат деген олуттуу шек болсо. (Евробирлигинин визалык кодекси).

Шенген визасын алууну каалаган Кыргызстандын жарандары биздин республикада аккредиттелген Бишкек шаарындагы же Ош шаарындагы Германиянын визалык борборлоруна кайрылса болот. Интернет дареги; **kg-appointment. visametric. com/kg**

Шенген укугу - Европа бирлигинин (ЕБ) укугунун курамдык бөлүгү, ал Шенген мейкиндигине адамдардын кирүү, жүрүү жана ишке орношуу шарттарын (бардыгы 27 өлкө, анын ичинде Бирликке мүчө эмес бир нече өлкөлөр), анын ичинде бирдиктүү (Шенген) виза берүү шарттарын, ошондой эле мүчө өлкөлөрдүн полицияларынын жана сотторунун кылмыш-жаза-укуктук жаатта кызматташтыгын жөнгө салат. Ошентип, Шенген укугу мүчө мамлекеттердин Шенген визаларын берүү боюнча кызматташуусу, ошондой эле экстремизмге, терроризмге, мыйзамсыз миграцияга жана Коомдоштуктун башка коркунучтарына каршы аракеттенүү жолу менен Евробирликтин тышкы чек араларындагы чек аралык, иммиграциялык, бажылык жана контролдун

башка түрлөрү, адамдардын (анын ичинде ЕБдин жана үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарынын, негизи, ЕБге мүчө мамлекеттердин ички чек араларында эч кандай текшерүүсүз), товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн жана капиталдардын ЕБдин ичинде эркин жүрүү маселелери боюнча жүзөгө ашырылат.

Бул укук Франция жана Германия менен чектеш Люксембургда жайгашкан Шенген шаарына милдеттүү, ал жерде 1985-жылдын 14-июнунда Бельгия, Нидерланд, Люксембург, Германия жана Франция мүчө мамлекеттердин тышкы чек араларына өткөрүп берүү жана ошону менен жалпы мейкиндикте адамдардын, товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн эркин жүрүүсүн камсыз кылуу керек болгон жалпы чек аралардагы көзөмөлдү этап-этабы менен алып салуу жөнүндө макулдашууга (33-берене) кол коюшкан. 1990-жылы июнда Шенген укугун андан ары өнүктүрүү максатында 1985-жылдагы Макулдашууну имплементациялоо жөнүндө көлөмдүү (142-берене) Келишим кабыл алынган. Бул документ Шенген укугунун негизги түшүнүктөрүн тактап, адамдардын жүрүү эркиндигин ишке ашыруу жана ички коопсуздукту камсыз кылуу боюнча маанилүү чараларды аныктаган. Кийинки жылдары Шенген укугу жаңы документтерди кабыл алуу менен өркүндөтүлгөн, мисалы, 2016-жылдагы Чек аралар жөнүндө Шенген кодекси, (Европа парламентинин жана Кеңешинин , 2016-жылдын 9-мартындагы 2016/399 (ЕБ) Регламенти), 2009-жылдагы Визалык кодекс ж. б.

Мурдагы СССР өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргызстанда өзүнүн өкүлчүлүктөрү бар ЕБ 2003-жылдан бери биздин республика менен тыгыз кызматташып, бизге ар түрдүү жардам көрсөтүп келе жатканын белгилей кетүү керек, мисалы, чек араларды башкаруу боюнча “БОМКА” долбоорунун алкагында. Мындан тышкары, Евробирлик Кыргызстанга жарандык, процессуалдык жана административдик мыйзамдарды модернизациялоо, судьяларды, прокурорлорду окутуу, кылмыш иштерин жана укук бузууларды каттоо үчүн ИТ-инструменттерин жайылтуу, сот адилеттигине жетүү мүмкүнчүлүгүн жакшыртуу ж.б. маселелер боюнча жардам көрсөтөт (Европа Бирлигинин Кыргыз Республикасындагы өкүлчүлүгү. www. eeas. europa. eu).

Миграция чөйрөсүндөгү кылмыштар жана укук бузуулар үчүн айыптык санкциялар Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексинде жана КР Кылмыш-жаза кодексинде белгиленген.

-Ы-

«Ыплас жерлер» - азыркы колдонуудагы сөз менен айтканда, бузукулуктун, аракечтиктин, шектүү, тыюу салынган оюн-зооктун ордун билдирген кыйыр маанидеги сөз.

– Э –

Экспатриация (лат. “ата мекенден”) – адамды өлкөнүн чегинен, эреже катары, анын географиялык же маданий мекенинен убактылуу же туруктуу чыгарып салуу, адатта жарандыктан ажыратуу менен коштолот, ошондой эле жарандыкты токтотуу, анын ичинде жарандын өзүнүн каалоосу боюнча токтотуу. Белгилүү болгондой, XIX - XX кылымдын биринчи жарымында экспатриация тоталитардык мамлекеттерде, анын ичинде фашисттик Германияда, Советтер Союзунда жана башка өлкөлөрдө кеңири колдонулган. СССРде анын белгилүү жарандары (кийин XX кылымдын 50-жылдарынын ортосунан тартып аларды диссиденттер дпе атап башташкан) КПССтин ички жана тышкы саясатына, анын ичинде адам укуктары жана эркиндиктери жаатында макул болбогондугу, антисоветтик пикирлери, Советтер Союзунан тышкары жерлерде, негизинен Батыш өлкөлөрүндө китептерди, макалаларды, самиздат басылмаларын (“Учурдагы окуялардын хроникасы”) жайгаштыргандыгы үчүн экспатриацияга дуушар болгондугун эске сала кетмекчибиз.

“Философиялык пароход” деп аталган тарых көпчүлүк адамдардын эсинде (1922-жылдан бери белгилүү тарыхчыларды, жазуучуларды, философторду, Советтик Россиянын идеялык-саясий оппозициясында болгон орус маданиятынын башка өкүлдөрүн өлкөдөн алып чыккан жүргүнчү кемелеринин бештен кем эмес каттамынын жалпы аталышы. Алардын арасында философ Н. Бердяев да болгон. Мисалы, Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин белгилүү “Гулаг” (СССР лагерлеринин башкы башкармалыгы) чыгармасынын автору А.Солженицын үй-бүлөсү менен өлкөдөн чыгарылган. Соңку Совет мезгилиндеги белгилүү экспатрианттардын арасында опералык дива Г. Вишневская жана анын күйөөсү, дирижер жана белгилүү виолончелист М. Ростропович, укук коргоочу, жазуучу, публицист жана коомдук ишмер В.Буковский, жазуучу, драматург, журналист А. Амалрик, СССРдин Куралдуу

Күчтөрүнүн генерал-майору, диссиденттик кыймылдын катышуучусу П.Григоренко, жазуучулар В. Войнович жана В. Аксенов, режиссер Ю. Любимов жана башкалар бар. Кийинчерээк 1966-1988-жылдары жарандыгынан ажыратылган СССРдин айрым мурдагы жарандарынын жарандыгы кайтарылып берилген. **(СССР Жогорку Советинин Президиумунун 1990-жылдын 15-августундагы №568 СССРдин чегинен тышкары жашаган айрым адамдарды жарандыгынан ажыратуу жөнүндө жарлыктарын жокко чыгаруу жөнүндө).**

Кыргызстандын мыйзамдары өзүнүн жарандыгынан ажыратуунун негиздерин белгилейт, бул Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздугун жана мамлекеттик кызыкчылыктарын коргоо боюнча өзгөчө чара болуп саналат. Анын ичинде КР улуттук коопсуздугуна коркунуч келтирген аракеттер; террористтик же экстремисттик кылмыш жасоо үчүн КРдин чегинен тышкары даярдыктан өтүү; террористтик уюмдардын ишине катышуу ж.б. КР жарандыгынан ажыратуу үчүн кандайдыр бир идеялык-саясий негиздер жок. (кененирээк караңыз: “Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы //**minjust.gov.kg**).

Экспаттар (англ. “мекенден тышкары жүргөндөр”) - жарандыгы таандык өлкө же туулган өлкөсү болбогон башка өлкөдө иштеген жана жашаган чет элдик адистер. Экспат аз квалификациялуу адам болушу мүмкүн, бирок көбүнчө экспаттар – бул мыкты адистер жана ар кандай чөйрөдөгү жетекчилер. Кайсы өлкө болбосун мындай адистердин келишине кызыкдар, мындай кырдаал экспаттарга атаандаштыкты жаратат. Экспаттардын башка өлкөгө көчүп кетишине ар кандай жагдайлар түрткү болушу мүмкүн, анын ичинде ыңгайлуу иштөө шарттары, жагымдуу жашоо шарттары, жергиликтүү коомдоштукка оңой коомдук интеграция ж.б. Экспаттар эл аралык корпорацияларга же өзүлөрү жана үй-бүлөсү үчүн жаңы үй тандап алууну көздөө менен өзүлөрү үчүн иштешет. Адатта, экспаттар башка өлкөгө контракт боюнча жана көп эмес мөөнөткө барышат. Мына ушунусу менен алар башка өлкөгө биротоло барган иммиграНттардан маанилүү айырмаланып турат. Дүйнөдө жумуш жана жашоо престижи болуп Дубай эсептелет, анда 2022-жылы экспаттар жалпы калктын 80% түзгөн. Экспаттарды кабыл алуучу дагы бир өлкө катарында Түркия, айрыкча анын ири шаарлары: Стамбул, Анкара, Измир эсептелет, алар курулуш адистиктери үчүн жакшы эмгек рыногун көрсөтүшөт. Расмий маалыматтар боюнча, орус компаниялары экспаттарды

кармай алган эмес: алар жогорку орундардын 13% гана түзөт, ошондо дагы чет өлкөлүк компаниялар менен (Экспаттар//**ru.m.wiktionary.org**).

Эксаймактуулук – жергиликтүү мыйзамдардын таасиринен алынган жана башка мамлекеттин мыйзамдарынын таасирине (жарым-жартылай же толук көлөмдө) көз каранды болгон жеке же юридикалык жактардын, мекемелердин же объекттердин статусу (Сухарев А.Я., Крутских В. Е. Чоң юридикалык сөздүк. Инфра-М., 2003. – 703 б.). Эксаймактуулукка, мисалы, кайсы бир мамлекетте жайгашкан элчиликтерди, консулдуктарды киргизсе болот. Чет өлкөлүк аймактын ичиндеги деңиз жана аба кемелери да, эгерде алар ошол жерде мыйзамдуу жол менен жүрсө, эксаймактуулукту колдоно алышат (БУУнун 1982-ж. Деңиз укугу боюнча Конвенциясынын 32-беренеси). Эксаймактуулукту, мисалы, чет мамлекеттердеги аскердик базалар, ошондой эле БУУнун мекемелери ээлеген имараттар колдонушат. Кыргызстандын чет өлкөлөрдө аскер базалары жана деңиз кемелери жок. Ошол эле учурда эксаймактуулук принциби Кыргыз Республикасынын чет өлкөлөрдөгү бардык дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнө, башка өлкөлөргө барган учурда биздин мамлекет башчысына жайылтылат. Кыргызстанда бүгүн 33 өлкөнүн дипломатиялык өкүлчүлүктөрү жайгашкан. Ошол эле учурда Кыргызстандын чет өлкөлөрдө 36 дипломатиялык өкүлчүлүгү бар. Алардын тизмеси менен КР ТИМдин сайтынан таанышууга болот. **https://old.mfa.gov.kg/contents/view/id/100**

Экинчи паспорт - жеке эркиндигин коргоо куралы. Чек аралар жабылган учурларда да, көп паспорту бар адамдар үйлөрүнө кайтуу үчүн чек арадан өтө алышат. Бул өлкөнүн жарандыгын тастыктаган экинчи паспортту берүү практикасы азыркы дүйнөдө экинчи паспортту берүүдө, анын ичинде мамлекеттик бюджетти толтурууда ар кандай максаттарды көздөгөн ар кайсы мамлекеттер тарабынан кеңири колдонулат.

«КР жарандыгы жөнүндө» мыйзамда анын жарандары Кыргыз Республикасынын жарандыгын сактап калуу менен башка мамлекеттин жарандыгын ала турган учурлар каралган, атап айтканда:

- эгерде башка мамлекеттин жарандыгын алуу Кыргыз Республикасынын жана чет мамлекеттин мыйзамдарына каршы келбесе;

- кош жарандуулук маселелери боюнча колдонуудагы эл аралык келишимдер болгон учурда, алардын бири Кыргыз Республикасы болуп эсептелсе.

Кош жарандуулукту алуу фактысы Кыргыз Республикасынын Конституциясында да, ошондой эле Жарандык жөнүндө мыйзамында да таанылса да, мындай статусту алуу жана таануу чектелген, анткени азыркы учурда Кыргыз Республикасында кош жарандуулук статусун таануу үчүн укуктук режимди жана негиздерди камсыз кыла турган колдонуудагы эл аралык келишимдер жок. («КР жарандыгы жөнүндө» КР Мыйзамы)

Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары туруктуу жашаган жана Кыргыз Республикасынын жаранынын паспорту жок Кыргыз Республикасынын жарандары, алардын жалпы жарандык паспортунда консулдук эсепке алуу жөнүндө Кыргыз Республикасынын дипломатиялык өкүлчүлүгүнүн же консулдук мекемесинин белгиси болгондо, же консулдук эсепке алуу жөнүндө Кыргыз Республикасынын дипломатиялык өкүлчүлүгүнүн же консулдук мекемесинин маалым каты болгондо, биздин республиканын аймагында жарандык-укуктук, нотариалдык бүтүмдөрдү, банктык операцияларды жасай алышат.

Эксклав (латын тилинен ex – вне + clavis – ачкыч) – географиялык жактан өз мамлекетинин негизги бөлүгүнөн обочолонгон жана башка аймак менен курчалган аймактын бөлүгү.

Ошол эле аймак, ал таандык болгон өлкө үчүн эксклав жана ал таандык болбогон мамлекет үчүн анклав болуп саналат, бирок анын аймагы менен курчалган. Таза эксклавдар - бир нече мамлекет менен чектешкен өлкөнүн бөлүнгөн бөлүктөрү. Таза эксклавдар кургактык жана деңиз типтерине бөлүнөт.

Эгерде чектелген аймакта бир эле учурда бири-бири менен байланышкан бир нече анклавдар жайгашкан болсо, анда сөз анклав комплекстери жөнүндө болот. Кээде анклавдар бири-биринин курамында матрешка принциби боюнча уюштурулушу мүмкүн. Мисалы, Нахва - Оман Мадха аймагынын ичиндеги БАЭ анклавы, ал өз кезегинде БАЭ анклавы болуп эсептелет. Нахва сыяктуу аймактык фрагменттер экинчи тартиптеги анклавдар деп аталат. Дүйнөдө мындай 32 анклав жана бир уникалдуу үчүнчү тартиптеги анклав бар - үч жолу Куч-Бихар анклав комплексинин курамында Индия жана Бангладеш анклавдары менен курчалган Бангладештеги джут талаасы.

Ар кандай анклавдык түзүлүштүн негизги мүнөздөмөсү - башкы мамлекеттин ага болгон эгемендиги. Ошондуктан, эл аралык уюмдардын көзөмөлүндөгү аймактар (мисалы, БУУнун Нью-Йорктогу штаб-квартирасы) анклавдар катары каралышы мүмкүн эмес. Анклавдарга, мисалы, Кубадагы гуантанамонун америкалык аскер базасын же Орусия Казакстандан ижарага алган Байконур космодромун кошууга болбойт.

Анклавдардын пайда болушунун жана жок болушунун акыркы толкуну кансыз согуштан кийин башталган. Анын аякташы тирешүүнүн негизги символдорунун бири - Батыш Берлин анклавынын жоюлушу менен белгиленди. Ошону менен бирге СССРдин жана Югославиянын кулашы мурда субулуттук болгон көптөгөн жаңы анклавдардын пайда болушуна алып келди. Жаңы мамлекеттердин чек араларын демаркациялоодо алардын айрымдарын жоюуга мүмкүн болду. Мындай тагдыр айрыкча 1955-жылдан бери келе жаткан Белоруссиядагы литвалык Пагиряй анклавына туш болгон. 1996-жылы тараптар аймактарды алмашып, Пагиряй Беларус Погири болуп калды. **(https://politike.ru/termin/anklav.html,https://dic.academic.ru,https://www.kommersant.ru).**

Экстрадиция - кылмышкерлерди берүүнүн жалпы дүйнөлүк практикасы –кылмыш жоопкерчилигине тартуу же мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмдү аткаруу үчүн өзүнүн аймагында жүргөн кылмышкерди башка мамлекеттин талабы боюнча өткөрүп берүү. Кылмыш жоопкерчилигине тартуу же өкүмдү аткаруу үчүн адамдарды берүү (экстрадициялоо) маселелери, атап айтканда, 1957-жылдын 13-декабрындагы Берүү жөнүндө Европа конвенциясы, 1975-жылдын 15-октябрындагы Берүү жөнүндө Европа конвенциясына кошумча протокол, 1978-жылдын 17-мартындагы Берүү жөнүндө Европа конвенциясына экинчи кошумча протокол, 1993-жылдын 22-январындагы Жарандык, үй-бүлөлүк жана кылмыш иштери боюнча укуктук жардам жана укуктук мамилелер жөнүндө Конвенция, кылмыш куугунтугу үчүн адамдарды берүү маселелерин жөнгө салуучу эл аралык жана ата мекендик укуктун башка ченемдери менен регламенттелген.

Сурам кылган жана сурам кылынган - келишүүчү тараптардын мыйзамдары боюнча жазалануучу жосундарды жасагандыгы үчүн мамлекеттер аралык же эл аралык издөөдө жүргөн адамдар экстрадициялануугa тийиш.

Ал эми биздин республикага келсек, Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жерде кылмыш жасаган жана Кыргызстандын аймагында жүргөн чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдерине ылайык кылмыш жоопкерчилигине тартуу же жазаны өтөө үчүн чет мамлекетке берилиши мүмкүн же Кыргыз Республикасынын аймагында жүргөн чет өлкөлүк жаранды же жарандыгы жок адамды кылмыш жоопкерчилигине тартуу же Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза мыйзамы жана адамды берүү жөнүндө сурам жиберген чет мамлекеттин мыйзамдары боюнча кылмыш жазасына тартылуучу болуп саналган жосундары үчүн өкүмдү аткаруу үчүн өз ара мамиле принцибинин негизинде чет мамлекетке берет.

Адамды өз ара мамиле принцибинин негизинде берүү берүү жөнүндө сурам жиберген чет мамлекеттин ырастамасына ылайык ушундай эле кырдаалда КРдин сурамы боюнча берүү жүргүзүлөт деп күтүүгө болот дегенди билдирет. Алсак, ЖМКлардын КР Башкы прокуратурасына таянуу менен берген билдирүүлөрү боюнча оор кылмышка айыпталып жаткан кыргызстандык Испаниядан Кыргызстанга экстрадицияланган. 2021-жылы эркек адам ден соолукка оор залал келтиргендиги - адамга бычак сайгандыгы үчүн эл аралык издөөгө алынган. Изделип жаткан адамды Мадридде кармашкан. КР Башкы прокуратурасынын экстрадициялоо боюнча сурамы Испаниянын Юстиция Министрлиги тарабынан канааттандырылган. Айыпталуучу 22-февралда Бишкекке алынып келинген. **/https://ru.sputnik.kg/20230222/kyrgyzstan-bishkek-madrid-ekstraditsiya-1073075075.html/**. Ошентип, экстрадиция кылмыш-жаза процесси чөйрөсүндөгү мамлекеттердин кызматташтыгынын эл аралык практикасында колдонулуучу натыйжалуу укуктук инструмент болуп саналат, ал аркылуу ар бир конкреттүү учурда кылмыш катары жазалануучу жосундарды жасаган адамдардын жоопкерчилигинин жана жазасынын сөзсүз болоору камсыз кылынат.

Экстремизм - бул бийликти күч менен басып алууга же бийликти күч менен кармап турууга, ошондой эле мамлекеттин конституциялык түзүлүшүн күч менен өзгөртүүгө, ага барабар коомдук коопсуздукка күч менен кол салууга, анын ичинде жогоруда көрсөтүлгөн максаттарда мыйзамсыз куралдуу түзүлүштөрдү уюштурууга же аларга катышууга багытталган жана улуттук

мыйзамдарга ылайык кылмыш тартибинде куугунтукталган кандайдыр бир жосун (ч. 1. ст. 1 Шанхай конвенциясынын 1-бер. 1-бөл.).

Экстремизмди социалдык же мүлктүк абалы, улуттук жана диний таандыктыгы, кесиптик жана билим деңгээли, жаш курагы жана жыныстык топтору ж.б ар кандай болгон адамдар жүзөгө ашырышы мүмкүн. Тарых көрсөткөндөй, экстремизм түңүлгөн көз караштардын жана багыттардын көрүнүшү катары коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүнө сиңип кетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ.

Саясий өңүттө экстремисттер калыптанган коомдук түзүмдөргө жана институттарга, коомдук негиздерге каршы чыгып, алардын туруктуулугун өзүнүн күч методдору менен массалык түрдө бузууга аракет кылышат. Муну менен бирге алар үчүн алардын мамлекеттеги аракеттеринен улам келип чыккан резонанс өтө маанилүү.

Экстремизм улуттар аралык мамилелерде улуттар менен элдердин ортосундагы кастыкты жана жек көрүүчүлүктү козутууда, куралдуу кагылышууларда, геноцидде, коңшу мамлекеттердин аймагына кол салууда чагылдырылат.

Адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин, конституциялык түзүлүштүн негиздерин коргоо жана улуттук коопсуздукту камсыз кылуу максатында экстремисттик аракеттерге каршы аракеттенүүнүн негизги принциптери, укуктук жана уюштуруучулук негиздери биздин өлкөдө “Экстремисттик аракеттерге каршылык көрсөтүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2023-жылдын 24-февралындагы №40 Мыйзамы менен жөнгө салынат.

Эл аралык гуманитардык укук - ЭГУ (согуш укугу, куралдуу кагылышуулар укугу) - Эл аралык укук эл аралык мамилелердин (адам укуктары боюнча кызматташтык, экономика, экология, эл аралык суу мейкиндиктерин пайдалануу ж.б.) ар кандай маселелерин жөнгө салуу менен тынчтык мезгилде гана эмес, ошондой эле куралдуу чыр-чатактар мезгилинде, алардын максаттарына жана мүнөзүнө карабастан (агрессивдүү, адилеттүү, эл аралык, жарандык жана башкалар) иштей тургандыгы белгилүү. Мындай чыр - чатактардын кеңири таралышын эске алуу менен, анын ичинде XIX-XXI кылымдарда эл аралык ченемдердин өзгөчө тармагы болгон - гуманитардык укук калыптанып түзүлгөн, ал согуш аракеттерин (согуштун мыйзамдары жана ыкмалары) жүргүзүү каражаттарына жана ыкмаларына, жарандык

калкты, оорулуу жана жарадар болгон аскер кызматчыларын жана согуш туткундарын гуманитардык коргоого тиешелүү болгон принциптерди жана эрежелерди жөнгө салат.

ЭГУнун булактары болуп келишимдер, конвенциялар, каада-салттар, куралдуу кагылышуулардын укук системасында колдонулуучу прецеденттер, ошондой эле эл аралык укуктун жалпы таанылган ченемдери жана принциптери саналат. ЭГУ куралдуу кагылышууларга катышкан адамдардын үлүшүнө туш келген азаптарды жана жоготууларды минималдаштырууга умтулат. Бул учурда адамдарды коргоо адамдын өмүрүн жана алардын мүлкүн согуш аракеттеринин натыйжасында бузулуудан же жок кылынуудан коргоону билдирет. Мындан тышкары, ЭГУ согуштук куралдарды, илимий-техникалык революциялардын жана XIX кылымдын акыркы чейрегинде башталган жарыша куралдануунун натыйжасында кол салуунун каражаттарын үзгүлтүксүз өркүндөтүү фактысына негизденип, согуштук аракеттерди жүргүзүүнүн каражаттарын жана ыкмаларын тандоодо согушуп жаткан тараптарды чектөөгө умтулат.

Эл аралык гуманитардык укуктун ченемдерин демилгелөөгө жана иштеп чыгууга эң активдүү болуп Эл аралык Кызыл Крест Комитети (ЭККК) катышкандыгын жана кабыл алынгандыгын белгилей кетүү керек, ал образдуу түрдө «ЭГУнун сактоочусу» болуп саналат. Мисалга алсак, ЭККК 1864, 1906, 1929 жана 1949-жылдардагы Женева конвенцияларын жана 1977, 2005-жылдардагы үч Кошумча протоколду түзүүгө жана кабыл алууга көмөктөшкөн, бирок бул иш келишимдик ЭГУда укуктук негизге ээ болгон эмес.

Согушту жөнгө салуучу эл аралык актылар жөнүндө сөз кылуу менен, биринчи кезекте Россиянын императору Николай II сунушу тарабынан демилгеленген 1899 жана 1907-жылдардагы атактуу Гаага Конвенцияларын атайлы, Гаага эл аралык укук илиминин негиздөөчүсү, ошол шаарда өзүнүн биринчи фундаменталдык Трактатын жарыялаган Уго Гроцийдин урматына конференцияларды өткөрүү үчүн тандалган. Гаага конвенциялары (биринчисинин катышуучулары 26 мамлекет болгон; экинчиси - 44 мамлекет) согуш аракеттерин ачуу, кургактык согушунун мыйзамдары жана адаттары, кургактык жана деңиз согушу учурундагы бейтарап мамлекеттердин укуктары жана милдеттери, соода кемелерин аскерге айландыруу ж.б. ушул сыяктуу маселелерге арналган **(Гаага конвенциялары жана декларациялары 1899 жана 1907-жылдар//ru.wikipedia.org).**

Бул конвенциялар «согуш укугун», эл аралык гуманитардык укукту кодификациялоодо, арбитражды жана ортомчулукту колдонууда маанилүү роль ойногон. Дүйнөлүк практикада биринчи жолу мамлекеттер аралык чыр-чатактарды чечүүнүн тынчтык каражаттары жөнүндө укуктук документ кабыл алынган. Экинчи дүйнөлүк согуштун окуялары Гаага конвенцияларынын жоболорун андан ары өнүктүрүүнү талап кылды, бул 1949-жылы Женева конвенцияларынын кабыл алынышына алып келди, анда согуш туткундарына мамиле кылуу, жарадар болгондордун жана оорулуулардын тагдырын жакшыртуу ж. б. атап айтканда, согуш мезгилинде жарандык калкты коргоо жөнүндө 1949-жылы 12-августта Женева конвенциясы кабыл алынган//www.un.org.

Ошентип, биринчи жолу улуттук-боштондук жана жарандык согуштарды жүргүзүү эрежелери аныкталып, ал эми комбатанттардын укуктары партизандар жана каршылык көрсөтүү кыймылынын катышуучулары тарабынан таанылды. 1977-жылы бул конвенцияларга Кошумча Протоколдор кошулган. Алардын биринчиси эл аралык куралдуу кагылышуулардын курмандыктарын коргоого; экинчиси - эл аралык эмес мүнөздөгү куралдуу кагылышуулардын курмандыктарын коргоого тиешелүү болгон (Гуманитардык укуктардын практикалык сөздүк. 1949-жылдагы Женева конвенциясы. 1977-жылдагы ага Кошумча Протоколдор//**jumanitarnogo.prava.org)**. Мындан тышкары, ЭГУнун укуктук активинде согуш жүргүзүүнүн айрым каражаттарына тыюу салган ченемдик актылар кирет, атап айтканда, химиялык жана бактериологиялык куралды колдонууга тыюу салуу жөнүндө 1925-жылдагы Женева протоколу; бактериологиялык (биологиялык) куралдарды жана уулуу куралдарды иштеп чыгууга, өндүрүүгө жана запастарын топтоого тыюу салуу жана аларды жок кылуу жөнүндө 1972-жылдагы Конвенция; жаратылыш чөйрөсүнө таасир этүү каражаттарын аскердик же башка ар кандай душмандык пайдаланууга тыюу салуу жөнүндө 1977-жылдагы Конвенция; химиялык куралды иштеп чыгууга, өндүрүүгө, топтоого жана колдонууга тыюу салуу жана аны жок кылуу жөнүндө 1992-жылдагы Конвенция; пехотага каршы миналарга тыюу салуу жөнүндө 1997-жылдагы Конвенция ж. б.

Белгилей кетсек, Кыргызстан мыйзамда белгиленген тартипте 1949-жылдагы бардык төрт Женева конвенциясын, 1977-жылдагы Кошумча протоколдорду ратификациялаган, ошондой эле кошумча айырмалоочу эмблеманы кабыл алууга тиешелүү 2005-жылдагы III Кошумча протоколуна

кошулган. Биздин республика ошондой эле ЭГУ жаатындагы башка келишимдердин катышуучусу болуп саналат. Ошого карабастан, республиканын ЭГУнун башка актыларына кошулуусу боюнча иштер улантылууда **(Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарынын эл аралык гуманитардык укуктун ченемдерине ылайыктуулугун салыштырма-укуктук изилдөө. Бишкек, 2021-ж. КР ТИМдин Дипломатиялык академиясынын Эл аралык мамилелерди талдоо борбору. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги //minjust.gov. kg).**

Эл аралык Кызыл Крест Комитети (ЭККК) - өткөн кылым – бул Улуу Британияда, Францияда, АКШда, Германияда, Россияда ж.б. НТРнын натыйжасында адамзаттын өндүргүч күчтөрүнүн дүркүрөп өнүгүү доору. Ошол мезгилдеги белгилүү жетишкендиктердин катарына - темир жол курулушу, буу жана электр энергиясын пайдалануу, трансатлантикалык каттамдарда радионун, буу менен жүрүүчү аскердик, жүргүнчү жана жүк ташуучу кемелердин пайда болушу, жаңы байланыш каражаттары жана жолдору жана ар кандай өнүгүүлөр кирет. Бул шарттарда эл аралык уюмдардын бүтүндөй тармагын түзүү зарылдыгы пайда болду. Алардын бири 1863-жылы европалык энтузиасттар тобу тарабынан Эл аралык Кызыл Крест Комитетинин түзүлүшү болгон. Анын ишмердүүлүгү гумандуулук, калыстык, бейтараптык, көз карандысыздык, ыктыярдуулук, биримдик жана универсалдуулук принциптерине негизделген **(Эл аралык Кызыл Крест Комитетинин Уставы. 2017-жылдын 21-декабрында кабыл алынган. 2018-жылдын 1-январынан тартып күчүнө кирген).**

Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай кыймылына Эл аралык Кызыл Крест Комитети (ЭККК), 192 Улуттук Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай Коому жана эл аралык Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай коомдорунун Федерациясы кирет. Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай кыймылына Эл аралык Кызыл Крест Комитети (ЭККК), Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай коомдорунун 192 улуттук коому жана Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай коомдорунун Эл аралык Федерациясы кирет. ЭКККнын ишмердиги гуманитардык чөйрөгө гана таандык, анын ичинде куралдуу кагылышуулардын (жарандык жана эл аралык согуштар, этникалык тазалоо, этно-диний жана башка куугунтуктар) жүрүшүндө жабыркаган, зомбулуктун ар кандай түрлөрүнөн ж. б. жабыр тарткан адамдардын өмүрүн жана кадыр-

баркын коргоо. Ал түзүлгөн мезгилде, белгилүү болгондой, бардык жерде улуттук-боштондук кыймылынын жана улуттук өз тагдырын өзү чечүүнүн негизинде кандуу согуштар жана кагылышуулар болгон. Белгилүү болгондой, негизделген мезгилде бардык жерде улуттук-боштондук кыймылынын жана улуттук өз алдынчалыктын негизинде кандуу согуштар жана кагылышуулар болгон.

ЭККНын дагы бир маанилүү милдети - жабыр тарткан адамдарга ар кандай жардам көрсөтүү, анын ичинде жарадар болгондорду багуу, согуш туткундарына жана соттолгондорго баруу, бөлүнгөн үй-бүлөлөрдө байланыштарды калыбына келтирүү, жаңжал чыккан аймактарда медициналык жардам көрсөтүү, гуманитардык жардамды бөлүштүрүү. Бул максаттарда ЭККК кеңири талаа иштерин жүргүзөт, бийлик жана жабыр тарткандар үчүн сунуштамаларды, ар кандай жардамдарды көрсөтүү методикасын иштеп чыгат, калкты агартуу, аны өзгөчө кырдаалдагы жүрүм-турумдун эң актуалдуу маселелери менен тааныштыруу максатында кеңири жарыялоочулук ишмердикти жүзөгө ашырат ж.б.

Бүгүнкү күндө ЭККК дүйнөнүн 90дон ашуун өлкөсүндө өзүнүң ишмердигин жүргүзөт жана дүйнөнүн төмөнкү 5 регионунда өз өкүлчүлүгүнө ээ: Азия-Тынч океан, Африка, Жакынкы Чыгыш, Европа жана Борбордук Азия, Түштүк жана Түндүк Америка. ЭККНын региондук өкүлчүлүгү 24 өлкөдө иш алып барат. Дүйнөнүн ондогон өлкөлөрүндө 20 миңден ашык адам ЭККНын кызматкерлери болуп саналат; 1600дөн ашык делегаттар жана ар кандай профилдеги адистер (котормочулар, саперлор, дарыгерлер, соттук-медициналык эксперттер, ЖМК адистери жана башкалар) ЭККНын өкүлчүлүктөрүндө иштешет, бул ишти аткарууга аларга ЭККНын Женевадагы штаб-квартирасынын дээрлик 10 миң жергиликтүү кызматкерлери жана 900дөн ашык кызматкерлери жардам беришет. ЭККНын кызматкерлери үчүн атайын Жүрүм-турум кодекси иштелип чыккан, анын стандарттарын колдонуу бизге, биздин жамааттарга жана бири-бирибизге көз каранды адамдардын ишенимин түзүү үчүн өтө маанилүү. ЭККНын бюджети ар кандай булактардан түзүлөт: Женева конвенцияларына катышуучу мамлекеттердин, Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай улуттук коомдорунун, улуттар аралык уюмдардын, ошондой эле коомдук жана жеке уюмдардын жана адамдардын ыктыярдуу төгүмдөрүнүн (взнос) эсебинен.

Мурдагы СССРдин республикаларында көз карандысыз Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай коомдорунун пайда болушу анын ыдырашынын

натыйжасы болгон. Коомдордун алдына өздөрүнүн гуманитардык ишмердигин аткаруу боюнча жаңы милдеттер турган. Тактап айтканда, дайынсыз жоголгон адамдарды издөө боюнча менчик кызматты түзүү, анткени советтик издөө кызматы бул ишке республикалык коомдорду тарткан эмес.

Борбордук Азия мамлекеттеринде 1992-жылдан бери ЭКККнын Региондук делегациясы иштеп келет. Кыргызстанда ЭКККнын башкы кеңсеси Бишкекте, субделегациясы Ошто, ал эми өкүлчүлүгү Баткенде жайгашкан. Убакыттын өтүшү менен Кыргызстан менен ЭКККнын мамилелери зарыл болгон укуктук базага ээ болду. **(«Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен Эл аралык Кызыл Крест комитетинин (ЭККК) ортосундагы ЭКККнын Кыргыз Республикасындагы статусу, артыкчылыктары жана иммунитеттери жөнүндө Макулдашууну ратификациялоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2004-жылы 7-октябрда Бишкек шаарында кол коюлган).**

Кыргызстандагы ЭКККнын Регионалдык делегациясынын кызматкерлери зомбулуктун курмандыктарына жардам көрсөтүшөт, кармалгандарга барышат, карыларга, майыптарга, жетимдерге кам көрүү иштерин жүргүзүшөт, медициналык мекемелердин ремонтуна, медициналык жабдуулар менен камсыз болушуна көмөктөшөт, дайынсыз жоголгон адамдарды издөөгө республиканын бийликтерине жардам беришет, ЭКККнын Кыргызстандагы коомчулугу үчүн кадрларды даярдоого жардам беришет. ЭККК Кыргызстанга 2010-жылы республиканын түштүгүндөгү этностор аралык кагылышуулар учурунда олуттуу жардам көрсөттү. ЭККК биринчи кезекте медициналык мекемелерге керектүү дары-дармектер, медициналык материалдар, азык-түлүк, чатырлар, керектүү буюмдар менен жардам көрсөттү. ЭККК биринчи кезекте медициналык мекемелерге керектүү дары-дармектер, медициналык материалдар, азык-түлүк, чатырлар, керектүү буюмдар менен жардам көрсөттү. Кургак учукту дарылоодо жана камактагы адамдарды кармоону жакшыртууда, укук коргоо органдарынын кызматкерлери үчүн агартуучу иш-чараларды өткөрүүдө, мисалы ЭКККнын ишмердиги жана эл аралык укуктун ченемдери менен таанышуу үчүн ж.б. жардам көрсөтүлдү жана көрсөтүлүүдө.

Ковид мезгилинде ЭККК азыркы дүйнөдө өзүнүн жогорку гуманисттик аброюн тастыктады. 2020-жылы ЭККК инфекциянын жайылышын токтотуу жана пандемия учурунда планетанын эң аярлуу катмарына жардам берүү үчүн 3,19 миллиард доллар чогултуу жөнүндө кайрылуу жасады. ЭКККнын кызматкерлери дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө, анын ичинде Кыргызстанда

ковидге каршы күрөшүү боюнча активдүү иш алып барышты. **(Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай коомдорунун Эл аралык Федерациясынын президенти Ф. Рокки менен Эл аралык Кызыл Крест Комитетинин президенти П. Маурердин «Кызыл Крест жана Кызыл Жарым Ай Эл аралык кыймылы: COVIDдин вакциналары жеткиликтүү болушу үчүн азыркы учурдан тартып өзгөчө чараларды көрүү керек» билдирүүсү//www.icrc.org). Бул жагынан Кыргызстанга камак жайларында зарыл болгон логистикалык жана тренингдик колдоо көрсөтүлдү.**

Ошентип, ЭККнын Регионалдык делегациясынын биздин республиканын өкмөттүк мекемелери жана ар кандай БӨУлар (НПО) менен өз ара аракеттешүүсү жемиштүү болуп саналат жана эки тарапка тең сезилерлик жардам алып келет.

Эл аралык эмгек уюму (ЭЭУ) – БУУнун адистештирилген мекемеси, эмгек мамилелерин жөнгө салуу маселелери менен алектенген эл аралык уюм. Анын тарыхы Биринчи дүйнөлүк согуш аяктагандан кийин, Антантанын Германия, Австрия, Венгрия, Болгария жана Түркия менен тынчтык келишимдерин иштеп чыгууга арналган Париж тынчтык конференциясында биринчи универсалдуу тынчтык орнотуу уюму жана БУУнун мурункусу - Улуттар Лигасы түзүлгөн мезгилден башталат (1920-1946-жылдар). Дүйнө жүзүндөгү өлкөлөрдө эмгек мамилелерин жөнгө салуунун ролун эске алуу менен, айрыкча Россиядагы жана Европанын башка өлкөлөрүндөгү социалисттик революцияларда коомдо пайда болгон карама-каршылыктарды күч менен табигый жол менен чечүүгө алып келген, 1919-жылы Версаль келишиминин негизинде Улуттар Лигасынын түзүмдүк бөлүмү катары жана Батыш социал-демократиясынын активдүү катышуусу менен ЭЭУ түзүлгөн (Эл аралык эмгек уюмунун уставы жана айрым актылардын текстттери. Эл аралык эмгек бюросу. Женева 2012//woms_405835.pdf). Документтин кириш сөзүндө бардык жерде эмгектин оор шарттары, атап айтканда өндүрүштүн ар кандай чөйрөлөрүндө эмгекчилерди ырайымсыз эксплуатациялоо, көп сааттык жумуш күнү жана көп сааттык жумуш жумасы, кесиптик оорулар, кызматкерлерди тийиштүү социалдык жактан коргоонун жоктугу, бирдей эмгек, балдар эмгеги үчүн акы төлөөнүн теңсиздиги жана башкалар чечкиндүү өзгөрүүлөрдү талап кылаары баса белгиленген.

Уставдын негизги беренелери ЭЭУнун уюштуруу-финансылык негиздерин (1-13-бер.), жол-жоболук (14-19-бер.) жана башка маселелерди түзөт. Белгилей кетүүчү нерсе, Улуттар Лигасы иштеп турган жылдарда ЭЭУ алты Конвенцияны кабыл алган, биринчиси 8 сааттык күндү жана 48 сааттык жуманы белгилеген (мисалы, Франция, АКШ, Кытай, Япония жана башка өлкөлөр ушул Эрежени карманышкан). 1925-жылы ЭЭУ социалдык камсыздоо боюнча конвенцияны жана сунуштамаларды, ал эми 1930-жылы мажбурлап жана милдеттүү эмгекти ж.б. акырындык менен жоюу жөнүндө конвенцияны кабыл алган. ЭЭУ өзүнүн ишмердүүлүгүнүн мөөнөтүнүн бардык мезгилинде анын үзгүлтүксүздүгүн сактап калууга жетишти. 1944-жылы Филадельфияда Эл аралык эмгек конференциясы болуп, андагы Декларация ЭЭУнун Уставынын бир бөлүгү болуп, согуштан кийинки мезгилде уюмдун милдеттерин аныктаган. Бул жылдары ЭЭУ көптөгөн маанилүү документтерди кабыл алган, алардын ичинен 1970-жылы акы төлөнүүчү өргүү жөнүндө конвенция; 2006-жылы деңиз кемелеринде эмгек жөнүндө конвенция ж. б.

Бүгүнкү күндө курамына 187 мүчө-мамлекет кирген ЭЭУнун Штаб-квартирасы Женевада, ал эми Чыгыш Европа жана Борбордук Азия өлкөлөрү үчүн Субрегионалдык бюронун кеңсеси Москвада жайгашкан. Татыктуу эмгек маселелери боюнча техникалык колдоо тобу жана Чыгыш Европа жана Борбордук Азия өлкөлөрү үчүн Бюро аркылуу ЭЭУ Кыргызстанда өзүнүн ишмердүүлүгүн жүргүзөт, атап айтканда, «SCREAM - Стоп – балдар эмгегине сигнал» сыяктуу түрдүү материалдарды жарыялоо менен иш алып барат. Билим берүү, искусство жана жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу балдардын укуктарын колдоо боюнча программалар; 2023-жылы «Эмгекке жарамдуу курактагы майыптыгы бар адамдарды коомго жана Кыргызстандын эмгек рыногуна интеграциялоо боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн жаңы моделдерин иштеп чыгуу үчүн дизайн-ой жүгүртүүнү колдонуу» - жыйынтыктоочу баяндамасы жарыяланган. ЭЭУнун Кыргызстандагы башка иш-чараларынын катарында, 2023-жылдын январында Кыргызстан менен Өзбекстандын тармактык профсоюздарынын жамааттык келишимдерин талдоонун натыйжаларын валидациялоо боюнча техникалык жумушчу топтун онлайн жолугушуусу өткөрүлдү, анда расмий жумуш орундарынын формалдуу эмес секторго өтүшүн алдын алуу жана расмий эмгек мамилелерин түзүү боюнча чаралар талкууланды; 2023-жылдын мартында Бишкекте майыптуулук маселелери боюнча социалдык коргоо чөйрөсүндө бюджеттик

пландаштыруу жана контролдоо боюнча жалпы улуттук жыйын болуп өттү **(ЭЭУ Бюросунун жаңылыктары. № 1, апрель 2023).**

Электрондук документ жүгүртүү - бул байланыштын телекоммуникациялык каналдары боюнча электрондук документтерди алмашуу. Электрондук документ - бул электрондук кол тамга менен күбөлөндүрүлгөн файл. Электрондук документ юридикалык жактан маанилүү болуп саналат.

Электрондук документтер ЭДСта түзүлөт, иштелип чыгат жана сакталат. Эсепке алуу бирдиги болуп ЭДСда катталган электрондук документ саналат. ЭДС аркылуу мекемеге келип түшкөн электрондук документтер автоматташтырылган режимде ишке ашырылуучу баштапкы иштеп чыгуудан өтөт жана келип түшкөн электрондук документтин реквизиттерин: катталган күнүн, электрондук документти жөнөткөн мекеменин аталышын, электрондук документтин кыскача мазмунун, электрондук документке кол койгон адамдын аты-жөнүн, электрондук документке кол койгон электрондук колтамганы текшерүүнү камтыйт.

Электрондук документтер аткарылгандан кийин Кыргыз Республикасынын архивдик иш чөйрөсүндөгү мыйзамдарында кагаз жүзүндөгү ушуга окшош документтер үчүн каралган ведомстволук сактоонун чектелген мөөнөтүнөн ашпаган мезгил ичинде ЭДСда ведомстволук сакталууга тийиш. Убактылуу сактоо мөөнөтүндөгү электрондук документтер (10 жылга чейин) алар түзүлгөн, жөнөтүлгөн же алынган форматта тиешелүү электрондук документтерге ылайык түзүлгөн электрондук колтамгаларды бир эле мезгилде сактоону камсыз кылуу менен сакталат. Туруктуу сактоо мөөнөтүндөгү электрондук документтер кагаз жүзүндө милдеттүү түрдө кайталанат. **(“Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында электрондук форматта документ жүгүртүү маселелери боюнча айрым чечимдерине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” КРдин Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги №207 токтому).**

Эмиграция - башка мамлекетке туруктуу жашоо үчүн чыгып кетүү (ТЖЖ). Муну менен бирге, бир өлкөнү экинчи өлкөгө алмаштырган ар бир адам бир эле учурда иммигрант жана эмигрант болуп калат. Эгерде адам Кыргызстандан Россияга кеткен болсо, анда РФ үчүн - ал иммигрант, КР үчүн

- эмигрант. Эмиграциянын себептери, негизинен - бул жашоо сапатына канааттанбагандык, каалаган билимин же жумушун чет өлкөдө гана татыктуу эмгек акы менен алуу мүмкүнчүлүгү, саясий же башка себептерден улам куугунтуктоо, мекениндеги саясий режим менен макул болбоо, согуш.

Биздин өлкөнүн мыйзамдарында эмиграция “Кыргыз Республикасынын жарандарынын Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары башка мамлекеттин аймагына туруктуу жашоо максатында чыгып кетиши” деп чечмеленет. **(“Тышкы миграция жөнүндө” КРдин 2000-жылдын 17-июлундагы №61 Мыйзамы).**

Эмигрант - башка мамлекетте туруктуу (же узак мөөнөткө) жашоо максатында өлкөдөн чыгып жаткан адам. Бул терминди аныктоонун критерийлери ар кайсы өлкөлөрдө ар башка. Алсак, Улуу Британияда эмигрант “өлкөдө бир жыл же андан көп жашагандан кийин 1 жылдан кем эмес мөөнөткө башка өлкөгө орношууну көздөгөн адам” катарында; Германияда - анда жашабай калгандан кийин өлкөдөн чыгып кеткен адам катары, Францияда - Алжирге кайтып келген Алжирлик катарында аныкталат. Эмигранттын статусун такыр аныктабаган жана ошого жараша бул категорияны эсепке албаган өлкөлөр (АКШ, Чехия ж.б.) бар. Эмиграциянын себептери экономикалык, социалдык, аскердик-саясий, этникалык, демографиялык, экологиялык-географиялык, диний ж. б. болушу мүмкүн.

Биздин мыйзамдарда эмигранттын төмөнкүдөй аныктамасы берилген - Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары башка мамлекеттин аймагына туруктуу жашоо максатында чыгып жаткан Кыргыз Республикасынын жараны. **(“Тышкы миграция жөнүндө” КРдин 2000-жылдын 17-июлундагы №61 Мыйзамы).**

Эсептик көрсөткүч - социалдык төлөмдөрдүн, компенсациялардын, экономикалык санкциялардын, администрациялык жазалардын жана айыптардын, эмгек акы менен байланышпаган башка экономикалык көрсөткүчтөрдүн өлчөмүн аныктоо үчүн ченемдик акчалай көрсөткүч. Эсептик көрсөткүчтү колдонуунун укуктук негиздери «Эсептешүү көрсөткүчү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2006-жылдын 27-январындагы №13 Мыйзамы менен белгиленген. Эсептик көрсөткүчтүн өлчөмүн КР Өкмөтүнүн (Министрлер Кабинетинин) сунушу боюнча КР Жогорку Кеңеши бекитет. Азыркы учурда эсептик көрсөткүчтүн өлчөмү 100 сомго барабар.

Кылмыш-жаза кодексинде жана Укук бузуулар жөнүндө кодексте каралган бардык айыптар эсептик көрсөткүчтүн негизинде аныкталат. Алсак, Мамлекеттик чек араны мыйзамсыз кесип өтүү үчүн КР Кылмыш-жаза кодексинде эсептик көрсөткүчтүн 500дөн 2000ге чейинки өлчөмүндө айып пул салуу каралган **(КР 2021-жылдын 28-октябрындагы №127 Кылмыш-жаза кодексинин 378-беренеси «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик чек арасынан мыйзамсыз өтүү»)**.

– Ю –

Ювеналдык юстиция - бул укук бузууларды алдын алуу маселелерин өзүнө камтыган, мыйзам менен чатагы бар балдарга карата иш-чаралардын системасы; Ювеналдык юстиция XIX кылымдын аягында кандай бир кылмыш жасаган балдар үчүн атайын соттор катары пайда болгон. Мындай соттордун максаты кадимки сот адилеттигинен башкача. Ювеналдык сот баланын жасаган кылмышы анын күнөөсү эмес, анын бактысыздыгы деген тянакка келет. Россияда ювеналдык юстициянын карама-каршылыктары жөнүндө көп сөз болот, аны ата-энелердин кичинекей айыбы үчүн балдарын алып кетүү (жана эч качан артка кайтарышпайт) менен үй-бүлөлөрдү контролдоо системасы катары аныкташат.

Кыргызстанда ювеналдык юстиция маселелери мыйзамдык деңгээлде жөнгө салынат, ага КР аймагында жүргөн балдардын, ошондой эле анын чегинен тышкары жүргөн балдардын - КРнын жарандарынын укуктарын жана кызыкчылыктарын камсыз кылуу, анын ичинде турмуштук оор кырдаалга туш болгон балдарды коргоону камсыз кылуу кирет. **(Кыргыз Республикасынын 2012-жылдын 10-июлундагы №100 “Балдар жөнүндө” кодекси).**

Юридикалык жак – менчигинде, чарба жүргүзүүсүндө же ыкчам башкаруусунда өзгөчөлөнгөн мүлкү бар, өзүнүн милдеттенмелери боюнча ал мүлкү менен жооп берген, өз атынан мүлктүк жана мүлктүк эмес жеке укуктарды жүзөгө ашыра алган,өзүнүн мүлктүк милдеттенмелерине жоопкерчиликти алып жүргөн сотто доогер жана жоопкер катары чыга алуучу уюм.

(“Юридикалык жактарды мамлекеттик каттоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 20-февралындагы Мыйзамы, Кыргыз

Республикасынын 1996-жылдын 8-майындагы №15 Граждандык кодекси).

Юриспруденция (лат. Jūris prūdentia “укук таануу”) - мамлекеттин жана укуктун касиеттерин изилдөөчү илим; укуктук билимдердин жыйындысы; юристтердин практикалык ишмердүүлүгү жана аларды даярдоо системасы.

Юриспруденция илим катары байыркы доордо, өзгөчө байыркы Римде пайда болгон. Ошентип, юриспруденция дегенде бир нече өз ара байланышкан түшүнүктөрдү түшүнүшөт: укуктук жөнгө салуунун натыйжаларын изилдеген жана коомду жөнгө салуу механизмине жана ыкмаларына прогрессивдүү өзгөртүүлөрдү киргизүү мүмкүнчүлүгү жөнүндө укуктук идеяларды сунуштаган мамлекет жана укук жөнүндө илимди; алардын болушу юридикалык ишмердүүлүктүн кесиптик билими үчүн негиз берген мамлекет, башкаруу, укук жөнүндө билимдердин жыйындысы; юридикалык билимдерди практикалык колдонуу, юристтердин ишмердиги.

Юридикалык илимдер - бул укук, укук системасын коомдук ченемдердин системасы, укук жаратуучу жана укук колдонуучу ишмердик катары изилдөөчү коомдук илимдер **(https://knowledge.allbest.ru/law/3c0b65635b2bc79b4d53a88421306d37_0.html)**

Адамдарды сатуу, мыйзамсыз жана эмгек миграция боюнча негизги терминдердин жана түшүнүктөрдүн сөздүк-маалымдамасы

философия илимдеринин доктору, саясат таануу илиминин профессору
В.Г. Киютиндин
жалпы редакциясы алдында

Түзүүчүлөр

Апышев С.Д., Байгуттиева Ж., Киютин В.Г.,
Мусаходжаев А.А., Шамырканова Ж.Ы.

Илимий консультант
юридика илимдеринин кандидаты, доцент, милициянын полковниги
Джумабаев М.Дж.

Компьютердик калыптоо